

anadolum
e K a m p ü s
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sistemimde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3297
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2160

ÇOCUK GELİŞİMİNDE PROGRAM

Yazarlar

Prof.Dr. Mehmet GÜLTEKİN (Ünite 1)

Dr.Öğr.Üyesi İlker USTA (Ünite 2)

Doç.Dr. Yasemin ERGENEKON (Ünite 3)

Prof.Dr. Erten GÖKÇE (Ünite 4)

Prof.Dr. Atilla CAVKAYTAR (Ünite 5)

Dr.Öğr.Üyesi Berrin DİNÇ (Ünite 6)

Doç.Dr. Duygu Saniye GÜLER ÖZTÜRK (Ünite 7)

Doç.Dr. Şerife YÜCESOY ÖZKAN (Ünite 8)

Editörler

Prof.Dr. Mehmet GÜLTEKİN

Dr.Öğr.Üyesi İlker USTA

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2016 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

ÖĞRENME TEKNOLOJİLERİ AR-GE BİRİMİ

Birim Yöneticisi

Doç.Dr. Alper Tolga Kumtepe

Kitap Hazırlama Grubu Sorumlusu

Öğr.Gör. Erdem Erdoğdu

Öğretim Tasarımcısı

Doç.Dr. Evrim Genç Kumtepe

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Doç.Dr. Nilgün Salur

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil ve Yazım Danışmanları

Emine Koyuncu

Hatice Çalışkan Köken

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Damla Muştı

Kapak Düzeni

Doç.Dr. Halit Turgay Ünalın

Grafikerler

Ayşegül Dibek

Özlem Çayırılı

Hilal Özcan

Kenan Çetinkaya

Burcu Üçok

Dizgi

Kitap Hazırlama Grubu

Çocuk Gelişiminde Program

E-ISBN
978-975-06-2489-6

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Ağustos 2018

2901-0-0-0-1609-V01

İçindekiler

Önsöz viii

Eğitim, Öğretim ve Programlarla İlgili Temel Kavramlar..... 2

1. ÜNİTE

GİRİŞ	3
EĞİTİMİN TANIMI, KAPSAMI, İŞLEVLERİ, AMAÇLARI VE TÜRLERİ	3
Eğitim Türleri	7
ÖĞRENME VE ÖĞRETİM	9
Öğrenme	9
Öğretim	10
EĞİTİM PROGRAMI	12
Eğitim Programının Tanımı, Kapsamı ve İşlevi	12
Program Türleri	14
Eğitim Programının Öğeleri	16
Eğitim Programlarının Özellikleri	17
Özet	20
Kendimizi Sınayalım	22
Yaşamın İçinden	23
Okuma Parçası	24
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	25
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	25
Yararlanılan Kaynaklar	26

Program Geliştirme 28

2. ÜNİTE

GİRİŞ	29
PROGRAM GELİŞTİRME: TANIM VE KAPSAM	29
Program Geliştirmenin Kuramsal Temelleri	30
Program Geliştirme Modelleri	31
Taba Modeli	32
Tyler Modeli	32
Taba-Tyler Modeli	33
Program Tasarımı Yaklaşımları	33
Konu Merkezli Program Tasarımları	33
Öğrenen Merkezli Program Tasarımları	34
Sorun Merkezli Program Tasarımları	34
PROGRAM GELİŞTİRME SÜRECİ	35
Planlama	35
Çalışma Gruplarının Oluşturulması	35
Gereksinim Analizi	37
Gereksinim Belirleme Yaklaşımları	37
Tasarlama	38
Hedeflerin Oluşturulması	38
Hedeflerin Yatay Sınıflandırılması (Taksonomik Yaklaşım)	40
Bilişsel Alan	41
Duyuşsal Alan	41
Devinişsel (Psikomotor) Alan	42
Hedef Yazma Yaklaşımları	43
İçeriğin Belirlenmesi	43
Hedef – İçerik Çizelgesi (Belirtke Tablosu)	45
Öğretme-Öğrenme Süreci	45
Eğitim Durumlarının Boyutları	46

Öğretim Materyalleri ve Araç-Gereçler	47
Sınama Durumları	47
Programın Denenmesi	48
Programın Değerlendirilmesi	49
Program Değerlendirme Modelleri	51
Özet	52
Kendimizi Sınayalım	53
Yaşamın İçinden	54
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	55
Yararlanılan Kaynaklar	56

3. ÜNİTE

Gelişimsel Destek Programları	58
GİRİŞ	59
GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARI: TANIMI, KAPSAMI	
AMACI VE YARARLARI	60
GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI VE TÜRLERİ	63
GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ	66
Dünyada Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Gelişimsel Destek	
Programı Örnekleri	66
Head Start Programı	66
Anne-Baba-Çocuk Sınıfları (Parent Child Classes)	66
Perry Çok Kapsamlı Anaokulu Projesi (High/Scope	
Perry Preschool Project)	67
Okul Öncesi Çocuklar İçin Ev Öğretim Programı (Home Instruction for	
Parents of Preschool Youngsters-HIPPY)	67
Bebek Sağlığı ve Gelişimi Programı (Abecedarian ve Project CARE)	67
Aile-Çocuk Ev Destekli Program (The Parent-Child Home Program)	68
Öğretmen Olarak Aileler Programı (Parents As Teachers-PAT)	68
Syracuse Aileyi Geliştirmeye Yönelik Araştırma Programı	
(Syracuse Family Development Research Program)	68
Memphis Hamilelik ve Bebeklik Dönemine Yönelik Ev Ziyareti Programı	
(Memphis Prenatal and Infancy Home Visitation Program)	68
Çocuk Sağlığı ve Gelişimi Programı (Infant Health and	
Development Program-IHDP)	69
Montessori Programı	69
Erken Dönem Geçiş ve Özel Eğitim Gereksinimleri Projesi	
(Early Years Transition and Special Educational Needs-EYTSN)	69
Portage Projesi	69
Dünyada Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Gelişimsel	
Destek Programı Örnekleri	70
Bolivya Çocuk Gelişim Programı (Bolivia Integrated	
Child Development Program)	70
Kolombiya	70
Hindistan Erken Çocukluk Eğitimi Projesi (Early Childhood	
Education Project-ECE)	71
Çin	71
Türkiye'de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri	71
Anne-Çocuk Eğitim Programı	72
Aile-Çocuk Eğitim Programı	72
MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü Anne-Baba-Çocuk	
Eğitimi Projesi	73
Ana-Baba Okulu	73
Baba Destek Programı (BADEP)	73

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Bir Erken Müdahale Modeli: Yaz Anaokulu Pilot Uygulaması	74
Çok Amaçlı Okul Öncesi Eğitim Merkezi	74
Gezici Anaokulu Projesi Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetlerini Dar Gelirli Bölgelere Yaygınlaştırmak Üzere Alternatif Bir Yaklaşım: Yerel Kaynakların Mobilizasyonu ve Kadınların Liderliğinde Kadın ve Çocuk Merkezleri	75
AÇEV-TRT Televizyon Yoluyla Eğitim Projesi	76
Kitle İletişim Araçlarıyla Eğitim	76
Portage Projesi	77
Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı	77
Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)	78
Özet	79
Kendimizi Sınayalım	80
Yaşamın İçinden	81
Okuma Parçası	81
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	82
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	83
Yararlanılan Kaynaklar	83

Sosyal Dezavantajlı Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programları.....

4. ÜNİTE

86	
GİRİŞ	87
SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR: TANIM VE KAPSAM	87
Çalışan Çocuklar	88
Sokak Çocukları	90
Şiddete Maruz Kalan ve Suç İşleyen Çocuklar	91
SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR VE AİLE	93
SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ ÖNEMİ VE KAPSAMI	96
SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ	98
Sosyal Destek Programı (SODES)	98
Türkçe Etkinliği	101
Fen ve Matematik Etkinliği	102
Oyun ve Hareket	103
Özet	104
Kendimizi Sınayalım	106
Yaşamın İçinden	107
Okuma Parçası	108
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	109
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	109
Yararlanılan Kaynaklar	110

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programları.....

5. ÜNİTE

112	
GİRİŞ	113
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR: TANIM VE KAPSAM	113
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ KAPSAMI, AMACI VE ÖNEMİ	116
Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı	116

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Amaçları	118
Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Önemi	120
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI	121
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri Tarafından Sunulan Destek Eğitim Programları	127
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ	128
Portage Erken Eğitim Programı	128
Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı	129
Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)	131
Özet	133
Kendimizi Sınayalım	135
Yaşamın İçinden	136
Okuma Parçası	136
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	137
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	138
Yararlanılan Kaynaklar	139

6. ÜNİTE

Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programları	140
GİRİŞ	141
AİLE MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM	142
AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARI	144
Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı ve Önemi	146
Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı	146
AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI	149
AİLEYE İLİŞKİN BİLGİLERİN TOPLANMASI, DEĞERLENDİRİLMESİ VE GEREKSİNİMLERİN BELİRLENMESİ	150
AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ	152
Türkiye'de Uygulanan Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri	152
Aile Çocuk Eğitim Programı	152
Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)	153
Yurt Dışında Uygulanan Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri	154
Okul Öncesi Dönemde Çocukları Olan Ailelere Yönelik Ev Merkezli Aile Eğitim Programı (HIPPI-Home Instruction Program for Youngsters)	154
Aile Eğitimi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi (Early Childhood Stimulation Through Parent Education Project)	155
Özet	156
Kendimizi Sınayalım	157
Yaşamın İçinden	158
Okuma Parçası	158
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	159
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	159
Yararlanılan Kaynaklar	160

7. ÜNİTE

Kurum (Okul) Merkezli Gelişimsel Destek Programları	162
GİRİŞ	163
KURUM MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM	163
KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI	165
Gelişimsel Programların Amacı	165

Gelişimsel Programların Önemi ve Kapsamı	165
KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI ..	166
KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ	167
MEB 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı	167
MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2013)	169
Özet	178
Kendimizi Sınayalım	180
Yaşamın İçinden	181
Okuma Parçası	182
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	182
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	183
Yararlanılan Kaynaklar	184

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programları..... 186

8. ÜNİTE

GİRİŞ	187
HASTANE MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM	187
HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI	188
Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı	188
Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Önemi	189
Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı	190
HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI	194
Gelişimsel Tarama ve Erken Müdahale	195
Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim	195
Hastanede Oyun Programı	196
Hastane Okulu	197
Yatak Başında Öğretim	198
Uzaktan Öğretim	198
Hastaneden Okula Geçiş Planlaması	199
HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ ...	200
Gelişimsel Tarama ve Erken Müdahale	200
Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim	201
Hastanede Oyun Programı	201
Hastane Okulu	202
Yatak Başında Öğretim	202
Uzaktan Öğretim	202
Hastaneden Okula Geçiş Planlaması	203
Özet	204
Kendimizi Sınayalım	206
Yaşamın İçinden	207
Okuma Parçası	208
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	208
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	209
Yararlanılan Kaynaklar	210

Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Temel işlevi milli eğitim teori ve politikasının uygulamaya dönüştürülmesi olan eğitim programları, bir ülkenin birlik ve beraberlik içinde kalkınmasına dayanan milli eğitim politikasının, ülkenin en uzak köşesine kadar yayılması ve gerçekleşmesinde köprü rolü oynamaktadır. Bu yönüyle eğitim programları, eğitilenlerin davranış standartlarından öğretme-öğrenme etkinliklerine kadar tüm etkinliklere kılavuzluk etmekte ve aracı bir rol oynamaktadır.

Eğitim sistemleri gelişmelere uyum sağlayabilecek ve gelişmeleri yönlendirebilecek bireyleri, ülkenin kalkınma amaçlarına uygun programlar hazırlayıp uygulayabildikleri zaman yetiştirebilmektedirler. Aslında eğitim programları yoluyla bireylerini geliştiren toplumlar, aynı zamanda toplumlarını da geliştirmektedirler. Bu amaçla ülkeler, eğitim sistemlerinde farklı eğitim kurumları, farklı amaçlar, farklı alanlar ve farklı özellikteki öğrenciler için eğitim programları hazırlamakta, uygulamakta ve geliştirmektedirler.

Çocuk Gelişiminde Program, çocuk gelişimi alanında çalışanlara hazırlamaları, uygulamaları ve geliştirmeleri gereken programlara yönelik bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlayan bir derstir. Bu kapsamda kitapta, özellikle gelişimsel gereksinimi olan, dezavantajlı, süregelen hastalığı bulunan vb. çocuklara uygulanabilecek programların özellikleri tanıtılmaya çalışılmış, örnek program örneklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda, sırasıyla şu ünitelere yer verilmiştir:

Her alanın kendine özgü kavramları bulunmaktadır. Kitabın birinci ünitesinde, eğitim, öğretim ve programlarla ilgili temel kavramlara yer verilmiştir. Eğitimde Program geliştirme hazırlanmış programın araştırmacı bir yaklaşımla uygulamada geliştirilmesidir. Kitabın ikinci ünitesinde program geliştirme süreci üzerinde durulmuştur. Gelişimsel destek ya da erken müdahale programları, ailenin psikolojik ve sosyal açıdan bulunduğu yaşam koşullarına uyum sağlamasına yardımcı olmak ve çocukların eğitiminde aile ayağını güçlendirerek onların gelişimlerinin desteklenmesine hizmet eden programlardır. Kitabın üçüncü ünitesinde gelişimsel destek programları tanıtılmıştır. Sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar, yetkin ve doyurucu bir yaşam sürmek için geçerli yetiştirilme süreci sekteye uğramış çocuklardır. Kitabın dördüncü ünitesinde sosyal dezavantajlı çocuklar kapsamında genellikle sokak çocukları, suça itilen çocuklar, çalışan çocuklar, istismara maruz kalan çocuklar, göç etmiş, mülteci çocuklar için uygulanan programlara değinilmiştir. Ayrıcalıklı çocuklar ya da farklı çocuklar olarak adlandırılan özel gereksinimi olan çocuklar çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren çocuklardır. Kitabın beşinci ünitesinde özel gereksinimi olan çocuklara yönelik programlar üzerinde durulmuştur. Aile merkezilik; ailenin gereksinimleri doğrultusunda ailenin var olan kaynaklarını harekete geçirerek, aileyi ve çocuğu desteklemektir. Bu kapsamda altıncı ünite de aile merkezli gelişimsel destek programlarına değinilmiştir. Kurum merkezli eğitim, doğumdan zorunlu öğrenim çağına kadar olan yılları içine alan okul öncesi dönemdeki çocuklara bakım ve eğitim hizmetinin; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini destekleyen zengin çevre olanaklarıyla planlı ve düzenli olarak kurum çatısı altında verilmesini sağlayan eğitim modelidir. Kitabın yedinci ünitesinde kurum merkezli gelişimsel destek programları tanıtılmıştır. Hastane merkezli eğitim, uzun süreli olarak hastanede yatan çocuklara hastane okulunda ya da yatak başında verilen eğitimdir. Kitabın son ünitesinde hastane merkezli gelişimsel destek programları üzerinde durulmuştur.

Çocuk Gelişiminde Program dersi kapsamında çocuk gelişimi bağlamında uygulanan programlarla ilgili temel bilgi ve beceriler kazanmanızı amaçlıyoruz. Bu amaçla kitabın içeriği, çocuk gelişiminde uygulanan programları tüm özellikleriyle tanımanıza ve edindiğiniz bilgileri uygulamaya dönüştürmenize olanak sağlamaktadır.

Elinizdeki bu kitap, sizin kendi kendinize öğrenmenize olanak sağlayacak biçimde uzaktan eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmış, özellikle gelişimsel destek programları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Kitaptan en iyi biçimde yararlanabilmek için öncelikle ünitenin başında yer alan amaçlar bölümünü dikkatle inceleyiniz ve konuları gözden geçiriniz. Üniteyi çalışırken, metin aralarında yer alan soruları yanıtlamaya çalışınız. Üniteyi çalıştıktan sonra, ünitenin sonunda yer alan özeti özenle okuyunuz. Değerlendirme sorularını yanıtlamaya çalışarak ne kadar öğrendiğinizi ve öğrenme eksikliklerinizin neler olduğunu saptamaya çalışınız. Bu çalışma biçimi, sizin üniteye yer alan konuları daha kolay ve kalıcı bir biçimde öğrenmenize ve öğrendiklerinizi pekiştirmenize olanak sağlayacaktır. Ayrıca, ünitelerle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için ünitenin sonunda yer alan kaynaklara başvurunuz. Ayrıca, önerilen web adreslerini ziyaret ediniz, videoları izleyiniz ve kitapları okuyunuz.

Kitabın yararlı olacağını umuyor, çalışmalarınızda kolaylıklar ve başarılar diliyoruz.

Editörler
Prof.Dr. Mehmet GÜLTEKİN
Dr.Öğr.Üyesi İlker USTA

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Eğitim tanımı, kapsamı, işlevleri ve türlerini açıklayabilecek,
- Öğrenme ve öğretme kavramlarının tanımını ve kapsamını açıklayabilecek,
- Eğitim programının tanımını ve kapsamını açıklayabilecek,
- Eğitim programının türlerini, boyutlarını ve özelliklerini tanıyabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Yaşam Boyu Eğitim
- Kültürleme
- İnfomal Eğitim
- Formal Eğitim
- Örgün Eğitim
- Yaygın Eğitim
- Davranış
- Yaşantı
- Öğrenme
- Doğrudan Öğrenme
- Yönlendirilmiş Öğrenme
- Öğretim
- Öğretme
- Eğitim Programı
- Öğretim Programı
- Ders Programı
- Amaç
- İçerik
- Öğretme-Öğrenme Süreci
- Değerlendirme

İçindekiler

Çocuk Gelişiminde Program

Eğitim, Öğretim ve Programlarla İlgili Temel Kavramlar

- GİRİŞ
- EĞİTİMİN TANIMI, KAPSAMI, İŞLEVLERİ, AMAÇLARI VE TÜRLERİ
- ÖĞRENME VE ÖĞRETİM
- EĞİTİM PROGRAMI

Eğitim, Öğretim ve Programlarla İlgili Temel Kavramlar

GİRİŞ

Çocuk Gelişiminde Program dersi kapsamında eğitim programını sistemli bir bütünlük içinde kavrayabilmek için, işe temel kavramların incelenmesiyle başlanması gerekmektedir. Başka bir deyişle eğitim programının tanımını, kapsamını, işlevlerini, türlerini ve boyutlarını kavramada ve eğitim programının yapısını ve süreçlerini yorumlamada, temel kavramların açıklığa kavuşturulmasıyla başlanmasında yarar bulunmaktadır. Kuşkusuz eğitim programı ile ilgili temel kavramların açıklığa kavuşturulması, eğitim programı kavramını daha iyi anlamamıza yardım edecektir. Çünkü kimi zaman birlikte kimi zaman da birbirinin yerine kullanılan kavramların yüklü olduğu anlamlarıyla tanımlanması ve bu kavramlara tümümüzün aynı anlamları yüklemesi, bu dersin ve diğer derslerin ünitelerini daha iyi anlamamıza katkıda bulunacaktır. Kuşkusuz özellikle sosyal bilimlerde bir kavramı tam ve eksiksiz tanımlama olanağı bulunmamaktadır; önemli olan tam ve eksiksiz bir tanım yapmak değil, kavrama yüklü olduğu işlevi ve anlamı yüklemektir. Denilebilir ki eğitim politikalarını oluşturmaya çalışanlardan eğitimde uygulama yapanlara, eğitimde araştırma yapanlardan eğitimde karar verme konumunda olanlara, eğitim uygulamaları ile yüz yüze olanlardan eğitim alanında çalışmaya hazırlananlara kadar tüm ilgililer, eğitim programı kavramı hakkında açıklık ve kararlılığa gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle, eğitim programı konusunda tüm ilgililerin aynı anlayışı benimsemeleri ve bu kavrama aynı anlamı yüklemeleri büyük önem taşımaktadır.

Bu ünite de önce eğitimin tanımı, kapsamı, amaç ve işlevleri ele alınmış daha sonra eğitim programının tanımı, kapsamı, özellikleri, türleri ve boyutlarına değinilmiştir.

EĞİTİMİN TANIMI, KAPSAMI, İŞLEVLERİ, AMAÇLARI VE TÜRLERİ

İnsanlığın doğuşundan beri daima olagelen eğitim, günümüzde de uygarlık düzeyi ne olursa olsun her toplumda süregelmektedir. Nüfusu az ve sınırlı ilkel bir kabileden insanoğlu bir yandan temel gereksinimlerini karşılamak için kullandığı araç ve gereçleri geliştirmeye çalışmış, diğer yandan toplumdaki çocuk, genç ve yetişkinlere örgün olmayan bir eğitim vermiştir. Böyle bir toplumda birey, canlı ve cansız çevresiyle etkileşim yoluyla öğrenme sürecinden geçmiştir. Örnek olarak balıkçılıkla geçinen ilkel bir kabileden çocuk, babasının peşine takılarak balık avlamayı öğrenmiştir. Buradan öğrenmenin oluştuğu her durumda insan davranışlarını değiştiren bir eğitim sürecinden söz edilebilir (Varış, 1987). O hâlde eğitim, insanoğlunun öğrenme yeteneğinin oluşması ile başlayan ve onun yaşamı boyunca sürüp giden bir süreç olarak görülebilir (Başaran, 1994).

Tarihsel süreç boyunca birçok düşünür ve bilim adamı eğitimi farklı açılardan ele alarak açıklamıştır (Kumar & Ahmad, 2014). Platon, eğitimi bütün güzellik ve kusursuzluğa sahip olan öğrencilerin bedenleri ve ruhlarındaki gelişme; Aristo, sağlam bir zihin ve bedende gelişen insanın yetenekleri ve özellikle zihninde şekillenerek o insanın gerçeğe, iyiliğe ve güzelliğe ulaşmasını sağlayan şey; Rousseau, çocuğun içten dışa gelişimi; Froebel, insanın özünde var olanı ortaya çıkararak çocuğun içsel varlığını dışsal duruma getirmek; Pestalozzi, bütün içsel güçlerin fiziksel, bilişsel ve ahlaki yeterliliklerin uyumlu ve sürdürülebilir gelişimi; Dewey, deneyimlerin sürekli yeniden yapılanmasıyla oluşan yaşam süreci olarak açıklamaktadır.

Uygar toplum, sosyal yaşamını sürdürmek için çeşitli kurumlar oluşturmuş; eğitimin kurumsallaşması için de okullar oluşturulmuştur ancak bu olgu, eğitim kavramını okulla sınırlandırmak anlamına gelmemektedir. Çünkü eğitim, çocuk okula gelmeden önce ailede, okul içinde, okul dışında ve okuldan sonra da devam etmektedir. Kuşkusuz temel olan okul içi ve okul dışı eğitimin birbiriyle tutarlı olması ve birbirini tamamlamasıdır. Bunun için okul ve yaşam arasında bir kaynaşma sağlanması gerekmektedir (Varış, 1987). Çünkü günümüzde, toplumlar hızlı bir değişim göstermekte, kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı nedeniyle çocuk, okulda öğrendiğinden daha fazlasını çevresinden ve özellikle kitle iletişim araçlarından öğrenmektedir.

Görüldüğü gibi eğitim, okul öncesi ve okul yaşamında sürdürdüğü gibi okul sonrası; başka bir deyişle *yaşam boyu* sürmektedir. O hâlde denilebilir ki eğitim bireyin tüm yaşamı boyunca sürmekte ve okul içinde ve okul dışında yaşam boyu edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır. Eğitimde bir slogan olarak kullanılan yaşam boyu eğitim aslında eğitim kavramının kapsamında vardır; yeni olan eğitimin yaşam boyu sürmesi değil, çağımızda böyle bir gereksinimin duyulmasıdır.

En geniş anlamıyla eğitim, toplumdaki kültürleme sürecinin bir parçasıdır. İnsanın kişiliği, içinde yetiştiği kültür tarafından belirlenmekte ve her toplum kendi kültürünün özelliklerini yeni kuşaklara aktarmaktadır. İster çocuk, ister genç, isterse yetişkin olsun insanın kendi toplumuyla bütünleşmesi, toplumda etkinlik kazanması ve yetişmesi sürecinde bilinçli ve bilinçli olmayan öğrenmeler kültürel özelliklerin yeni kuşaklara aktarılmasıyla oluşmaktadır. Kültürel özelliklerin yeni kuşaklara aktarılması *kültürleme* olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç ailede, sokakta, iş yerinde, arkadaş çevresinde, okulda vb. pek çok yerde bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaygın, kendiliğinden ve bireysel olarak oluşan öğrenmeleri kapsamaktadır. Eğitim kültürlemenin amaçlı olarak yapılan kısmını oluşturmaktadır (Fidan, 1996). Bu nedenle, kültürlemenin amaçlı olarak yapılması olan eğitim, “kasıtlı kültürleme süreci” olarak da tanımlanmaktadır (Fidan ve Erden, 1998).

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne kadar yaşam boyu süren kapsamlı bir süreçtir.

Bir toplumun tarihsel süreç içerisinde yarattığı ve kullandığı maddi ve manevi değerlerin tümüne *kültür* adı verilmektedir.

D İ K K A T

Kültürün bireye kazandırılması sürecine *kültürleme* adı verilmektedir.

Eğitim tarihi, eğitimin kültürden ayrı düşünülmeceğini göstermektedir. Eğitim ve kültür birbirini biçimlendirmektedir. Toplumların hızla değişmesiyle birlikte kültürün çocuklara ve gençlere yalnızca tanıtılmasını öngören anlayış değişmiş ve eğitimin kültürü tanıtmasının yanı sıra kültürü geliştirmesi de önem kazanmıştır. Başka bir deyişle eğitim bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde toplumun yaşamasını ve kalkınmasını sürdüreceği ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, eski ve yeni değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşımaktadır (Varış, 1987). Görüldüğü gibi eğitim kültürü aktarmanın ötesinde kültürü geliştirmekle de yükümlüdür.

Denilebilir ki eğitim, bireyin okul öncesi, okul yaşamı ve okul sonrası tüm yaşamı boyunca sürmekte, okul içinde ve okul dışında edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır. Bir başka deyişle eğitim, bireyin yaşamı boyunca her ortamda sürmektedir.

Eğitim, toplumun her kesimini ilgilendirdiği için günlük yaşantıda en çok kullanılan kavramlardan biridir. Çoğu insan eğitimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği ile ilgili düşünce üretmektedir ancak bu insanların çoğu, eğitimin anlamının ne kadar geniş olduğunun farkında değildir. Eğitimin, geniş ve herkesi ilgilendiren bir alan olması, pek çok eğitim tanımının yapılmasına neden olmuştur (Küçükylmaz, 2011). Eğitim değişik biçimlerde tanımlanmaktadır:

- Bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimlerini edindiği süreçler toplamıdır (Varış, 1993).
- İnsanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir (Fidan ve Erden, 1998).
- Önceden belirlenmiş amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesidir (Oğuzkan, 1985).
- Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir (Demirel, 2002).
- Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1994).
- Eğitim, bireylere sosyoekonomik ihtiyaçların karşılanmasını ve içinde yaşadıkları toplumun sürdürülebilir gelişim göstermelerini sağlayan yetenek, bilgi, değer ve tutumları sağlayan bir süreçtir (Minzu, 2015).
- Eğitim, bireyin gelişimini sağlayan, ekonomik kazanç düzeyini artırma fırsatları sunan ve iyi olma hâlini destekleyici dışsal faktörleri içinde barındıran bir süreçtir (Ranasinghe, 2015).

Eğitimin bu tanımları içinde “*Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci*” biçimindeki tanım, eğitimciler arasında kabul gören bir tanım olmuştur. Eğitime ilişkin tanımlara bakıldığında üç temel özelliğin vurgulandığı göze çarpmaktadır (Gürkan, 2006):

1. *Eğitimin bir süreç olması.* Eğitim süreci bugün başlayıp yarın biten bir süreç değil, zaman ve kapsam bakımından çok geniş ve çok yönlü bir süreçtir.
2. *Eğitim sonucunda bireyde davranış değişikliğinin oluşması.* Davranış, organizmanın etkiye karşı gösterdiği tepkidir. Eğitim sonucunda bireyin davranışlarında gözlenebilir, ölçülebilir ve istendik değişiklik olması beklenir.
3. *Davranış değişikliğinin bireyin yaşantıları sonucunda oluşması.* Yaşantı, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucunda bireyde kalan izlerdir. Bu izler birikerek bireyin davranışlarında değişiklik olmasını sağlar.

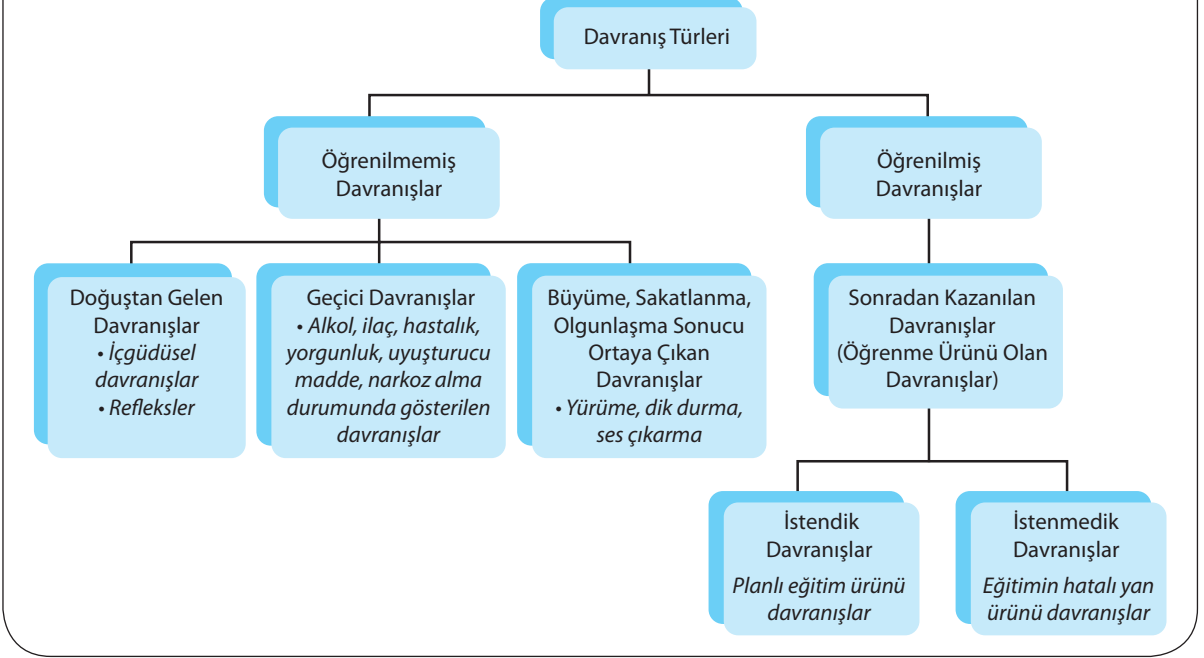
Eğitim tanımlarında eğitimin bir davranış değiştirme süreci olduğu belirtilmektedir. Davranış bireyin diğer insanlarca da doğrudan doğruya gözlemlenebilen eylemleri olarak tanımlanabilir. Davranışlar, öğrenilmiş ve öğrenilmemiş davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır (Şekil 1.1).

Eğitim tanımlarının üç temel özelliği bulunmaktadır:

- Eğitim bir süreçtir.
- Eğitim sonucunda bireyde davranış değişikliği oluşur.
- Davranış değişikliği bireyin yaşantıları sonucu oluşur.

Şekil 1.1

Davranış Türleri

Öğrenilmemiş davranışlar da kendi içinde doğuştan gelen, geçici ve büyüme, sakatlanma, olgunlaşma sonucu ortaya çıkan davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır. *Doğuştan gelen davranışlar* kuşların göç etmesi ve bebeklerin emmesi gibi türe özgü davranış örüntüleri olarak adlandırılan içgüdüsel davranışları ve göz bebeğinin ışık karşısında tepki vermesi gibi belli bir uyarıcıya karşı organizmanın gösterdiği tepki eğilimi olarak adlandırılan refleksleri içermektedir. *Geçici davranışlar* alkol, ilaç ve uyuşturucu madde kullanımı ya da hastalık ve yorgunluk sonrasında gözlenen, belli bir etmenin etkisi sonucunda ortaya çıkan ve organizma bu etkiden kurtulduğunda kendiliğinden ortadan kalkan davranışlardır. *Büyüme, sakatlanma ve olgunlaşma sonucu ortaya çıkan davranışlar* yürüme, ses çıkarma ve dik durma gibi öğrenme ürünü ortaya çıkmayan olgunlaşma ürünü davranışlardır.

Öğrenilmiş davranışlar, sonradan kazanılan, başka bir deyişle öğrenme ürünü olan davranışlardır. Öğrenilmiş davranışlardan *istendik davranışlar* etkili okumak, kompozisyon yazmak gibi planlı, eğitim ürünü davranışlardır. *İstenmedik davranışlar* ise kopyaya teşebbüs etmek, yalan söylemek gibi eğitimin hatalı, istenmeyen ya da yan ürünü davranışlardır.

Eğitim kapsamlı bir süreç olarak değişik amaçlara hizmet etmektedir. Eğitimin en genel amacı; *bireylerin topluma, toplum dinamiklerine sağlıklı ve verimli bir biçimde uyumuna yardım etmek ve bireyde var olan yeti ve yeteneklerin üst sınırına kadar gelişmesini sağlamaktır*. Daha yalın bir anlatımla eğitim, insan davranışlarını milli eğitimin amaçları doğrultusunda değiştirmeyi amaç edinmektedir (Varış, 1987). Buna göre eğitimin toplumsal ve bireysel olmak üzere iki temel amacından söz edilebilir. Çünkü eğitim bireyleri geliştirerek toplumu geliştirebilir.

Bu genel amaç bağlamında eğitimin kimi işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler toplumsal, siyasal, bireysel ve ekonomik olmak üzere dört grupta toplanmaktadır (Fidan ve Erden, 1998; Büyükkaragöz Muşta, Yılmaz ve Pilten, 1998).

Eğitimin toplumsal işlevleri: Toplumun sürekliliğini sağlayacak, topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirmektir. Bu kapsamda eğitimin toplumsal işlevleri, toplumsal kültürün aktarılması, bireyin topluma uyumunun sağlanması, araştıran ve kültüre dinamik öğeler katan, yenilikçi ve toplum kültürünü geliştirecek bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Eğitimin siyasal işlevleri: Toplumdaki bireylere millî değerleri kazandırarak millet bilinci oluşturma ve mevcut siyasal düzeni korumaktır. Bu kapsamda ülkenin anayasal yapısına uygun, lider özellikleri olan girişimci ve bilinçli seçmen yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

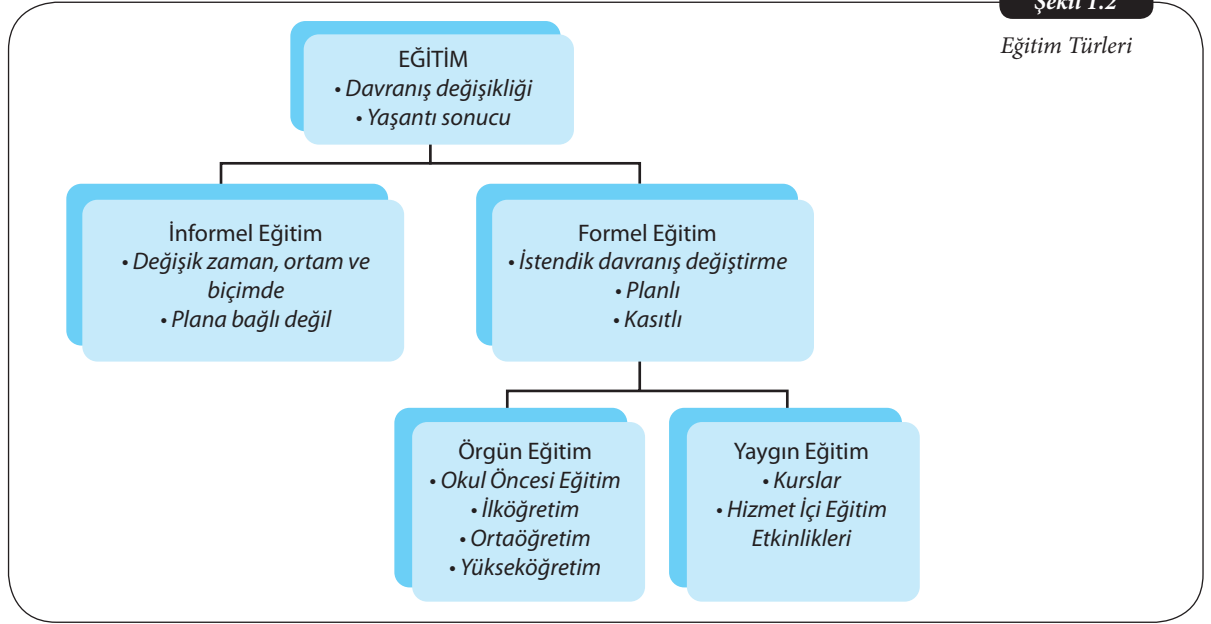
Eğitimin bireysel işlevleri: Toplumdaki bireyleri çok yönlü olarak geliştirmektir. Bu kapsamda bireyin beden, zihin ve ruhsal yapısını geliştirmek amaçlanmaktadır.

Eğitimin ekonomik işlevleri: Toplumdaki bireylere belli beceriler kazandırarak bireyleri üretici duruma getirmek ve toplumun gereksinim duyduğu insan gücünü yetiştirmektir. Bu kapsamda bilinçli üretici ve bilinçli tüketici yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Eğitimin amaç ve işlevi, bireysel bakımdan bireylerin yeteneklerini, siyasal bakımdan lider, girişimci ve bilinçli seçmen özelliklerini, ekonomik bakımdan iyi üretici ve iyi tüketici yeterliklerini ve toplumsal bakımdan yurttaşlık sorumluluklarını geliştirmektir.

Eğitim Türleri

Eğitim değişik zamanlarda, değişik ortamlarda ve değişik biçimlerde gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreç içinde, kimi eğitim etkinlikleri kendiliğinden oluşan ve gelişigüzel, kimileri ise amaçlı ve planlı gerçekleştirilen etkinliklerdir. Bu nedenle eğitim süreçleri, kendiliğinden ya da amaçlı olarak oluşmasına göre *formel* ve *informel* eğitim olarak adlandırılmaktadır (Küçükylmaz, 2011) (Şekil 1.2). Formel eğitim de *örgün* ve *yaygın* eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İnformel (Formel Olmayan) Eğitim: Yaşam içinde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Belli bir plan ve program uygulanmadan yaşam içinde kendiliğinden ve gelişigüzel gerçekleşen eğitimidir. Kişi, karşılaştığı durum ve içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleriyle etkileşimde buldukça farkında olmadan bir şeyler öğrenir. Bu nedenle, informel eğitim, bireyin doğumundan ölümüne değin ailede, sokakta, okulda, iş yerinde ve kitle iletişim araçları yoluyla, yaşamın her alanında gerçekleşmektedir (Demirel ve Kaya, 2003; Fidan ve Erden, 1998, s.4). O hâlde informel eğitim, “her an, her yerde, bir plana bağlı olmaksızın yapılan eğitim etkinlikleri” olarak tanımlanabilir. İnfomal eğitimde birey, göz-

lem ve taklit yoluyla öğrenir. Örneğin, köyde yaşayan bir çocuk, tarlayı nasıl süreceğini, nasıl ekip biçeceğini, hayvanların bakımını nasıl yapacağını, büyüklerini gözleyerek ve onların davranışlarını taklit ederek öğrenir. Yine, bir berber çırağı, ustasının yaptıklarını gözleyip taklit ederek nasıl saç keseceğini öğrenir (Küçükylmaz, 2011).

İnformal eğitim süreci plansız, gelişigüzel ve amaçsız olarak gerçekleştiği için bireyler, doğru ve istenilen davranışların yanı sıra doğru olmayan ve istenmeyen davranışlar da edinebilir. Bu kapsamda yalan söylemek, sigara içmek, kopya çekmek, hırsızlık yapmak, arkadaşlarını ispiyonlamak bu türden olumsuz davranışlardır.

Formal Eğitim: Okullarda ya da kurumlarda bir plan ya da program dâhilinde gerçekleştirilen eğitime formel eğitim denilmektedir (Demirel ve Kaya, 2003). Formel eğitim sürecinde bireyde davranış değişikliği oluşturmak için bilinçli, planlı ve kasıtlı öğrenme ortamları oluşturulur. Formel eğitimde bireyin davranışları belli amaçlar doğrultusunda değiştirilir (Erden, 1998). Okul dışında, değişik alanlarda kişileri mesleğe hazırlamak, meslekte iken ilerlemesini sağlamak amacıyla yapılan etkinlikler, açılan kurslar, orduda asker yetiştirme vb. formel eğitime örnek olarak verilebilir. Bu tür eğitimin okulda yapılan eğitimden farkı, gereksinime dönük, kısa süreli olması, belli konularla sınırlandırılması ve eğitim isteyen bireylerin yaşa göre gruplandırılmamasıdır (Küçükylmaz, 2011).

Formal ve informel eğitimi kesin sınırlarla birbirinden ayırmak olanaklı değildir. Aynı kurum içinde hem formel hem de informel eğitim birlikte verilebilir. Örneğin, öğrenciler okullarda formel bir eğitim sürecinden geçmekle birlikte öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenle kurdukları ilişkiler informel biçimde gerçekleşebilir (Erden, 1998).

Formal eğitim süreci, okulda ve okul dışında gerçekleştirilmesine göre örgün ve yaygın eğitim olarak iki başlıkta incelenmektedir.

SIRA SIZDE

1

Formal ve İnfomal eğitim birbirinin alternatifi midir? Düşününüz.

Örgün eğitim, belli bir yaş grubu içerisindeki bireylerin, çalışma yaşamına atılmadan önce belirlenen amaçlar doğrultusunda okul ya da okul niteliği taşıyan kurumlarda yapılan eğitimidir (Yavuz, 2010). Başka bir deyişle örgün eğitim, belli bir yaş grubundaki ve aynı düzeydeki bireylere, amaca göre hazırlanmış eğitim programları yoluyla okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir (Taymaz, 1992). Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarından oluşmaktadır.

Örgün eğitim, aşamalılık ve süreklilik gösteren bir süreçtir ve her öğretim basamağı bir sonrakine temel oluşturur; bu nedenle bir eğitim basamağını başarıyla tamamlayamayan bir öğrenci, bir üst basamağa geçemez (Gürkan, 2006). Örneğin ilköğretim basamağına hiç girmemiş ve bu basamağı başarıyla tamamlayamamış bir birey ortaöğretim basamağına kayıt yaptıramaz. Bir öğretim basamağını başarıyla bitirenlere ise diploma ya da akademik bir derece verilir (Küçükylmaz, 2011).

Yaygın eğitim, örgün eğitimden hiç yararlanmamış durumda olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlara ya da örgün eğitim kurumlarında okumakta olanlara ve meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitimidir (Demirel ve Ün, 1987). Başka bir deyişle yaygın eğitim, örgün eğitim sistemi içine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir basamağında bulunan ya da bu basamaklardan birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda yapılan eğitimidir (Taymaz, 1992). Bu tanımlardan yaygın eğitimin örgün eğitim kurumlarının yanında ya da dışında düzenlenen kısa ve uzun dönemli eğitimler olduğu söylenebilir. Halk eğitim merkezlerinde çeşitli konularda verilen kurslar, resmî ve özel kurum ve iş yerlerinde düzenlenen hizmet içi eğitim etkinlikleri yaygın eğitim kapsamı içerisinde yer almaktadır.

Yaygın eğitim, örgün eğitimden daha kapsamlıdır. Çünkü Türkçe konuşamayan, okuma-yazma bilmeyen, yalnızca okuyup yazabilen, örgün eğitimin belli bir basamağından ayrılan ya da örgün eğitimi tamamlayamayan tüm bireyler yaygın eğitimin kapsamına girmektedir (Yapıcı, 2003). Öte yandan örgün ve yaygın eğitimin ortak noktası ise eğitim etkinliklerinin planlı ve programlı olmasıdır (Erden, 1998).

Yaygın eğitim içinde hangi eğitim türleri yer almaktadır?

SIRA SİZDE

Yaygın eğitim, örgün eğitimi tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Örgün eğitimle yaygın eğitim arasında farklılıklar vardır. Örgün eğitim belli ya da aynı yaş gruplarına yöneliktir, eğitim tamamlandığında diploma verilir, okul öncesi eğitimden yükseköğretime doğru aşamalı özellik gösterir ve uzun sürelidir. Buna karşılık yaygın eğitim farklı yaş gruplarına yöneliktir, eğitimin sonunda sertifika ya da katılım belgesi verilir, süreklilik özelliği göstermez, aşamalı değildir, gereksinim duyuldukça gerçekleştirilir, kısa sürelidir ve bireylerin ilgi ve gereksinimlerine yönelik olarak düzenlenir.

ÖĞRENME VE ÖĞRETİM

Öğrenme

Eğitim alanında düşünen, çaba gösteren ve çalışanlar öğrenme konusunu düşünmek zorundadır. Çünkü öğrenmenin gerçekleştirilmesi için büyük bir zaman ve çaba harcanmaktadır. Bu nedenle öğrenmenin ne olduğunun açıklığa kavuşturulmasında yarar bulunmaktadır. Tarihsel süreç içinde öğrenmenin ne olduğu ve nasıl oluştuğuna yönelik çabalar olmuştur. Nitekim davranışçı kuramdan bilişsel kurama, bilişsel kuramdan yapılandırmacı kurama kadar değişik kuramlar öğrenmeye ilişkin farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Bu öğrenme kuramları öğrenmenin hangi koşullar altında oluştuğunu ve öğrenmenin ilkelerini açıklamaya çalışmaktadırlar.

Değişik biçimlerde tanımlanmakla birlikte öğrenme, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda davranışta ya da potansiyel davranışta meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişimleri olarak tanımlanmaktadır (Senemoğlu, 2000). Daha yalın bir tanımla öğrenme “yaşantı ürünü ve nispeten kalıcı izli davranış değişikliği” olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlar, öğrenme yoluyla bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanırlar. İnsanlar konuşmayı, yürümeyi birlikte yaşamayı, yazı yazmayı, bisiklete binmeyi, karşılaştıkları problemleri çözmeyi ve bunlara benzer günlük yaşamın gerektirdiği çoğu davranışları öğrenme yoluyla edinirler.

Öğrenmenin üç temel özelliğinden söz edilmektedir (Gürkan, 2006, Erden, 1998):

Öğrenme sonucunda davranışlarda gözlemlenebilir bir değişim olması. Öğrenme sürecinin sonunda bir davranış değişiminin oluşması gerekir; aksi durumda öğrenmeden söz edilemez. Söz konusu davranış değişikliği ise üç biçimde olabilir:

- Bireyin hiç göstermediği bir davranışı göstermeye başlaması. Örneğin, toplama işlemini bilmeyen bir öğrencinin öğrenme sonucunda verilen toplama işlemlerini doğru olarak sonuçlandırması.
- Bireyin kendinde var olan bir davranışı geliştirmesi. Örneğin, okuma-yazmayı öğrenen bir çocuğun daha güzel ve doğru okuyabilmesi.
- Bireyin daha önce yanlış öğrendiği bir davranışı değiştirmesi. Örneğin, çocuğun daha önce yanlış telaffuz ettiği bir sözcüğü yeni öğrenme sonucu doğru telaffuz etmesi.

Bireydeki davranış değişikliğinin yaşantı ürünü olması. Öğrenme, bireyin çevreyle etkileşimi sırasında geçirdiği yaşantılar sonucu oluşur. Her bireyin geçirdiği yaşantılar farklı olduğundan öğrenme bireysel bir süreçtir. Örneğin, ders sırasında öğretmeni dinleyen (öğretmeniyle etkileşim kuran) öğrenciler dersin amaçlarına uygun davranışlar kazanırken arkadaşları ile konuşan (arkadaşlarıyla etkileşim kuran) öğrenciler diğerlerinden farklı davranışlar gösterirler.

Bireyin davranışındaki değişikliğin nispeten kalıcı izli olması. Öğrenmeden söz edilebilmesi için bireyin gösterdiği davranış değişikliğinin sürekli olması gerekir. Örneğin, anaokulunda paylaşmanın önemini öğrenen bir çocuğun okul dışındaki yaşamında da bu konuda duyarlı davranışlar göstermesi ve bunu yaşam boyu sürdürmesi beklenir.

Daha önce eğitimin özelliklerinde de söz edildiği gibi burada unutulmaması gereken konu, davranışlardaki her değişimin öğrenme olarak yorumlanamayacağıdır. Çünkü biz, kimi davranış ve tepkilerimizi doğuştan getiririz. Nefes alıp vermek, göz kırpmak gibi davranışlar buna örnektir. Bazen davranışlarımızda meydana gelen değişiklikler, öğrenme ile değil, büyüme ve olgunlaşma ile ilgili olabilir. Örneğin, insan ve hayvanların boy ve ağırlıklarında meydana gelen değişiklikler, kuşların uçabilir, insanların yürüyebilir duruma gelmesi gibi. Kimi zaman da yorgunluk, alışkanlık, ilaç ya da alkol alma gibi nedenlerle davranışlarımızda meydana gelen değişiklikler de öğrenme sonucu oluşmaz (Fidan, 1985).

Yukarıda temel özellikleri sıralanan öğrenme, *kendiliğinden öğrenme* ve *yönlendirilmiş öğrenme* olmak üzere genellikle iki biçimde gerçekleşmektedir. Bireyin kendi kendine yaptığı bir eylem ya da yaşantı sonucu meydana gelen davranış değişiklikleri, kendiliğinden öğrenme olarak görülebilir. İnsanların günlük yaşamlarında gösterdikleri davranışların büyük bir bölümü kendiliğinden öğrenilmektedir. Kendiliğinden öğrenme kasıtlı ya da kasıtsız olabilir ancak kendiliğinden öğrenmede, öğrenmeyi sağlayacak yaşantıyı oluşturan bireyin kendisidir. Örneğin; birey limonun ekşi olduğunu tadarak, belli bir küme içinde nasıl konuşması gerektiğini çevresini gözlemleyerek ve insanları taklit ederek kendiliğinden öğrenir. Kendiliğinden öğrenme, duyu organlarını kullanma, deneme-yanılma, model alma gibi yollarla gerçekleşebilir. Yönlendirilmiş öğrenmede ise öğrenmeyi sağlayacak olan öğrenenin dışında bir kişi ya da araçtır. Yönlendirilmiş öğrenme, eğitim süreci sonucunda meydana gelir. Sınıftaki öğrenmeler, televizyon, kitap vb. kitle iletişim araçlarıyla öğrenmeler yönlendirilmiş öğrenmelerdir (Gürkan, 2006). Bu öğrenme sürecinde devamlılığın sağlanması, öğrenenin süreç içinde elde ettiği başarılarla doğru orantılıdır (Peters, 2010).

Öğretim

Birey, yaşam boyu eğitim kapsamında birbirine bağlı eğitim başmaklarında devletin eğitim sağlamak üzere açtığı okullarda eğitim görmektedir. Öğretim adı verilen bu planlı ve programlı süreçte ideal olarak çocuğun eğitimini olumsuz anlamda etkileyen çevre deneyimleri giderilmekte ve olumlu deneyimler pekiştirilmektedir (Varış, 1987).

Öğretim değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. En genel anlamda öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür (Varış, 1987). Daha yalın bir tanımla öğretim, okullarda yapılan planlı, kontrollü ve örgütlenmiş öğretme etkinlikleridir (Erden, 1998). Başka bir deyişle öğretim, eğitim kurumlarında gerçekleştirilen planlı, denetimli ve örgütlenmiş etkinliklerdir. O hâlde öğretim kısaca “öğrenmeyi sağlama etkinlikleri” olarak tanımlanabilir.

Bireyin kendi kendine gerçekleştirdiği bir eylem sonucunda meydana gelen davranış değişikliği kendiliğinden öğrenme, öğrenmenin bir başka kişi ya da aracın varlığıyla gerçekleşmesine ise yönlendirilmiş öğrenme adı verilmektedir.

Öğretim kavramıyla birlikte kullanılan bir diğer kavram *öğretme* kavramıdır. Çünkü öğretim, öğretme temelli bir sözcüktür. Öğretme, öğrenmenin kolaylaştırılması, öğrenmeye rehberlik edilmesi, öğrenene öğrenmeyi gerçekleştirilmesinde yardımcı olunması sürecidir (Gürkan, 2006). Öğretme kısaca öğrenmeyi sağlama ve kılavuzlama etkinliğidir. Öğretme, bilinçli ve amaçlı bir etkinliktir. Öğretme, bireyde istenilen davranış değişikliklerini sağlayabilmek için önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda yürütülür (Eskicumalı, 2002). Öğretme ve öğrenme kavramlarının genellikle birlikte kullanılması bu iki kavram arasında birebir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna karşın öğrenme, öğretme kavramı olmadan açıklanabilirken öğretim, öğrenme kavramı olmadan açıklanamaz (Peters, 2010). Öğretme etkinliğinin, genelde öğrenme ile sonuçlanması beklenir ancak öğretme etkinliği olmadan da öğrenme gerçekleşebileceği gibi, her öğretme etkinliği öğrenmeyle sonuçlanmayabilir (Gürkan, 2006).

Özetle ifade edilecek olursa bireyin yaşam boyu süren eğitiminin, okulda, planlı ve programlı olarak yürütülen kısmına *öğretim* denilmekte, bu süreç birey açısından dile getirildiğinde *öğrenim* olmaktadır. Öğretim önemlidir çünkü devlet öğretimi gerçekleştirmek için büyük yatırımlar yapmakta, birey yaşamının önemli bir kesimini öğretimde geçirmekte, sonuç olarak öğretim yoluyla topluma katkıda bulunacak psikolojik, sosyal ve ekonomik güvencesi olan bireylerin yetişmesi beklenmektedir (Varış, 1987). Bu nedenle öğretim hizmetinin etkili ve verimli bir biçimde sürdürülmesi gerekmektedir.

Öğretimin etkili bir biçimde sürdürülebilmesi için öğretimi etkileyen değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda okullardaki öğretme sürecinin sonunda beklenen amaçlara ulaşılmasında temel belirleyici değişkenler, öğrencinin kendi bireysel özelliklerine dayalı iç koşullar ile öğrencinin öğrenmesine dönük olarak öğretmen tarafından düzenlenen dış koşullardır. Başka bir deyişle öğretimi etkileyen iki temel değişken, *öğrenci nitelikleri* ve *öğretim hizmetinin niteliği*dir. Öğrenci niteliklerini belirleyen değişkenler ön koşul öğrenmeler olarak adlandırılan ve öğrencinin bir konu ya da beceriyi öğrenmesi için sahip olduğu *bilişsel giriş davranışları* ile öğrencinin okula, derse ve üniteye ilişkin ilgi tutumu ve öz güvenini içeren *duyuşsal giriş özellikleridir* (Sağlam, 2009).

Öğretme sürecinde, öğrenmeyi sağlayacak etkinliklerin yönetimi olan öğretim hizmeti, öğretmenin öğretim sırasında öğrencilerin istenilen davranışları kazanması için gerekli öğrenme yaşantılarının düzenlemesidir. Öğretim hizmetinin etkililiği ve verimliliği ise dört temel değişkene bağlıdır. Bunlar; *ipuçları*, *katılma*, *pekiştirme* ve *dönüt-düzeltilme*dir.

İpuçları öğrencilere neyin öğrenileceğini açıklayan mesajların tümü, *pekiştirme* bir davranışı gösterme eğiliminin güçlendirilmesi, *katılım* öğrencilerin öğrenme sürecinde kendilerine sunulan ipuçları ve yönergeler doğrultusunda bir şeyler yapması, *dönüt* öğrencilerin neyi öğrenip neyi öğrenmediklerini bildirme, *düzeltilme* ise yanlışların düzeltilmesi ve eksikliklerin giderilmesidir (Demirel, 2002).

Eğitim ile öğretim çoğu zaman birbiri yerine kullanılmakta ve anlamları da birbirine karıştırılmaktadır. Ancak öğretim daha kapsamlı olan eğitimin alt kesimlerinden biridir. Eğitim zaman ve mekân yönünden kapsamlı, sürekli ve çok boyutludur. Öğretim planlı ve programlıdır. Bu yönüyle öğretimde tüm öğrenme yaşantılarının eğitsel olması temeldir. Buna karşılık, eğitimde bilgi dâhil her türlü yaşantı üzerinde durulur ve öğrenme yaşantıları eğitsel olmayabilir. Öte yandan gerek eğitim gerekse öğretim süregeldiği toplumun sosyal, kültürel siyasal ve ekonomik olgularından etkilenir. Her iki kavram da yerel, ulusal ve uluslararası özellik taşır çünkü birey etkileşim durumunda olduğu çevrede eğitim görür. Millidir çünkü millî bütünlüğü, kalkınmayı ve gelişmeyi amaç edinir. Uluslararası yönleri vardır çünkü eğitimde yapılan araştırmalar, gelişmeler, izlenen yöntemler ve evrim karşılıklı incelenir. Bu incelemeler sonucunda her ülke eğitimde hangi düzeyde olduğunu anlar (Varış, 1987). Eğitim ve öğretim kavramlarının farklı ve ortak özellikleri Tablo 1.1'de gösterilmiştir.

Öğretim hizmetinin niteliğinin öğeleri:

- İpuçu
- Katılım
- Pekiştirme
- Dönüt-düzeltilme

Tablo 1.1
Eğitim ve Öğretim Kavramlarının Farklı ve Ortak Özellikleri

Eğitim	Öğretim
Zaman ve mekân yönünden kapsamlıdır.	Zaman ve mekân yönünden sınırlıdır.
Sürekli ve çok boyutludur.	Planlıdır, programlıdır, güdümlüdür, desteklidir.
Bilgi dâhil her türlü yaşantı üzerinde durulur.	Öğretmen, öğrenci ve veli beklentisi önem taşır.
Öğrenme yaşantıları eğitsel olmayabilir.	Öğrenme yaşantılarının eğitsel olması esastır.
Ortak Yönler	
Süregeldiği toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik olgularından etkilenir.	
Yerel ulusal ve uluslararası özellik taşır.	
Araştırma alanları benzerdir.	

SIRA SİZDE

Eğitim, öğrenme ve öğretim arasında nasıl bir ilişki vardır?

EĞİTİM PROGRAMI

Eğitim Programının Tanımı, Kapsamı ve İşlevi

Program, günlük yaşamımızda sıklıkla kullandığımız sözcüklerin başında gelmektedir ve farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Türkçe sözlükte (TDK, 2015) programın; 1) İzlençe. 2) Okullarda, haftanın belli günlerinde, belli saatlerde verilecek dersleri gösteren çizelge. 3) Tören, gösteri, gezi vb. nin öngörülen ayrıntılarını gösteren basılı kâğıt) 4) Siyasi partinin, toplumsal örgütün veya hükümetin açıkladığı ana ilkelerin tümü. 5) Radyo ve televizyonda sunulan, haber, müzik, eğlence gibi kendi başına bir bütün oluşturan yayınlardan her biri. 6) Bilgisayara bir işlemi yaptırmak için yazılan komutlar dizisi. 7) Yapılacak bir işin bölümlerini, bölümlerin sırasını ve zamanını gösteren tasarı, yetiçek biçiminde kullanım alanları olduğu belirtilmektedir.

Program sözcüğünün eğitim odaklı kullanılması ise 1820 yılına dayanmaktadır. Program sözcüğünün (curriculum) anlamı koşmak, parkuru tamamlamak olan Latince currere kelimesinden gelmektedir. Zamanla sözcük curriculum olarak değişmiş ve geleneksel anlamından çıkarak eğitim odaklı kullanılmaya başlanmıştır (Wiles & Bondi, 2011). Tarih boyunca eğitim programının temel ve ileri düzeyde birçok tanımlaması yapılmıştır. Temel düzeyde ele alındığında eğitim programları şöyle tanımlanmaktadır (Oliva, 1988):

- Program, okulda öğretilenlerdir.
- Program, konu listesidir.
- Program, içeriktir.
- Program, kaynaklar setidir.
- Program, dersler dizisidir.
- Program, performans amaçları setidir.
- Program, günlük plandır.
- Program; ilave sınıf etkinlikleri, rehberlik, kişiler arası ilişkiler gibi okulda gerçekleşen her şeydir.
- Program, okul personeli tarafından planlanan her şeydir.
- Program, öğrenenler tarafından okul içinde deneyimlenen yaşantılar dizisidir.
- Program, öğrencinin okulda öğrendikleridir.

Eğitimde saptanan politikayı uygulamaya dönüştüren bir rehber ya da kılavuz olan eğitim programı değişik biçimlerde tanımlanmaktadır:

- Bireylerin yeteneklerini ortaya çıkartabilmek için gerekli olan planlı ve plansız yaşantılar düzeneği ya da bireylerin gelişimi ve mükemmelleşmesi için gerekli olan planlı birtakım öğretim yaşantıdır (Bobbitt, 1924).
- Öğrencilerin okul rehberliğinde okul içinde deneyimledikleri sosyal işlevi olan yaşantıların tümüdür (Caswell & Campbell, 1935).
- Eğitsel hedeflere ulaşmak için okul tarafından planlanan ve yönetilen öğrenci öğrenmelerinin bütünüdür (Taba, 1945).
- Geçmişteki ya da şu andaki uygulamalar ile bilimsel ve kuramsal çalışmalardan elde edilen amaçlar doğrultusunda biçimlenmiş öğrenci yaşantılarının bütünüdür (Tyler, 1949).
- Bir eğitim kurumunun ya da sosyal çevrenin bireylerin yaşantılarını düzenlemek ve zenginleştirmek için yürüttüğü tüm etkinliklerdir (Varış, 1996).
- Öğrenenlere okul içinde ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2010).
- Öğrencilerde beklenen öğrenmeyi sağlayabilmek için planlanmış etkinliklerin tümüdür (Doğan, 1975).
- Yetişek, geçerli öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Ertürk, 1994).
- Bireyde istenen yönde davranış değişikliği sağlamak amacıyla yapılan tüm etkinlikleri gösteren plandır (Erden, 1998).
- Okulun rehberliği altında öğrencinin deneyimlediği etkileşimli yaşantılar dizisidir (Marsh & Willis, 2007).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim programı, çocuğun okul içinde ve okul dışında edindiği tüm öğrenim yaşantılarını içine alan, kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Eğitim programını içerdiği kategorilerden yalnızca birine indirgemek doğru değildir. Nitekim program kavramını yalnızca öğretim açısından görmek okulların işlevini bilgi alışverişine indirgemek anlamına gelmektedir. Öte yandan eğitim programı, uygulamayı temel alan bir kavramdır. Bu yönüyle, alanda çalışanların kuramı uygulamadaki etkinlik açısından ele almaları gerekmektedir (Varış, 1988).

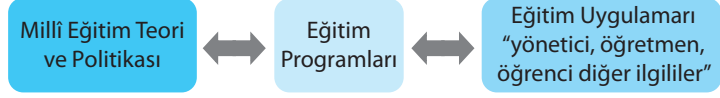
Eğitim programı ile eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardan biri *müfredat* kavramıdır. Eskiden yaygın olarak kullanılan bu kavram, günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Müfredat, Arapça kökenli bir kavram olup tek tek ders listesi anlamına gelmektedir. Oysa eğitim programı oldukça kapsamlı bir anlayışı ifade etmektedir. Bu yönüyle müfredat kavramı ne eğitim programının ne de öğretim programının karşılığı değildir.

Toplumun, gelişen dünyanın, bilim ve teknolojinin isteklerini karşılayan özelliklere sahip bireyleri yetiştirmek, eğitim kurumlarının görevidir. Örgün ve yaygın eğitim kurumları bu işlevini nitelikli eğitim programları hazırlayarak, bu programları uygun koşullarda uygulamaya koyarak ve programlarını sürekli geliştirerek yerine getirebilirler. Eğitim sistemleri gelişmelere uyum sağlayabilecek ve gelişmeleri yönlendirebilecek bireyleri ancak ülkenin kalkınma amaçlarına uygun programlar hazırlayıp uygulayabildikleri zaman yetiştirebilirler. Çünkü programlar, eğitilecek bireylere kazandırılacak davranış standartlarını, öğretilecek bilgi, beceri ve değerleri belirler. Özetle eğitim programları yetiştirilecek insanların özelliklerinin belirleyicisidir (Gözütok, 2009). Görüldüğü gibi eğitim programları, eğitilenlerin davranış standartlarından öğretme-öğrenme etkinliklerine kadar tüm etkinliklere kılavuzluk etmekte ve aracı bir rol oynamaktadır.

Eğitim programları eğitim sistemi içerisinde önemli bir işlev görmektedir. Çünkü millî eğitim teori ve politikası eğitim programları yoluyla uygulamaya dönüşmektedir. Eğitim programlarının bu işlevi Şekil 1.3'te gösterilmiştir.

Şekil 1.3

Eğitim Programlarının Sistem İçindeki Yeri ve İşlevi

Görüldüğü gibi eğitim programlarının temel işlevi, millî eğitim teori ve politikasının uygulamaya dönüştürülmesidir. Buna göre programlar, Türk ulusunun birlik beraberlik içinde kalkınmasına dayanan millî eğitim politikasının, ülkenin en uzak köşesine kadar yayılması ve gerçekleşmesinde köprü rolü oynamaktadır. Bunun tersi de doğrudur; eğitim kurumu, programın uygulamada geliştirilmesinden doğan sorunları merkeze yansıttıkça millî eğitim politikasında, gereken durumlarda yeni uygulamalara gidilmektedir (Varış, 1996).

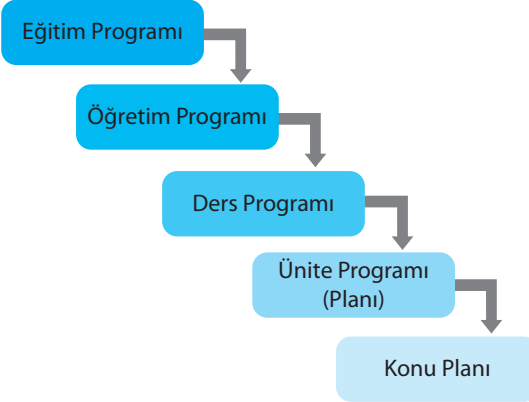
Program Türleri

Eğitimde farklı türde programlar kullanılmaktadır. Bu programlar kapsamı açısından genelden özele doğru hiyerarşik biçimde sınıflandırıldığı gibi işlevleri bakımından da sınıflandırılmaktadır.

Kapsam açısından programlar hiyerarşik olarak eğitim programı, öğretim programı ve ders programı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflamaya ünite programı ve konu planı da dâhil edilmektedir. Kapsam açısından program türleri Şekil 1.4'te gösterilmiştir.

Şekil 1.4

Kapsam Açısından Program Türleri

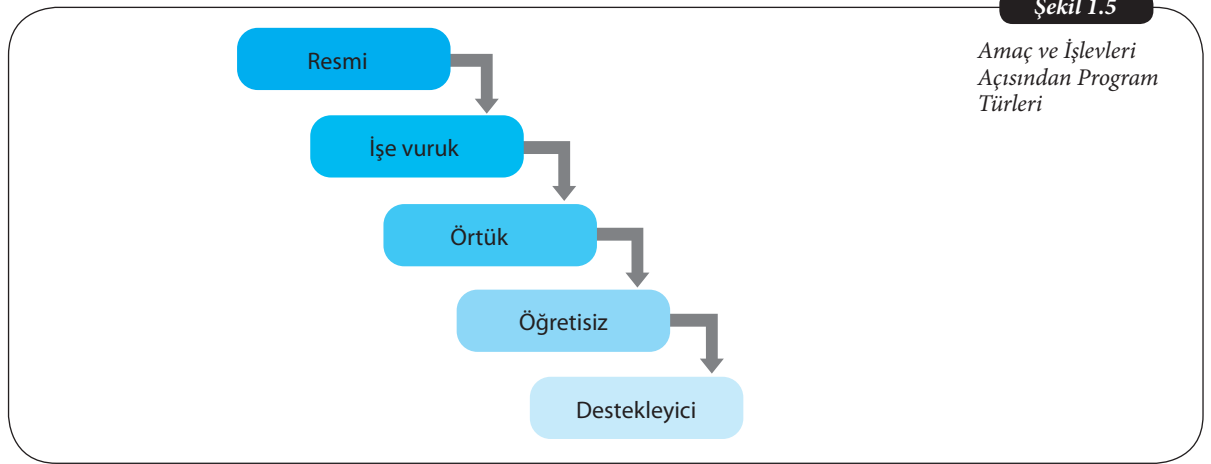
Eğitim programı değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Program hiyerarşisi içinde en kapsamlısı olan eğitim programı, bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı millî eğitimin ve kurumun amaçlarını gerçekleştirilmesine dönük tüm etkinlikleri kapsayan programdır. Öğretim ders dışı kol etkinlikleri, özel günlerin kutlanması, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık vb. hizmetler ve işlevler bu çerçeve içine girer (Varış, 1996). Eğitim programı en kapsamlı program türüdür. Eğitim programı öğrenmeyi gerçekleştirmek üzere düzenlenen okul içi ve okul dışı tüm etkinlikleri içeren programdır.

Öğretim programı, eğitim programı içinde ağırlık taşıyan, belli bilgi kategorilerinden oluşan, bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda planlı biçimde kazandırılmasına yönelik programdır (Varış, 1996). Öğretim programı eğitim programının amaçları doğrultusunda öğrenciye kazandırılması istenen bilgi, beceri, tutum ve davranışların ders kümeleri olarak planlanmasıdır.

Ders programı, öğretim programlarında yer alan bilgi kategorilerinin, disiplinlerin ve etkinlik alanlarının eğitim amaçları ile ilgili özel amaçlarını gerçekleştirmeleri için öğretim ilkelerini, konuların alt kategorilerini ve değerlendirme temellerini içeren, eğitim ve öğretim programındaki esasları öğrenci davranışına dönüştüren programdır (Varış, 1996). Ders programı, bir disiplinin (dersin) amacından içeriğine, içeriğinden öğretme-öğrenme süreçlerine ve değerlendirmeye kadar tüm öğelerini içeren programdır.

Özetle *eğitim programının*, bir eğitim kurumunda yer alan kurum içi ve kurum dışı tüm eğitim etkinlikleri; *öğretim programının*, eğitim programı içinde yer alan ve öğretme-öğrenme süreçleriyle ilgili tüm etkinlikleri; *ders programının* ise dersle ilgili tüm eğitim etkinliklerinin sistematik biçimde düzenlenmesi olduğu söylenebilir.

Eğitim programı, amaç ve işlevlerine göre de sınıflandırılmaktadır. Posner (1995) eğitim programını işlevine göre kendi içinde farklılaştırarak tanımlamış ve bir eğitim programının beş farklı işlevini vurgulamıştır (Akt. Demirel, 2010). Buna göre programlar şöyle sınıflandırılmaktadır (Şekil 1.5):

Resmî eğitim programı: Program kılavuzunu; hedefleri, ders planlarını, konuların işleniş sırasını, kullanılacak araç-gereçleri ve değerlendirmeyi içeren yazılı programdır.

İşevuruk eğitim programı: Öğretmenin sınıfta öğrettikleri, bunların nasıl öğretildiği ve öğrencilerin öğrenme ürünlerini kapsayan programdır.

Örtük eğitim programı: Resmî programda açık olarak belirtilmediği hâlde öğrencilerin yaşantılarını etkileyen, toplumun norm ve değerlerini içeren programdır.

Öğretisiz eğitim programı: Resmî ya da işevuruk programa dâhil edilmeyen, öğretilmeyen konuları ve bu konuların öğretilmeme nedenini içeren programdır.

Destekleyici (ekstra) eğitim programı: Resmî program dışında öğrencilerin ilgilerine ve gönüllülük esasına göre planlanmış öğrenme yaşantılarını destekleyen programdır.

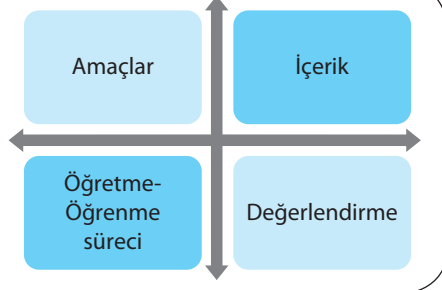
Özetle, *resmî eğitim programının* resmi birimlerce hazırlanarak ve onaylanarak okullara gönderilen; *işevuruk eğitim programının* öğretmenin neyi, nasıl öğrettiği ve öğrencilerin neyi ne kadar öğrendiklerini içeren; *örtük eğitim programının*, öğrencilere resmî programın öngörülerinin dışında bilgi, anlayış ve değerleri kazandıran; *öğretisiz eğitim programının*, resmî ya da işevuruk programın atlanılan, dâhil edilmeyen, eksik bırakılan ya da öğretilmeyen konularını ve neden ihmal edildiğini ortaya koyan; *destekleyici eğitim programının*; resmî programı öğrencilerin ilgilerine ve gönüllülük temeline göre destekleyen program olduğu söylenebilir.

Eğitim Programının Öğeleri

Bir eğitim programı, birbiriyle dayanışma hâlinde bulunan dört temel öğeden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla *amaçlar*, *içerik*, *öğretme-öğrenme süreci* ve *değerlendirmedir*. Programın bu öğeleri birbirinden bağımsız değildir; her öğe diğerini etkilemektedir. Eğitim programının öğeleri Şekil 1.6'da, öğeleri arasındaki ilişkiler de Şekil 1.7'de gösterilmiştir.

Şekil 1.6

Eğitim Programının Öğeleri

Amaçlar, yetiştirilecek insanda bulunması uygun görülen eğitim yoluyla kazandırılabilir istenilen özelliklerdir.

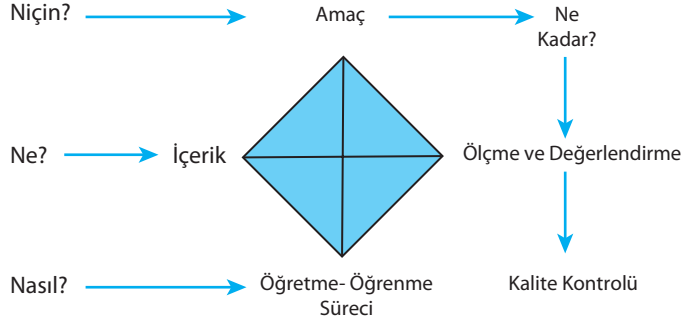
rulmak istenen değişikliklerdir. Amaçların, gerek öğretme-öğrenme sürecinin seçimi ve düzenlenmesinde gerekse sınama durumlarının hazırlanmasında işe yarayabilmesi için gözlemlenebilir öğrenci davranışına dönüştürülmesi gerekir (Tekin, 1993).

“Programın *içerik* boyutunda belirlenen hedeflere ulaşmak için ne öğretilim?” sorusuna yanıt aranır. İçerik amaçlara ulaşmada bir araç olarak kabul edilir. “İçerik, eğitimsel amaçlar doğrultusunda seçilen olgu, kavram ve ilke ve genellemelerin kimi sistematik bağlarla birleşerek oluşturdukları bilgi ürünleridir.” (Demirel, 2009, s. 48) Daha yalın bir deyişle içerik, programda belirlenen amaçlara ulaşabilmek için seçilen ve düzenlenen ünite ya da konulardır (Gürkan 2009). Bu kapsamda programın bu boyutu, öğretilecek konuların seçilmesi ve düzenlenmesini içermektedir. İçerik çoğu kaynaklarda eğitim durumları olarak da ifade edilen öğretme-öğrenme süreci içerisinde ele alınmaktadır.

İçerik, eğitimsel amaçlar doğrultusunda seçilen ve düzenlenen ünite ya da konulardır.

Şekil 1.7

Eğitim Programının Öğeleri Arasındaki İlişkiler

Programın amaçları; başka bir deyişle öğrencilerin sahip olması gereken özellikler saptandıktan sonra sıra, bu özellikleri kazandırmaya hizmet edecek öğretme-öğrenme sürecine gelir. “Programın *öğretme-öğrenme süreci* boyutunda nasıl öğretilim?” sorusu yanıtlanmaya çalışılır. Öğretme durumları olarak da isimlendirilen bu süreç bireylere gerekli davranışları kazandıracığı düşünülen öğretme ortamlarıdır. Öğretme durumları sınıf içi uygulamalarda, hangi davranışları kazandırmak için hangi strateji, yöntem ve tekniklerin uygulanacağını, hangi araç-gereçlerden yararlanılacağını belirleyen tasarlanmış durumları içermektedir.

Eğitim programının boyutları arasında istenilen davranış değişikliklerinin oluşturulduğu aşama, eğitim durumlarının düzenlenerek öğrenme yaşantılarının öğrenciye kazandırıldığı öğretme-öğrenme sürecidir. O hâlde eğitim sisteminin iş görüşünü yerine getirmesinde; başka bir deyişle istenilen öğrenmelerin oluşturulmasında, öğretme-öğrenme

Öğretme-öğrenme süreci öğrenmenin gerçekleştiği öğedir; öğretme-öğrenme sürecinde öğretmene ne yapması gerektiği, hangi yöntem ve teknikleri kullanacağı, hangi araç, gereç ve materyallere yer verileceği açıklanır.

süreci merkezi bir öneme sahiptir (Senemoğlu, 1997). Bu süreç, öğrenmeyi gerçekleştirmek için bir yandan öğretmen tarafından yapılan planlı ve kontrollü etkinlikleri diğer yandan öğrencinin bu amaçla yapacağı etkinlikleri içermektedir. Bir kısım eğitimciler ise eğitim durumlarının düzenleyicisi olarak öğretmenin etkinliklerini saptamak amacı ile 'öğretme süreci' yerine 'öğretme-öğrenme süreci' terimini benimsemektedir (Fidan, 1985).

Kimi kaynaklarda öğretim-öğrenme süreci *eğitim durumları* olarak ifade edilmektedir. Eğitim durumları öğrencilerin amaçlara ulaşabilmeleri için geçirmeleri gereken öğrenme yaşantılarını sağlayacak dış koşulların düzenlenmesidir (Erden, 1998). Bu süreç öğretmen açısından öğretim durumu, öğrenci açısından öğrenme durumu olarak tanımlanmaktadır.

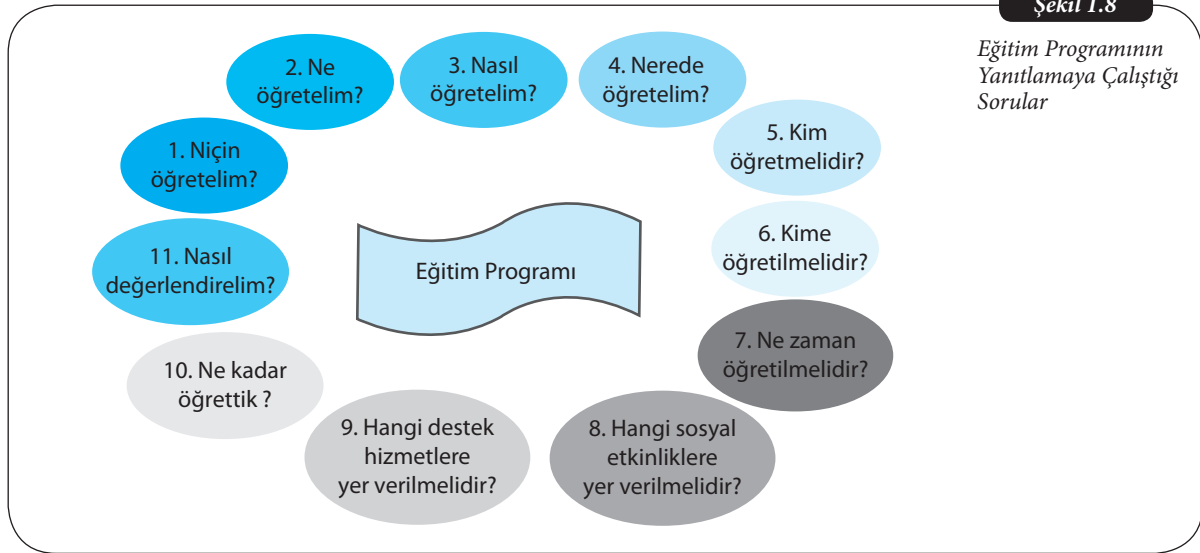
Öğretme-öğrenme süreci niçin eğitim programının en uygulamalı ögesidir?

SIRA SİZDE

"Programın son boyutu *değerlendirmedir*. Sınama durumları da denilen bu süreçte ne kadar öğretildi?" sorusu yanıtlanır. Değerlendirme eğitimin hedeflere ulaşma derecesini ortaya koyar. Programın bu boyutunda eğitimde hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının kontrollü yapılı ve bu kontrol sonuçları sisteme geri dönüt sağlar (Demirel, 2010). Programın değerlendirilmesi ile gerektiğinde amaçların saptanması aşamasından değerlendirme aşamasına kadar yapılan iş ve yürütülen etkinlikler gözden geçirilerek program daha etkili hâle getirilir (Tekin, 1993).

Değerlendirme, öğrencinin önceden belirlenen davranışı kazanıp kazanmadığını, kazandıysa ne ölçüde kazandığını, kazanmadıysa niçin kazanmadığını, kazanabilmesi için neler yapması gerektiğini belirleme işidir.

Eğitim programlarının amaçlar, içerik, öğretim-öğrenme süreci ve değerlendirme öğelerinin ötesinde kapsamı gereği başka önemli öğeleri de bulunmaktadır. Eğitim ortamları, öğreticiler, zaman, mekân, sosyal etkinlikler, destek hizmetleri ve maliyet bunlardan kimileridir. Bu öğeler aynı zamanda programla ilgili önemli değişkenlerdir. Bu kapsamda eğitim programının yanıtlamaya çalıştığı sorular Şekil 1.8'de gösterilmiştir.

Eğitim Programlarının Özellikleri

Eğitim programlarından istenen verimin alınabilmesi için kimi özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler, işlevsellik, esneklik, toplumsal değerlere uygunluk, bilimsellik, uygulanabilirlik, amaçlara görelilik ve yararlılıktır (Tan, 2006; Şahin, 2007). Bu özellikler programın uygulamada başarılı olabilmesi için önemlidir.

İşlevsellik: Eğitim programının işlevsel olması, programların bireyin ve toplumun gereksinimlerini karşılaması ve programda yer verilen konuların ve etkinliklerin gerçek yaşamla ilişkili, gerçek yaşamda geçerli ve gerçek yaşama hazırlayıcı olması anlamına gelmektedir. Ayrıca programların, bireyin yeteneklerini ortaya çıkarması ve geliştirmesi gibi niteliklere de sahip olması gerekmektedir.

Esneklik: Eğitim programının, öğrencilerin ilgi, istek ve beklentilerini karşılayıcı olması demektir. Başka bir deyişle eğitim programlarının öğrencilerin bireysel farklılıklarına yanıt verecek nitelikte olmasıdır. Öte yandan programlar uygulandığı bölge ya da yörenin koşullarına uygun olarak işlenebilecek özellikte; başka bir deyişle uyarlanabilir olmalıdır. Daha yalın bir anlatımla esneklik, programların yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerine ve öğrenci ilgi ve gereksinimlerine göre düzenlenebilmesidir. Esneklik çerçeve program kavramıyla da ilişkilidir. *Çerçeve program*, ünite ya da konuların ülke genelindeki ortak gereksinimleri karşılamak üzere genel olarak belirlendiği, çevre özellikleri ve sınıf düzeyinin gerektirdiği diğer ayrıntıların öğretmenlere bırakıldığı programdır. Bu yönüyle çerçeve program esnekliğe hizmet etmekte ve esnekliğin temel koşulunu oluşturmaktadır.

Toplumsal değerlere uygunluk: Eğitim kurumları toplumu meydana getiren bireylere, millî değerleri ve idealleri kazandırmakla görevli olduğundan, eğitim programlarında yer alan çeşitli dersler ve etkinliklerin, devletin dayandığı temel felsefe ve ülkelerin öğrencilere kazandırılmasına yönelik olması gerekmektedir. Buradan yola çıkıldığında eğitim programlarının, öğrencilerin millî görevleri başaracak ve millî ülküleri gerçekleştirecek biçimde yetiştirilmelerini sağlaması, onları toplumun kültür ve değerleriyle donatması beklenmektedir.

Bilimsellik: İyi bir eğitim programının önemli bir özelliği de onun bilimdeki çağdaş gelişmeleri dikkate alarak düzenlenmiş olmasıdır. Bu kapsamda, eğitim programlarında öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi ve becerilerin bilimsel ve güncel olması gerekmektedir. Ayrıca eğitim programının gelişen ve değişen dünya koşullarına göre güncellenmesi beklenir. Bu nedenle iyi bir eğitim programının, çağdaş gelişmelere dayalı ve öğretme-öğrenme sürecindeki yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerine uygun olması gerekmektedir.

Uygulanabilirlik: İyi bir eğitim programının bir özelliği de uygulanabilir olmasıdır. Programların hazırlanması kadar uygulanması da önemlidir. Çünkü en iyi ve en mükemmel program bile yetersiz ve kötü bir uygulama ile verimliliğini yitirir. Programların uygulanabilirlik özelliği, onların işlevsellik, esneklik ve bilimsellik özelliklerinin bir sonucudur. Bilimsel, işlevsel ve esnek bir eğitim programının uygulanabilirliğinin daha yüksek olacağı söylenebilir. Çünkü geliştirilmeden yıllarca hiç değiştirilmeyen ya da güncellenmeyen programların uygulanmasında sorunlar çıkabilir.

Amaçlara görelilik: Her eğitim programı belli amaçları gerçekleştirmeye dönük olarak hazırlanır. Amaçlar yol gösteridir. İyi bir eğitim programı eğitim amaçlarını gerçekleştirmeye dönük olarak hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Yararlılık: Eğitim programının öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak nitelikte olmasıdır. Kuşkusuz programın öğrenciye sağlayacağı yarar önemlidir. Bu nedenle, öğrenciye kazandırılacak bilgi ve becerilerin öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaştığı sorunları çözecek nitelikte olması gerekmektedir.

Cohen, Manion, Morrison ve Wyse (2010), eğitim programlarının; genişlik, denge, uygunluk, ahenk, devamlılık, ilerleme ve farklılaştırma olmak üzere yedi farklı özelliğe sahip olması gerektiğini belirtmektedir:

Genişlik, salt programın öngördüğü içeriğin izlenmesi değil; program dâhilinde eğitilecek öğrencinin öğrenme özellikleri, öğrenme süreci, sınıf organizasyonunu deneyimlemesi gibi değişkenlerin de programda göz önüne alınmasıdır.

Denge, kimi öğrencilerin daha sosyal tabanlı bir eğitim almaya meyilli, kimilerinin daha çok okuma etkinliklerine ihtiyaç duyması, bazılarının özellikle matematik, edebiyat gibi alanlara ilgi duymalarının göz önüne alınmasıdır. Denge özelliğinin etkisi farklılaştırma özelliğinde de kendini göstermektedir.

Uygunluk, eğitim programlarının öğrencilerin şimdiki ve yetişkin yaşamındaki gereksinimlerini karşılayıcı nitelikte olmasıdır. Deneysel öğrenme, problem çözme, okulda öğrenilenleri sosyal yaşama yansıtma, uygunluk özelliğinin göstergesidir.

Uyum, bir programın içeriğinde yer alan ünite ya da konuların birbirleriyle ilişkili ele alınmasıdır. Örneğin; hava olayları ve iklim konusu coğrafya dersinde işlendiğinde öğrenci harita ve küre üzerinde çalışırken matematik dersinde ele alındığında derece ve boylam hesaplamaları, Türkçe dersinde ele alındığında da hava olayları ve iklimle ilgili şiir, hikâye vb. etkinlikler kullanılabilir.

Süreklilik, programların öğrencilerin bir önceki program ve öğretim deneyimleri üzerine temellendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Süreklilik, öğrencilerin öğretim kademelerindeki dikey hareketliliğinde ve konu alanlarına yönelimlerde de varlığını korumalıdır.

İlerleme, program içeriklerinin bütüncül, sistematik ve sürekli olarak bilgi ve anlayış dahilinde geliştirilmesi gerektiğini öngörür. Özellikle öğrencilerin psikolojik ve öğrenme özellikleri dikkate alındığında bu özelliğin tek tarafı ve düzenli işlediği söylenemez. Duruma göre içerik ya da öğretme-öğrenme süreci basitten karmaşığa gidebilirken, karmaşıktan basite; genelden özele giderken, özelden genele; somuttan soyuta giderken, soyuttan somuta da gidebilir.

Farklılaştırma, programın içerik ve süreçleri oluşturulurken, öğrencilerin düzeyleri ile ilgi ve ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerektiğini savunmaktadır.

Özet

Eğitimin tanımını, kapsamını, işlevlerini ve türlerini açıklayabilmek

İnsanlığın doğuşundan beri daima olagelen eğitim, günümüzde de uygarlık düzeyi ne olursa olsun her toplumda süregelmektedir. Bir toplumda birey, canlı ve cansız çevresiyle etkileşim yoluyla öğrenme sürecinden geçmekte, öğrenmenin olduğu her durumda insan davranışlarını değiştiren eğitim sürecinden söz edilmektedir. Bu yönüyle eğitim çocuk okula gelmeden önce ailede, okul içinde, okul dışında ve okuldan sonra da devam etmektedir. O hâlde eğitim, okul öncesi ve okul yaşamında sürdüğü gibi okul sonrası da başka bir deyişle yaşam boyu sürmektedir. O hâlde denilebilir ki eğitim bireyin tüm yaşamı boyunca sürmekte ve okul içinde ve okul dışında yaşam boyu edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır.

Eğitim, değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Eğitim tanımları içinde “*Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci*” biçimindeki tanım, eğitimciler arasında kabul görmektedir. Eğitime ilişkin tanımlara bakıldığında eğitimin üç özelliğinden söz edilmektedir. Bunlar; eğitimin bir süreç olması, eğitim sonucunda bireyde davranış değişikliğinin oluşması ve davranış değişikliğinin bireyin yaşantıları sonucunda oluşmasıdır.

Eğitim kapsamlı bir süreç olarak değişik amaçlara hizmet etmektedir. Eğitimin en genel amacı, bireylerin topluma, toplum dinamiklerine sağlıklı ve verimli bir biçimde uyumuna yardım etmek ve bireyde var olan yeti ve yeteneklerin üst sınırına kadar gelişmesini sağlamaktır. Bu genel amaç bağlamında eğitimin toplumsal, siyasal, bireysel ve ekonomik olmak üzere dört temel işlevi bulunmaktadır.

Eğitim değişik zamanlarda, değişik ortamlarda ve değişik biçimlerde gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreç içinde, kimi eğitim etkinlikleri kendiliğinden oluşan ve gelişigüzel, kimileri ise amaçlı ve planlı gerçekleştirilen etkinliklerdir. Bu nedenle eğitim süreçleri, kendiliğinden ya da amaçlı olarak oluşmasına göre formel ve informal eğitim olarak adlandırılmakta; formel eğitim de *örgün* ve *yaygın* eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *İnformel eğitim* belli bir plan ve program uygulanmadan yaşam içinde kendiliğinden ve gelişigüzel gerçekleşen eğitimidir. *Formel eğitim* ise okullarda ya da kurumlarda bir plan ya da program dâhilinde gerçekleştirilen eğitimidir. Formel eğitim sürecinde bireyde davranış değişikliği oluşturmak

için bilinçli, planlı ve kasıtlı öğrenme ortamları oluşturulmaktadır. Formel eğitim süreci, okulda ve okul dışında gerçekleştirilmesine göre örgün ve yaygın eğitim olarak iki başlıkta incelenmektedir. *Örgün eğitim*, belli bir yaş grubu içerisindeki bireylerin, çalışma yaşamına atılmadan önce belirlenen amaçlar doğrultusunda okul ya da okul niteliği taşıyan kurumlarda yapılan eğitimidir. *Yaygın eğitim* ise örgün eğitimden hiç yararlanmamış durumda olanlara, devam ettikleri okuldan erken ayrılanlara ya da örgün eğitim kurumlarında okumakta olanlara ve meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitimidir.

Öğrenme ve öğretme kavramlarının tanımını ve kapsamını açıklayabilmek

Eğitim alanında düşünen, çaba gösteren ve çalışanlar öğrenme konusunu düşünmek zorundadır. Çünkü öğretim çabalarının temel amacı, bireylerde istenilen öğrenmelerin gerçekleştirilmesidir. Değişik biçimlerde tanımlanmakla birlikte öğrenme, “yaşantı ürünü ve nispeten kalıcı izli davranış değişikliği” olarak tanımlanmaktadır. Öğrenmenin üç temel özelliğinden söz edilmektedir. Bunlar; öğrenme sonucunda davranışlarda gözlenebilir bir değişme olması, bireydeki davranış değişikliğinin yaşantı ürünü olması ve bireyin davranışındaki değişikliğin nispeten kalıcı izli olmasıdır. Öğrenme, *kendiliğinden öğrenme* ve *yönlendirilmiş öğrenme* olmak üzere genellikle iki biçimde gerçekleşmektedir. Bireyin kendi kendine yaptığı bir eylem ya da yaşantı sonucu meydana gelen davranış değişiklikleri, kendiliğinden öğrenme, öğrenmenin öğrenmeyi sağlayacak bir kişi ya da araçla gerçekleşmesine ise yönlendirilmiş öğrenme adı verilmektedir.

Birey, yaşam boyu eğitim kapsamında birbirine bağlı eğitim kademelerinde devletin eğitim sağlamak üzere açtığı okullarda eğitim görmektedir. Öğretim adı verilen bu planlı ve programlı süreçte ideal olarak çocuğun eğitimini olumsuz anlamda etkileyen çevre deneyimleri giderilmekte ve olumlu deneyimler pekiştirilmektedir. Öğretim değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. En genel anlamda öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür. Daha yalın bir tanımla öğretim, eğitim kurumlarında gerçekleştirilen planlı, denetimli ve örgütlenmiş etkinliklerdir. Öğretim kavramıyla birlikte kullanılan bir diğer kavram *öğretme* kavramıdır. Öğretme, öğrenmeyi

sağlama ve kılavuzlama etkinliğidir. Bilinçli ve amaçlı bir etkinlik olan öğretme, bireyde istenilen davranış değişikliklerini sağlayabilmek için önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda yürütülmektedir. Özetle bireyin yaşam boyu süren eğitiminin, okulda, planlı ve programlı olarak yürütülen kısmına *öğretim* denilmekte, bu süreç birey açısından dile getirildiğinde *öğrenim* olmaktadır.

Eğitim programının tanımını ve kapsamını açıklayabilmek
Program, günlük yaşamımızda sıklıkla kullandığımız sözcüklerin başında gelmektedir ve farklı anlamlarda kullanılmaktadır. En geniş anlamda program herhangi bir sektörde saptanan politikayı uygulamaya dönüştüren rehber ya da kılavuz olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımla eğitim programı, çocuğun okul içinde ve okul dışında edindiği tüm öğrenim yaşantılarını içine alan kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Eğitim programları eğitim sistemi içerisinde önemli bir işlev görmektedir. Eğitim programlarının temel işlevi millî eğitim teorisine ve politikasının uygulamaya dönüştürülmesidir. Buna göre programlar, Türk ulusunun birlik beraberlik içinde kalkınmasına dayanan millî eğitim politikasının, ülkenin en uzak köşesine kadar yayılması ve gerçekleşmesinde köprü rolü oynamaktadır.

Eğitim programının türlerini, boyutlarını ve özelliklerini tanıyabilmek
Eğitimde farklı türde programlar kullanılmaktadır. Bu programlar kapsamı açısından genelden özele doğru hiyerarşik biçimde sınıflandırıldığı gibi işlevleri bakımından da sınıflandırılmaktadır. Kapsam açısından programlar hiyerarşik olarak eğitim programı, öğretim programı ve ders programı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflamaya ünite programı ve konu planı da dâhil edilmektedir. Buna göre *eğitim programının*, bir eğitim kurumunda yer alan kurum

içi ve kurum dışı tüm eğitim etkinliklerinin; *öğretim programının*, eğitim programı içinde yer alan ve öğretme-öğrenme süreçleriyle ilgili tüm etkinliklerin; *ders programının* dersle ilgili tüm eğitim etkinliklerinin sistematik biçimde düzenlenmesi olduğu söylenebilir. Eğitim programı, amaç ve işlevlerine göre de sınıflandırılmaktadır. Buna göre programlar; *resmî, işevuruk, örtük, öğretisiz, destekleyici (ekstra) eğitim programı* olarak sınıflandırılmaktadır. *Resmî eğitim programının* resmî birimlerce hazırlanarak ve onaylanarak okullara gönderilen; *işevuruk eğitim programının* öğretmenin neyi, nasıl öğrettiği ve öğrencilerin neyi ne kadar öğrendiklerini içeren; örtük eğitim programının, öğrencilere resmî programın öngörülerinin dışında kazandığı, bilgi, anlayış ve değerleri kazandıran; *öğretisiz eğitim programının*, resmî ya da işevuruk programın atlanılan, dâhil edilmeyen, eksik bırakılan ya da öğretilmeyen konularını ve neden ihmal edildiğini ortaya koyan; *destekleyici eğitim programının*, resmî programı öğrencilerin ilgilerine ve gönüllülük temeline göre destekleyen program olduğu söylenebilir. Bir eğitim programı, birbiriyle dayanışma hâlinde bulunan dört temel öğeden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla *amaçlar, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme*dir. Amaçlar, niçin öğretilecek, içerik ne öğretilecek, öğretme-öğrenme süreci nasıl öğretilecek ve değerlendirme ne kadar öğrettik sorularına yanıt verir. Eğitim programının öğeleri birbirleriyle ilişkilidir; birbirinden bağımsız değildir. Eğitim programlarından istenen verimin alınabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler, *işlevsellik, esneklik, bilimsellik, amaçlara görelilik, uygulanabilirlik, toplumsal değerlere uygunluk ve yararlılıktır*. Cohen, Manion, Morrison ve Wyse (2010) da eğitim programlarının; *genişlik, denge, uygunluk, ahenk, devamlılık, ilerleme ve farklılaştırma* olmak üzere yedi farklı özelliğe sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin özelliklerinden biri **değildir**?

- Bireylerin toplum yaşamında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve tutumlarla donatılması
- Toplumda var olan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması
- Öğrencilere yalnızca okul içi etkinlikler yoluyla belirli bilgi ve beceri kazandırılması
- Eğitimin bireylerin kendi yaşantıları yoluyla gerçekleştirilmesi
- Bireylerin davranışlarında kasıtlı olarak, istedik davranış değişikliklerin yaratılması

2. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme süreci” olarak tanımlanan eğitimin temelini oluşturan istedik öğrenilmiş davranışa örnektir?

- Oyun ve fiziki etkinlikler dersinde yorulan öğrencinin etkinliğe ara vermesi
- Bebeğin desteksiz yürüyebilmesi
- Öğretmenin derslere geç geldiğini gözlemleyen öğrencinin de derslere geç gelmeye başlaması
- Öğrencinin arkadaşını izleyerek elliye kadar ikişerli ritmik saymayı öğrenmesi
- Kapısı çarpan sınıftaki öğrencilerin irkilmesi

3. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin işlevlerinden biri **değildir**?

- Sosyoekonomik işlevler
- Siyasal işlevler
- Ekonomik işlevler
- Bireysel işlevler
- Toplumsal işlevler

- Belli bir plan ve program uygulanmadan yaşam içinde kendiliğinden ve gelişigüzel gerçekleşen eğitimidir.
- Bireylerin, çalışma yaşamına atılmadan önce belirlenen amaçlar doğrultusunda okul ya da okul niteliği taşıyan kurumlarda yapılan eğitimidir.
- Okullarda ya da kurumlarda bir plan ya da program dâhilinde gerçekleştirilen eğitime formel eğitim denilmektedir.
- Örgün eğitimden hiç yararlanmamış durumda olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlara ya da meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitimidir.

Yukarıda tanımları verilen eğitim türleri aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla ve doğru verilmiştir?

- Örgün-yaygın-informel-formel
- İnformel-örgün-formel-yaygın
- Yaygın-örgün-formel-informel
- İnformel-formel-örgün-yaygın
- Yaygın-formel-örgün-informel

5. Eğitim ve öğretimin ortak özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- Zaman ve mekân yönünden kapsamlı olmaları
- Planlı, programlı, güdümlü ve destekli olmaları
- Bilgi dâhil her türlü yaşantı üzerinde durmaları
- Süregeldiği toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik olgularından etkilenmeleri
- Sürekli ve çok boyutlu olmaları

6. Aşağıdakilerden hangisi amaç ve işlevlere dayalı program türlerinden biri **değildir**?

- Öğretisiz program
- İşe vuruk program
- Ünite programı
- Destekleyici program
- Resmi program

Yaşamın İçinden

7. I. Program, öğrenenlere okul içinde ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşıntıları düzeneğidir.

II. Program, kaynaklar setidir.

Yukarıda tanımları verilen program öğeleri aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla ve doğru verilmiştir?

- İçerik-değerlendirme
- İçerik-içerik
- Öğretme öğrenme süreci-değerlendirme
- Amaç-değerlendirme
- Öğretme öğrenme süreci-içerik

8. Aşağıdakilerden hangisi programların esneklik özelliğini yansıtan bir ifade **değildir**?

- Öğretmenin Hayat Bilgisi öğretim programındaki denizle ilgili bir etkinliği karasal ortama uyarlaması
- Sınıfında öğrenme güçlüğü olan öğrencisi bulunan öğretmenin içerik ve öğretme-öğrenme süreci boyutlarını öğrencisine uyarlaması
- Öğretmenin önemsiz gördüğü kazanımlara yönelik süreçsel düzenlemeler yapmaması
- Öğretmenin programdaki kazanımla ilgili etkinliklerin tamamını değil, şartlarına uygun olanları kullanması
- Kalabalık bir sınıfı okutan öğretmenin programın öngördüğü küçük grup çalışmalarına dayanan etkinlikleri tercih etmemesi

9. Programların işlevsellik, bilimsellik, esneklik özelliklerinden etkilenen ve onları etkileyen özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- Yararlılık
- Toplumsal değerlere uygunluk
- Amaçlara görelilik
- Uyarlanabilirlik
- Genişlik

10. Öğrencilerin ilgi, tercih ve performanslarını ön plana alan program özellikleri aşağıdakilerden hangisinde birlikte ve doğru verilmiştir?

- Denge-genişlik-süreklilik
- Süreklilik-uyum-ilerleme
- Farklaştırma-genişlik-uyum
- Denge-esneklik-genişleme
- Denge-farklaştırma-esneklik

'Bir nesil daha kaybetmeyelim'

Türk Eğitim Derneği, hazırladığı raporda tüm siyasi partilere 'Seçim kurtarmak yerine nesil kurtarmayı hedefleyin' diyerek, ulusal eğitim programı oluşturmaları yönünde çağrıda bulundu. Türk Eğitim Derneği'nin (TED) düşünce kuruluşu TEDMEM'in 2 yıllık bir çalışma sonucunda, çok sayıda eğitimcinin görüşünü alarak hazırladığı Ulusal Eğitim Programı (UEP) dün açıklandı. TED Genel Başkanı Selçuk Pehlivanoglu ve TED-MEM Direktörü Prof. Dr. Ziya Selçuk'un açıkladığı program, 2015-2022 yılları arasında okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise basamaklarında gerçekleştirilecek bir dönüşümü kapsıyor. Programla ilgili konuşma yapan Pehlivanoglu, sözlerine "Bu eğitim sistemine kaç nesil daha feda edeceğiz?" sorusuyla başlayarak, eğitimin, bir parti ödevi değil bir ülke ödevi olduğunu ve mutlaka toplumsal mutabakata dayalı bir sistemle yürütülmesi gerektiğini söyledi. Siyasi partilerin seçim kurtarmak yerine nesil kurtarmayı hedefleyeceğine ve bunun için çalışacağına inandıklarını kaydeden Pehlivanoglu, "Siyasi partilerimizi 7 Haziran genel seçimleri sonrası yeni yasama döneminde neslimizin geleceği için bir araya gelerek ulusal bir eğitim programı oluşturulmasına öncelik vermeye çağırıyoruz" dedi.

Yeteneğe odaklı eğitim

Ulusal Eğitim Programı'nda eğitim sistemi ve alt sistemleri 6 yıl içinde kademeli olarak dönüştürülmesi hedefleniyor. Program, eğitim sistemini birbiriyle bağlantılı sekiz dönüşüm alanı üzerinden ele alıyor. Bu alanlar şöyle:

- Okul merkezli eğitim:** Milli Eğitim Bakanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Etkileşimli Eğitim Bölgesi Direktörlüğü (EEBD) olmak üzere üç ana yönetim birimi öneriliyor. Eğitim sisteminin merkezine okul yerleştiriliyor.
- Yoksullar için de adil eğitim:** Eşitlik sağlanmasına rağmen ortaya çıkan bölgesel ve yerel farklılıkları ortadan kaldırmak için bazı bölge ve okullara pozitif ayrımcılık yapılarak eğitimde adalet ilkesinin hayata geçirilmesi amaçlanıyor.
- Eğitim lideri:** Okul müdürü kavramı terk edilerek, beklenen görev ve sorumlulukların doğasını ortaya koyan "eğitim lideri" kavramı tercih edildi. Eğitim Liderliği Yüksek Lisans Diploması olmayan bir öğretmen eğitim lideri olamayacak.

13 yıl zorunlu eğitim

- Yıl boyu açık okul:** Öğrencilerin kendi bilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda kendi potansiyelini ortaya çıkarabilmesi hedefleniyor. Anadolu Liseleri ve Bilim Liseleri olmak üzere iki çeşit lise türünün uygulamaya sokulması amaçlanıyor. Yıl boyu okulların açık olabileceği bir akademik takvim öngörülüyor.

5. Öğretmenlikte yeni sistem: Öğretmenlik mesleğinin artık bir kariyer mesleği olduğu kabul edilerek; mesleğin atama, çalışma ve ilerleme koşulları durumsal müdahalelere açık olmayacak şekilde yasalarla güvence altına alınmakta.
6. *Zorunlu okul öncesi*: 13 yıllık zorunlu eğitim süresi; 1 yıl okul öncesi, 5 yıl ilköğretim, 1 yıl ortaokula bağlı İngilizce hazırlık, 3 yıl ortaokul ve 3+1 yıl lise olarak düzenlendi.
7. *Ölçme merkezi*: Bağımsız bir Ulusal İçerik Geliştirme ve Ölçme Merkezi kurulacak.
8. *İnsan odaklı teknoloji*: Teknolojinin sadece bir araç olduğunun altı çizilmekte. Kurulacak "Eğitim Bulutu" altyapısıyla eğitimde kullanılan teknolojilerin verim ve etkinliğinin artırılması öncelikli konular arasına alıyor.

Kaynak: Özdemir, M. (2015). Bir nesil daha kaybetmeyelim. Milliyet Gazetesi. <http://www.milliyet.com.tr/-bir-nesil-daha-kaybetmeyelim--gundem-2047268/>

Okuma Parçası

21. Yüzyılda Eğitimde Program Geliştirmede Yönelim, Kavram ve Anlayışlar

Sonuç ve Tartışma

Geride bıraktığımız 20. yüzyıldaki eğitim sistemlerindeki gelişmelere ve dünyadaki eğilimlere dayanarak, 21. yüzyılda eğitim sistemlerindeki yenileşme çalışmalarının odak noktasının, ilköğretim ve ortaöğretimde eğitim programlarını yenileme, güncelleme ve değiştirerek geliştirme ve böylelikle ulusal eğitimi güçlendirme üzerine olduğu görülmektedir. 21. yüzyıl toplumunun özelliği, kültür, inanç, anlayış bakımından farklılaşan ve giderek küreselleşen bir yaşam felsefesine sahip bir toplum olmasına yöneliktir. 21. yüzyılda gittikçe artan kültürel ve dilsel çeşitlilik, uluslar arası diyalog, demokratikleşme, ötekinin yaşam biçimini kabullenme, bilgiye çok hızlı ulaşma, sosyoekonomik eşitsizlik ve geniş kitlelerin demokratik haklardan yararlanamaması gibi değerler ve sorunlar öne çıkmaktadır. Tüm çağlarda olduğu gibi, günümüzde de eğitim, bireylerin bu sorunlarla baş edebilmesinde önemli ve kritik bir role sahiptir. Bu nedenle, eğitim programlarını yenileme, güncelleştirme ve değiştirme çalışmaları, bütün ülkelerin yurttaşlarının yaşam niteliğini geliştirme ve sürdürülebilir kalkınmaları için öncelikli olmak zorundadır.

Bu doğrultuda, 21. yüzyılda eğitim program geliştirme çalışmalarında şu eğilimlerin öne çıktığı söylenebilir (IBE, 1998, s. 7; Collwill ve Gallagher, 2007; Nieto, 2000; Banks, 2001; Banks, 2008): (1) Eğitim programı yenileme, güncelleştirme ve değiştirme çalışmalarının planlaması ve düzenlemesi bir bütün olarak ele alınırsa, uygulanabilir eğitim programı geliştirme hedefleri ve planları belirlenebilir. (2) Eğitim programı uygulamasında yeni öğretim stratejileri ve yöntemleri kullanılmalıdır. (3) Eğitim süreçlerinde öğrencilerin aktif olarak katılımı artırılmalıdır. (4) Programda yer alan derslerin birbirleriyle ilişkileri kurulmalıdır. (5) Eğitim programının uygulamadaki başarısı için, sosyoekonomik düzey, öğrencilerin seviyeleri, mevcut araç-gereçler, teknolojik donanım, bütçe, ailelerin tutumu, kamuoyunun desteği ve benzeri gibi etkenler iyileştirilmelidir. (6) Program geliştirme süreçlerine bütün ilgililerin yeterli ve etkili katılımının sağlanmalıdır. (7) Yerel ilgililerden yeterince destek alınmalı ve katılımları sağlanmalıdır. (8) Program geliştirme sürecine öğretmenin katılımı sağlanmalı ve rolü artırılmalıdır. (9) Gelişmelere açık ve esnek bir program oluşturmalıdır. Öğretmenlerin, öğrencilerinin şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlarına etkili bir şekilde cevap vermesini sağlamalıdır. (10) Program geliştirmenin (a) Bir işe hazırlama ve (b) Bir sonraki eğitime hazırlama olmak üzere iki boyutu olmalıdır. (11) Öğrencilerin akademik ve akademik olmayan kazanımlarını temel alarak objektif bir değerlendirmenin yapılmalıdır. (12) Küresel dünyanın bir yurttaşı olma konusuna eğitim programlarında yer verilmelidir. (13) 166 | The Journal of SAU Education Faculty, 19 (May 2010) Eğitim programları yenileme çalışmaları sürekli ve değişen koşullara hızla ayak uydurmalıdır.

Öz olarak, tüm ülkeler eğitim sistemlerini ve programlarını yeniçağın gerekleri doğrultusunda yenilemek zorundadır. Ancak, bu yenileme gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler eğitim sistemlerindeki pek çok sorunu çözme ile uğraşırken, söz konusu yenileme, değiştirme-geliştirme çalışmalarını yapabilecekler midir? sorusu yanıtız kalmaktadır.

Kaynak: Tutkun, F. ve Aksoyalp, Y. (2010). 21. yüzyılda eğitimde program geliştirmede yönelim, kavram ve anlayışlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (Mayıs 2010), 156-169.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Tanımı, Kapsamı, İşlevleri, Amaçları ve Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Tanımı, Kapsamı, İşlevleri, Amaçları ve Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Tanımı, Kapsamı, İşlevleri, Amaçları ve Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Öğretim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Programı Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Programının Tanımı, Kapsamı, İşlevi” ve “Eğitim Programının Boyutları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Programlarının Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Programlarının Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise “Eğitim Programlarının Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Formel ve informal eğitim birbirinin alternatifi değildir. Çünkü birey formel eğitim sürecindeyken bile informal olarak öğrenmektedir. Öte yandan günümüzün hızla değişen toplumlarında informal eğitim, bireylerin sosyalleşme ve yaşama hazırlanmalarında yetersiz kalmaktadır. Bu durum, informal eğitimin yanı sıra planlı eğitim etkinliklerine olan gereksinimi artırmış ve formel eğitim önem kazanmaya başlamıştır. Formel eğitim sürecinde öğrenme bilinçli, planlı ve kasıtlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Formel eğitimde, bireylerin davranışları önceden belirlenen belli amaçlar doğrultusunda değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu süreçte formel ve informal öğrenmeler arasında tutarlılık sağlanması süreci daha etkili kılacaktır.

Sıra Sizde 2

Yaygın eğitimle birlikte kullanılan eğitim türleri arasında halk eğitimi, hizmet içi eğitim ve yetişkin eğitimi gibi eğitim türlerinden söz edilmektedir. *Halk eğitimi*, genellikle on beş ya da daha ileri yaşlarda olan, örgün eğitim sisteminin dışında kalan bireylerin yararına sunulan ve gereksinimlere göre düzenlenen eğitimidir (Demirel ve Kaya, 2003). *Hizmet içi eğitim*, özel ve tüzel kişilere ait işyerlerinde belirli

bir maaş ya da ücret karşılığında işe alınmış ve çalışmakta olan bireylere görevleri ile ilgili bilgi, beceri ve tutum kazanmaları için yapılan eğitimidir (Taymaz, 1992). Yetişkin eğitimi, içinde yaşadıkları toplum tarafından yetişkin olarak nitelendirilen bireylerin, sahip oldukları yeteneklerini geliştirmelerini; genel ve mesleki bilgi ve becerilerini geliştirerek artırmalarını; değişen yaşam koşullarına ve toplumsal gelişmelere uyum sağlamalarını, böylece kişisel gelişim ve gerçekleştirmelerini sürdürmelerini amaçlayarak, onların ihtiyaç duydukları öğrenme yaşantılarını karşılamak için gerçekleştirilen yetişkinlere yönelik her türlü amaçlı, planlı ve düzenli eğitim etkinlikleri ve programlarıdır (Ceyhan, 2008).

Sıra Sizde 3

Eğitim, öğretim ve öğrenme birbiri ile iç içe olan kavramlardır. Eğitim ve öğretimin temel amacı öğrenmeyi sağlamaktır. Bu yönüyle öğrenme, eğitim ve öğretimin gerçekleştirmek istediği temel amaçtır. Öte yandan öğrenmenin olduğu her durumda bir eğitim sürecinden söz edilebilir. Ancak bireylerin tüm öğrenmeleri istenilen biçimde olmamaktadır. Bu nedenle bireylerde istenilen öğrenmelerin gerçekleşmesi için planlı ve programlı eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmelidir. Bu da öğretimle gerçekleşir. Bu nedenle eğitim ve öğretim sürecinde bireylere amaçlar doğrultusunda davranışlarını değiştirebilecekleri bir ortam hazırlanması ve buna uygun yaşantı geçirmelerinin sağlanması gerekir.

Sıra Sizde 4

- Gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurabilecek insanlar yetiştirmek eğitim kurumlarının en önemli işlevlerindedir.
- Eğitim sistemleri, ülkenin kalkınma amaçlarıyla tutarlı programlar uyguladığı taktirde gelişen ve değişen koşullara uyum sağlayan bireyler yetiştirebilir.
- Millî eğitim politikasının uygulanmasında ve ülkenin her yerine yayılmasında, eğitim programları her zaman köprü görevi görür.

Sıra Sizde 5

Eğitimin en genel amaçlarından birisi, bireylerde istenilen yönde davranış değişikliği sağlamaktır. Eğitimde amaçlar, sağlıklı bir biçimde oluşturulan öğrenme-öğretme süreçleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan öğretme-öğrenme süreci eğitim programının en işlevli ögesini oluşturmaktadır. Öğretme-öğrenme süreçlerinde temel amaç, öğrencinin öğrenmesini sağlamaktır. Öğrenmenin sağlanması için öğretmen, öğrencinin öğrenmesini ön plana alır ve bu amaçla çeşitli stratejilerle yöntem ve teknikleri işe koşar. Bu süreçte, öğretmen öğrenci arasındaki etkileşimin sağlanması önemlidir. Öğretmen ve öğrenci etkileşiminin önemli rol oynadığı bu süreçte en önemli görev de öğretmene düşmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bobbitt, F. (1924). *How to make a curriculum*. New York: Harper and Row.
- Büyükkaragöz, S., Muşta, M., Yılmaz, H. ve Pilten, Ö. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş (Eğitimin temelleri)*. Konya: Mikro Yayınları.
- Caswell, H. L. & Campbell, D.S. (1935). *Curriculum development*. New York: American Book.
- Ceyhan, A. A. (2008). Yetişkin eğitimi. A. S. Türküm (Ed.). *Anne baba eğitimi içinde* (125-152). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. & Wyse, D. (2010). *A guide to teaching practice* (5th ed.). New York: Routledge
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2003). Eğitimle ilgili temel kavramlar. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.). *Öğretmenlik mesleğine giriş içinde* (3-19). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2002). *Plandan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2009). Öğretimde içerik ve düzenlenmesi. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde* (45-58). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2010). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Ün, K. (1987). *Eğitim terimleri*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Doğan, H. (1974). Program geliştirmede sistem yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 361-385.
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Eskicumalı, A. (2002). Eğitim, öğretim ve öğretmenlik mesleği. Y. Özden (Ed.). *Öğretmenlik mesleğine giriş içinde* (1-31). Ankara: PegemA Yayınları.
- Fidan, N. (1985). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayınları.
- Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi: Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Gözütok, D. (2009). Program değerlendirme. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde* (176-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gürkan, T. (2006). Öğretmenlik mesleği ile ilgili temel kavramlar. E. Sözer (Ed.). *Öğretmenlik mesleğine giriş içinde* (1-14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gürkan, T. (2009). Eğitim, öğretim ve programla ilgili temel kavramlar. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde* (1-14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Küçükylmaz, A. (2011). Eğitimin temel kavramları. M. Gültekin (Ed.). *Eğitime bilimine giriş içinde* (ss.1-15). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Marsh, C. J. & Willis, G. (2007). *Curriculum: Alternative approaches, ongoing issues* (4. Edition). Ohio: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Minzu, I. F. (2015). Educational system- a priority concern of the european union. *Internal Auditing & Risk Management*, 3(39), 1-10.
- Oğuzkan, F. (1985). *Orta dereceli okullarda öğretim (amaç, ilke, yöntem ve teknikler)*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Oliva, P. F. (1988). *Developing the curriculum* (2th ed.). Boston: Scott, Foresman and Company.
- Özdemir, M. (2015). Bir nesil daha kaybetmeyelim. Milliyet Gazetesi. <http://www.milliyet.com.tr/-bir-nesil-daha-kaybetmeyelim-gundem-2047268/>
- Peters, R. S. (2010). *The concept of education*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ranasinghe, R. (2015). The transmission of education across generations: Evidence from Australia. *De Gruyter*, 15(4), 1893-1917.
- Sağlam, M. (2009). Öğretimi etkileyen etmenler. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde* (77-94). Eskişehir: Anadolu Açıköğretim Fakültesi Üniversitesi Yayınları.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Senemoğlu, N. (2000). Eğitimin psikolojik temelleri. V. Sönmez (Ed.). *Öğretmenlik mesleğine giriş içinde* (83-111). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, Ç. (2007). Öğrenme öğretme süreci. M. Arslan (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde* (49-76). Anı Yayıncılık.
- Taba, H. (1945). General techniques of curriculum planning. In N. B. Henry & R.W. Tyler (Eds.). *American education in the postwar period: Current reconstruction. Yearbook of the National Society for the study of Education*, 44(1), 58. Chicago: University of Chicago Press.
- Tan, Ş. (2006). *Öğretimi planlama ve değerlendirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Taymaz, H. (1992). *Hizmetiçi eğitim (kavramlar, ilkeler, yöntemler)*. Ankara: Pegem Yayını.
- TDK. (2015). *Türkçe büyük sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&karama=kelime&guid=TDK.GTS.565619a0cc45f5.55617881
- Tekin, H. (1993). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Varış, F. (1987). *Eğitim bilimine giriş*. A. Hakan (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Varış, F. (1993). Programlara ilişkin temel kavram ve tanımlar. A. Hakan (Ed.). *Eğitim bilimlerinde çağdaş gelişmeler içinde* (1-8). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme: Teoriler, teknikler*. Ankara: AlkimYayıncılık.
- Wiles, J. W. & Bondi, J. C. (2011). *Curriculum Development: A guide to practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Yapıcı, M. (2003). Yaygın eğitim. *Üniversite ve Toplum*, 3(1).
- Yavuz, M. (2010). Eğitimle ilgili temel kavramlar. M. Gürsel ve M. Hesapçıoğlu (Ed.). *Eğitim bilimine giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi.

2

Amaçlarımız

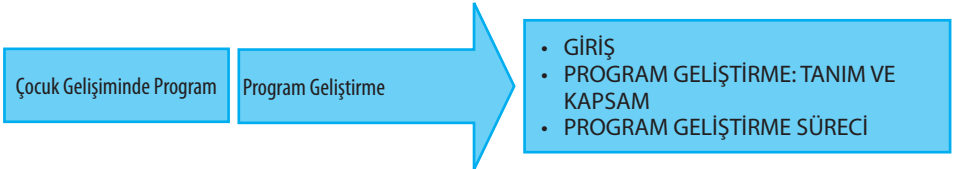
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Eğitimde program geliştirme kavramını açıklayabilecek,
- Program geliştirme sürecinde yer alan grupları tanıyabilecek,
- Program geliştirme sürecinde yapılan işlemleri açıklayabilecek,
- Program değerlendirmenin önemini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Örgün Eğitim
- Yaygın Eğitim
- Program Tasarımı
- Amaç
- İçerik
- Öğretme-Öğrenme Süreci
- Sınama Durumları
- Taksonomik Yaklaşım
- Gereksinim Analizi
- Materyal Geliştirme
- Ölçekler
- Program Değerlendirme

İçindekiler

Program Geliştirme

GİRİŞ

Uygulamalı bir bilim alanı olan eğitimde istenilen sonuçlara ulaşmanın en etkili yollarından biri de bilim ve teknolojide meydana gelen değişme ve gelişmelere paralel olarak eğitim programlarının da sürekli olarak geliştirilmesini sağlamaktır. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkileri göz önüne alındığında, eğitim kurumlarının ve eğitim sistemlerinin, bu değişimden olumlu yönde etkilendikleri görülmektedir. Yapısı gereği sürekli değişen ve gelişen bilginin niceliği ve niteliği, kontrollü bir biçimde eğitim kurumlarınınca bireylere sunulmakta, eğitim programları esnek yapısıyla mevcut gereksinime yanıt verebilmek adına biçimlenmektedir. Bilgi çağı ile birlikte hemen her ülke, gelişmiş insan kaynağını en büyük katma değeri olarak görmektedir.

Bilgi çağında eğitimde, öğrenen merkezli, yaşam boyu, her zaman ve/veya her yerde, istenilen ortamda ve yapıda eğitim ortamları geliştirme gereksinimi ön plana çıkmıştır. Tüm eğitim kurumları, bu değişkenleri içeren uzaktan eğitim sistemlerine geçişi önemli görmekte ve bunun için de belirli bir amaç çerçevesinde programlarını geliştirme gereksinimi duymakta ve program geliştirme çalışmalarına ağırlık vermektedir.

Eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesi ile eğitim etkinliklerinin bir program çerçevesinde yapılması arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim etkinlikleri sonunda amaçların istenilen biçimde gerçekleştirilmesi tutarlı ve ayrıntılı bir planlamanın yapılmasını gerektirmektedir. Ayrıntılı bir eğitim planının hazırlanması, program geliştirmenin konusudur. Günümüzde hızla artmakta olan bilgi, gelişen teknoloji ve ilerleyen toplumun sürekli yenilenen gereksinimleri, eğitim programlarının sürekli geliştirilmesi gereksinimini artırmaktadır.

PROGRAM GELİŞTİRME: TANIM VE KAPSAM

Eğitimin değişik kademeleri ve alanları ile ilgili farklı programların olması, farklı program geliştirme yaklaşımlarını da beraberinde getirmektedir. Çünkü her ülkede insanlar değer yargılarıyla, eğitim görüşleriyle, program tanımlarıyla, çocuğun doğası ve öğrenme süreci ile ilgili görüşleriyle, öğretme yöntemi ve disiplinine ilişkin düşünceleri bakımından farklıdır. Program geliştirme bir ülkede tüm diğer gelişme ve değişmelere paralel olarak devam eden sürekli bir etkinliktir. Bir eğitim sistemi, eğer dinamik, hızla değişen toplumun taleplerini karşılayacaksa okul programlarından sorumlu olanlar programlardaki zorunlu değişmelere sürekli olarak gereken ilgiyi göstermek zorundadır. Bu zorunluluktan dolayı eğitim bilimciler bilimsel dayanakları olan ve teknik süreçlerden yararlanan bir araştırma çabası ile okul ve okul çevresindeki yaşamın geliştirilmesini amaç edinen çalışmaları kapsamlı ve sürekli olarak yürütmektedirler (Alkan, 1998).

Program geliştirme süreklilik gösteren bir süreçtir. Bu süreç dört temel aşamada gerçekleştirilir: *Planlama, Tasarlama, Programın Denenmesi ve Değerlendirme*

Program geliştirmede temel olan; kurumun amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak üzere düzenlenen içerik ve uygulamaların, uygun yöntem, teknik, araç ve gereçle geliştirilmesidir.

Eğitimin niteliği büyük ölçüde uygulanan eğitim programlarına bağlıdır. Uygulanan eğitim programlarının eksiklikleri ve sorunlu yönleri giderildikçe eğitimdeki niteliğin artması beklenir. Eğitim sisteminin en önemli girdilerinden biri olan eğitim programı, sistemin süreçler basamağının nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştirileceğini gösteren bir kılavuz olması nedeniyle eğitimdeki niteliğin en önemli belirleyicisidir. Eğitim süreçlerinin niteliğinde bu derece önemli olan eğitim programının kuşkusuz ki masa başında birkaç kişilik çalışmalarla tasarlanması ve geliştirilmesi düşünülemez. Eğitim programlarının belirli aşamalardan geçerek, çok kapsamlı araştırma ve incelemeler sonucunda geliştirilmesi gerekir.

Eğitimin verimliliği, bireye kazandırılacak davranışların gerçekçi biçimde belirlenmesine, bu değişikliklerin gerçekleşmesi için uygun eğitim ortamının düzenlenmesine, öğrenciye davranış değişikliğini gerçekleştirmede sistemli olarak rehberlik yapılmasına, tasarlanan davranış değişikliklerinin ne ölçüde gerçekleştiğinin güvenilir biçimde kontrol edilmesine, başka bir deyişle eğitim programlarının geliştirilmesine bağlıdır (Erişen, 1998).

Program geliştirme farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Buna göre *program geliştirme*, gerek okul içinde gerekse okul dışında Millî Eğitimin ve okulun amaçlarını etkin bir şekilde geliştirmek ve gerçekleştirmek üzere düzenlenen içerik ve etkinliklerin uygun strateji, yöntem, teknik, araç ve gereçlerle geliştirilmesine yönelmiş koordine çabaların tümü olarak tanımlanmaktadır (Varış, 1994).

Başka bir tanımla program geliştirme, bir eğitim programının hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünüdür. Diğer bir tanıma göre ise program geliştirme; programın kapsadığı amaçların sağlıklı ve etkin bir şekilde saptanması ve gerçekleşmesi için yararlanılan temelleri, ilkeleri (teori) ve etkinlikleri (uygulama) operasyonel anlamda ele alan bir çalışmadır (Varış 1988). Program geliştirme etkinlikleri, ya ortaya çıkan yeni bir gereksinimin karşılanması ya da mevcut uygulamaların yetersiz görülmesi ve yeni bir seçenek sunulması amacıyla yürütülür. Program geliştirmede temel olan; kurumun amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak üzere düzenlenen içerik ve uygulamaların, uygun yöntem, teknik, araç ve gereçle geliştirilmesidir (Hakan, 1991). Program geliştirme, eğitim programlarının düzenlenmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi sürecidir (Erden, 1995). Bir başka deyişle program geliştirme, hazırlanmış programın araştırmacı bir yaklaşımla uygulamada geliştirilmesidir. O hâlde program geliştirme, programın kapsadığı amaçların sağlıklı ve etkin bir şekilde saptanması ve gerçekleştirilmesi için yararlanılan temelleri, ilkeleri ve etkinlikleri operasyonel anlamda ele alan bir ekip çalışmasıdır (Varış, 1994).

Program Geliştirmenin Kuramsal Temelleri

Eğitim bilimleri çok disiplinli bir alandır. Öğrenci, öğretmen, eğitim programı, veli gibi temel değişkenleri arasında dengeli bir sistem oluşturma çalışmaları birbiri ile ilişkili bilimsel alanların işe koşulması ile gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda program geliştirme çalışmalarını beş temel kuramsal dayanak ile açıklanabilir (Demirel, 2006). Bunlar;

- Tarihsel temeller
- Ekonomik temeller
- Toplumsal temeller
- Psikolojik temeller
- Felsefi temellerdir.

Tarihsel temeller; program geliştirme çalışmalarını daha sistemli duruma getirmek için önceki çalışmaların göz önüne alınmasını sağlar. Eğitim programları adına günümüze kadar yapılan çalışmaların sonuçlarına bakılır ve bu sonuçlardan dersler çıkarılır. Böylece

geleceğe dönük yapılan çalışmaların işlevselliği artar, hatalar azalır, plan ve programların kalitesi artar. Daha yalın bir anlatımla program geliştirmenin tarihsel temelleri; önceden gerçekleştirilmiş bilimsel çalışmaları, deneyimleri ve program geliştirmenin geçirdiği evreleri içerir.

Ekonomik temeller; eğitimde arz-talep ilişkisinin incelenmesini sağlar. Eğitimde talep toplumun eğitimden beklediği ülkenin gereksinim duyduğu nitelikli (eğitilmiş) insan gücüdür. Arz ise bu talebe karşılık verebilecek öğretmen sayısı ve niteliği, dersliklerin durumu, araç-gereç vb. içerir. Eğitim, ekonominin temel üretim faktörü olan emeğe nitelik kazandırmasından ötürü eğitim ile ekonomi arasında sağlam bir ilişki bulunmaktadır. Özetle program geliştirmenin ekonomik temelleri, programların içinde bulunduğu ekonomik koşullara uygun olmasını ve ekonomik kalkınmayı desteklemesini ifade eder ve maddi olanakları, üretken birey ve toplumu ve girişimci bireyleri içerir.

Toplumsal temeller; program geliştirilirken toplumun kültürünün, beklentilerinin, gereksinimlerinin ve sorunlarının da dikkate alınmasını sağlar. Bilimsel ve teknolojik değişimler sosyal yapıyı sürekli etkilediğinden toplumun yapısı ve toplumsal gelişmeler program geliştirme sürecinde analiz edilip programa yansıtılmalıdır. Programlar toplumsal sorunları ve olası çatışmaları dikkate alınmalıdır. Bu doğrultuda, bireylerin sürekli değişen topluma uyumlarını ve sosyal gelişimlerini sağlamalıdır. Kısaca program geliştirmenin toplumsal temelleri, programların toplumun beklenti ve gereksinimleri ve isteklerini dikkate alması anlamına gelir ve sosyokültürel ve ahlaki değerleri, çevreyle uyumlu bireyleri ve demokratik değerler ve istihdam olanaklarını içerir.

Psikolojik temeller; insanların gelişim özelliklerinin ve öğrenme ilkelerinin incelenerek, eğitim ortamlarının etkili bir biçimde düzenlenmesini ve öğretme yoluyla öğrenmenin verimli bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlar. Geliştirilecek olan programda; hedeflerin belirlenmesi aşamasında, hedefleri eğitimle oluşturabilirlik ve ulaşılabilirlik açısından belirlemede psikolojik bilgilerden yararlanır. Geliştirilecek olan programın; bireyin bedensel ve zihinsel gelişim özelliklerine uygunluğu açısından psikolojinin bulgularından yararlanması gerekir. Daha yalın bir anlatımla program geliştirmenin psikolojik temelleri, bireylerin, ilgi, istek, beklenti ve gereksinimlerinin dikkate alınması ve bireyin çok yönlü olarak geliştirilmesi bağlamında öğrencilere yol göstermeyi, öğrencilerin yeti ve yeteneklerini en yüksek sınıra kadar geliştirmeyi ve bireyi akademik ve sosyal açıdan başarılı ve mutlu kılmayı içerir. Ayrıca öğrenme sürecinin düzenlenmesi ve uygun araç-gereçlerin seçimi ve kullanılmasında programın psikolojik temellerinden yararlanır.

Felsefi temeller; her eğitim programının dayandığı bir felsefi görüş yani “Niçin eğitiyoruz?” sorusuna yanıt aradığımız bir temeli vardır. Bu felsefi görüş program geliştirme çalışmalarına yön verir. Eğitimin felsefi temelleri eğitim etkinliklerinde hangi unsurların önemli olduğu, neyin üzerinde ne kadar durulacağı ya da neyin ihmal edilmemesi gerektiğine karar vermede etkin rol oynar. Ayrıca program tasarımı ve aday hedeflerin belirlenmesi aşamasında, yenilerinin eklenmesinde, hedeflerin iç ve dış tutarlılığının denetlenmesinde, hedeflerin önem sırasına konulmasında felsefeden yararlanır. Özetle, program geliştirmenin felsefi temelleri; hedeflerin belirlenmesi ve toplumdaki egemen görüşlerin yansıtılması bağlamında bireylerin sorgulama, eleştirme, tartışma ve araştırma becerileri kazanmasını içerir.

Program Geliştirme Modelleri

Program geliştirme sürecinde çalışmaların sistematik bir biçimde hangi aşamada hangi çalışmanın yapılacağı ile ilgili olarak uzmanlara yol gösteren modellere gereksinim duyulmaktadır (Demirel, 2006). Dünya genelinde program geliştirme çalışmalarında yararlanılan başlıca modeller şunlardır:

Taba Modeli

Öğrenme yaşantılarının merkeze alınarak düzenlendiği, eğitim sürecindeki tüm ilgililerin sürece katılmasının öngörüldüğü, program geliştirmede tümevarım yaklaşımının izlendiği ve hedeflerin kontrolünde süzgeçlerin kullanılmadığı modeldir. Model altı ardışık aşamadan oluşmaktadır. Modelin aşamaları Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1

Taba Modelinin Aşamaları

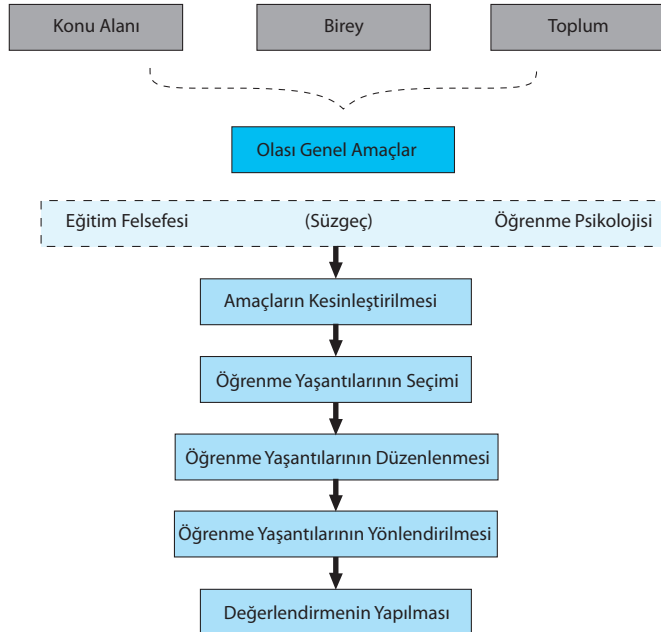

Tyler Modeli

En kapsamlı ve en akılcı modeldir. Tabanın modeline göre daha ayrıntılıdır. Programın “hedef” ve “eğitim durumları” öğelerine ağırlık veren bu modelde aday hedefler, süzgeçlerden (eğitim felsefesi, öğrenme psikolojisi) geçirilir. Model sekiz ardışık aşamadan oluşmaktadır. Modelin aşamaları Şekil 2.2’de gösterilmiştir.

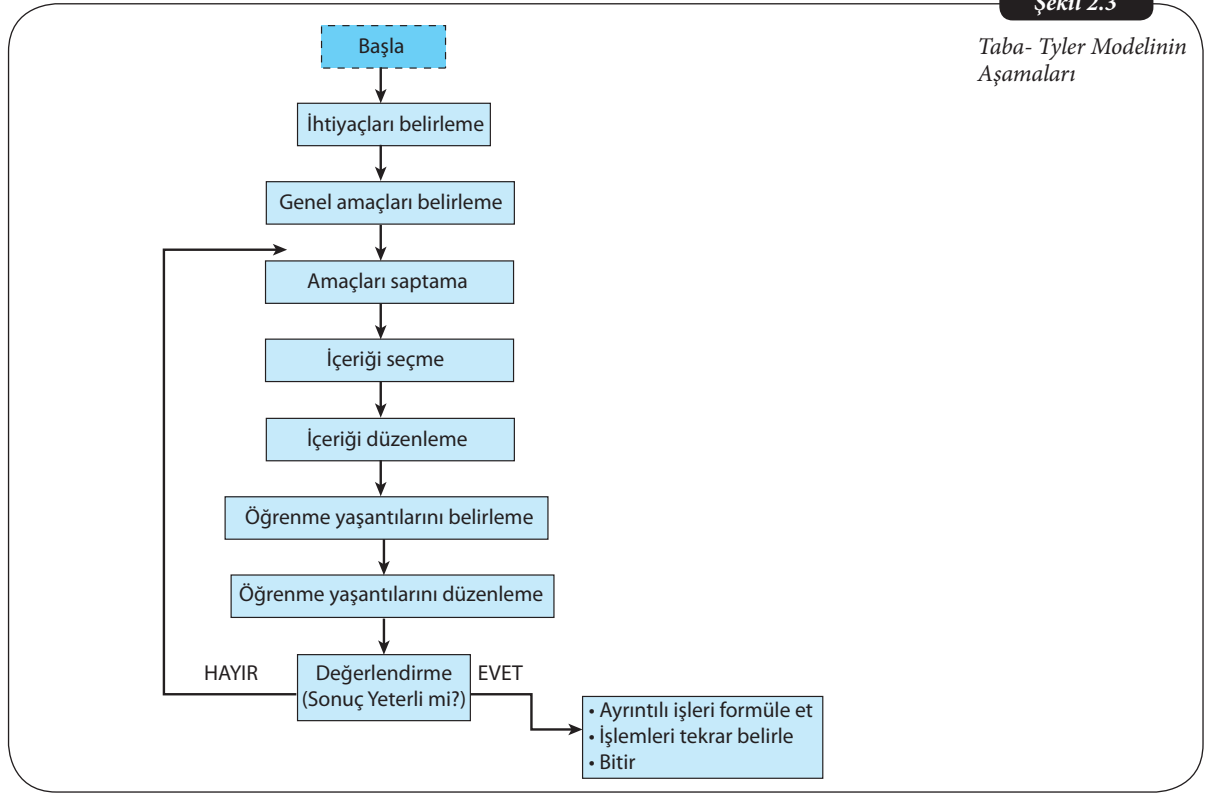
Şekil 2.2

Tyler Modelinin Aşamaları

Taba-Tyler Modeli

Bu model Taba ve Tyler'ın ortaya koymuş olduğu modellerin birleşimi niteliğindedir. Rasyonel model olarak da adlandırılır. Türkiye'deki çalışmalarda da temel alınan program geliştirme modelidir. Modelin aşamaları Şekil 2.3'de gösterilmiştir.

Siz bir program geliştirme uzmanı olsanız yukarıda belirtilen program geliştirme modellerinden hangisini kullanırdınız? Niçin?

Program Tasarımı Yaklaşımları

Eğitim programı tasarımı, bir programı oluşturan temel öğelerden (hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme) oluşmakta ve bu öğeler arasındaki ilişkiler açısından farklılıkları ortaya koymakla farklı tasarımlar ortaya çıkmaktadır (Demirel, 2006). Eğitim programı tasarımlarını geliştirmede üç temel yaklaşım ve her bir yaklaşımda kendi içinde çeşitli tasarımlar bulunmaktadır.

Konu Merkezli Program Tasarımları

Konu alanını dikkate alan ve bireylerin içeriğe yönelik bilgileri kazanmasını öngören en yaygın yaklaşımdır. Başka bir deyişle konu alanını temel alan program düzenleme yaklaşımıdır. Konu merkezli yaklaşımlar kendi içinde farklı biçimlerde tasarlanmaktadır.

Konu tasarımı: En eski tasarım biçimidir. Her konu diğer konulardan ayrı biçimde tasarlanır. Konular birbirinden kopuk, bağımsız bilgi kategorileri durumunda ise de konular arasında mantıksal bir ilişki kurulmasına öncelik verilmektedir.

Disiplin tasarımı: Konuların değil, dersin tasarlanmasıdır. Her ders kendi başına bir tasarımdır. Her ders kendi içinde en ince ayrıntısına kadar tasarlanır. Öğretmen alanında uzmandır.

Disiplinlerarası tasarım: Tüm dersler arasında ilişkinin kurulması mantığına göre oluşturulan tasarımdır. Programda yer alan tüm dersler arasında ilişki kurulur. Yani, Sosyal bilgiler dersindeki bir tema, Türkçe, Resim, Beden Eğitimi, Müzik ve Din Kültürü vs. derslerinde de işlenir.

Geniş alanlı tasarım: Birbirine benzer nitelikteki bir kaç dersin en temel konuları birleştirilerek yeni isimle tasarlanır. Örneğin, Fizik, Kimya ve Matematik vb. derslerin birleşmiş haline Fen Bilimleri denmektedir. Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık vs. gibi derslerin birleşiminden Sosyal Bilgiler dersi üretilmiştir. İlkokul ve ortaokulda kullanılan program tasarımlarıdır. Çünkü çocuk dünyayı bu dönemde bütün olarak algılar. Bu nedenle dersler birleştirilerek sunulur. Bilgiler derinlemesine değil, daha yüzeysel olarak verilir.

Süreç tasarımı: Tüm öğrencilerin en iyi şekilde öğrenmesini sağlamak için tüm derslerde kullanılacak bir yöntem belirlenir. Buna “ortak öğrenme yolu” denir ve tüm öğretmenler dersleri aynı yöntemle işler. Türkiye’de “Okul Öncesi” alanında oyunla öğretim biçiminde kullanılmaktadır.

Öğrenen Merkezli Program Tasarımları

Öğrenciyi dikkate alan ve öğrencilerin ilgi, gereksinim ve beklentilerini temel alan öğrenen merkezli yaklaşımdır. Başka bir deyişle öğrencinin etkin katılımını temel alan program düzenleme yaklaşımıdır. Öğrenen merkezli yaklaşımlar kendi içinde farklı biçimlerde tasarlanmaktadır.

Çocuk merkezli tasarım: Bu tasarımın savunucuları, öğrencinin en iyi biçimde öğrenebilmesi için etkin duruma geçirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre öğrenme, öğrencinin yaşantısından ayrılmamalıdır, birbiriyle bağlantılı olmalıdır. Öğrencinin ilgisi ve gereksinimleri ön plandır.

Yaşantı merkezli tasarım: Bu tasarım da çocuk merkezli tasarımlar gibidir. Ancak çocukların gereksinimleri ve ilgilerinin önceden tasarlanamayacağı düşüncesinden hareketle eğitim programı çerçevesinin tüm çocuklara göre planlanamayacağı ileri sürülür.

Romantik tasarım: Okulun işlev ve yapısının gözden geçirilip değiştirilmesini ileri sürer. Öğrencinin doğasına uygun eğitim sistemini savunur. Kişiyi özel eğitim ya da bireysel eğitim kavramlarını ön plana çıkartan tasarımdır.

Hümanistik tasarım: Bu tasarımın özünde davranışçı kuramın öğrenmeyi yalnızca etki-tepki ilişkisi ile açıklamasına karşı çıkararak öğrenmenin daha karmaşık bir olgu olduğunu; başka bir deyişle öğrencinin ilgi, gereksinim, beklenti ve hazırbulunuşluğunun dikkate alınması gerektiğini savunur.

Sorun Merkezli Program Tasarımları

Toplumun karşılanmamış gereksinimlerini dikkate alan ve bireylerin problem çözme becerilerini geliştirmeyi öngören yaklaşımdır. Başka bir deyişle toplumda yaşanan sorunları temel alan program düzenleme yaklaşımıdır. Sorun merkezli yaklaşımlar kendi içinde farklı biçimlerde tasarlanmaktadır.

Yaşam koşulları tasarımı: Bu tasarımda programlar öğrencilerin, toplumun değişen yaşam koşullarına uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla hazırlanır. Konular, toplumun yaşamına göre düzenlenmeli, öğrenciler öğrendiklerini yaşamalarında bizzat kullanmalıdırlar. Öğrencinin toplumun değişen koşullarına uyumunun sağlanması hedeflenir.

Çekirdek tasarımı: Programda merkeze alınan bazı konular vardır. Konular sorunsal nitelikte olup program bu toplumsal konuların çevresinde şekillenir. Öğrenci içinde yaşadığı çevreyi ve toplumu laboratuvar gibi görüp toplumsal sorunlara bu laboratuvarında çözümler üretmesini teşvik eder. İş birliğine dayalı öğrenme ön plandadır. Konular ayrı ayrı öğretilmeyip dersler arası bağ kurularak öğrenme temel alınmıştır.

Toplumsal sorunlar ve yenidenkurmacılık tasarımı: Toplumsal değişimin merkezi okuldur. Bu tasarımla hazırlanan programlar toplumu yeniden yapılandıracak (değişimi destekleyecek) hedefler ortaya koymalı, toplumsal değişimi hızlandırıcı nitelik taşımalıdır. Konular güncel toplum sorunlarına göre değişebilmekte, öğretmenler de toplumsal değişimi sağlayan kanaat önderi konumundadır.

Çocuk Gelişimi Programında yer alan dersleri dikkate alarak derslerin tasarım yaklaşımlarının ne olduğunu belirleyiniz.

DÜŞÜNELİM

PROGRAM GELİŞTİRME SÜRECİ

Program geliştirme süreklilik gösteren, bilimsel dayanakların işe koşulması ile yürütülen bir süreçtir. Bu süreç dört temel aşamada gerçekleşir; Planlama, Tasarlama, Programın Denenmesi ve Değerlendirme. Program geliştirme uzmanları her bir aşamada farklı alanlardan uzman kişilerle birlikte derinlemesine çalışmalar yaparlar. Program geliştirme süreci Şekil 2.4'te gösterilmiştir.

Şekil 2.4

Planlama	Tasarlama	Programın Denenmesi	Değerlendirme
<ul style="list-style-type: none"> • Çalışma gruplarının oluşturulması • Çalışma planının hazırlanması • Gereksinim analizi çalışmalarının yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Hedeflerin belirlenmesi • İçerik seçimi ve düzenlenmesi • Öğretme - öğrenme yaşantılarının oluşturulması • Sınama durumları 	<ul style="list-style-type: none"> • Pilot okullarda uygulamanın yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Program değerlendirme yöntemlerinin uygulanması

Planlama

Planlama program geliştirme sürecinin ilk aşamasıdır. Bu aşamada ağırlıklı olarak çalışma gruplarının oluşturulması, çalışma gruplarının planları hazırlanması ve gereksinim analizinin yapılarak gereksinimlerin belirlenmesi beklenir.

Siz bir program geliştirme uzmanı olsanız program geliştirme sürecinde ne tür değişikliklere gidersiniz? Neden?

DÜŞÜNELİM

Çalışma Gruplarının Oluşturulması

Eğitim bilimi çok disiplinli bir alandır. Öğrenci psikolojisinden eğitim felsefesine, kullanılacak teknolojilerin belirlenmesinden planlamaya kadar alandan uzman kişilerin görüş ve beklentileri doğrultusunda bir süreç izlenmektedir. Bu bağlamda program geliştirme, uzun ve zorlu bir süreçtir. Ayrıca program geliştirme, her şeyden önce bir araştırmalar dizisi olduğundan, tek bir kişiden pek çok soruna yanıt vermesi beklenemez (Erişen, 1998). Bu yüzden, birlikte çalışan bir program geliştirme grubu ya da birimine gereksinim bulunmaktadır.

Program geliştirme sürecinde üç grup görev almaktadır:

1. Grup: Program Karar ve Koordinasyon Grubu
2. Grup: Program Çalışma Grubu
3. Grup: Program Danışma Grubu

Program karar ve koordinasyon grubu: Program karar ve koordinasyon grubu, ilgili bakanlığın ya da kurumun resmî ve formel liderliği altında oluşturulması gereken gruptur. Bu grubun temel işlevi, hangi alanlarda ve öğrenim düzeyinde program geliştirme çalışmaları yapılacağına karar vermek, ülkenin başat eğitim felsefesinin bu programlara yansıtulmasını sağlamak, hazırlanan programların uygulamasının kabul ya da değiştirilmesi için karar organı olarak görev yapmak ve tüm program geliştirme çalışmalarında koordinasyonu yürütmektir. Bu grubun oluşturulması ve koordinasyonunun sağlanması, her düzeyde eğitim programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi çalışmaları, Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğunda yapılmalıdır (Demirel, 2006).

Program karar ve koordinasyon grubunda şu üyeler yer almaktadır:

1. *Millî Eğitim Bakanlığı temsilcileri*
 - İlgili genel müdürlük temsilcisi/temsilcileri
 - Talim-Terbiye Kurulu temsilcisi/temsilcileri
 - Teftiş Kurulu temsilcisi/temsilcileri
 - İlgili Genel Müdürlük temsilcisi/temsilcileri
2. *Öğretmen örgütlerinin temsilcisi*
3. *Konu alanı ile ilgililer*
 - Konu alanı öğretmenlerinin temsilcileri (Bakanlık ve üniversitelerden)
 - Kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcisi
 - İşçi ve işveren temsilcisi
 - Meslek odası ve birliği temsilcisi
4. *Veli temsilcileri*
 - Okul-aile birliği temsilcisi
 - Okul koruma derneği temsilcisi
 - Öğrenci velisi temsilcisi
5. *Öğrenci temsilcisi (Orta ve yükseköğretim düzeyinde)*
6. *Program geliştirme alan uzmanı (Üniversitelerden)*

Program çalışma grubu: Programların hazırlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesine dönük tüm etkinliklerde sürekli görev alan komisyondur. Programın her aşamasından bu grup sorumludur. Program geliştirme sürecinde ürünü yani program tasarısını ortaya koyacak olan ve en yoğun çalışmaları yapan bu grupta, görev alacak üyeler genellikle şunlardır (Demirel, 2006):

- Eğitimde program geliştirme uzmanı
- Eğitimde ölçme ve değerlendirme uzmanı
- İlgili konu alanı uzmanı (Üniversiteden)
- İlgili konu alanı öğretmenleri (Öğretmenler)

Program danışma grubu: Danışma grubu, program geliştirme sürecinde ortaya çıkabilecek bilimsel sorunlara ilişkin olarak, alanlarıyla ilgili danışmanlık hizmeti verebilecek uzmanlardan oluşur. Ortaya çıkacak gereksinime göre eğitim uzmanlarından danışmanlık alınır. Bu grupta yer alacak üyeler şunlardır (Demirel, 2006):

- Eğitim felsefecisi
- Eğitim psikoloğu
- Eğitim sosyoloğu
- Eğitim ekonomisti
- Eğitim denetçisi
- Okul yöneticisi
- Eğitim teknoloğu
- İletişim uzmanı
- Eğitim planlamacısı

Gereksinim Analizi

Gereksinim, mevcut durum ile olması gereken ya da istenilen durum arasındaki farklılıktır. Bir bakıma, “Ne” ile “Ne olmalı?” arasındaki farktır. Okulun veya programın gelişimi için yapılacak çalışmalarda kullanılacak tüm veriler oluşturulmadan önce, okulda veya programda hangi alanlarda gelişime gereksinim olduğunun belirlenmesi gereklidir. Bunun içinde detaylı gereksinim analizine gereksinim duyulmaktadır. *Gereksinim Analizi*, mevcut durum ile ulaşılmak istenilen durum arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla izlenecek bir süreçtir. Karşılanmayan gereksinimlerin içerikleri, ne oldukları, sunulan ürün ve hizmetin elde edilmesindeki engeller, yapılacak gereksinim analizi ile ortaya çıkacaktır. Gereksinimlerin belirlenmesi ile programda belirlenen hedeflerin toplumun beklentileri ile uyumlu olup olmadığı, programın hedeflerinin doğru belirlenip belirlenmediği ortaya konur; yalnızca hedeflerin değil içeriğin ve programın diğer öğelerinin düzenlenmesinde veri sağlar. Burada önemli bir noktada şudur ki, gereksinimlerin en iyi biçimde karşılanması gerçek gereksinimin ne olduğunun saptanmasına bağlıdır.

Gereksinimler belirlenirken şu üç soruya yanıt aranır:

- Toplumun beklenti ve gereksinimleri nelerdir?
- Bireyin gereksinimleri nelerdir?
- Konu alanı ile ilgili gereksinimler nelerdir?

Bu üç soruya yanıt ararken program geliştirme komisyonunda yer alan üyelerin kullanabilecekleri gereksinim belirleme yaklaşımları ve gereksinim belirleme teknikleri bulunmaktadır.

Gereksinim Belirleme Yaklaşımları

Program geliştirme komisyonunda yer alan üyelerin kullanabilecekleri gereksinim belirleme yaklaşımları başlıca dört grupta toplanabilir (Kısakürek, 1983; Demirel, 2006):

Farklar yaklaşımı: Bu yaklaşım gözlenenle beklenen başarı düzeyleri arasındaki farkı ortaya çıkarır. Bu yaklaşıma göre gereksinim, beklenen beceri düzeyi ile var olan/gerçek beceriler arasındaki farkla ortaya çıkar. Bu farkın boyutu mevcut bir problemin varlığını ya da yokluğunu da ortaya koymaya yarar. Farkın boyutu, şiddeti ve miktarı gereksinimin ne kadar olduğunu ve ne kadar tanımlanması gerektiğini gösterir. Başka bir deyişle fark ne kadar çoksa gereksinim o kadar fazla ve şiddetli demektir. Beklenenler, normlar ve standartlardır. Normlar ve standartlardan yararlanarak gereksinimden doğan problemin ortadan kaldırılması yolları aranır. Okullar ve eğitim birimleri genellikle bu yöntemle gereksinim değerlendirmesi yoluna gider.

Demokratik yaklaşım: Çoğunluğun, baskı ya da referans grupları diye ifade edilen demokratik temsil gücü olan örgütler ya da toplulukların belirledikleri durumlar ya da bu gruplar tarafından istenen değerler ve değişiklikler söz konusudur. Bu yaklaşımın en kritik özelliği birçok insanın gereksinim belirleme süreci içinde olmasıdır. Bir grubun çoğunluğunun istekleri, ilgileri ve yetenekleri dikkate alınarak program hedefleri belirleniyorsa demokratik yaklaşım benimsenmiş demektir. Örneğin turizm ile ilgili bir eğitim kurumuna eğitim programı hazırlanırken turizm ve seyahat acenteleri ile ilgili bir örgütün hedef kitlede gereksinim duyulan özellikler ya da davranışlarla ilgili öneride bulunması, bu önerilerin dikkate alınması demokratik yaklaşımın kullanılması ile söz konusu olacaktır.

Analitik yaklaşım: Ulusal ve uluslararası koşullara bağlı değişmelerle ilgili yönelimlerin incelenmesi ve gelecekte karşılaşılabilecek olası durumlardan yola çıkarak gereksinimin belirlenmesi sürecidir. Analiz ve değerlendirmelerin yapılması için uzmanlık gereklidir. Örneğin ileriki yıllarda derslerin taşınabilir cihazlar üzerinden işleneceği varsayımıyla, taşınabilir cihazlara uygun eğitim programlarının nasıl geliştirileceği, derslerin nasıl işleneceği ve bireylere öngörülen davranışların ve özelliklerin kazandırılması planlanmışsa analitik yaklaşım benimsenmiş demektir.

Gereksinim belirleme yaklaşımları

- Farklar yaklaşımı
- Demokratik yaklaşım
- Analitik yaklaşım
- Betimsel yaklaşım

Betimsel yaklaşım: Gereksinim, bir bilginin ya da yeterliğin varlığının getirisi ile yokluğunun zararının karşılaştırılması ile belirleniyorsa betimsel yaklaşım dikkate alınmıştır. Bu, belirli olgu ya da eğitim yaşantılarından ortaya çıkan durumla ilgilenen gereksinim analizi yaklaşımıdır. Örneğin bir meslekte yabancı dil bilmenin getirdiği avantaj ile bilmemenin verdiği zarar arasındaki karşılaştırma yabancı dil bilmenin bir gereksinim olup olmadığını sağlayacaktır.

DÜŞÜNELİM

Siz bir program geliştirme uzmanı olsanız gereksinim belirleme yaklaşımlarından en çok hangisini kullanırdınız? Neden?

Gereksinim belirleme teknikleri

- Delphi
- PROGEL/DACUM
- Meslek analizi
- Kaynak tarama
- Görüşme/Mülakat
- Gözlem
- Ölçme araçları/Testler

Eğitim gereksinimleri belirlenirken benimsenen yaklaşıma uygun olan, teknik ya da yöntem olarak isimlendirilen yollardan biri ya da birkaçı kullanılabilir. Çünkü tüm gereksinimlerin tek bir gereksinim belirleme tekniği ile belirlenmesi söz konusu değildir (WHO, 2000). Eğitim gereksinimleri belirlenirken gerekli bilgileri toplamak için kullanılacak tekniklerin iyi seçilmesi gerekmektedir. En çok kullanılan gereksinim belirleme (bilgi toplama) teknikleri şunlardır (Demirel, 2006):

- *Delphi tekniği:* Delphi, konuyla ilgili uzmanlar grubunun, akılcı ve yazılı bir yaklaşımla ortak görüşlerinin alınmasıdır. Birbirinden bağımsız ve habersiz uzman görüşlerinden ortak görüşler çıkarılmaya çalışılır. Bu teknik planlama, politikalar geliştirme, olayları ve eğilimleri kestirme ve standartlar oluşturma amacıyla kullanılır.
- *PROGEL / DACUM tekniği:* DACUM İngilizce “Developing a Curriculum” kavramının kısaltmasıdır. Türkçe literatürde **PRO**gram **GEL**ştirme “PROGEL” kısaltmasıyla karşımıza çıkmaktadır. DACUM bir gereksinim analiz tekniği olarak kullanılabilir. Kullanım amacı bir mesleği veya o mesleği yürütmek için gerekli anahtar noktaları tanımlamaktır (Witkin ve Altschuld, 1995). Bir DACUM analiz çalışmasında, üzerinde çalışılan meslekte 5 ile 12 arası, konusunda deneyimli kişilerin oluşturduğu bir komite ve tecrübeli bir DACUM uygulayıcısı bulunur.
- *Meslek analizi:* Bir mesleğin gerektirdiği işler belirlenerek bu işler gerçek işlem basamaklarına ayrılır. Bunlar beceri, bilgi, mesleki tutum ve alışkanlıklardan oluşur. İşin gerektirdiği bu özellikler analiz edilerek o meslekte ne gibi yeterliklere gereksinim duyulacağı belirlenir.
- *Kaynak tarama:* Literatür taraması, rapor değerlendirme, mevcut programların incelenmesi ve arşiv inceleme biçimleri bulunmaktadır.
- *Görüşme / mülakat:* Kişilerden bilgi alma yoluyla gerçekleşir.
- *Gözlem:* Bir olayı, kişiyi, nesneyi doğal ortamında izleyerek gerçekleşir.
- *Ölçme araçları-testler:* Bireyde aranan özelliklerin ne oranda ve miktarda olduğunu saptamak üzere testlerin ve diğer araçların kullanılmasıdır.

Tasarlama

Program geliştirme sürecinin planlama aşamasında yapılan uygulamaların daha ayrıntılı ve işe dönük hâle getirildiği bölümü tasarlama aşamasıdır. Bu aşamada programın öğeleri olan hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme aşamaları belirlenir.

Hedeflerin Oluşturulması

Eğitimde hedef ve davranışların belirlenmesi aynı zamanda bireylerin neden eğitildiği sorusunun da yanıtı ve karşılığı olma özelliğini taşımaktadır. Hedef; bireyde bulunmasını istediğimiz, eğitim yoluyla kazandırılabilir istedik özelliklerdir. Bu özellikler; bilgi, yetenek, beceri, tutum, ilgi, alışkanlık vb. olabilir. Daha açık bir tanımla hedef; planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla kazandırılması kararlaştırılan davranış değişikliği ya da davranış olarak ifade edilmeye uygun özelliklerdir (Ertürk, 1998).

Eğitim hedeflerinin oluşturulmasında konu alanı, birey ve toplumun beklenti, istek ve özellikleri dikkate alınır.

Eğitim gereksiniminin belirlenmesinden sonra birey, toplum ve konu alanının beklenti, istek ve özelliklerine uygun olarak eğitim hedefleri belirlenir. Program tasarısı hazırlama sürecinde öğrencilere kazandırılacak istendik niteliklerin belirlenmesi ve uygun bir biçimde yazılması, bu aşamada yapılır. Hedefler öncelikle eğitim-öğretim sürecinin planlı ve amaca yönelik olmasını sağlar. Öğretmenlerin eğitim ve öğretim etkinliklerini planlayabilmeleri için önceden hangi hedefleri kazandıracığını bilmeleri ya da belirlemeleri gerekir. Öğretim hedeflerini belirleyen öğretmenlerin öğretim ortamını düzenleme ya da öğretim yaklaşımlarını belirleme konusunda etkililik düzeyi artmaktadır. Bu nedenle öğretim ortamının özellikleri, öğretim etkinlikleri ya da öğrencilerin geçireceği deneyimlerin öğretim hedeflerine göre düzenlenmesi önemle önerilmektedir.

Eğitim hedefleri:

- Okulun rolünün ve sorumluluklarının belirlenmesini,
- Okul politikasının belirlenmesini,
- Öğretimin yönlendirmesini,
- Öğretim ortamında öğrencilerin hangi yaşantılardan geçeceğinin belirlenmesini,
- Ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin nasıl olacağını gösterir.

Sonuç olarak hedefler, eğitim sisteminin belkemiğini oluştururlar. Her aşamada önemli yeri olan hedefler, eğitim düzenini örgütleme, uygulama ve değerlendirme sırasında yön gösterici, seçici, eyleyici birer ölçüt niteliği taşırlar (Bilen, 2006).

Program tasarısı hazırlama sürecinde öğrencilere kazandırılacak istendik niteliklerin belirlenmesi ve uygun bir biçimde yazılması hedeflerin oluşturulması sürecinde yapılır.

Program geliştirme uzmanı olarak çocuk gelişimi programı eğitim hedeflerini oluştururken konu alanına, bireye ve topluma hangi soruları sorarak ihtiyacı belirlerdiniz?

Eğitim hedeflerinin oluşturulmasında birey, toplum ve konu alanı temel belirleyicilerdir. Eğitim hedefleri belirlenirken

- Eğitimin genel hedefleri,
- Toplumun gereksinimleri,
- Programın geliştirildiği konu alanının özellikleri,
- Eğitilecek bireylerin gelişim düzeyleri,
- Bireylerin eğitim gereksinimleri dikkatle alınmalıdır.

Öte yandan birey-toplum ve konu alanının her beklenti ve isteği eğitim hedefi olmaz. Birey, toplum ve konu alanının istek ve beklentilerinin hangilerinin eğitimin alanına girdiği, bunların hangilerinin eğitim yoluyla kazandırılıp kazandırılmayacağı, bunların eğitim bilimleri süzgeçlerinden geçirilmesinden sonra belirlenir. Bu süzgeçler şunlardır:

- Eğitim felsefesi
- Eğitim psikolojisi
- Eğitim sosyolojisi
- Eğitim ekonomisi

Hedeflerde bulunması gereken kimi özellikler vardır. Bunlar şöyle belirtilebilir (Demirel, 2006):

- *Öğrenci davranışına dönüklük:* Hedefe ait ifadeler öğrenciye yönelik olmalı ve öğretim öğrenme süreci sonunda kazanacakları davranışları ifade etmelidir.
- *Açıklık- seçiklik:* Hedef ifadeleri net olmalı, planlayanlar ve uygulayanlar aynı şeyi anlamalıdır.
- *Kenetlilik:* Hedef ifadelerinin konu içeriği ile ilgili ve ilişkili olmalıdır.
- *Genellik:* Hedef ifadeleri genel, ancak aynı zamanda sınırlı olmalıdır. Bu hedefin, bir davranış grubuna ait olması, ancak tek bir özelliği ifade etmesi özelliğidir.
- *Tutarlık:* Belirlenen gerek hedeflerin bireye kazandırılması istenen başka hedeflerle çatışmaması gerekse toplumun ve eğitim sisteminin genel amaçları ile aynı şeyi belirtmesi özelliğidir.

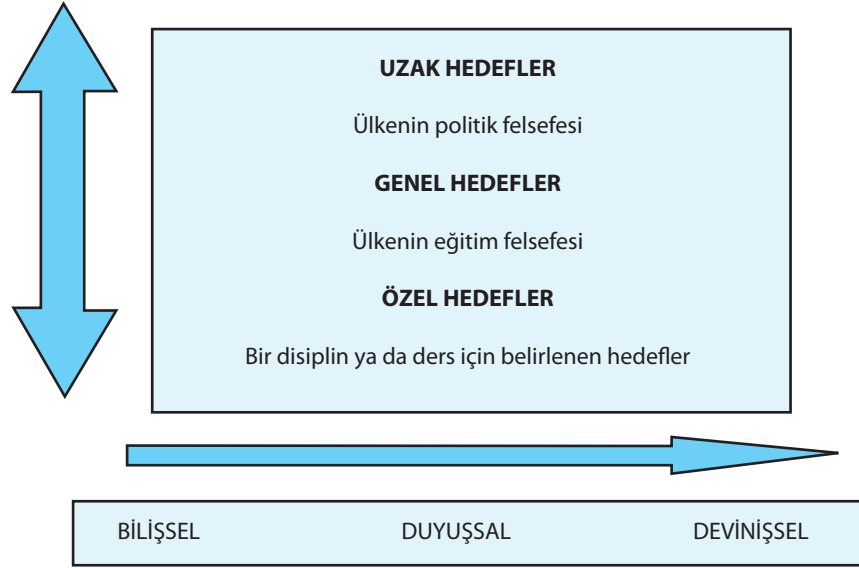
Hedefler (dikey hedefler) **uzak hedef, genel hedef ve özel hedef** olmak üzere üçe ayrılabilir. Özel hedefler de kendi içinde (yatay hedefler) **bilişsel, duyuşsal ve devinişsel** alan olmak üzere sınıflanır.

- *Bitişiklik*: Birden fazla hedefin aynı ifadeye yer alması hedefi binişik yapar. Oysa hedefler binişik değil bitişik olmalıdır.
- *Ürüne dönüklük*: Hedefler öğrenme sürecine yönelik değil, öğrenci ürününe göre olmalıdır.
- *Ulaşılabilirlik*: Hedeflerin öğrencinin ilgi, gereksinim, beklenti, gelişim ve öğrenme özelliklerine uygun oluşturulmasıdır. Başka bir deyişle öğrencinin yaş, sınıf, psikolojik ve fizyolojik özellikleri dikkate alınmalıdır.

Hedefler (dikey hedefler) *uzak hedef*, *genel hedef* ve *özel hedef* olmak üzere üçe ayrılabilir. Özel hedefler de kendi içinde (yatay hedefler) *bilişsel*, *duyuşsal* ve *devinişsel* alan olmak üzere sınıflanır. Hedeflerin yatay ve dikey ilişkisi Şekil 2.5'te gösterilmiştir.

Şekil 2.5

Dikey ve Yatay Hedefler İlişkisi

Hedeflerin Yatay Sınıflandırılması (Taksonomik Yaklaşım)

Eğitim hedeflerinin kolaydan zora, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene ve somuttan soyuta olacak şekilde hem art arda hem de birbirinin önkoşulu olacak şekilde sıralanmasına aşamalı sınıflandırma denir. Eğitimde hedef kavramı yatay boyutta bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak sınıflandırılır. Bloom taksonomisine göre hedeflerin aşamalı sınıflaması Şekil 2.6'da gösterilmiştir (Demirel, 2006).

Şekil 2.6

Bloom Taksonomisine Göre Hedeflerin Aşamalı Sınıflaması

BİLİŞSEL ALAN	DUYUŞSAL ALAN	DEVİNİŞSEL ALAN
<ul style="list-style-type: none"> • Bilgi • Kavrama • Uygulama • Analiz • Sentez • Değerlendirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Alma • Tepkide bulunma • Değer verme • Örgütlenme • Kişilikleştirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Algılama • Kurulma • Kılavuzla yapma • Mekanikleşme • Beceri hâline getirme • Yaratma

Bilişsel Alan

Genel olarak bilginin zihinsel süreçlerden geçirilerek elde edilmesi ve günlük yaşamda kullanılmasını içeren öğrenme alanıdır. Zihinsel becerileri geliştirmeye dönük hedeflerdir. Bilişsel öğrenme alanı, Bloom'un taksonomisine göre 6 alt basamaktan oluşmaktadır (Demirel, 2006).

Bilgi: Bilgi basamağındaki hedefler öğrencilerin terimler, olgular, gerçekler, kurallar vb. gibi bilgileri hatırlamasını gerektirir.

Kavrama: Bu basamak anlamının en alt basamağını oluşturur ve çevirme, yorumlama ve öteleme (tahmin etme) gibi alt basamakları vardır. Kavrama basamağında, bilgi düzeyinde kazanılan davranışların öğrenci tarafından özümsemesi, kendine mal edilmesi, anlamının yakalanması söz konusudur. Bir konuyla ilgili açıklama yapma, yorumlama, örnek verme, ileriye yönelik tahminlerde bulunma, bir bilgiyi grafiğe çevirme ya da grafikteki bilgiyi yorumlama bu basamaktaki temel bilişsel becerilerdir.

Uygulama: Uygulama basamağı belli yöntem, teknik, ilke ya da formüllerin belirli bir durumda ya da problemin çözümünde kullanılmasını içerir. Bu basamak gerek bilgiyi, gerek kavramı gerektirir. Burada birey düşünceleri, bilgileri, ilkeleri ve kuramları kullanır, değiştirir ya da yeni ve özel durumlara uygular.

Analiz: Bu basamakta bir iletişim içeriğini meydana getiren, parçalarına ya da öğelerine ayırıp bunlar arasındaki ilişkileri açık-seçik duruma getirme durumu vardır.

Sentez: Bu basamakta, analiz basamağının aksine, öğrencilerin çeşitli parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma durumu söz konusudur. Sentez basamağındaki hedefler daha fazla çaba gerektirmektedir; çünkü öğrenciler burada bir bütün oluşturmak, yeni yollar düşünmek ve yaratıcı olmak durumundadırlar. Örneğin, herhangi bir konu üzerinde bireyin kompozisyon, makale ya da kitap yazması, tez hazırlaması, yeni bir öğretim kuramı yöntemi ya da tekniği geliştirmesi vb. sentez düzeyinde bilişsel etkinliklerdir.

Değerlendirme: Bilişsel alanın en üst basamağı değerlendirmedir. Bu basamakta birey, belirli ölçütlere dayalı olarak bir konu ya da sorun konusunda yargılamada bulunma, eleştirme, karar verme, savunma, doğruluğunu kanıtlama gibi üst düzey zihinsel etkinliklerde bulunur.

Duyuşsal Alan

Duyuşsal alan insanın duygularını içeren davranışları ifade eder. Başka bir deyişle; insana kazandırılmak istenen duygular, tercihler, değerler, ahlaki kurallar, istek ve arzular, güdüler, yönelimler duyuşsal alanın kapsamına girer. Kişi belli nesne ya da olgulara karşı sürekli ilgi gösterebilir. Onlara karşı kararlı bir tutumu vardır ve değerler sistemi geliştirir. Duyuşsal eğitim; öğrencinin duygu ve gereksinimlerini rahatça anlatmasını, kendisine ve başkalarına saygılı davranmasını ve kendini denetleme hedeflerini gerçekleştirmesini sağlamaya çalışır.

Duyuşsal alan da bilişsel alan gibi kendi arasında aşamalı olarak sınıflanmıştır. Ancak bilişsel alanın bilgi basamağında sayılabilecek bazı öğeler olmadan duyuşsal alandaki davranışlar gerçekleşmeyebilir. Çünkü bilmediğimiz bir olguya karşı herhangi bir sevgi, nefret, korku vb. gibi duyuşsal bir tepki geliştiremeyiz. Duyuşsal alan aşamalı olarak beş ana basamağa ve alt basamaklara ayrılmıştır Bu basamaklar şunlardır (Demirel, 2006):

Alma: Bu basamak bireyin duyuşsal yönden ilk tepkisidir. Bu düzeyde birey farkında olur, hatırlar, çağrışım yapar, almaya istekli olur ve dikkatini kontrol eder. Alma basamağı üç alt basamaktan oluşur:

- Farkında Olma
- Almaya Açıklık
- Kontrollü-Seçici Dikkat

Tepkide bulunma; Bu basamakta ilgiler söz konusudur. Kişi uyarıcıya karşı uysallık, isteklilik gösterebilir. Tepkide bulunma basamağı üç alt basamaktan oluşur:

- Uysallık
- İsteklilik
- Doyum

Değer verme; Bu düzeyde sınıflanmış davranışlar, yeterli derecede tutarlı ve istikrarlı olup, bir inanç veya tutum özelliği kazanır. Değer verme basamağı üç alt basamaktan oluşur:

- Değeri Kabullenme
- Değeri Yeğleme
- Değere Adanmışlık

Örgütlenme: Değerler sistemine yenilerini ekleyerek farklı değerleri bir araya getirme, kararlılık, savunma, formüle etme, sıralama, genelleme ve sentez gibi süreçlerden oluşur. Bu basamakta yazılan hedef cümlelerinin sonunda “kararlı oluş, kararlılık” gibi ifadeler yer alabilir. Örgütlenme basamağı iki alt basamaktan oluşur:

- Değeri Kavramsallaştırma
- Değeri Örgütlenme

Kişilikleştirme: Bireyin, alışılmış hâllerde, duygusal rahatsızlık yaşamadan, benimsemediği değerlerle tutarlı davranmasını gerektiren özellikleri içerir. Davranışların, karakter hâline dönüşmesi, tutumlarda kararlılık ve netlik, ayırt etme, değiştirme, gözden geçirme, soru sorma, sorun çözme, tercih etme gibi süreçlerden oluşur. Kişilikleştirme basamağı iki alt basamaktan oluşur:

- Genellemiş örüntü
- Niteleme

Devinişsel (Psikomotor) Alan

Bireyin fiziksel yeterliklerini kullanarak yapmış olduğu öğrenilmiş davranışlar devinişsel alan kapsamına girer. Devinişsel alan davranışlarının temelinde öğrenilmiş olma koşulu vardır. Eğitimin hedefleri arasında yer alan devinişsel becerilerin karmaşıklık ve zorluk derecesi birbirinden çok farklıdır. Okullarda kalem tutma gibi oldukça basit ve kolay becerilerin kazandırılması hedef alınabileceği gibi bir müzik aletinin çalınması gibi karmaşık ve zor becerilerin kazandırılması da hedeflenmiş olabilir. Devinişsel alan basamakları şöyle sıralanabilir (Demirel, 2006):

Uyarılma: Bu basamak, duyuşsal alanın “alma”, bilişsel alanın “bilgi” basamağını içerir. Bu basamakta etkili olan uyarma işini yapan kişidir. İki temel alt basamağı bulunmaktadır:

- Algılama
- Bedensel kurulma

Kılavuz denetiminde yapma: Öğrenci bu basamakta, beceriyi öğretmenle beraber yapar. Öğrenci devamlı denetim altında tutulur. Yapılan yanlışlar anında düzeltilir. Kılavuzlama kolaydan zora, basit yapıdan zora doğru olmalıdır. Bu alanda iki alt basamağa ayrılır:

- Kılavuzlayanla yapma
- Kendi kendine yapma

Beceri haline getirme: Kişi bu basamakta beceriyi kılavuzlayandan yardım almadan en üst düzeyde gerçekleştirmelidir. Kişi, devinişsel alanla ilgili beceriyi, denetim altına almış vücut ve organlar yoluyla istenilen sürede, en az enerji ve malzemeyle, kolay bir biçimde yapan becerili insan konumuna gelmiştir. Bu basamakta üç ana bölüme ayrılır:

- İstenilen nitelikte yapma
- İstenilen nitelik ve sürede yapma
- İstenilen nitelik, süre ve yeterlilikte yapma

Duruma uydurma: Bu basamakta kişi, kazandığı yeni davranışları değişik bir problem kolayca uygular. Kişi bir iki deneme yapabilir ancak yeni durumda tek başınadır.

Yaratma: yeniden ortaya koyma, benzeri olmayanı yapma, devrinişsel özellikleri ağır basan yeni bir davranış oluşturma işidir.

Çocuk gelişimi programına aşamalı (taksonomik) hedef yazarken en çok hangi alandan hedef yazdınız?

Hedef Yazma Yaklaşımları

Planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla kazandırılması kararlaştırılan, davranış değişikliği ya da davranış olarak ifade edilmeye uygun olan bir özellik olan hedefler şu özellikleri gösterir (Ertürk, 1998):

- Önceden belirlenmeli
- Yaşantılar yoluyla kazandırılmalı
- Davranış olarak gözlenmeli
- Davranış değişikliği meydana getirmeli
- İstendik olmalıdır.

Tüm bu özellikleri gerçekleştirebilmesi için hedefler gereksinime göre oluşturulmalı ve hedefleri yazarken gereksinimlere dikkat edilmelidir. Hedefleri yazarken kullandığımız üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar:

Aşamalı (Taksonomik) hedef yazma yaklaşımı; bu yaklaşımda Bloom'un aşamalı sınıflama yaklaşımı temel alınmaktadır.

Yeterliliğe dayalı hedef yazma yaklaşımı; programın sonunda öğrencilerin hangi standartta ne yapabileceklerini belirtir. Yeterliliğe dayalı amaçlar 4 ögeden oluşur. Bunlar; öğrenci, davranış, koşul ve standarttır.

Modüler hedef yazma yaklaşımı; aşamalı özellik göstermeyen, bağımsız üniteler ya da modüller için kullanılır. Bu yaklaşımda amaç ve davranış ifadeleri yazılırken çalıştıktan/okuduktan sonra..... -ecek, -acak ile biten gelecek zaman ifadelerine yer verilmektedir.

- Hedef yazma yaklaşımları;
- Aşamalı
 - (Taksonomik)
 - Yeterliliğe dayalı
 - Modüler

İçeriğin Belirlenmesi

Günümüzde program geliştirme çalışmalarını gerekli kılan bazı nedenler vardır. Bunlardan biri, yeni bilgi birimlerinin programlara yansıtılması, diğeri ise bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişme ve bilgi patlamasıdır. İçerik "Ne öğretilim?" sorusuna yanıt arar. İçerik hedefe göre belirlenir ve eğitim-öğretim etkinliklerinin hedefe ulaşması için bir araç rolündedir. İçeriğin şu özelliklere sahip olması gerekir (Demirel, 2006):

- Hedef davranışlarla ve kendi içinde tutarlı olmalıdır.
- Öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmalıdır.
- Güncel ve bilimsel açıdan doğru olmalıdır.
- Öğrencilerin ön bilgilerine ve geçmiş yaşantılarına uygun olmalıdır.
- Uygulanabilir, kullanılabilir ve yararlı olmalıdır.
- Öğrenilebilir ve gerçek yaşamla ilişkili olmalıdır.
- Sistemati olmalı ve öğrenciyi düşünmeye yöneltmelidir.
- Değerlendirilebilir olmalıdır.
- Öğrenme konuları ve etkinlikleri birbirleriyle tutarlı ve ilişkili düzenlenmelidir.
- İçerik düzenlemelerinde somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakından uzağa olarak sıralanabilir.

Bir programda belirlenen kazanımlara ulaşmak için "ne öğretilim" sorusu programın içeriğinin oluşturulmasını sağlar. Programın içerik boyutu ile öğretilecek konuların düzenlenmesi söz konusudur. Burada kazanımlara ulaşmada kullanılacak konuları ve bu konularını ne kadar derinlikte öğretmek gerektiğine karar verilir. Program geliştirme sürecinde, içeriğin belirleyicisi hedeflerdir. Çünkü hedefler, konu, birey ve toplum alanlarından

Program geliştirme sürecinde, içeriğin belirleyicisi hedeflerdir. İçerik seçiminde dikkat edilmesi gereken ölçütler; toplumsal yarar, bireysel yarar, öğrenme ve öğretme ve bilginin yapısında içeriğin işgal ettiği yerdir.

İçeriğin düzenlenmesinde kullanılan yaklaşımlar:

- Doğrusal
- Sarmal
- Modüler
- Piramitsel
- Çekirdek
- Konu ağı- Proje
- Sorgulama

seçilerek oluşturulur. Varış (1994) içerik seçiminde dikkat edilmesi gereken ölçütleri; toplumsal yarar, bireysel yarar, öğrenme ve öğretme ve bilginin yapısında içeriğin işgal ettiği yer olarak belirtmektedir. Programlarda yer alan içerik, belirli bir düzenleme yaklaşımı temel alınarak oluşturulur. İçerik bir konular yığını değildir. Konuların belli ilkelere göre bir arada anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde düzenlenmesidir. İçeriğin düzenlenmesinde kullanılan yaklaşımlar şunlardır (Kılıçgün, 2014; Demirel, 2006):

Doğrusal yaklaşım; birbiri ile ardışık, sıralı, yakın ilişkili ve zorunlu ya da ön koşul öğrenmelerin ağırlıklı olduğu konuların düzenlenmesinde kullanılır. Özellikle aşamalılık özelliği gösteren dersler için bu yaklaşım etkilidir. İçerik küçük parçalar halinde düzenlenir, bir bilgi öğrenilmeden diğer bilgiye geçilmez. Daha çok bilinenden bilinmeye ilkesine göre hareket edilir. Özellikle matematik derslerine uygun olan yaklaşımdır. Türev bilmeden integralin öğrenilebilmesi için türevin öğrenilmesi gerektiği durumlarda olduğu gibi durumlarda kullanılan içerik düzenleme yaklaşımıdır.

Sarmal yaklaşım; içeriğin doğrusal bir sıra izlemediği yaklaşımdır. Daha önce öğrenilmiş olan bazı konular, gerektiğince tekrar edilir. Her tekrarda konu genişletilir ve derinleştirilir. Ön öğrenmeler sonraki öğrenmelere temel teşkil eder. Bu yaklaşımda her düzeyde aynı konular öğretilir ancak konu, düzeyi yükseldikçe açılır ve detaylandırılır. İçeriği bu tip yaklaşımla hazırlanmış programlar daha esnektir. Ancak öğrenilecek konular ve öğrenme süresi kontrollüdür. Özellikle dil öğretim programlarının içeriğini düzenlemede bu yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Modüler yaklaşım; öğretme-öğrenme etkinliklerinin, kendi kendine öğrenme olanağı sağlayacak biçimde, kendi içerisinde bütünlüğü olan ve birbirlerini tamamlayacak biçimde bağımsız öğrenme bölümleri biçiminde düzenlendiği yaklaşımdır. Her bir modülün birbiriyle ilişkili olması beklenmez. Her modül kendi içerisinde, doğrusal, sarmal ya da farklı yaklaşıma göre düzenlenebilir. Örneğin fen bilgisi dersinin fizik-kimya-biyoloji derslerinden, sosyal bilgiler dersinin tarih-coğrafya-vatandaşlık derslerinden, Eğitim Bilimleri alanının Program geliştirme-Ölçme ve değerlendirme-Rehberlik- Sınıf yönetimi gibi her biri bağımsız ama bir araya geldiklerinde anlamlı bir bütün oluşturan derslerden oluşması bu yaklaşıma uygundur.

Piramitsel yaklaşım; öğretimin ilk yıllarında ortak konuların geniş hatlarıyla işlenmesi ve ileriki yıllarda konuların giderek uzmanlaşmaya yönelik ele alınması ilkesine dayanır. Program esnek değildir. İçerik, ayrıntılı ve kesin olarak belirlenmiş konulardan oluşur. Öğrenci programı tamamladığında konunun uzmanı olur. Eğitim fakültesi öğrencileri öğretimin ilk yıllarında aynı dersleri (öğretmenlik mesleğine giriş, eğitimde planlama ve değerlendirme vb.) alırlar ancak 3. ve 4. sınıfta öğretimini gerçekleştirecekleri alana göre dersler (Sosyal bilgiler öğretmenliğinde okuyan bir öğrenci Tarih Öğretimi, Sınıf Öğretmenliği okuyan bir öğrenci İlk Okuma ve Yazma Öğretimi vb.) alırlar.

Çekirdek yaklaşım; piramitsel yaklaşıma benzemekle birlikte daha esnek ve öğrenci merkezlidir. Bu yaklaşımda ortak çekirdek konular ilk öğrenilecek konu olarak planlanır ve her öğrenci için geçerli olur. Bu çekirdek program etrafında her öğrenci ilgi alanına göre dersler alabilir. Piramitsel yaklaşımdan temel farkı öğrencilere birden fazla uzmanlık seçeneği sunuyor olmasıdır. Bu anlamda öğrencinin seçim yapabilmesi için program biraz daha esnektir. Diğer özellikler piramitsel yaklaşımla aynıdır. Seçmeli ders uygulaması çekirdek yaklaşıma bir örnektir.

Konu ağı-proje merkezli yaklaşım; öğrencilere konuların ağının bir harita gibi çıkarılıp verildiği ve belirli zamanlarda nerelerde olmaları gerektiğinin söylendiği bir yaklaşımdır. Konuların içeriğine öğrenciler kendi kendine ya da grup olarak karar verirler. Yükseköğretimde yoğun olarak kullanılan bu yaklaşımda konular küçük projeler olarak da belirlenir ve öğrenme süreci gerçekleşir.

Sorgulama merkezli yaklaşım; içeriğin öğrencilerin sorularına ve gereksinimlerine yanıt vermesinin gerekli olduğunu benimseyen felsefi görüşlere göre oluşmuştur. İçerik öğrencilerin sorularına göre düzenlenir. Özellikle ilköğretim düzeyinde öğrenci soruları etkili bir öğrenme yaşantısı oluşturabilir. İçerik eğitim düzeyi yükseldikçe daha sınırlı ve özel uzmanlık alanlarına ilişkin sorulara göre düzenlenebilir.

Çocuk gelişiminde program dersiniz hangi içerik düzenleme yaklaşımına göre düzenlenmiştir? Neden?

Hedef – İçerik Çizelgesi (Belirtke Tablosu)

Bir eğitim programında yer alan hedef ve hedef davranışlarla, program içeriğinin iki boyutlu bir çizelge üzerinde gösterilmesine Belirtke Tablosu, diğer bir tanımla Hedef-İçerik Çizelgesi denir (Demirel, 2006). Belirtke tablosunun oluşturulması üç aşamada gerçekleşir:

1. Öğretim hedeflerini belirleme.
2. Ders içeriğini (konular) belirleme.
3. İki boyutlu çizelgeyi hazırlama.

No	Üniteler	Hedefler			Toplam
		Bilişsel Alan	Duyuşsal Alan	Devinişsel Alan	
1	Eğitimde Temel Kavramlar	XXX			3
2	Program Geliştirme Süreci	X		XXX	4
3	Programın Öğeleri	XX			2
4	Program Geliştirmeye Duyulan Gereksinim	X	XX		3
	Toplam	7	2	3	12

Tablo 2.1
Hedef-İçerik Çizelgesi
(Belirtke Tablosu)
Örneği

Belirtke tablosunun dikey boyutunda konu ya da üniteler yer alır. Yatay boyutunda ise hedefler ve davranışlar yer alır. Hedeflerin hangi içerikle ilgili olduğu belli olur. Programın hedef içerik ilişkisini kurmak için ilgili davranışlarla konu başlıklarının kesiştiği yere (X) işareti konur.

Öğretme-Öğrenme Süreci

Program geliştirme sürecinin planlama aşamasının üçüncü ögesi olan öğretme-öğrenme süreci ya da eğitim durumları belirlenirken “nasıl” sorusuna yanıt aranır. Öğrenciler için “öğrenme yaşantıları düzeneği” öğretmenler için “öğretme yaşantıları düzeneği” ya da “bi-reyi etkileme gücünde olan iç ve dış koşullar” biçiminde ifade edilen öğretme-öğrenme süreci, hedef davranışların öğrenciye kazandırılmasında kullanılan uyarıcıların düzenlenip işe koşulmasıdır. Öğrencilere istedik hedefleri kazandırmak için yapılan etkinlikleri, öğrenme zamanını, yöntem ve teknikleri, öğrenme ortamının özelliklerini, araç-gereçleri, materyalleri, öğretim hizmetinin niteliğini etkileyen ipucu-pekiştirme-katılım-dönüt-düzeltilme değişkenlerini içeren değişkenlerin tümüdür. Burada temel olan, öğretim etkinliklerinin hedefleri gerçekleştirici bir biçimde örgütlenmesi ve öğrenciye sunulmasıdır.

Öğretme-öğrenme yaşantıları, programın hedefler ve içerik boyutu da dikkate alınarak anlamlı bir biçimde düzenlenmeli ve yaşantılar, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel hedeflere ulaşmasını kolaylaştıracak biçimde örgütlenmelidir. Tyler, öğrenme

Öğretme ve öğrenme yaşantıları, programın hedefler ve içerik boyutundan anlamlı bir biçimde türetilmeli ve yaşantılar, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel hedeflere ulaşmasını kolaylaştıracak biçimde örgütlenmelidir.

yaşantılarının düzenlenmesinde, her bir öğrenme yaşantısının önceki yaşantının üzerine konulmasının (dikey örgütlenme) yanı sıra, birbirini destekleyecek nitelikte (yatay örgütlenme) olması gerektiğini ifade etmektedir. Eğitim durumları düzenlenirken aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranması gerektiğini belirtiyor: (Yusuf Eser bir çalışmasında)

- Öğretme-öğrenme yöntemleri içerik ve öğrenme ürünleriyle ne kadar ilgilidir?
- Uygulamalı beceriler nasıl öğretilip denetlenecek?
- Etkili öğretme ve öğrenmeyi sağlamak için gereken kaynaklar nelerdir?
- Öğretim, öğrencinin eleştirel ve mantıklı düşünmesini sağlayacak mı?
- Öğretme-öğrenme sürecini kısıtlayan durumlar nelerdir?
- Seçilen değerlendirme yöntemi için öğretme-öğrenme yöntemleri uygun mudur?

Bu sorulara verilecek yanıtlar öğretme-öğrenme sürecinin başarısı konusunda öğreticilere yön verecek ve etkin öğrenmenin oluşmasını sağlayabilecektir. Eğitim durumları ögesinin birçok özelliği bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Öğrenciye uygunluk; eğitim durumlarının öğrenci özelliklerine göre oluşturulmasını içerir. Eğitim durumları öğrenci düzeyine uygun olmalı, öğretilecek içerik öğrenci düzeyini aşmamalı, öğrencinin başarısızlık duygusuna kapılmaması için öğretme-öğrenme süreci öğrencinin bedensel, zihinsel, duygusal yapısına ve hazırbulunuşluk düzeyine uygun ve bireysel farklılıkları dikkate alır biçimde oluşturulmalıdır.

Hedefe uygunluk; Eğitim durumlarının hedefle ilgili olmasıdır. Hedefe ulaşılabilmesi için öğrenciye, hedefin ortaya koyduğu davranışları yapma olanağı verilmelidir.

İçeriğe uygunluk; eğitim durumlarının eğitim içeriğindeki bilginin yapısına uygun olmasıdır. Seçilecek yer, materyal, zaman, öğretim yöntem-teknik-strateji ve süre gibi öğretim durumları, öğretilecek bilginin özelliğine göre belirlenmelidir.

Ekonomiklik; eğitim-öğretim etkinliklerinin en az zaman, emek ve enerji sarf edilerek, en yüksek verim ve yarar elde edilecek biçimde düzenlenmesidir. Bunu sağlamak için öğretim tüm boyutlarıyla dikkatlice plânlanmalıdır. Plansız olarak oluşturulan öğrenme ortamları çok sınırlı olan öğretim zaman ve olanaklarını israf edeceği gibi, istenilen öğrenmeyi gerçekleştiremez. Bu nedenle öğretmen öğretirken öğrenci de öğrenirken ekonomik ve pratik yöntem ve teknikler kullanılmalı ve hatta konuya ve düzeye uygun olarak kendi tekniklerini geliştirmelidirler.

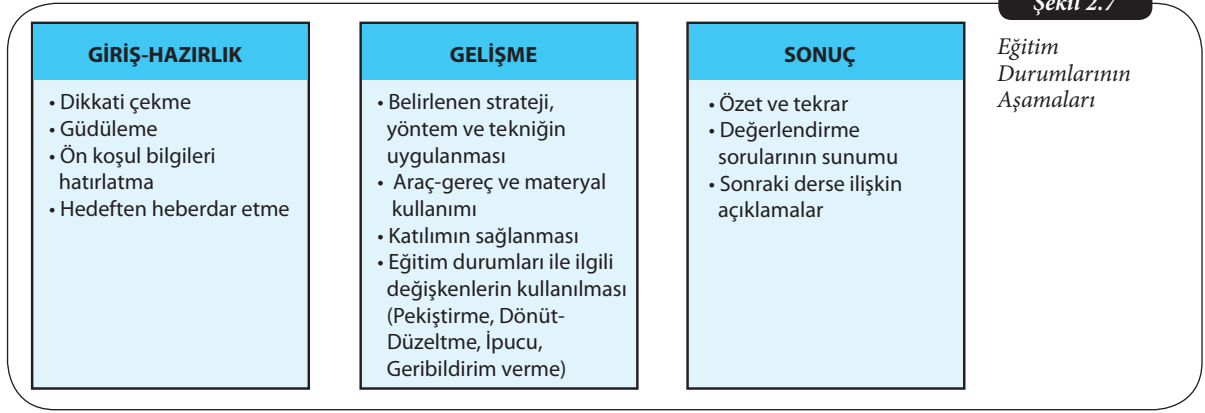
Öğretim ilkelerine uygunluk; öğretim durumlarının oluşturulmasında bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, somuttan soyuta, kolaydan zora, yaparak yaşayarak öğrenme ilkelerine göre oluşturulmasıdır.

Tutarlılık; hedef ve davranışlara ulaşmak için oluşturulan öğretme ve öğrenme ortamları birbirini destekler nitelikte olmasıdır. Öğrenme yaşantıları birbiriyle ilişkili (kaynaşıklık) olmalıdır.

Eğitim Durumlarının Boyutları

Bir eğitim programının eğitim durumları ögesi belirli süreçleri ve her süreçte belirli uygulamaları içerir. Eğitim durumları ögesinin üç aşaması bulunmaktadır (Demirel, 2006). Bu aşamalar Şekil 2.7'de gösterilmiştir.

Şekil 2.7

Öğretim Materyalleri ve Araç-Gereçler

Öğretme-öğrenme sürecinde etkili bir iletişim için ne kadar çok duyu organına hitap edilirse öğrenme de o kadar kalıcı olur. Öğretmenin kullandığı yöntemler, materyaller ve araç-gereçler her zaman öğrenci için çekici olmaz ve kalıcı bilgiler sağlamaz. Kullanılan yöntemler ne kadar öğrenci özelliklerine uygun olursa kullanılacak materyal ve araç-gereçler ne kadar çok duyu organına hitap edip öğrencinin öğrenmeyi somutlaştırmasına yardımcı olursa ve öğrencinin ilgisini derse çekerse öğrenme daha da kalıcı olacaktır. Öğretmenler, öğrencilerinin bireysel özelliklerinin yanı sıra kullanacağı materyal ve araç-gereçlerin özelliklerini bileerek ona göre dersini yürütmelidir. Bir ders ortamında kullanılacak öğretim materyallerinin şu özelliklere sahip olması beklenmektedir (Alkan, 1998; Demirel, 2006):

1. Dersin hedeflerine uygun olmalıdır.
2. Konunun özelliklerine ve sınıf ortamına uygun olmalıdır.
3. Basit, sade ve anlaşılır olmalıdır.
4. Öğrenci gelişim ve öğrenim özelliklerine uygun olmalıdır.
5. Gerçek yaşamı yansıtmalıdır.
6. Öğrenciye alıştırmaya ve uygulama fırsatı sağlamalıdır.
7. Dayanıklı olmalıdır.
8. Güncellenebilir olmalıdır.
9. Kullanılan öğretim yöntemine uygun olmalıdır.
10. Teknik açıdan doğru ve hatasız olmalıdır.
11. Olabildiğince birden fazla duyu organına hitap etmelidir.

Çocuk gelişiminde program dersinizin öğrenme ortamlarından e-öğrenme portalını bir ders ortamında kullanılacak öğretim materyali olarak düşünerek incerseniz ne tür sonuçlar elde ederseniz?

DÜŞÜNELİM

Sınama Durumları

“Hedeflere ne kadar ulaştık?” sorusuna yanıt aradığımız bölüm eğitim programının değerlendirme ögesidir. Eğitim süreci sonunda öğrencinin hedef-davranışları kazanıp kazanmadığını, kazandıysa ne ölçüde kazandığını belirlediğimiz bölümdür. Yani değerlendirme ögesi program hedeflerinin gerçekleşme düzeyini belirleme sürecidir. Ölçme-değerlendirme uygulamaları öğrencilerin eksikliklerini, amaçlara ne oranda ulaştıklarını, uygulanan yöntemin etkililiğini, uygulanan programın ne oranda etkili ve verimli olduğunu belirleme vb. amaçlarla yapılır. Sınama durumları eğitim programının niteliği hakkında da bilgi vermektedir. Eğitim-öğretim etkinliklerinin geliş-

Ölçme-değerlendirme uygulamaları öğrencilerin eksikliklerini belirleme, amaçlara ne oranda ulaştıklarını tespit etme, uygulanan yöntemin etkinliğini anlama, uygulanan programın ne oranda etkili ve verimli olduğunu belirleme vb. amaçlarla yapılır.

tirilmesinde, hedeflerin niteliğinin artırılmasında, öğrenme sürecinde nelerin daha kritik olduğunun belirlenmesinde, öğrencilere ve öğretmenlere eksiklerinin neler olduğunun gösterilmesinde ve öğrencilere rehberlik sağlanması noktasında geribildirim veren değerlendirme uygulamaları, temelde aşamalı sınıflamada çeşitli ölçme araçları ile belirlenebilir.

Bilişsel alan hedeflerine ulaşma düzeyini belirlemede kullanılan ölçme araçları; yazılı yoklama, sözlü sınav, çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, eşleştirmeli test, kelime ilişkilendirme testi, boşluk doldurma soruları, tanılayıcı dallanmış ağaç ve yapılandırılmış grid vb.dir.

Duyuşsal alan hedeflerine ulaşma düzeyini belirlemede kullanılan ölçme araçları; gözlem formu, anket, ilgi envanteri, tutum ölçeğidir.

Devinişsel alan hedeflerine ulaşma düzeyini belirlemede kullanılan ölçme araçları; çeteleme aracı, iş-performans testi, gözlem formudur.

Yapılandırmacı eğitim anlayışının eğitim programlarının geliştirilmesindeki etkisi ile birlikte ölçme ve değerlendirme araçlarında ve anlayışında birtakım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Yukarıda belirtilen ölçme araçları geleneksel ölçme araçları olarak tanımlanmaktadır. Yani sonuç hakkında bilgi vermektedir. Oysa yapılandırmacı anlayışta sonuçla birlikte süreçte ön plana çıkmıştır. Süreç etkinliklerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesinde ise portfolyo (öğrenci gelişim dosyası), portfolyonun puanlama güvenilirliğini artırmak içinde rubrik (dereceli puanlama anahtarı) ve kontrol listesi kullanılmaya başlanmıştır.

Programın Denenmesi

Gereksinim analizinin yapılması, gereksinimi karşılamak üzere hedeflerin belirlenmesi, hedeflere ulaştıracak içeriğin oluşturulması, içeriğin en etkin biçimde öğrencilere sunulması ve hedeflere ne düzeyde ulaşıldığının belirlenmesi için geliştirilen ölçme araçlarının hazırlanması ve belirlenmesinden sonra eğitim programının hazırlanması tamamlanmış olur ve ortaya program tasarısı ortaya çıkmış olur. Bu tasarımın etkili olup olmadığı ve aksayan bir yönünün olup olmadığı programın denemesi yapılmadan bilinemez. Bir programdaki eksiklikleri fark edebilmek ve hataları düzeltmek için programdan dönüt alınması gerekir. Bu noktada programlar değerlendirilerek devamlılığı sağlanır. Programların devamlılığının sağlanması için dönütler çok önemlidir. Özetle programın denemesi demek (Özdemir, 2007):

- Programı uygulamaktır.
- Programı işe koşturmaktır.
- Programı pilot okullarda test etmektir.
- Programı ölçmektir.
- Programın etkili olup olmadığını belirlemek, gözlemlemektir.

Programın denenmesinde izlenecek 6 aşama yer almaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Uygulamanın planlanması
2. Deneme yapılacak okulların ve sınıfların seçilmesi
3. Okul yöneticisi ve öğretmenlerin seçimi
4. Okul yöneticisi ve öğretmenlere denenecek programın tanıtılması
5. Hazırlanan program ve öğretim materyallerinin işe koşulması
6. Denenen programın ve öğretim materyallerinin değerlendirilmesi

DÜŞÜNELİM

Bir ders programının denemesinin okuduğunuz ilkokulda yapıldığını düşününüz? Sizce ilkokulunuz program denemesi için uygun mudur?

Burada dikkat edilmesi gereken bir durum da deneme yapılacak okul, sınıf ve öğrencilerin seçimidir. Okullar ülkenin coğrafi bölgelerini yani değişik yörelerdeki okulları da temsil edebilmeli, köy, şehir gibi farklı yerleşim yerlerini temsil edebilmeli, uygulama yapılacak okullarda yeterli sayıda ve kalitede personel, tesis ve ekipman bulunmalı ve uygulamadaki öğrenciler yaş, cinsiyet, ilgi gibi özellikleri ile farklılaşmalıdır.

Programın pilot okullarda denemesi aşamasında kritik olan konu deneme yapılacak okul, sınıf ve öğrencilerin seçimidir.

Programın Değerlendirilmesi

Dünyadaki toplumsal, ekonomik, bilimsel değişme ve gelişmeler, insanların yaşamını ve insanlar arası ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkileme doğal olarak bireylerin yaşantılarına doğrudan etkisi olan eğitim programlarına da yansımaktadır. Toplumsal, ekonomik ve bilimsel gelişmelerin programın boyutlarından birinde yaratacağı bir değişim, program sisteminde yer alan diğer boyutları da etkilemektedir. Bu etkilenmenin biçimde gerçekleştiği ile ilgili en güvenilir bilgi program geliştirme sürecinin bir boyutu olan programın değerlendirilmesi ile gerçekleşir. Temel olarak, eğitimde program geliştirme ve değerlendirme iç içedir. Değerlendirme bir program geliştirme sürecinin önemli bir aşamasıdır ve sürekli bir yönünü oluşturur. Bu süreçte alınan sonuçlar ya da dönütler programın geliştirilmesi için kullanılır (Usta, 2015).

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının temel işlevi, hedef kitlelerine eğitim programlarında öngörülen davranış özelliklerini, uygun eğitim durumları yoluyla kazandırmaktır. Eğitim kurumlarının bu işlevlerini yerine getirebilme durumları, ancak uyguladıkları eğitim programlarının tüm boyutlarıyla ve tüm paydaşlarının katılımıyla değerlendirilmesi sonucunda belirlenebilir. Bu açıdan program değerlendirme, tasarlanan ve uygulanan bir eğitim programının etkililiği hakkındaki bilgilerin toplandığı, bu bilgilerin analiz edilip yorumlandığı ve sonuçta programın sürdürülmesi, geliştirilmesi ya da sonlandırılması kararının alındığı bir süreçtir.

Özetle, eğitim süreçlerinde değerlendirme:

- Özelde, öğrencilerin ne düzeyde öğrendiklerini ya da öğrenme eksikliklerini belirlemek ve bunları düzeltmek amacıyla yapılırken,
- Genelde ise uygulanan bir programın etkililiğini ya da başarılı olup olmadığını ortaya koyma amacına dönük olarak yapılmaktadır. Değerlendirme sonuçları, program geliştirme uzmanlarına programa devam, gözden geçirme ya da yeni bir aşamaya geçme konusunda bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra karar vermede, sonuç çıkarmada ve programla ilgili kararları bilgiye dayandırmada program geliştirme uzmanına yetki verir.

Program değerlendirme, programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir. Karar vermede, sonuç çıkarmada ve programla ilgili kararları bilgiye dayandırmada program geliştirme uzmanına yardımcı olur. Program değerlendirme, mevcut programın, amaçla ne ölçüde örtüştüğünün ortaya çıkarılması, katılımcıların memnuniyetlerinin belirlenmesi, aksayan ya da iyi giden yönlerinin saptanması, yenilenme ve gelişme süreci açısından önem taşımaktadır.

Kısaca, bireylere istenen yönde davranış kazandırma sürecine yön veren eğitim programlarının başlangıçta belirlediği amaçlarına ne derecede ulaştığına ilişkin dönüt alabilmek, uygulamada ortaya çıkan eksiklik ve aksaklıkları giderebilmek için programların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gereklidir. Her eğitim programında mutlaka bir değerlendirme yapılması gerekir. Bu işlem, etkinliklerin başarısı konusunda bilgi vermesi bakımından zorunludur ve değerlendirmenin biçimi, programın amacına ve özelliğine göre değişebilir. Yapılan değerlendirme çalışması, gerek biten bir etkinliğin son aşamasını gerekse başlayacak olan etkinliğin ilk aşamasını oluşturur. Ayrıca, program geliştirme faaliyetlerinin uygulamalı olması, değerlendirmenin devamlı olmasını gerektirmektedir.

Program değerlendirme, tasarlanan ve uygulanan bir eğitim programının etkililiği hakkındaki bilgilerin toplandığı, bu bilgilerin analiz edilip yorumlandığı ve sonuçta programın sürdürülmesi, geliştirilmesi ya da sonlandırılması kararının alındığı bir süreçtir.

Program değerlendirmenin tek yolu ya da yaklaşımı yoktur. Çok sayıda yaklaşım içermektedir. Ertürk (1979) program değerlendirmeye ilişkin yaklaşımları altı grupta toplamıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Program/Yetişek tasarısına bakarak değerlendirme
- Eğitim ortamına bakarak değerlendirme
- Başarıya bakarak değerlendirme
- Erişiye bakarak değerlendirme
- Öğrenmeye bakarak değerlendirme
- Ürüne ve yan ürünlere bakarak değerlendirme

Yetişek tasarısına bakarak yapılan değerlendirme, hedeflerin kurallara uygun olup olmadığını gösterir.

Eğitim ortamına bakarak yapılan değerlendirmede, yalnızca ortam değerlendirilir. Bu değerlendirmede, muhtemel uyarıcılarla gerçek uyarıcılar arasındaki farkla incelenir.

Başarıya bakarak yapılan değerlendirmede, dönem sonu sınavındaki başarı ölçülür.

Erişiye bakarak yapılan değerlendirme, öğrencinin programa başlarken sahip olduğu davranışlar ile program sonundaki davranışları arasında farka bakılarak yapılır.

Öğrenmeye bakarak yapılan değerlendirme; istenilen öğrenmeler ve hedef dışı gerçekleşen olumlu ya da olumsuz öğrenmelere bakılarak yapılır.

Ürüne bakarak değerlendirme; öğrenci-öğretmen davranışları ve hatta ortamdaki başka değişkenler de hesaba katılarak yapılır.

DÜŞÜNELİM

Okuduğunuz lisans veya ön lisans programınız kaç senede bir değerlendirilmelidir?

Temele alınan öge açısından program değerlendirme yaklaşımları:

- Amaca dayalı değerlendirme
- Yönetime dayalı değerlendirme
- Uzman odaklı değerlendirme
- Katılımcı odaklı değerlendirme

Bir eğitim programını değerlendirmek amacıyla veri toplama ve toplanan verileri yorumlamada değerlendiriciler farklı yaklaşımlar izlemektedir. Program değerlendiricilerin, değerlendirme konusundaki bilgi ve beceri düzeyleri, benimsedikleri değerlendirme kuramları ve felsefi değerleri, onların program değerlendirme yaklaşımlarını şekillendirmektedir. Bu yaklaşımlar temel aldıkları ögeye göre amaca dayalı, yönetime dayalı, uzman odaklı ve katılımcı odaklı değerlendirme yaklaşımlarıdır (Sağlam ve Yüksel, 2007).

Amaca dayalı program değerlendirme yaklaşımında, programın amaçlarının belirlenmesi ve bu amaçlar doğrultusunda gerçekleşen çıktılar değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Yönetime dayalı program değerlendirme yaklaşımında ise program değerlendirmenin amacı, program hakkında karar veren bireyleri ya da kuruluşları bilgilendirmektir. Bu yaklaşımı savunan değerlendirme modelinin amacı yönetimin vereceği kararlara açıklık getirmektir. Bu nedenle alınacak her alternatif kararın avantajları ve dezavantajları konusunda yeterli bilgi toplanır.

Uzmanlık yönelimli program değerlendirme yaklaşımında, değerlendirme yapılırken tek bir uzmanın değil, konuyla ilgili uzmanlığına gereksinim duyulan herkesin görüşlerine başvurulur. Programın niteliği hakkında yargıda bulunmak için uzman görüşüne başvurulması gerektiğini savunan bu modelin temel amacı, programın niteliğini profesyonel bir bakış açısıyla inceleyip, değerlendirmektir.

Başka bir sınıflamada ise program değerlendirme süreçlerinde genellikle üç tür değerlendirmenin yapıldığı ve buna göre programla ilgili çeşitli kararların alındığı belirtilmektedir. Bunlarda şöyle sıralanabilir:

Yansıtıcı değerlendirme; uygulamaya geçirilmeden önce taslak eğitim programının ilgili kesimlerin görüşleri alınarak yapılan değerlendirmeleri kapsar.

Biçimlendirici değerlendirme; mevcut programların uygulanmasına yönelik dönüt sağlamak amacıyla yapılır.

Düzyer belirleyici değerlendirme; programların uygulanması sürecinde, gerek öğretme-öğrenme uygulamaları sonundaki öğrenmeleri gerekse önceki öğrenmeleri içerir.

Program Değerlendirme Modelleri

Program değerlendirme ile ilgili yukarıda bahsedilen temel yaklaşımların yanı sıra denenmekte olan ya da uygulanmakta olan programların değerlendirilmesinde kullanılacak çeşitli program değerlendirme modelleri bulunmaktadır. Bu modellerin başlıcaları şunlardır (Özdemir, 2009):

- Tyler'ın Hedefe Dayalı modeli
- Metseffel ve Michael Modeli
- Provus'un Farklar Yaklaşımı Modeli
- Stake'in Uygunluk-Olasılık Modeli
- Stufflebeam'in Bağlam, Girdi, Süreç, Ürün (CIPP) Modeli
- Stake'in İhtiyaca Cevap Vermeye Dayalı Değerlendirme Modeli
- Eisner'in Eğitsel Uzmanlık/Eleştiri Modeli
- Saylor, Alexander ve Lewis Modeli

Özet

Eğitimde program geliştirme kavramını açıklayabilmek
Program geliştirme, eğitim programlarının tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda programın yeniden düzenlenmesi sürecidir. Başka bir deyişle, hazırlanmış programın araştırmacı bir yaklaşımla uygulamada sürekli geliştirilmesidir. Programın kapsadığı amaçların sağlıklı ve etkin bir şekilde saptanması ve gerçekleştirilmesi için yararlanılan temelleri, ilkeleri ve etkinlikleri operasyonel anlamda ele alan bir ekip çalışmasıdır. Program geliştirme süreklilik gösteren bir etkinlik, bir süreçtir. Bu süreç dört temel aşamada gösterilebilir; planlama, tasarlama, programın denemesi ve değerlendirme. Program geliştirme uzmanları her bir aşamada farklı alanlardan uzman kişilerle birlikte derinlemesine çalışmalar yaparlar.

Program geliştirme sürecinde yer alan grupları tanımlayabilmek

Eğitim bilimi çok disiplinli bir alandır. Öğrenci psikolojisinden tutun eğitim felsefesine, kullanılacak teknolojilerin belirlenmesinden planlamaya kadar alandan uzman kişilerin görüş ve beklentileri doğrultusunda bir süreç izlenmektedir. Bu bağlamda program geliştirme uzun, zor ve zahmetli bir süreçtir. Ayrıca program geliştirme her şeyden önce bir araştırmalar dizisi olduğundan, tek bir kişiden pek çok soruna yanıt vermesi beklenemez. Bu yüzden birlikte çalışan bir program geliştirme grubu ya da birimine gereksinim vardır.

Program geliştirme sürecinde üç grup görev almaktadır:

1. Grup: Program Karar ve Koordinasyon Grubu
2. Grup: Program Çalışma Grubu
3. Grup: Program Danışma Grubu

Program geliştirme sürecinde yapılan işlemleri açıklayabilmek

Program geliştirme süreci temel anlamda dört aşamadan geçer: Planlama, Tasarlama, Programın Denemesi ve Değerlendirme. Planlama aşamasında çalışma gruplarının oluşturulması, çalışma planının hazırlanması ve gereksinim analizi yapılırken, tasarlama aşamasında gereksinimi karşılamak üzere hedeflerin belirlenmesi, hedeflere ulaştıracak içeriğin oluşturulması, içeriğin en etkin biçimde öğrencilere sunulması ve hedeflere ne düzeyde ulaşıldığının belirlenmesi için geliştirilen ölçme araçlarının hazırlan-

ması aşamaları gerçekleştirilir. Bu biçimde ortaya çıkan program tasarısı ülkenin coğrafi bölgelerini yani değişik yörelerdeki okullarını temsil edebilen, köy, şehir gibi farklı yerleşim yerlerini temsil edebilen, yeterli sayıda ve kalitede personel, tesis ve ekipmanı bulunan ve uygulamadaki öğrencileri yaş, cinsiyet, ilgi vb. özellikleri ile farklılaşan okullarda pilot uygulaması yapılır. Pilot uygulama sürerken ve uygulama sonunda uygun değerlendirme yaklaşım ve modeli kullanılarak veri elde edilir ve gerekli düzenlemeler yapılarak program geliştirme süreci tamamlanır.

Program değerlendirmenin önemini açıklayabilmek

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının temel işlevi, hedef kitlelerine eğitim programlarında öngörülen davranış özelliklerini, uygun eğitim durumları yoluyla kazandırmaktır. Eğitim kurumlarının bu işlevlerini yerine getirebilme durumları, ancak uyguladıkları eğitim programlarının tüm boyutlarıyla ve tüm paydaşlarının katılımıyla değerlendirilmesi sonucunda belirlenebilir. Program değerlendirme, programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir. Karar vermede, sonuç çıkarmada ve programla ilgili kararları bilgiye dayandırmada program geliştirme uzmanına yardımcı olur. Program değerlendirme, mevcut programın amaçla ne ölçüde örtüştüğünün ortaya çıkarılması, katılımcıların memnuniyetlerinin belirlenmesi, aksayan ya da iyi giden yönlerinin saptanması, yenilenme ve gelişme süreci açısından önem taşımaktadır.

Kendimizi Sıyalım

1. Hedeflerin belirlenmesi ve toplumdaki egemen görüşlerin yansıtılması bağlamında bireylerin sorgulama, eleştirme, tartışma ve araştırma becerileri kazanmasını içermesi program geliştirmenin hangi temelini açıklamaktadır?
 - a. Tarihsel
 - b. Toplumsal
 - c. Psikolojik
 - d. Felsefi
 - e. Ekonomik
2. Tyler modelini dikkate alarak program geliştirme çalışması yapan bir kişinin yapması gereken ilk iş aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Önceki program değerlendirme çalışmalarını incelemek
 - b. Gereksinim analizi yapmak
 - c. Konu alanı, birey ve toplumu inceleyerek olası genel amaçları belirlemek
 - d. Hedefleri belirlemek
 - e. Öğrenme yaşantılarını oluşturmak
3. Tüm öğrencilerin en iyi şekilde öğrenmesini sağlamak için tüm derslerde kullanılacak ortak öğrenme yolunu belirleyerek ders tasarımı yapan bir öğretmen aşağıdaki öğretim tasarımı yaklaşımlarından hangisini kullanmalıdır?
 - a. Süreç tasarımı
 - b. Çekirdek tasarımı
 - c. Disiplin tasarımı
 - d. Hümanistik yaklaşım
 - e. Yaşam şartları tasarımı
4. Öğrencilerin ilgi, gereksinim, beklenti ve hazırbulunuşluğu dikkate alınarak oluşturulan bir programda aşağıdaki bilimsel dayanaklardan hangisi önemli görülmüştür?
 - a. Toplumsal temel
 - b. Psikolojik temel
 - c. Ekonomik temel
 - d. Felsefi temel
 - e. Bireysel temel
5. Aşağıdakilerden hangisi programların hazırlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesine dönük tüm faaliyetlerde sürekli görev alan ve programın her aşamasından sorumlu olan program geliştirme çalışma grup üyelerinden biridir?
 - a. İşçi ve İşveren Temsilcisi
 - b. Milli Eğitim Bakanı
 - c. Sivil Toplum Örgütleri Temsilcileri
 - d. Program Geliştirme Uzmanı
 - e. Okul-Aile Birliği Temsilcisi
6. Bir sınıfta okuyan öğrencilerin hangi kitapları okuması gerektiğine ilişkin valilikten gelen yazıyı dikkate alan bir müdür aşağıdaki gereksinim belirleme yaklaşımlarından hangisini kullanmıştır?
 - a. Demokratik yaklaşım
 - b. Farklar yaklaşımı
 - c. Betimsel yaklaşım
 - d. Sezgisel yaklaşım
 - e. Analitik yaklaşım
7. Aşağıdakilerden hangisi “Erkehan 500 kelimeyi hatasız biçimde okuyacak.” hedef ifadesinde, yeterliğe dayalı hedef yazmada yer alan öğelerden biri **değildir**?
 - a. Öğrenci
 - b. Davranış
 - c. Koşul
 - d. Standart
 - e. Değer
8. Öğrenci yurdunda yaşayan Nazif, Ömer ve Cemil tıp fakültesi öğrencileridir. 5. yılın sonunda Nazif Dahiliye, Ömer Genel Cerrahi ve Cemil’de Nöroloji alanında uzmanlık yapmak istemektedirler. Buna göre bu öğrencilerin okudukları bölüm aşağıdaki içerik düzenleme yaklaşımlarından hangisine uygundur?
 - a. Çekirdek yaklaşım
 - b. Piramitsel yaklaşım
 - c. Doğrusal yaklaşım
 - d. Sarmal yaklaşım
 - e. Konu ağı-proje merkezli yaklaşım
9. Aşağıdakilerden hangisi bir programın denenmesinde izlenecek aşamalardan biri **değildir**?
 - a. Uygulamayı planlamak
 - b. Deneme yapılacak okulları ve sınıfları seçmek
 - c. Okul yöneticisi ve öğretmenleri seçmek
 - d. Okul yöneticisi ve öğretmenlere denenecek programı tanıtmak
 - e. Uygulanacak programda öğretmenlerin duruma göre içerik değişikliğine gitmelerini sağlamak
10. Öğrencinin programa başlarken sahip olduğu davranışlar ile program sonundaki davranışları arasında farka bakılarak yapılan program değerlendirme türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yetişek tasarısına bakarak yapılan değerlendirme
 - b. Başarıya bakarak yapılan değerlendirme
 - c. Erişmeye bakarak yapılan değerlendirme
 - d. Öğrenmeye bakarak yapılan değerlendirme
 - e. Ürüne bakarak yapılan değerlendirme

Yaşamın İçinden

“Çocuk Gelişimi Uzmanı Nerede, Ne İş Yapar?”

Çocuk Gelişimcinin temel hedefi, 0-18 yaş grubu normal, özel gereksinimi olan, hasta, korunmaya muhtaç ve risk altındaki çocukların gelişimlerini desteklemektir. Çocuk gelişimci, çocukların gelişimini değerlendirmeye yönelik araçlar geliştirir; alanla ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara gereksinimleri doğrultusunda danışmanlık yapar; yayın ve araştırma hizmetleri sunar. Çağdaş yaklaşımlar kullanarak çocuk, aile, eğitimci ve toplumla ilgili projeler geliştirir ve projeleri toplumun her kesimindeki çocuk ve ailelerin yüksek yararına olacak şekilde hayata geçirip yaygınlaştırır.

Çocuk Gelişimci, Eğitim, Sağlık, Sosyal Hizmetler alanlarında ve diğer sektörlerde aşağıda bildirilen görevleri yapmaktadır:

Sağlık Alanında;

Hastanelerde ve Aile Sağlığı Merkezleri'nde çalışabilen Çocuk Gelişimciler ve Çocuk Gelişimi Uzmanları, birinci basamak sağlık kuruluşlarında sunulan çocuk gelişimi hizmetlerinin geliştirilmesi ile ilgili değerlendirmelerin yapılması; plan, program ve projeler üretilmesi ve bunların uygulanması ve kurum içi ve dışı iş birliği imkanlarının yaratılabilmesi için ilgili kişi ve şube ile iş birliği içinde çalışmalar yapılmasından sorumludur (bkz. Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliği, 1997).

Eğitim Alanında;

Üniversitelerde ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim kadrolarında akademik personel olarak görev alabilirler.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Eğitim Kurumlarında ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev alabilen Çocuk Gelişimciler ve Çocuk Gelişimi Uzmanları (çocuk gelişimi alanında yüksek lisans öğrenimini tamamlamış olanlar), bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin yaş düzeylerine uygun olarak değerlendirilmesi ve bireylerin özelliklerine göre bireysel eğitim programlarının hazırlanmasından sorumludur. Bireyin gelişimi ve eğitimini izler, beklenen gelişimi gösteremeyen çocuklar için ilgili meslek elemanlarıyla iş birliği yapar. Alanı ile ilgili konularda ailelere ve öğretmenlere rehberlik eder. Alanı ile ilgili konularda aile eğitimi, rehberliği ve danışmanlığı programlarında ve personel için hizmet içi eğitim programları hazırlar ve uygulamada görev alır. Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans ya da Pedagojik Formasyon programını tamamlamamış olma koşuluyla, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarına öğretmen olarak atanabilirler (bkz. MEB, Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2008; Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği, 2005; Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, 2001).

Sosyal Hizmet Alanında;

Çocuk ve Gençlik Merkezleri'nde, Çocuk Gelişimcisi olarak görev alırlar (bkz. Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, 2001).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri'nde, Çocuk Gelişimci ve Çocuk Gelişimi Uzmanı olarak görev alabilirler. Söz konusu kurumda çalışan bir çocuk gelişimci, hizmet bölgesinde yaşayan çocukların gelişim düzeylerinin saptanması, gelişimlerinin izlenmesinden sorumludur. Sorunlarının çözümüne yönelik mesleki çalışmalar yapar; mesleki teknik ve yöntemleri kullanarak merkezde bulunan okul öncesi ve engelli çocuklara yönelik programlar hazırlar, uygular ve gerekli materyalin hazırlanmasında görev alırlar. Çocuklara sunulacak hizmetlerin planlanmasında görev alırlar (bkz. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği, 2000).

Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde görev alan Çocuk Gelişimciler ve Çocuk Gelişimi Uzmanları, çocuğun merkeze uyumunun sağlanması amacıyla çocuğu takip eder ve mesleki çalışma sürecinde vaka sunumunu yaparlar. Sosyal serviste görevlendirilen ve çocuğun merkeze kabulü ve uyumu ile ilgili çalışmalar yapan bir Çocuk Gelişimci, çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimi için gerekli gelişim programlarının uygulanması ve değerlendirilmesinden sorumludur (bkz. Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, 2009).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri'nde çalışabilen Çocuk Gelişimciler ve Çocuk Gelişimi Uzmanları, koordinasyon merkezi tarafından çocuk evine kabul edilen çocuğun uyumu için gereken bakım ve yetiştirme ile ilgili mesleki çalışmaları yürütmekten sorumludur. Her bir çocuğun yaşı, engeli, ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda, fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal gelişimleri ile ilgili eğitim programları hazırlar ve uygularlar (bkz. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Çocuk Gelişimci ve Çocuk Gelişimi Uzmanları, üniversitelerin, mesleki dernek ya da odaların ya da sivil toplum veya kamu kuruluşlarının düzenlediği ve belirlenen standartlara uygun olan aile danışmanlığı eğitim programını tamamlamak koşuluyla,

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri'nde görev alabilirler (bkz. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği, 2007).

İçişleri Bakanlığı;

Emniyet Genel Müdürlüğü, Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği'nde de görev alabilen Çocuk Gelişimciler ve Çocuk Gelişimi Uzmanları çocukların ve ailelerinin kendileri veya çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal sorunların tespit edilmesi amacıyla çalışmalar yürütürler. Çocuğun durumunu iyileştirmek için ailesi ve okul, sosyal ve sağlık hizmetleri gibi kuruluşlarla iş birliği içinde, çocukları suça iten fiziki, psikolojik ve sosyolojik etkenlerin araştırılması, suçluluğu ortadan kaldırmaya yönelik plan ve programların geliştirilmesi, korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, evden veya bulunduğu kurum ya da kuruluştan kaçan, sokakta yaşayan ve sokakta çalıştırılan, uçucu, uyuşturucu ve madde bağımlısı olan, suça itilen ve mağdur çocuğun kendisine ve kanuni mümessiline rehberlik hizmeti sunulmasından sorumludurlar (bkz. Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2001).

UNICEF, ILO ve Gönüllü Kuruluşlarda (STK) proje üreticisi, yürütücüsü ve danışman olarak görev alabilirler.

Kaynak: <http://www.cge.hacettepe.edu.tr/isolanaklari.shtml> adresinden 13.12.2015 tarihinde alınmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimde Program Geliştirme: Tanım ve Kapsam” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise “Program Geliştirme Modelleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Program Tasarım Yaklaşımları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Program Geliştirmenin Bilimsel Dayanakları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Çalışma Gruplarının Oluşturulması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Gereksinim Belirleme Yaklaşımları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d	Yanıtınız yanlış ise “Hedef Yazma Yaklaşımları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise “İçerik Düzenleme Yaklaşımları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise “Programın Denenmesi Aşaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Programın Değerlendirilmesi Aşaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bilen, M. (2006). *Planlamadan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Büyükkaragöz, S. S. (1997). *Program geliştirme kaynak metinler*. Konya: Kuzucular Ofset.
- Caswell, H. L. & Campbell, D.S. (1935). *Curriculum development*. New York: American Book.
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. (9. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Erişen, Y. (1998). *Program geliştirme modelleri üzerine bir inceleme*. Ankara: PegemA Yayıncılık .
- Erden, M. (1995). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Me-teksan Yayınları.
- Eser, Y. (2016). *Program geliştirme*. <http://edebiyat.karabuk.edu.tr/> adresinden 28.01.2016 tarihinde alınmıştır.
- Fidan, N. (1985). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayınları.
- Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi: Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Güven, B., ve İleri, S. (2006). Program değerlendirme kavramı ve ilköğretimde program değerlendirme çalışmalarına kuramsal bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1-2), 141-163.
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gronlund, N. E. (1991). *How to write and use instructional objective*. Mac Millan Publishing Company, New York.
- Hakan, A. (1991). *Eğitim ön lisans programının değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Henson, K. T. (2006). *Curriculum planning*. Waveland Press Inc. Illinois.
- Küçükahmet, L. (1997). *Eğitim programları ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Kılıçgün, M. Y. (2014). *Program geliştirmede temel kavramlar*. <http://www.erzincan.edu.tr/> adresinden 28.01.2016 tarihinde
- Marsh, C. J. & Willis, G. (2007). *Curriculum: Alternative approaches, ongoing issues* (4.edition). Ohio: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Özdemir, S. M. (2007). Eğitimde program geliştirme ve program geliştirmenin unsurları. G. Ocak (Ed.) *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (59-116). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Özdemir, S. M. (2009). *Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye'de eğitim programlarının değerlendirme çalışmalarının incelenmesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2),126-149.
- Pehlivan, H. (2006). *Eğitimde temel kavramlar*. Ankara: Asil Yayıncılık
- Sağlam, M. ve Yüksel, İ. (2007). Program değerlendirmede meta-analiz ve meta değerlendirme yöntemleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 18, 175-188.
- Sağlam, M. (2009). Öğretimi etkileyen etmenler. M. Gültekin (Ed.). *Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde* (77-94). Eskişehir: Anadolu Açıköğretim Fakültesi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, V. (2008). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Taba, H. (1945). General techniques of curriculum planning. In N. B. Henry & R.W. Tyler (Eds.). *American education in the postwar period: Current reconstruction*. Yearbook of the National Society for the Study of Education 44(1), 58. Chicago: University of Chicago Press.
- Tan, Ş. (2006). *Öğretimi planlama ve değerlendirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Tekin, H. (1993). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Usta, İ. (2015). Açıköğretim fakültesi sosyal bilimler ön lisans programının değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik öneriler. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Varış, F. (1987). *Eğitim bilimine giriş*. A. Hakan (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Varış, F. (1993). Programlara ilişkin temel kavram ve tanımlar. A. Hakan (Ed.). *Eğitim bilimlerinde çağdaş gelişmeler içinde* (1-8). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Varış, F. (1994). *Eğitimde program geliştirme: "Teori ve teknikler"*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Witkin, B. R. & Altschuld, J. W. (1995). *Planning and conducting needs assessments: A practical guide*. Sage Publications: Thousand Oaks, CA.
- Yaşar, Ş. (1998). *Evaluation of educational programmes in Turkey*. AECT Annual Meeting, San Diego. (ERIC Document No. ED 419 846).
- Yüksel, İ. (2010). Türkiye için program değerlendirme standartları oluşturma çalışması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

3

Amaçlarımız

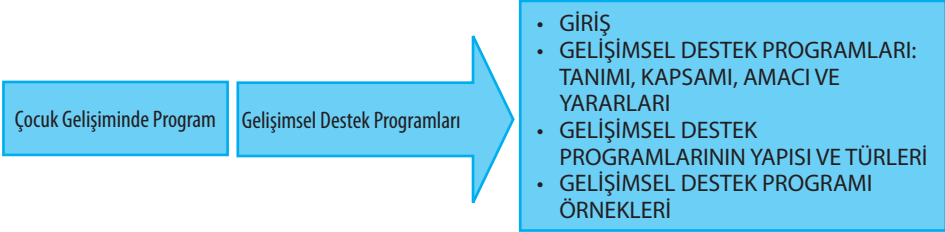
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Gelişimsel destek programı kavramını tanımlayabilecek,
- Gelişimsel destek programlarının kapsamını açıklayabilecek,
- Gelişimsel destek programlarının amaçlarını açıklayabilecek,
- Gelişimsel destek programlarının yararlarını açıklayabilecek,
- Gelişimsel destek programlarının yapısını ve türlerini tanıyabilecek,
- Gelişimsel destek programlarının örneklerini sıralayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Gelişimsel Destek Programları
- Erken Müdahale Programları
- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
- Aile Eğitimi

İçindekiler

Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Bireyde istendik davranış oluşturma süreci olarak tanımlanan ve insana yapılan yatırım olarak kabul edilen eğitim, günümüzde toplumsal kalkınmanın, büyümenin, refahın ve yaşam kalitesinin anahtarı olarak görülmektedir. Demokrasi ve insan hakları ile bilim ve teknolojiye gelişmeler, politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik yapıdaki değişimler birçok alan gibi eğitim alanını da etkilemiştir. Bu gelişim ve değişimler, her toplumda eğitime bakış açısında, insana yapılan yatırımlarda, sunulan hizmetlerde ve hizmetlerin niteliğinde değişimlere yol açmıştır. Bu değişimin en önemli yansımaları da insan gelişiminin başlangıç noktasını oluşturan ve çocuğun en hızlı geliştiği dönem olan 0-6/8 yaş arasındaki erken çocukluk yıllarına yönelik olmuştur.

Erken çocukluk dönemi; yaşama, büyüme, gelişme ve bakım gibi birbirini tamamlayan ve bütünlük kritik süreçleri içerir (Bekman ve Gürlesel, 2005). 0-6/8 yaş dönemine karşılık gelen erken çocukluk yılları, gelişim ve öğrenmenin en hızlı olduğu yıllardır. Bu dönemde edinilen deneyimler, insan yaşamında gerçekleşen daha sonraki öğrenmelerin temelini oluşturur. Bu nedenle, çocuğa gösterilecek özen, çocuğun yeterli ve nitelikli uyarıcılarla karşı karşıya gelmesini sağlama ve büyük bir bölümü yaşamın ilk altı yılında tamamlanan gelişim alanlarını desteklemek üzere uygun biçimde düzenlenmiş ortamlarda ve iyi yapılandırılmış programlarla sunulacak eğitim, geleceğin sağlıklı, yaratıcı, üretken ve başarılı bireylerinin alt yapısını hazırlar (Aydagül, 2007; Temiz ve Akman, 2015). Van der Gaag (2005) erken çocukluk eğitimi ile insanın gelişimi arasında çok yakın bir bağlantı olduğunu ifade ederken erken çocukluk eğitiminin çocukların beslenme, sağlık, zihinsel gelişim ve sosyalleşmesini iyileştirdiğini; bunun da toplumun eğitim, sağlık, sosyal kalkınma ve büyümesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Erken çocukluk dönemi, bireylerin doğdukları andan öğrenim görmeye başladığı yaşa kadar olan 0-6/8 yaş aralığını kapsayan ve fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimin yapı taşlarının oluşturulduğu zaman dilimini ifade eder.

Yaşamın ilk yıllarına yapılan yatırımlar toplumların geleceğine yapılan yatırımlardır.

D İ K K A T

Çocuğun doğduğu andan itibaren öğrenmelerine kaynaklık eden en önemli çevresel etmen ailedir. Toplumların çekirdeğini oluşturan aile, neslin devamı, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, yeni nesillere kültürel ve ahlaki değerlerin kazandırılması, tarihsel ve toplumsal bilincin aktarılması, sevgi, saygı ve hoşgörü temeline dayanan tutum ve değerlerin yerleştirilmesi gibi temel fonksiyonları yerine getiren her çağın ve her toplumun en temel sosyal kurumudur. Çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal açıdan gelişimi ilk olarak ailede başlar. Aile çocuğun okul başarısında ve olumlu davranışlar geliştirmesinin yanı sıra, çocuğun sosyal ilişki kurma biçimini belirlemede de rehber olur. Bu

noktada, çocuğun yaşamında bu denli önemli öğrenmelere kaynaklık eden anne-babaların hem ebeveyn olma becerileri hem de çocuk bakımı ve eğitimi konularında bilgi ve becerilerini geliştirmeleri yaşamsal önem taşımaktadır (Kılıç, 2010; Özdoğan, 2006). Günümüzde toplumlarda sosyal, ekonomik, demografik değişikliklerin hızla artması sonucu anne-babaların yaşamlarında ve rollerinde değişiklikler olması, ailelerin hem evde hem de işte çalışmak zorunda kalmaları, geleneksel geniş ailelerden çekirdek aileye doğru bir dönüşümün olması, aile birliğinin bozulması nedeniyle tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların artması, geleneksel destek sistemlerinin yıkılması gibi nedenler, ailelerin yaşadıkları stresi arttırmış ve bu değişiklikler ailelerin çocuk bakımı ve eğitimi konusunda destek alabilecekleri kaynaklara ulaşmalarını güçleştirmiştir. Bunun yanı sıra, toplumdaki sosyal değerlerin hızla değişmesi, ailelerin çocuklarını nasıl eğitecekleri ve onlara nasıl davranacakları konusunda karmaşa ve stres yaşamalarına, suçluluk, yetersizlik, beceriksizlik gibi duygulara kapılmalarına yol açmıştır. Endüstrileşme ile birlikte gelişen tüm bu sosyal değişiklikler, yaşanan karmaşa ve stres, anne-babalık rolleri ve sorumlulukları ile çocuk bakımı ve eğitimi konusunda ailelerin profesyonel desteğe ve yardıma gereksinim duymalarına neden olmuş ve önleyici, destekleyici ve düzenleyici müdahalelerin yapılmasını zorunlu duruma getirmiştir (Kartal, 2007a; Kılıç, 2010; Özdoğan, 2006; Tezel-Şahin ve Özbey, 2007). Bu zorunluluk, yukarıda sözü edilen stres kaynaklarının yarattığı riskleri ya da o risklerden kaynaklanabilecek zararları azaltmak (Karoly, Kilburn ve Cannon, 2005) üzere alanyazında erken müdahala programları olarak isimlendirilen gelişimsel destek programlarının geliştirilmesine ve uygulanmasına yön vermiştir.

Ailede alınan eğitim ileriki yıllara temel teşkil eder. Bu açıdan aile, çocuğun eğitiminde yaşamsal bir rol oynar.

DİKKAT

Değişen sosyal, kültürel, ekonomik koşullar ve yaşam biçimindeki değişimler nedeniyle aileler çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda desteğe gereksinim duymaktadırlar.

GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARI: TANIMI, KAPSAMI AMACI VE YARARLARI

Gelişimin temellerinin atıldığı ve hızlı bir ivme gösterdiği 0-6/8 yaş erken çocukluk dönemi, temel gelişim alanları olan motor, dil, zihinsel, sosyal, duygusal ve öz bakım becerilerinin kazanıldığı kritik bir dönemdir (Çelebioğlu-Morkoç, 2011). Çocuk çevresiyle girdiği etkileşimler sonucunda edindiği deneyimlerle dış dünyayı keşfeder ve bu deneyimler çocuğun gelişiminde belirleyici rol oynar. Bu gelişimin ilk adımları bebeğin anne karnında oluşumunu izleyen ilk haftalarda atılır. Beyin gelişimindeki en önemli süreçler, hamilelikle başlayıp yaşamın ilk yıllarında anne-çocuk etkileşimleriyle artarak devam eder. Bu kritik yıllarda çocuğun gelişiminin ve eğitiminin biçimlendiği aile ortamı, aynı zamanda çocuğun ilk öğrenme yaşantılarının gerçekleştiği çevredir. Dolayısıyla aile çocuğun ilk temel eğitimcisidir. Bu nedenle, bu dönemde ailenin çocuklarının gelişimini desteklemek için gereken ilgi ve özeni göstermesi yaşamsal önem taşımaktadır (Aydagül, 2007; Çamlıbel-Çakmak, 2010; Kılınç ve Aral, 2015). Yaşamın ilk yıllarında çocuğun gelişimini destekleyecek uyaranlardan ve aile desteğinden yoksun kalma, ihmal edilme ya da kötü muameleye maruz kalma gibi durumlarla karşı karşıya kalması, çocukların gelişimlerinde telafisi olanaklı olmayan aksaklıklar, okulda başarısızlık, sınıf tekrarı, özel eğitim gereksinimi, öğrenimine devam etmeme vb.; yetişkinlikte ise işsizlik, kimlik bunalımı, suç işleme eğilimi, psikolojik rahatsızlıklar gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, anne adayına hamileliğinin ilk haftalarından itibaren yapılan müdahaleler yalnızca bebeğin gelişimini desteklemekle kalmayıp yetişkinliğini de etkileyecek derecede önem taşımaktadır (Kartal, 2008; Özdoğan, 2006).

Gelişimsel destek programları ya da alanyazındaki adıyla *erken müdahale programları*, genel olarak 0-6/8 yaş erken çocukluk dönemindeki çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal ve toplumsal gelişimlerinin çok yönlü olarak desteklenmesini, sağlıklı ve yeterli gelişimlerinin sağlanmasını, korunmasını, öğrenme olanaklarının arttırılmasını, öz yeterlik duygusunun geliştirilmesini ve yaşadığı toplumla etkileşim kurmasını hedefleyen; aynı zamanda da ebeveynlerin çocuk bakımı, gelişimi ve eğitimi konularında yeni bilgi ve beceriler edinmesini amaçlayan müdahalelerdir (Akoğlu ve Şipal, 2012; Erdil, 2010; Kartal, 2007b, Kartal, 2008). Erken müdahale, elverişsiz bir durum geliştirme riski olan, olduğu belirlenen, gelişimini etkileyen özel bir gereksinimi olan okul çağındaki ya da daha küçük çocukların belirlenmesini ve sıralanan bu durumlara yönelik önleyici çalışmalar yapılmasını gerektirir (Yumuş ve Tanju, 2015).

Erken müdahale yaklaşımları temel olarak üç temel varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımların ilki “eksiklik”lere odaklanmıştır. Bireyin gelişiminde kritik dönemlerde sağlanan deneyimlerin etkili olduğunu vurgular. Bu varsayıma göre, özellikle düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklara öğrenmeye yönelik yeteri kadar deneyim sağlanmazsa gelişimsel eksikler oluşacaktır. İkinci varsayım birçok erken müdahale araştırmasının temelini oluşturan “önleme”ye odaklanmıştır. Alanyazında bu varsayım çoğunlukla kartopu etkisiyle birlikte ele alınır. Bu varsayıma göre, çocuğun yaşamındaki yoğun deneyimler süregelen ve yığılımlı bir etki meydana getirmektedir. Üçüncü varsayım ise günümüzde de oldukça ilgi gören “çevresel değişiklik” varsayımdır. Bu varsayıma göre, yalnızca çocuğa yapılan eğitimler ile anlamlı bir etki elde edilmesi olanaklı değildir. Çocuğun yaşantısında değişiklik meydana getirebilmek için toplumun ve ailenin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Ekolojik sistem teorisinin temelini oluşturan bu varsayım, erken müdahale yaklaşımlarında aile katılımının ve toplumsal desteğin önemini vurgulamaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012).

Erken müdahale alanında “çok değişkenli risk” kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Gelişim süreci içinde “risk” etmenlerinin değişkenlik göstermesi, erken müdahale alanında çalışan uzmanların, doğum öncesi risk etmenlerinin ek olarak, doğumdan sonra ve yaşam boyunca ortaya çıkan diğer risk etmenlerinin de odaklanmasına neden olmuştur (Erdil, 2010). Önleme ve erken müdahale, yalnızca gelişime yönelik gelecekte karşılaşılabilecek problemlerin önlenmesini değil; aynı zamanda çocuğa kötü muamele edilmesini, duygusal ve davranışlarla ilgili problemleri, uyuşturucu madde kullanımını, suça yönelik davranışları engellemeyi; bunların yanı sıra, bir çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli olan tüm koşulların sağlanmasını da amaçlamaktadır. Dolayısıyla, önleme ve erken müdahalenin en önemli hedefi, risk ve koruyucu etmenlerinin arasındaki dengeyi değiştirmektir (Çelebioğlu-Morkoç, 2011; Kartal, 2008). Koruyucu etmenlerinin etkisi risk etmenlerinin etkisinden daha önemlidir. Önleme ve erken müdahale stratejileriyle, fiziksel ve toplumsal çevrenin olumsuz etkilerini en aza indirerek çocukların ve ailelerin davranışlarını etkileme, bu yolla da koruyucu etmenlerinin işler kılınmasıyla toplumsal yapının sağlamlaştırılması amaçlanmaktadır (Kartal, 2008).

Gelişimsel destek ya da erken müdahale programları, ailenin psikolojik ve sosyal açıdan bulunduğu yaşam koşullarına uyum sağlamasına yardımcı olmak ve çocukların eğitiminde aile ayağını güçlendirerek onların gelişimlerinin desteklenmesine hizmet eder.

Erken müdahale, risk altındaki bireyler için önleyici ve koruyucu çalışmalar yapılmasını gerektirir.

DİKKAT

Günümüzde erken müdahalenin, erken çocuklukta deneyimlerin, sağlık ve refahın belirleyicisi olduğu, yeteneklerin geliştirilmesine olanak sağladığı, toplumda eğitim düzeyi, istihdam oranları ve toplumsal üretkenliğin artması biçiminde uzun dönemde olumlu sonuçlarının olduğu görüşü giderek artmaktadır. Bu bağlamda erken müdahale, biyolojik ve çevresel olumsuzlukların etkisinin ortadan kaldırılabileceğinin ve çocuklara çok daha olumlu bir gelişme olanağı sunulabileceğinin en önemli kanıtıdır (Kartal, 2007b; Kartal, 2008).

Araştırma sonuçları da yaşamın ilk yıllarında çocuğa ve ailesine sağlanan desteğin, kısa dönemde çocuğun öğrenme kapasitesinin, okul başarısının ve okula uyum gösterme davranışlarının artmasına, uzun dönemde ise eğitim düzeyinin yükselmesine, gelir düzeyinin artmasına, suç işleme oranlarının azalmasına; bir başka deyişle bireyin sosyoekonomik düzeyinin yükselmesine ve bunun sonucu olarak da toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasına olanak sağladığını göstermektedir. Yaşamın tümü üzerinde bu denli etkisi olan erken destekten yoksun kalmak ise bireyin yaşamını her açıdan olumsuz etkilemektedir (Kartal, 2008; Kılıç, 2010; Yumuş ve Tanju, 2015). Bunun yanı sıra, geleceğin ve toplumun temeli olan ailelerin eğitim yoluyla desteklenmesinin, sağlıklı bireylerden oluşan bir toplum yapısına ulaşmada son derece önemli olduğu yapılan bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Ailelerin desteklediği bu tür programlara katılan annelerin sosyal, psikolojik ve sağlıkla ilgili gereksinimlerinin karşılandığı, öz güvenlerinin ve yaşamları üzerindeki kontrollerinin arttığı gözlenmiştir. Ayrıca, eğitim alan anne-babalarla eğitim almayan ve bu tür eğitim programlarının dışında kalan anne-babalar arasında çocuk yetiştirme yaklaşımları ve sonuçları açısından yapılan değerlendirmeler de bu tür programların sağladığı olumlu katkılara ışık tutmaktadır (Kılıç, 2010; Özdoğan, 2006; Temel, 2003).

Çocuğun yaşamının ilk yıllarındaki yaşantılarının niteliği, onun gelecekteki başarılarının belirleyicisi olduğu gibi, tüm kişilik gelişimini de önemli ölçüde belirlemektedir. Çocuğun içinde yaşadığı çevresel koşulların ve aile ortamının niteliğinin, çocuğun gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği göz önüne alındığında, erken çocukluk döneminde çocuğa sunulan koşulsuz sevgi, güven verici ortam ve zengin uyaranlarla desteklenmiş bir çevre, onun gelişimini tüm yönleriyle destekleyerek tüm gelişimine temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, erken yıllarda aileyi de sürece dâhil eden anne-baba-çocuk etkileşimine yönelik eğitim programları, çocuğun gelişiminde özellikle de risk altındaki çocuğun gelişiminde etkin bir rol oynamaktadır (Bekman, 1997; Kartal, 2005; Kılınc ve Aral, 2015). Bu noktadan hareketle, erken çocukluk yıllarında çocuğun ilk ve en önemli eğitimcisinin anne-baba olduğunu temel alan erken müdahale programları, anne-babaya sosyal destek sağlama, aileyi bebeğin gelişiminde ilk yıllar ve aile desteğinin önemi konusunda bilgilendirme, deneyim kazandırma, çocuk gelişimi ve disiplini konularında aileye stratejiler öğretme ve rehberlik yapma, anne-babaların problem çözme becerilerini geliştirmenin yanı sıra, ailelere eğitim ve iş olanakları sağlama gibi birçok amaca hizmet etmektedir (Akoğlu ve Şipal, 2012; Kartal, 2008; Kılınc ve Aral, 2015; Yumuş ve Tanju, 2015). Bunun yanı sıra bu programlar; anne-babaların öz güvenlerini geliştirmek, kendi potansiyellerini belirleyerek geliştirmelerini sağlamak, olumsuz davranışlarını değiştirmek, ailelerin birbirleriyle bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlamak, anne-babaları ve diğer aile üyelerini çocuğun bakımı, gelişimi ve eğitimiyle ilgili konularda desteklemek ve bu yolla ebeveyn-çocuk iletişimini arttırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu programlar, anne-babalara anne-babalık rolleri açısından eğitim vermek, aile yaşamını düzenlemek ya da güçlendirmek, aileleri gerekli bilgi ve becerilerle donatmayı amaçlamaktadır (Kılınc ve Aral, 2015; Aral ve diğ., 2011). Bir başka deyişle erken müdahale programları, doğrudan

Yaşamın ilk yıllarında çocuğa ve ailesine sağlanan desteğin kısa ve uzun dönemde hem çocuğa hem de anne-babaya pek çok yararının olduğu yürütülen bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır.

belli bir amaca yönelik bir yöntem çerçevesinde çocuğun ve ailenin içinde bulunduğu koşulları ya da kişilerle etkileşimini geliştirmeyi, güçlendirmeyi ya da değiştirmeyi hedeflemektedir (Tufan ve Yıldırım, 2013).

Müdahale programları, birçok toplumda dezavantajlı çocukların ve ailelerinin yiyecek, barınma, işsizlik, ekonomik yetersizlik, cinsiyet ve etnik kaynaklı eşitsizliklerini gidermeye yarar. Eşit olmayan koşullarda yaşayan ve risk grubuna giren çocukların yaşlarının gerisinde kalma olasılığı son yıllarda artmıştır. Çocuğa yaşamının başlangıcında eşit koşullar sağlayan etkin programlar, ona akranlarını kolayca yakalama şansı vermekte, okul başarısı için iyi bir başlangıç yapmasına olanak sağlamakta, çocuğun eğitimine devam etme olasılığını arttırmakta, yetişkinlik dönemlerinde bireyin önemli becerileri ve davranışları geliştirmesi için fırsat yaratmakta; aynı zamanda da akademik başarısı düşük ve sınıfta kalan çocuklar için telafi edici programlara daha az gereksinim duyulmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, erken çocukluk dönemindeki müdahale programları daha sonraki yaşlarda uygulanan programlara oranla daha düşük maliyetlidir. Erken çocukluk döneminde sunulan eğitim ve özellikle erken zenginleştirme programları, elverişsiz koşulları olan çevrelerden gelen çocukların okula hazırlanmasında da ayrı bir önem taşımaktadır (Bekman, 1997; Dutton Tillery, Varjas, Meyers ve Smith Collins, 2010; Kartal, 2005; Yumuş ve Tanju, 2015).

Erken müdahale için geliştirilmiş olan programlar kişileri yaşamları boyunca karşılaştılabilecekleri gelişim problemleri ve beklenmedik kriz dönemleri ile başa çıkabilmelerini sağlayacak fiziksel ve zihinsel yetilerle donattıkları için önleyici rol oynarlar. Bu programlar daha sonraki yaşlarda sosyal iyileşme ve sağlık programlarına duyulan gereksinimin azalmasına yardımcı olur ve eğitim sisteminin etkisini artırır. Bu tür programlar ikinci derecede önleyici programlara örnektir. Risk grubunda olan çocukların gelişim problemlerinin erken yaşlarda belirlenmesi durumunda ise bu programlar büyük gruplar için birinci derecede önleyici önlemler alınmasına hizmet ederler (Bekman, 1997).

Müdahale programları, akranlarıyla eşit koşullarda yaşamayan risk grubundaki çocukların yaşlarının gerisinde kalmasını engelleyerek telafi edici programlara daha az gereksinim duyulmasını sağlamaktadır.

Gelişimsel destek ya da erken müdahale programlarının yararlarını sıralayınız.

SIRA SİZDE

GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI VE TÜRLERİ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de *gelişimsel destek programları* ya da alanyazındaki adıyla *erken müdahale programları*, daha çok toplumda “risk altındaki” çocuklara ve ailelerine hizmet sunmak üzere geliştirilmiştir. Her toplumun sağlık, eğitim, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri birbirinden farklıdır. Bu noktada, geliştirilen destek ya da müdahale programlarının olumlu etkilerinin farklı toplumlara genellenip genellenemeyeceği önemli bir konudur. Belli bir kültürün gereksinimlerinin belirlenmesi, gerek o kültüre uygun programlar yapılmasına gerekse eksikleri tamamlayıcı bir yaklaşımdan doğan programlar yerine varolan olumlu koşullarından yola çıkan yapıcı programlar geliştirilmesine olanak sağlar. Bu yüzden, bu tür programları diğer kültürlerden almak yerine o kültüre özgü programlar geliştirmeye özen gösterilmelidir. Bunun yanı sıra, geliştirilen programları deneysel olarak test etmeye yönelik ve kurama dayanan boylamsal araştırmalara yer verilmelidir. Bu biçimde geliştirilen programların uygulama alanlarının geniş ve kültüre uygun olma olasılığı daha yüksektir. Bu yolla kamuda ve politikaları belirleyen otoritelerde istek uyandırmak ve çocuğun yakın çevresinden başka sistemlere değişiklik getirmek daha olanaklı olacaktır (Bekman, 1997).

DİKKAT

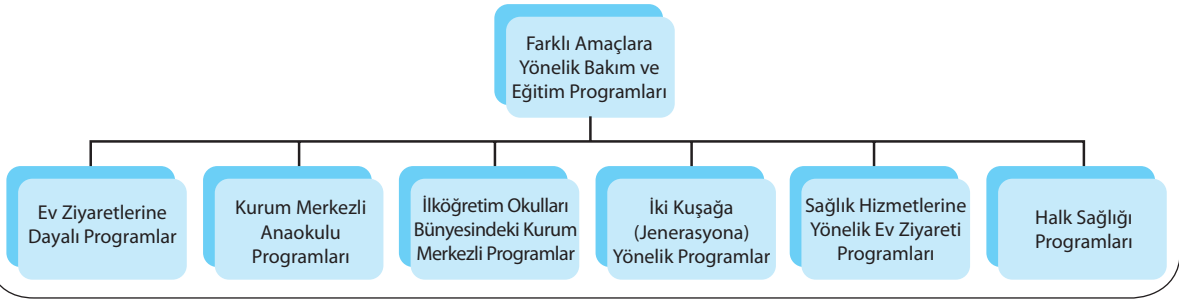
Erken müdahale programlarının, yaşanan toplum gereksinimlerine uygun ve kültüre özgü olarak geliştirilmesi, programlardan umulan yararın elde edilmesine olanak sağlar.

Etkili bir müdahale programının yapısını oluştururken programın bireysel olarak planlanmasına, iş birlikli bir yaklaşımla gerçekleştirilmesine, çocuğun davranışlarının sıklığı, yoğunluğu ve süresinin belirlenmesine, çocuğun gelişimini değerlendirmeye yardımcı olan geçerli ve güvenilir veri toplama araçlarının olmasına özen gösterilmelidir (Sandall, Smith, McLean ve Alison, 2002). Bunun yanı sıra, etkili bir müdahale programı, olumlu ve önleyici olma, öğretmenle birlikte aileyi de sürece dâhil etme, olumlu davranışların kalıcılığını ve genellenmesini destekleme gibi özellikleri de içermelidir (Beard ve Sugai, 2004).

Alanyazında erken müdahale programlarının genellikle ev ziyaretleri, kurum merkezli erken çocukluk programları, ilköğretim bünyesindeki kurum merkezli programlar, çocuk-aile odaklı programlar, sağlık hizmetlerine yönelik ve ev ziyaretlerine dayalı programlar biçiminde sıralandığı görülmektedir (Kartal, 2005; Kartal, 2007b). Bunun dışında farklı amaçlara yönelik bakım ve eğitim programları Şekil 3.1’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1

Farklı Amaçlara Yönelik Bakım ve Eğitim Programları

Ev ziyaretlerine dayalı programlar: Öğretmen, hemşire ya da yardımcı öğretmenler (paraprofesyonel) tarafından ev ziyaretleri yoluyla yürütülür. Ev ziyaretlerinde aileye doğum öncesine yönelik bakım, tıbbi para desteği, çocuğun beslenmesine, bakımına, sağlığına, güvenliğine ve gelişimine yönelik bilgilendirme, gelişimsel alanları desteklemeye yönelik bilgilendirme, aile planlaması, gelişimsel destek, sosyal hizmetler, problem çözme, ebeveynlik becerileri, eğitim ve iş gibi konularda destek sağlanır.

Kurum merkezli anaokulu programları: Bu programlar aileye akademik destek, sağlık hizmetleri, aile eğitimi, sosyal hizmetler ve kaynak desteği sağlayan programlardır.

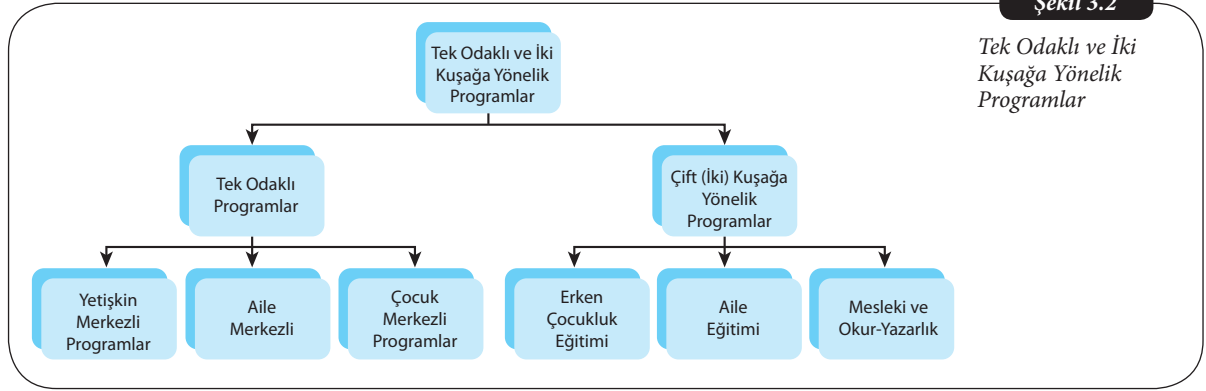
İlköğretim okulları bünyesindeki kurum merkezli programlar: Bu programlar aileye akademik destek, okul personeline yönelik sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, aile eğitimi ve evdeki eğitimsel etkinlikleri desteklemeye yönelik bilgi sağlayan programlardır.

İki kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar: Çocuğun yaşama en iyi koşullarda başlaması, ailenin de okuma, meslek edinme ve ekonomik yeterlilik konusunda desteklenmesinin hedeflendiği erken çocukluk ve aile eğitimi programlarıdır.

Sağlık hizmetlerine yönelik ev ziyareti programları: Ailelere ev ziyaretleri yoluyla koruyucu sağlık hizmetleri konusunda rehberlik yapılmasına yönelik programlardır.

Halk sağlığı programları: Ailelere özellikle de annelere doğum öncesi bakım, aşılama, beslenme ve koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik bilgiler sunan programlardır.

Alanyazında erken müdahale programlarına yönelik bir diğer sınıflama, bu programları tek odaklı ve iki kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar olarak iki gruba ayırarak yapılan sınıflamadır (Kartal, 2005; Kartal, 2007a). Bu sınıflama Şekil 3.2'de görülmektedir.

Tek odaklı programlar; çocuk merkezli, aile merkezli ve yetişkin merkezli programlar olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir. *Çocuk merkezli programlar*, sosyoekonomik olarak dezavantajlı koşullarda yaşayan okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel ve sosyal becerilerini geliştirme ve onları kendilerinden daha iyi durumdaki akranlarıyla eşit koşullarda okula hazırlamaya yönelik olarak düzenlenmiş programlardır. Bu programların bazıları sağlık ve sosyal refaha yönelik hizmetleri de kapsamaktadır. Çocuk merkezli programlara Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) uygulanan Head Start Programı örnek olarak verilebilir. *Aile merkezli programlar*, çocuklara aileleri aracılığıyla dolaylı olarak ulaşıp ailelerin, çocuk bakımına yönelik ebeveynlik becerilerini geliştirme ve bu yolla ailelerin çocuklarının gelişimlerini desteklemeleri için geliştirilen programlardır. ABD'de uygulanan Head Start Programı'nın Aile-Çocuk Gelişim Merkezleri ya da yine ABD'nin farklı eyaletlerinde ev ziyaretleri yoluyla Missouri'de uygulanan Öğretmen Olarak Aileler Programı (Parents as Teachers-PAT) ve Arkansas'ta uygulanan Okul öncesi Çocuklar İçin Ev Öğretim Programı (Home Instruction Program for Preschool Youngsters-HIPPY) aile merkezli programlardan bazılarıdır. *Yetişkin merkezli programlar*, tek ebeveynli aileler için düzenlenen ve ailelere okur-yazarlık becerilerinin, eğitsel edinimlerin ve mesleki becerilerin kazandırılması yoluyla programa katılan yetişkinlerin ekonomik refahlarının artırılmasının amaçlandığı programlardır.

Çift kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar, aileleri ve çocuklarını etkilemek üzere tasarlanmış, üç kritik hizmetin kombinasyonu olarak hizmet veren programlardır. Bu hizmetlerden birincisi erken çocukluk eğitimi, ikincisi ailelerin ebeveynlik becerilerini zenginleştirme, onların okul etkinliklerine katılımını artırma, öz saygı düzeylerini yükseltme, çatışma çözme becerilerini geliştirme ve ailesel bunalımlarını çözümlenmelerine yönelik olan aile eğitimi programlarıdır. Üçüncüsü ise sınıf merkezli yetişkin eğitimi, mesleki eğitim, iş danışmanlığı, işe yerleştirme desteği, ikinci dil olarak bulunulan ülkenin ana diline yönelik kurslar, ailelerin yarım kalan eğitimlerini tamamlamaları için desteklenmesi gibi amaçları olan mesleki ve okur-yazarlık programlarıdır.

Alanyazında erken müdahale programları ev ziyaretleri, kurum merkezli erken çocukluk programları, ilköğretim bünyesindeki kurum merkezli programlar, çocuk-aile odaklı programlar, sağlık hizmetlerine yönelik ve ev ziyaretlerine dayalı programlar biçiminde sınıflanabildiği gibi tek odaklı ve iki kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar olarak da gruplanabilmektedir.

SIRA SİZDE

Etkili bir müdahale programının yapısı oluşturulurken hangi özellikler dikkate alınmalıdır?

SIRA SİZDE

Alanyazında erken müdahale programları nasıl sınıflandırılmaktadır?

GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Dünyada ve Türkiye’de çocukların ve ailelerin gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanması ile çocuğun gelişiminin olanaklı olan en uygun biçimde desteklenmesi amacıyla geliştirilen destek ya da müdahale programlarının birçok farklı örneği bulunmaktadır. İzleyen bölümde önce dünyadaki destek ya da müdahale programlarının örnekleri kısaca tanıtılacak ardından Türkiye’deki örnekler sıralanacaktır.

Dünyada Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri

Bu bölümde dünyada gelişmiş ülkelerde çocukların ve ailelerin gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanarak desteklenmesi amacıyla geliştirilen ve uygulanan destek ya da müdahale programlarının örnekleri yer almaktadır.

Head Start Programı

Head Start Programı, bilinen ilk ve en kapsamlı erken müdahale programlarının başında gelmektedir. 1960 yılında ABD’de ekonomik açıdan yoksul ailelerin çocuklarının bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerine yönelik destek vermek amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Program bu yolla, ailelerin ve çocukların aynı zamanda sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlamıştır. 1995’te doğumdan üç yaşına kadar bebeklerin ve çocukların sağlıklı gelişimleri ve büyümelerini sağlamak amacıyla Erken Head Start programlarının oluşturulmasıyla programlar, 0-5 yaş arasındaki çocukları ve anneleri kapsamıştır. Head Start programıyla çocuğun okula hazırlanması, okul deneyimlerini artırması ve ileriki yaşamında daha başarılı olması amaçlanmıştır. Programda çocuklar için özel öğrenme alanları hazırlanmıştır. Programa katılan tüm çocukların sağlıklı olmaları için ruh sağlığı, vücut sağlığı ve beslenmeyi içeren zorunlu sağlık programları hazırlanmış, sağlık taramaları ve aşıları yapılmıştır. Head Start Programları kurum ve ev merkezli olmak üzere iki biçimde yürütülmektedir. Kurum merkezli Head Start programının genel amacı, çocuğun sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel yönden kapasitesini en yüksek düzeye çıkarmaktır. Ev merkezli programda da çocuğun kendine özgü gelişim özellikleri dikkate alınmaktadır. Programda aile, çocuğun tüm gelişim alanlarında eğitilmekte, gelişimi destekleyecek araç-gereç sağlanmakta ve anne-babaya evde oyuncak yapımı öğretilmektedir. Head Start programı, günümüzde de farklı yaklaşımlarla desteklenerek, dünyanın farklı yerlerindeki toplumlarda erken çocukluk dönemini desteklemek amacıyla tek başına ya da diğer erken müdahale programları ile birlikte gerek sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan gerekse özel gereksinimleri olan çocuklar ve aileleri için sıklıkla kullanılmakta ve etkileri araştırılmaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Kartal, 2005).

Anne-Baba-Çocuk Sınıfları (Parent Child Classes)

Anne-baba-çocuk sınıfları ABD’de 1960’lı yılların sonrasında düşük gelirli aileleri desteklemek amacıyla başlatılmıştır. Anne-baba-çocuk sınıfları, çocukların gelişim özelliklerine uygun yaşantı ve etkinliklerin hazırlanması ve anne-babaların yeteneklerinin geliştirilmesi olmak üzere iki temel amaca hizmet etmek üzere yürütülmektedir. Programlar aracılığıyla anne-babaların çocuğun gelişim özelliklerini bilmesi ve bu doğrultuda çocuklarını

gözlememesi, uygun uyarıcı ve ortam sunması, problem çözme ve sosyal becerilerinin desteklenmesi ve çocuklarının bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmeleri sağlanmaktadır. Program başlangıçta sosyoekonomik düzeyi düşük aileler için düzenlense de zamanla orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki aileler de bu programlara katılmaya başlamışlardır. Program, anne babaların yaşamında anne-babalık rolünün getirdiği değişiklikleri paylaşma, gereksinim duyulan desteği sağlama, anne-babalık rollerini güçlendirme, bilgi ve fikir alışverişi sağlama konularında aileleri bir araya getirerek yaşam kalitelerini arttırmayı ve çocuklarını en iyi biçimde eğitmelerini hedeflemektedir (Kılınç ve Aral, 2015).

Perry Çok Kapsamlı Anaokulu Projesi (High/Scope Perry Preschool Project)

Perry Çok Kapsamlı Anaokulu Projesi, düşük sosyoekonomik düzeydeki 3-4 yaşlarındaki çocuklara uygulanan eğitimin etkilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen ve 1962'den bu yana uygulanan bir erken müdahale programıdır. Başlangıçta sosyal yönden dezavantajlı okul öncesi dönemdeki çocuklara odaklanan program, günümüzde erken çocukluk döneminin tümünü kapsamaktadır. Program ile yetişkinlerin çevreyi düzenleyerek, günlük rutinler hazırlayarak ve destekleyici bir sosyal iklim yaratarak, çocukların etkin öğrenme yaşantılarını, amaçlı etkinliklerini, problem çözme becerilerini, sözel ifadelerini, küçük ve büyük grup deneyimlerini teşvik ederek çocuğun gelişimini desteklemeleri amaçlanmaktadır. Program, yüksek nitelikli ve etkin öğrenmeye olanak tanıyan okul öncesi programlarının, çocukların sosyoekonomik özelliklerden kaynaklanan olumsuzlukları azaltmalarına ve yüksek akademik başarı kazanmalarına yardımcı olduğunu kanıtlaması ve bu yönüyle erken müdahalenin uzun dönemli etkilerine dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Kartal, 2005; Kartal, 2008; Yıldırım-Doğru, 2011).

Okul Öncesi Çocuklar İçin Ev Öğretim Programı (Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters-HIPPY)

Okul öncesi Çocuklar İçin Ev Öğretim Programı, ABD'de 3-5 yaşlarında okul öncesi dönemdeki çocukların aileleri için düzenlenmiş ev merkezli programlardan biridir. Program, ailelere araç ve yöntem desteği sağlayarak çocuklarının bilişsel gelişimlerini desteklemek amacıyla kendi evlerinde düzenlenen bir ortamda yürütülür. Programa katılan aileler, çocuklarının okul ve günlük yaşantılarında başarılı olabilmeleri için onlara nasıl yardımcı olabileceklerini öğrenirler. Ev ziyaretleri yoluyla uygulanan programda, günde 15 dakika düzenli olarak hikâye kitabı okunması, yap-bozla oynanması ya da bir oyun öğretilmesi biçimindeki çalışmalarla çocuğu anaokuluna hazır duruma getirmek amaçlanır. Programda aileler, 60 haftalık günlük etkinlik paketleriyle bir-iki yılda oldukça ilerleme kaydederler (Kartal, 2005; Yıldırım-Doğru, 2011).

Bebek Sağlığı ve Gelişimi Programı (Abecedarian ve Project CARE)

Bebek Sağlığı ve Gelişimi Programı, yüksek risk altındaki çocuklar ve ailelerine yönelik olarak doğumdan beş yaşına kadar pediatrik bakım, erken çocukluk dönemi eğitimi ve aile destek programları sağlamak amacıyla geliştirilmiş ve boylamsal etkileri incelenen bir erken müdahale projesidir. Araştırma sonuçları programa katılan çocukların, zekâ bölümü puanlarının, akademik başarılarının ve yükseköğrenime devam etme oranlarının programa devam etmeyen çocuklardan daha yüksek olduğunu göstermiştir (Akoğlu ve Şipal, 2012; Yıldırım-Doğru, 2011).

Aile-Çocuk Ev Destekli Program (The Parent-Child Home Program)

Aile-Çocuk Ev Destekli Program, düşük gelirli ailelerle onların 2-3 yaşlarındaki çocukları arasında iyi bir iletişim kurulmasına yönelik olarak hazırlanmış bir programdır. Program, iki yıllık bir dönemde haftada iki kez yapılan ev ziyaretleri yoluyla uygulanmaktadır. Ev ziyaretçisi tarafından uygulanan programda, aileye hediye edilen çok kaliteli kitaplar ve oyuncaklar kullanılmakta ve aile ile çocuğun birlikte oynayabileceği eğitsel oyunlar oynanmaktadır (Kartal, 2005).

Öğretmen Olarak Aileler Programı (Parents As Teachers-PAT)

Öğretmen Olarak Aileler Programı, ailelerin çocuklarının ilk ve en etkili öğretmenleri olduğu felsefesinden yola çıkarak geliştirilmiştir. Program ev ziyaretleri yoluyla, çocuğun yaşama olabildiğince erken dönemde iyi bir başlangıç yapabilmesi için doğum öncesi dönemden 5 yaşına kadar olan dönemde aileleri çocuk gelişimi konusunda bilgilendirmeyi hedeflemektedir (Kartal, 2005).

Syracuse Aileyi Geliştirmeye Yönelik Araştırma Programı (Syracuse Family Development Research Program)

Syracuse Aileyi Geliştirmeye Yönelik Araştırma Programı, gönüllüler tarafından ailelerin doğum öncesi dönemde bebeğin beslenmesi, sağlıklı ve güvenli bir ortamda yetiştirilmesinin önemi, çocuk gelişimi ve ebeveynlik becerilerine yönelik olarak bilgilendirilmesi amacıyla yapılan haftalık ev ziyaretlerine dayalı olarak yürütülen bir programdır. Bunun yanı sıra, hamileliğin ilk üç aylık döneminden itibaren aileye sosyal hizmet desteği sağlanır ve bu destek çocuk okula başlayıncaya kadar devam eder. Programa katılan ailelerin çocuklarına Syracuse Üniversitesi Çocuk Merkezine bağlı anaokulunda okul öncesi eğitim programı uygulanır. Bu programda da 15-60 aylık çocukları sosyal ve bilişsel gelişim açısından desteklemek amacıyla tam günlük bir eğitim sunulur (Kartal, 2008; Yıldırım-Doğru, 2011).

Memphis Hamilelik ve Bebeklik Dönemine Yönelik Ev Ziyareti Programı (Memphis Prenatal and Infancy Home Visitation Program)

Memphis Hamilelik ve Bebeklik Dönemine Yönelik Ev Ziyareti Programı, hamileliğin 29. haftasının öncesinde olan ve en az iki sosyo-demografik risk özelliği taşıyan (örneğin; evli olmamak, 12 yıldan az öğrenim görmek, işsiz olmak vb.) Afrika kökenli 1139 Amerikalı kadınla yürütülmüştür. Dört gruba bölünen katılımcılara dört farklı müdahale programı uygulanmıştır: Birinci gruptaki anne adayları, ücretsiz olarak düzenli bir biçimde taksiyle gebelik takiplerine götürülmüştür. İkinci gruptaki anne adaylarına ücretsiz olarak düzenli gebelik takibi yapılmış; bunun yanı sıra doğumdan itibaren 6, 12 ve 24. aylarda bebeklerinin gelişimi izlenmiştir. Üçüncü gruptaki anne adaylarına birinci ve ikinci gruptaki anne adaylarına sağlanan desteklere ek olarak, hemşire tarafından ev ziyareti yapılmış ve bebeğin doğumunu izleyen altı hafta boyunca da bu ziyaretler sürdürülmüştür. Dördüncü gruptaki anne adaylarına ise diğer üç grupta yapılanların yanı sıra, çocuğun ikinci yaş gününe kadar hemşire tarafından yapılan ev ziyaretleri sürdürülmüştür. Ev ziyaretlerinde annenin sağlık durumunun iyileştirilmesi, annenin bebeğine sunacağı bakım ve duygusal desteğin kalitesinin iyileştirilmesi, çocuğun iletişimsel girişimlerini anlayabilmesi, çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimini destekleyecek oyunlar oynayabilmesi, annenin çocuğu için güvenli bir ev ortamı oluşturması amaçlanmıştır (Kartal, 2008; Yıldırım-Doğru, 2011).

Çocuk Sağlığı ve Gelişimi Programı (Infant Health and Development Program-IHDP)

Çocuk Sağlığı ve Gelişimi Programı, prematüre doğan ve düşük doğum ağırlıklı bebekler için geliştirilmiş olan bir programdır. Müdahale, düşük doğum ağırlığıyla doğan prematüre bebekler arasında yaygın olan sağlık ve bilişsel gelişim problemlerinin azaltılmasında eğitsel ve aile destek hizmetlerinin etkisini belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. Program bebeğin hastaneden çıkarılmasıyla başlayıp üç yaşına kadar sürmüştür. Program ilk yıl haftada bir, diğer yıllarda ise iki haftada bir yapılan ev ziyaretleriyle, kurumlarda çocuklar için haftada bir kez 25-30 dakikalık yoğunlaştırılmış hizmetlerle ve ailelerle ayda bir yapılan grup toplantılarıyla gerçekleştirilmektedir (Kartal, 2005; Kartal, 2008).

Montessori Programı

Montessori programı, çocukların ancak zengin uyanların olduğu, özgür bir ortamda, kendi kendilerine keşfetme yoluyla en iyi biçimde öğrenebilecekleri ve kişisel disiplinlerini geliştirebilecekleri felsefesinden hareket eder. Programda hareket, duyular ve dil gelişimi çok önemlidir. Her çocuk tek ve eşsiz görüldüğü için çocuğa saygı en başta gelmektedir. Program günlük yaşam eğitimi, duyuların eğitimi ve akademik materyallerle çocuğa okuma-yazma öğretimi üzerine kurulmuştur. Montessori anaokulu programlarına 5 yaşındaki çocuklar kabul edilmekte, sınıf mevcutları 27'den fazla olmamakta, anaokulu programı beden eğitimi, müzik, günlük yaşam, duyu, dil, matematik, fen, sosyal bilgiler ve resim derslerinden oluşmakta ve bu dersler için özel olarak düzenlenmiş derslikler bulunmaktadır. Programa aile katılımı da sağlanarak, ailelerin Montessori felsefesi ve materyalleri konusunda bilgilendirilmesi sağlanmaktadır (Kartal, 2005).

Erken Dönem Geçiş ve Özel Eğitim Gereksinimleri Projesi (Early Years Transition and Special Educational Needs-EYTSEN)

Erken Dönem Geçiş ve Özel Eğitim Gereksinimleri Projesi, sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan çocukların özel eğitim gereksinimlerine ilişkin okul öncesi eğitimin etkilerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Proje merkeze dayalı olarak yürütülen bir erken müdahale programıdır. Okul öncesi eğitimin aile ve çocuğa yönelik katkılarının belirlendiği projede çocukların bilişsel, sosyal ve davranışsal gelişimleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, okul öncesi eğitimden yararlanma süresinin uzamasının ve eğitime başlama yaşının küçülmesinin gelişim üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, çocukların içinde buldukları sosyoekonomik koşullar ile bilişsel gelişim arasındaki ilişki, sosyal-davranışsal gelişim arasındaki ilişkiden daha güçlü bulunmuş ve anadilinde okul öncesi eğitim almayan çocukların anadilinde eğitim alan çocuklara göre bilişsel açıdan daha çok risk altında buldukları belirtilmiştir (Akoğlu ve Şipal, 2012).

Portage Projesi

Portage Projesi, 1967 yılında ABD Wisconsin'de özel gereksinimleri olan çocukların anne-babalarının ev ortamında çocuklarına eğitim verebilmelerine yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır. Haftalık ziyaretlerde eve gelen uzmanlar anne-babalarla çalışarak, onlara gelişimsel geriliği olan çocuklarına ne tür beceriler edindirebileceklerini ve bu becerileri hangi stratejileri kullanarak kazandırabileceklerini öğretmişlerdir. Bu stratejiler anne-babalara yazılı olarak verilebildiği gibi uygulamalı olarak da gösterilmiştir. Ev eğitimi uygulaması çocuk okula başlayana kadar sürdürülmüştür. Araştırma sonuçları, özel gereksinimleri olan okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimlerinin anne-babaların uygulamalarıyla arttırılabildiğini göstermektedir. Portage Projesi, İngiltere'de de son 20 yılda

özel gereksinimleri olan çocukların ailelerine destek sağlamak üzere en iyi bilinen ve en yaygın biçimde kullanılan erken müdahale programıdır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Yıldırım-Doğru, 2011).

SIRA SİZDE

Dünyada gelişmiş ülkelerde uygulanan gelişimsel destek programlarına beş örnek veriniz.

Dünyada Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri

Bu bölümde çocukların ve ailelerin gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanarak desteklenmesi amacıyla dünyada gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ve Dünya Bankası tarafından mali destek sağlanan destek ya da müdahale programlarının örnekleri yer almaktadır.

Bolivya Çocuk Gelişim Programı (Bolivia Integrated Child Development Program)

Bolivya'da ev merkezli olarak yürütülen bu erken çocukluk gelişimi programında şehirlerde yaşayan yoksul çocuklara ve ailelerine yönelik bakım, beslenme ve eğitim hizmetleri verilmektedir. Program altı aylıktan altı yaşına kadar olan çocukları kapsamaktadır. Programda çocuğun, daha iyi beslenme, daha iyi bakım ve daha zengin uyaranlardan oluşan bir çevreyle, sağlıklı olması, sosyal ve bilişsel yönden de geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yolla da çocuğun okula geçişini kolaylaştırma, ilkökul düzeyinde de gelişimini devamlı kılma, okul performansını artırma ve tüm bunlarla okul sonrası verimliliğinin artması umut edilmektedir (Kartal, 2005).

Kolombiya

Kolombiya'da iki farklı program uygulanmıştır. İlk program 1973'te Bogota'da gebeliğinin son üç ayındaki anne adayları ile 36 ay arasındaki çocuklara yönelik olarak uygulanan "Bogotá Study of Malnutrition, Diarrheal Disease, and Child Development" isimli bir müdahale programıdır. Anne ve çocuğu, yaşadığı çevreden soyutlamadan uygulanan bu destek programı, gelişimde çevrenin etkisinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bunlara ek olarak, doğum öncesinde anneye, doğum sonrasında da bebeğe sağlanan beslenme desteğinin, okul öncesi dönemde çocukların başarılarını olumlu yönde etkilediği, annelik eğitimi alanların çocuklarından, liseyi okuyanların sayısının diğer annelerin çocuklarına göre daha fazla olduğu ve yine bu annelerin çocuklarında sınıf tekrarlarının diğerlerine oranla daha az olmasının yanı sıra, besin desteği alan çocukların ilköğretimde hiç sınıf tekrarı yapmadan ve eğitimlerine ara vermeden ortaöğretime devam ettikleri araştırma sonuçlarıyla ortaya konmuştur (Kartal, 2005).

İkinci program olan "Eve Dayalı Toplumsal Bakım Programı (Home-Based Community Day Care)" 1987 yılında başlamış ve programa altı yılda 2-7 yaş arasındaki bir milyon çocuk katılmıştır. Program 15 kişilik gruplar halinde, gruptaki çocuklardan herhangi birinin evinde bir uzman tarafından uygulanmaktadır. Programa aileler ve yakın çevrede yaşayanlar da etkin olarak katılabilmektedirler. Programın temel amacı, yedi yaşın altındaki çocukların dengeli olarak gelişimlerini sağlamaktır. Çocuklara verilen özel sağlık, beslenme, psikolojik ve sosyal gelişim desteğinin yanı sıra, aileler çalışırken de çocukların bakımı üstlenilmektedir. Program kadının meslek sahibi olmasına, iş bulup çalışmasına fırsat vererek ailenin gelir düzeyinin artmasına neden olduğu gibi artan gelir düzeyi de çocuğa daha uygun sosyal ve kültürel bir çevrenin oluşmasını sağlamıştır. Aileler programa katılan çocuklarının artık daha hareketli olduklarını, daha çok oyun oynayabildiklerini, topluma daha iyi uyum sağladıklarını ve çocuklarıyla daha az tartıştıklarını belirtmişlerdir (Kartal, 2005).

Hindistan Erken Çocukluk Eğitimi Projesi (Early Childhood Education Project-ECE)

Erken Çocukluk Eğitimi Projesi, 1982 yılında UNICEF'in de desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Proje, başlangıçta Hindistan'ın altı bölgesinde başlamış, daha sonra dört bölgede 65 Erken Çocukluk Eğitimi Merkezi'nde uygulanmıştır. Bu merkezler, özellikle ülkenin olanakları kıt ve az gelişmiş bölgelerinde kurulmuştur. Merkezlerde çocuğun gelişimini destekleyen oyunlar ve etkinlikler düzenlenmiştir. Programlarla, ailelerin çocuklarının çalışmalarına katılımları teşvik edilmiş, daha çok uyarının bulunduğu bir ortamda çocuklarıyla etkileşim kurarak onların gelişimlerini desteklemeleri amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları, projenin çocukların ilkokula geçişini kolaylaştırdığını, eğitime devam etme oranını arttırdığını, okulu bırakanların oranının erken çocukluk eğitimine katılmayanlara göre daha az olduğunu göstermektedir (Kartal, 2005).

Çin

Dünya Sağlık Örgütü'nün Gelişimsel Bakım Programı kapsamında Çin'de kırsal kesimde yaşayan ve düşük sosyoekonomik koşullara bağlı olarak risk altında bulunan çocukların anneleri ile çocuklarının oyun davranışları ve çocukla iletişim kurma stratejileri üzerine çalışılmıştır. Programa iki yaşından küçük çocuğa sahip aileler katılmıştır. Araştırma sonuçları, programa katılan ailelerin çocuklarının bilişsel, sosyal ve dil gelişimi açısından kontrol grubunda yer alan çocuklara göre daha yüksek puanlar aldıklarını göstermektedir (Akoğlu ve Şipal, 2012).

Dünyada gelişmekte olan ülkelerde uygulanan gelişimsel destek programlarına üç örnek veriniz.

SIRA SİZDE

Türkiye'de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri

Ülkemizde erken çocukluk döneminde sunulan hizmetler yaygın olarak 5-6 yaş grubunu hedefleyen *kurum merkezli hizmetler*dir. Bu hizmetler daha çok şehir merkezlerinde ve gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmış olmakla birlikte, özellikle 0-3 yaş döneminde verilen hizmetler hedeflenen kitleye daha az ulaşmaktadır. Ancak kurum merkezli hizmet modeliyle çoğu zaman farklı kitlelerin gereksinimlerine yanıt verilememektedir. Bu nedenle, erken çocukluk hizmetlerinin değişik grupların gereksinimlerine uygun biçimde ve hızla yaygınlaştırılabilmesi için farklı modellere gereksinim bulunmaktadır (Bekman, 2003). Erken çocukluk eğitimi hizmetlerinin %100'e yakın oranlarda yaygınlaştığı ülkelerde farklı kesimlerin gereksinimlerine uygun birçok modelin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan tüm çalışmalar değerlendirildiğinde, Türkiye'de okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik farklı modeller kurum merkezli eğitim modeli, aile merkezli eğitim modeli, kurum-aile-toplum merkezli modeller ve uzaktan eğitim modeli şeklinde sınıflandırılabilir (Kartal, 2005).

Çocuğun eğitiminin hedeflendiği kurum merkezli eğitim, ilköğretimden farklı olarak bireysel gereksinimlerin öne çıktığı, bilgi öğretmekten çok uygun davranışların kazandırılmasına odaklanan programlar aracılığıyla yürütülür. "Çerçeve" niteliği taşıyan bu programlarda gelişme, otonomi, sorumluluk, sağlıklı olma, kendine güven, yurttaşlık, okula ve gelecekteki eğitim yaşamına hazırlık biçiminde genel amaçlar söz konusudur. Bu genel amaçların gerçekleştirilmesinde aile ile iş birliği en önemli noktalar arasındadır (Kartal, 2005).

Okul öncesi eğitimin ülke genelinde yaygınlaştırılması ile ilgili çalışmalar resmi-özel kurumlar ve gönüllü kuruluşlar aracılığıyla sürdürülmesine karşın, bu hizmetin sosyal ve kültürel yönden dezavantajlı bölgeler olan kırsal kesim ve gecekondular yerleşiminin yoğun

olduğu bölgelerde yaşayan çocuklara ulaştırılamadığı görülmektedir (MEB, 2003). 1960'lı yıllarda çocukların erken çocukluk dönemindeki öğrenmelerinde, uyarıcıların çeşitliliği ve ev ortamının etkili bir eğitim çevresine dönüştürülmesinin, çocuğun öğrenmesinde ve bilişsel gelişiminde olumlu etkiler yaptığı birçok araştırmaya konu olmuş ve çocuğun çevresel yoksunluğuna karşı önlem olarak erken eğitim programları başlatılmıştır. Bu programlar, düşük sosyoekonomik düzeyden gelen çocukların öğrenme sorunlarının, okul yaşantısından önce erken çocukluk döneminde çözümlenebileceği varsayımına dayanmaktadır (Kartal, 2005). İzleyen bölümde Türkiye'de uygulanan *aile merkezli eğitim programlarına* ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Anne-Çocuk Eğitim Programı

Anne-Çocuk Eğitim Programı, Türkiye'deki erken çocukluk eğitimi sorununa bir çözüm olarak geliştirilmiş bilimsel temelli bir okul öncesi eğitim programıdır. Anne-Çocuk Eğitim Programı, mevcut sistemin niteliğinden dolayı hizmetlerden yararlanamayan, içinde buldukları sosyal ve ekonomik koşullar nedeniyle "risk altında" olan ve okul öncesi eğitime en fazla gereksinim duyan çocukların bilişsel ve sosyal gelişimlerini erken yaşlarda desteklemeyi amaçlamaktadır. Programda annelere eğitici potansiyellerini geliştirmeleri için eğitim desteği verilmekte ve çocuğunun gelişim gereksinimlerini ev ortamında karşılamaları sağlanmaktadır. Bu sayede kadının birey olarak güçlenmesi ve anne olarak eğitici rolünün gelişmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Bekman, 1998). Anne-Çocuk Eğitim Programı, 1982-1991 yılları arasında uygulanan "Erken Destek Araştırma Projesi"nin verilerinin ışığında, Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı, Prof. Dr. Diane Sunar, Prof. Dr. Sevda Bekman ve Anne-Çocuk Eğitim Vakfı uzmanları tarafından geliştirilmiş ve 1993 yılında bu amaçla kurulan Anne-Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) bünyesinde yaygın uygulama fırsatı bulmuştur (Kartal, 2005).

Erken Destek Projesi'nin 1983'teki uygulamasından bu yana, programda bazı değişiklikler yapılmıştır. Programın süresi 60 haftadan 25 haftaya indirilmiş ve çocuklara örgün eğitime başlamadan önceki yılda ulaşmak amaçlandığı için program artık yalnızca altı yaşındakileri hedef almıştır. Bu değişikliklere bağlı olarak proje grubu tarafından "Zihinsel Eğitim Programı" adıyla yeni bir bilişsel eğitim programı geliştirilmiştir. Anne Eğitimi Programı'nın konularının içeriği genişletilerek programa Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Programı eklenmiştir. Program artık ev ziyaretleri ve grup toplantıları yerine yalnızca haftalık grup toplantıları şeklinde uygulanmaktadır. Programa bundan sonra Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) adı verilmiştir. AÇEV, Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın uygulamasını Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yaşam Boyu Eğitim Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde 1993'ten günümüze kadar yürütmektedir (Kartal, 2005).

Aile-Çocuk Eğitim Programı

Aile-Çocuk Eğitim Programı, 1988 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinde başlatılan 0-4 yaş Erken Çocukluk Eğitimi Projesi'nin sonuçlarına dayalı olarak geliştirilmiştir. 1993 yılında "0-4 Yaş Anne-Çocuk Eğitimi Programı"nın ardından Gazi Üniversitesi, MEB Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNICEF'in iş birliğiyle yaygınlaştırma çalışmaları başlatılmıştır. 2003 yılından itibaren de "0-4 yaş Anne-Eğitimi Programı" yerine, aynı üniversite tarafından geliştirilen "0-6 Yaş Aile-Çocuk Eğitimi Programı" uygulanmaya başlanmıştır. Programın hedef kitlesi, sosyoekonomik yönden elverişsiz koşullarda yaşayan 0-6 yaş arasındaki çocuklar ve aileleridir. Program 0-2 yaşta çocuğu olan anneler için haftalık 40 dakika süren ev ziyaretleri, ayda bir kez yapılan grup toplantıları; 2-4 ve 4-6 yaşta çocuğu olan anneler için ise grup toplantıları ve 15 günde bir yapılan ev ziyaretleri yoluyla sürdürülmektedir. Programı uygulayacak personel, Gazi

Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarınca 15 günlük kurslarda yetiştirilmektedir. Program Aile Eğitim Programı (AEP) ve Gelişimsel Eğitim Programı (GEP) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. *Aile Eğitim Programı (AEP)*, 0-2, 2-4 ve 4-6 yaş çocuklarının anneleri için hazırlanmıştır. Program, içeriği farklılık göstermekle birlikte genel olarak çocuk gelişimi, bebek bakımı, çocukla iletişim, çocukta olumlu davranış geliştirme, oyun ve oyuncaklar, sağlık ve beslenme gibi konuları kapsamaktadır (Temel, 2003). *Gelişimsel Eğitim Programı (GEP)*, çocuğun gelişim özelliklerine uygun olarak hazırlanmış haftalık programdır. Eğitimci, programda yer alan etkinlikleri ev ziyareti ya da grup toplantılarında anneye öğretmekte, annenin uygulamalarını izlemektedir. Ayrıca eğitimci, evdeki artık malzemeleri kullanarak annelere oyuncak yapımını da göstermektedir (Kartal, 2005).

MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü Anne-Baba-Çocuk Eğitimi Projesi

Anne-Baba-Çocuk Eğitimi Projesi, 1997 yılında MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Projede genç kızların, anne adaylarının ve toplumdaki kadın ve erkeklerin aile bireylerini yetiştirmeyle ilgili olarak eğitilmesi amaçlanmıştır. Program Kız Teknik Öğretim Okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin sorumluluğunda yürütülmektedir. Kız Meslek Lisesi öğretmenleri alanları ile ilgili konularda uygulayıcı olarak görev almakta, gereksinimler doğrultusunda sağlık personeli ve emniyet personelinin de eğitimci olarak yararlanılmaktadır. Eğitim yetişkinlere okulda, yörede gezici kurslar ya da ev ziyaretleri biçiminde gerçekleştirilebilmektedir. Konulara ve uygulama süresine, bölgesel gereksinimlere göre karar verilmektedir. Program saatlik, günlük, haftalık programlar biçiminde uygulanabilmektedir (Kartal, 2005; Temel, 2003).

Ana-Baba Okulu

Ana-Baba Okulunun temelleri ülkemizde ilk kez 1962-1963 yılında Akıl Hıfzısıhhası Cemiyeti Başkanı Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel'in Mediko-Sosyal Merkezi ve Askeri Tıbbiyede başlattığı anne-babalara haftalık sohbet toplantılarıyla atılmıştır. Ülkemizde sistemli ve programlı ilk Ana-Baba Okulu modeli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından 1989 yılında gerçekleştirilmiştir. Ana-Baba Okulu, anne-babaların çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranışlar geliştirmesine yardımcı olmak, anne-babalara çocukları ile nasıl sağlıklı iletişim kurabileceklerini anlatmak, çocuğun gelişim süreci içindeki değişimlerine ilişkin özellikleri aktarmaktan cinsel eğitime kadar çocuk ve genci ilgilendiren farklı konularda anne-babalara ışık tutmak amacıyla kurulmuştur. Ana-Baba Okulu etkinlikleri halen "Eğitim Bilimleri Bölümü"nü koordinatörlüğünde 14 öğretim üyesinin desteğiyle devam etmektedir. Program son üç yıldır yalnızca Cumartesi ve Pazar günleri 09.30-13.30 saatleri arasında gerçekleştirilmekte ve 32 saatlik bir süreyi kapsamaktadır. Program çocuğun, gelişim özellikleri ve eğitimi, iletişim, cinsel eğitim, okul, çocukta uyum ve davranış bozuklukları ana başlıkları altında toplanan bir içerikle anne-babalara sunulmaktadır (Kartal, 2005).

Baba Destek Programı (BADEP)

Ülkemizin geleneksel aile yapısında, çocuğun bakım ve gelişiminden birinci derecede anneler sorumlu tutulurken araştırmalar, çocuğun gelişiminde babanın da anne kadar etkili ve önemli olduğunu göstermektedir. Ancak ülkemizde ve dünyada babalık rolünü desteklemek üzere yalnızca babalara yönelik programlar yok denecek kadar azdır. BADEP, Anne-Çocuk Eğitim Programı'na katılan annelerden gelen istek ve talepler sonucunda 1996 yılında Prof. Dr. Sevda Bekman, Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı ve AÇEV uzmanları tarafından ge-

liştirilerek 1997 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. BADEP, Türkiye’de babaların çocuklarının gelişiminde daha etkin ve olumlu bir rol oynamaları için geliştirilmiş bilimsel temelli bir eğitim programıdır. Katılımcı babalar, çocuk gelişimiyle ilgili bilgi düzeylerini arttıran, iletişim becerileri kazanmalarını sağlayan ve bunun sonucunda daha demokratik bir tutum benimsemelerine yol açan eğitimler almaktadırlar. BADEP, babalık rolleri hakkında konuşma ve dertleşme fırsatı bulamayan babalara gerek bir paylaşım ortamı gerekse çözüm üretme olanağı tanımaktadır. BADEP’in hedef kitlesini, 2-10 yaşlarında çocuğu olan ve okuma-yazma bilen babalar oluşturmaktadır. BADEP grup uygulaması biçiminde üçer saatlik 13 oturum olarak planlanmıştır. AÇEV tarafından açılan seminerlerle eğitilen gönüllü öğretmenler tarafından uygulanan kurslarda, katılımcı bir yaklaşım izlenmekte, babaların kendi deneyimlerini grupla paylaşması özendirilmekte ve sorunlara birlikte çözüm bulma olanağı yaratılmaktadır. BADEP’in bu özelliği nedeniyle gruplar 15 kişi ile sınırlı tutulmaktadır. Program, yoğunlukla gönüllü öğretmenlerin bulunduğu ilköğretim okullarında yapılmaktadır. BADEP’in yaygınlaştırılması için çalışmalar sürmektedir (Kartal, 2005).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Bir Erken Müdahale Modeli: Yaz Anaokulu Pilot Uygulaması

Koç, Erguvanlı-Taylan ve Bekman’ın (2002) gerçekleştirdiği “Türkiye’de Okul öncesi Eğitimi: Hizmete Duyulan İhtiyaçların Saptanması ve Çocuğun Dil Yetisi Düzeyinin Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmanın sonuçlarından hareketle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne özgü gereksinimlere yanıt vermek üzere birbiriyle bağlantılı iki program, Okul öncesi Eğitimi Programı ve Anne Destek Programı geliştirilmiştir. Bu programlarla, çocukların örgün eğitimin birinci sınıfına gereken bilişsel ve dil becerileri ile başlayabilmeleri için sosyal, bilişsel, dilsel ve bedensel açıdan hazırlanmasının yanı sıra, aile ile okul ortamının uyum içinde olmasının çocuk üstünde olumlu etkisi olduğu inancından yola çıkılarak ebeveynlerin okulla işbirliği yapmaya hazırlanması amaçlanmıştır (Aksu-Koç, Bekman ve Erguvanlı-Taylan, 2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne yönelik *Okul öncesi Eğitimi Programı*, tek ya da çok dilli çevrelerden gelen 5-6 yaşındaki çocukların bilişsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel becerilerini geliştirip okula hazır olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Program bedensel, bilişsel, dilsel ve sosyal-duygusal gelişim modüllerini içermektedir. *Anne Destek Programı* (Bekman, Sucuka ve Özdemir 2003), okul öncesi programına katılan çocukların annelerini hedeflemektedir. Okul öncesi Eğitim Programı’na katılan çocukların öğrenme sürecini desteklemeyi amaçlayan programda beslenme, koruyucu sağlık, anne ve çocuk sağlığı, çocuğun okula hazırlanması ve olumlu disiplin yöntemleri ele alınmaktadır. Annelerden evde çocuklarıyla hikâye anlatma ve yaratıcı etkinlikler gibi çalışmalar yapmalarının yanı sıra çocuklarının öz bakım becerilerini denetlemeleri ve onlara sorumluluk almaya yönelik fırsatlar yaratmaları beklenmektedir (Kartal, 2005; Akoğlu ve Şipal, 2012).

Türkiye’de kurum, aile ve toplum merkezli eğitim modelleri üç program aracılığıyla yürütülmektedir. Bunlar; Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi, Gezici Anaokulu Projesi ve Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetlerini Dar Gelirli Bölgelere Yaygınlaştırmak Üzere Alternatif Bir Yaklaşım: Yerel Kaynakların Mobilizasyonu ve Kadınların Liderliğinde Kadın ve Çocuk Merkezleridir. İzleyen bölümde Türkiye’de uygulanan kurum, aile ve toplum merkezli eğitim programlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Çok Amaçlı Okul Öncesi Eğitim Merkezi

Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi, erken çocukluk eğitiminden yararlanması gereken farklı grupların farklı gereksinimlerinin olduğu gerçeğinden yola çıkılarak geliştirilmiştir. MEB ve UNICEF 1991-1995 İşbirliği Programı çerçevesinde yürütülen “Erken

Çocukluk Gelişimi ve Okul öncesi Eğitimi” projesi kapsamında, Okul öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü, UNICEF, Küçükçekmece Belediyesi ve Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Okul öncesi Eğitim Bölümü iş birliğiyle 1995 yılında Küçükçekmece Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi açılmıştır. Bu modelde yalnızca çocukların ya da yalnızca anne-babaların eğitimi değil; aynı zamanda öğretmenlerin ve müfettişlerin de eğitimi söz konusudur. Amaç, toplumun katılımı ile çocuğu çevresinden soyutlamadan eğitmek ve çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemektir. Okul öncesi Eğitim Merkezi; okul öncesi eğitim birimi (bağımsız anaokulu, gezici otobüs anaokulu), yetişkin eğitim birimi, aile danışma birimi, araştırma birimi ve eğitici materyal ve araç birimlerinden oluşmaktadır (Kartal, 2005).

Gezici Anaokulu Projesi

Gezici Anaokulu Projesi, daha çok sayıda çocuğun okul öncesi eğitim alabilmesi için denenen alternatif bir modeldir. Proje, özellikle kırsal çevrelerde yaşayan, ekonomik düzeyi yetersiz ailelerin çocuklarına ücretsiz okul öncesi eğitim vermek üzere özel sektör tarafından hibe edilen küçük bir otobüsün içinin basit düzeyde bir okul öncesi eğitim birimi biçiminde düzenlenmesiyle yürütülmüştür. Gezici Anaokulu uygulaması MEB Küçükçekmece Okul öncesi Eğitim Merkezi Belediye Anaokulu, Küçükçekmece Belediyesi ve Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Okul öncesi Eğitim Bölümü, UNICEF iş birliğiyle uygulanmıştır. Gezici Anaokulu’na öğretmen ataması MEB tarafından yapılmıştır. Eğitim materyalleri, Küçükçekmece Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezince karşılanmıştır. Gezici araçlarda şoför görevlendirilmesi, bakım ve akaryakıt ihtiyacı Küçükçekmece Belediyesi tarafından yapılmıştır. Gezici Anaokulu uygulaması Türkiye’de ilk kez İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi Kayabaşı Köyü’nde başlatılmış, daha sonra İnönü mahallesinde devam etmiştir. Kayabaşı Köyü’nde okul öncesi eğitime talep yaratıldıktan sonra Sivil Toplum Kuruluşları (STK) iş birliği ile atıl durumdaki lojman, ana sınıfına dönüştürülerek köyde kalıcı bir okul öncesi eğitim birimi (anasınıfı) kurulmuştur. Gezici Anaokulu Projesi’ni yaygınlaştırmak üzere bir taraftan iş birliklerinin kapsamı genişletilirken diğer taraftan ekonomik durumu sınırlı bölge halkı çocuklarına yönelik olarak merkezde iki saatlik ücretsiz eğitim uygulamaları başlatılmıştır. Bu uygulama yoğun talep alınca, okulun fiziksel koşulları yeniden gözden geçirilerek çocukların anneleriyle birlikte okula geldiği bir saatlik ücretsiz Oyun Grubu uygulaması başlatılmıştır. Merkezde yürütülen bu çalışmalar kapsamında özel gereksinimleri olan çocuklar okula ücretsiz olarak alınmıştır (Kartal, 2005).

Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetlerini Dar Gelirli Bölgelere Yaygınlaştırmak Üzere Alternatif Bir Yaklaşım: Yerel Kaynakların Mobilizasyonu ve Kadınların Liderliğinde Kadın ve Çocuk Merkezleri

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), dar gelirli bölgelerdeki kadınların etkin olarak ekonomik yaşama katılmalarına, kendilerinin ve yaşadıkları bölgelerin yaşam kalitesini iyileştirmelerine destek olmak amacıyla kurulan ve kâr amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Vakıf 15 yıldan beri kadınların liderliğinde yerel kaynakları harekete geçirerek özellikle dar gelirli bölgelerde erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Vakıf tarafından yürütülen ve dar gelirli bölgelerde ucuz ve kaliteli eğitim hizmeti sunmayı amaçlayan “Gecekondulu Çocukları Projesi” 1993 yılında başlamıştır. Bu projenin temel amacı, ülkemizdeki yoksul bölgelerde ve deprem bölgesinde okul öncesi eğitim alma olanağı olmayan çocuklara, toplum destekli çocuk merkezleri aracılığıyla eğitim ve kadınlara ekonomik yaşama katılma olanağı sağlamaktır. Çocuk merkezleri, ailelerin denetimi ve yönetimi altında 3-6 yaş grubundaki çocuklara okul öncesi eğitim

ve bakım hizmeti vermekte ve ailelerden gelir durumuna göre ücret alarak dar gelirli ailelerin çocuklarının da okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamaktadır.

Vakfın bir başka çalışması da Kadın ve Çocuk Merkezleri Modeli'dir. Bu amaçla İstanbul, Marmara Deprem Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu'da 15 Kadın ve Çocuk Merkezi kurulmuştur. Bu merkezlerde her yıl yaklaşık 1000 çocuk ve ailesi ucuz ve kaliteli okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Merkezlerde anneler tarafından yapılan gereksinim belirlemesi çalışmasına dayanarak semtin gereksinimine göre, çocuklar için tam ya da yarım günlük çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin verildiği *Mahalle Yuvaları*, çocuklarda yaratıcılığı geliştirmek ve oyunla öğrenmeyi sağlamak üzere çocukların belli saatlerde kullandıkları *Oyun Odaları* ya da eğitilen deneyimli annelerin kendi evlerinde 3-4 çocuğa bakıp hem para kazandıkları hem de çocuk bakım hizmetleri verdikleri *Mahalle Anneliği* gibi farklı biçimlerde bakım ve eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Bu merkezlerdeki çocuklara yönelik eğitim etkinliklerinin kalitesi ve etkileri her yıl değerlendirilmektedir. Son iki yıldan beri ise etkinlikler, Prof. Dr. Münire Erden liderliğinde Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinden bir grup gönüllü akademisyen tarafından değerlendirilmekte olup bu merkezlerdeki eğitimin bilimsel geçerliliği kabul edilmiştir (Kartal, 2005).

Türkiye'de uzaktan eğitim modelleri iki program aracılığıyla yürütülmektedir. Bunlar; AÇEV-TRT Televizyon Yoluyla Eğitim Projesi ve Kitle İletişim Araçlarıyla Eğitim'dir. İzleyen bölümde Türkiye'de uygulanan uzaktan eğitim programlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

AÇEV-TRT Televizyon Yoluyla Eğitim Projesi

AÇEV, erken çocukluk ve yetişkin eğitimi konusunda edindiği deneyim ve geliştirdiği uzmanlığı daha geniş kitlelere ulaştırabilmek amacıyla 2001 yılında "Benimle oynar mısın?" adlı bir televizyon projesi geliştirmiştir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) iş birliğiyle hazırlanan bu programın ilk 65 bölümü 2002 yılının ilk yarısında, ikinci 65 bölümü ise ikinci yarısında yayımlanmıştır. Okul öncesi çocukları ve onların ailelerini hedefleyen bu programın içeriği, hem çocukların zihinsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini destekleyici hem de anne-babaları bilinçlendirici bir nitelik taşımaktadır. Ana hedeflere ulaşmak amacıyla, AÇEV'in geliştirdiği ve uyguladığı Anne-Çocuk Eğitim Programı ve Baba Destek Programı'nın içeriği doğrultusunda ve akademisyenlerin desteği ile 300'den fazla alt hedef geliştirilmiştir. Bu hedefler çeşitli başlıklar altında stüdyo oyunları, animasyonlar, aktüel çekimler ve kukla oyunları olarak program içinde yer almakta ve 30 dakikalık süre içinde çeşitli mesajlarla izleyicilere iletmeye çalışılmaktadır (Kartal, 2005).

Kitle İletişim Araçlarıyla Eğitim

Erken çocukluk hizmetlerinin yürütülmesinde kurum merkezli hizmet modellerinin ve anne-baba eğitimi modellerinin çok önemli işlevleri vardır. Bu modellerin yetersiz olduğu noktaların, kitle iletişim araçlarının amaca uygun kullanımıyla tamamlanması olanaklıdır. Erken çocukluk eğitiminde kitle iletişim araçlarının kullanımı, bazen diğer modellerin yaygınlaştırılmadığı noktada onların yerine geçen bazen de onların işlevlerini eksiklerini tamamlayıcı olabilecek güçtedir.

Erken çocukluk eğitiminde kitle iletişim araçlarının kullanıldığı örneklerin başında "Uykudan Önce" gelir. 70 kuşağının çocukluğunda önemli bir yeri olan bu program doğrudan çocukları hedef alan, bu arada ailelere de önemli mesajlar ileten ve sonunda kısa animasyonların kullanıldığı başarılı bir deneyim olmuştur. Cansuyu, UNICEF-TRT ortaklığında 16 bölüm olarak kadın ve çocuk sağlığı, beslenmesi, gelişimi ve hakları ile ilgili mesajları içeren bir programdır ve TRT kanallarında yayımlanmıştır.

MEB Okul öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü ile TRT iş birliğinde 1999'dan beri yürütülen "Tomurcuklar", uzaktan eğitim yaklaşımını okul öncesi eğitime uygulamanın örneklerinden bir diğeridir. Tomurcuklar, televizyon aracılığıyla aileleri okul öncesi eğitim konusunda bilinçlendirmeyi, okul öncesi dönemdeki çocukların dil gelişimine katkıda bulunmayı, sevgi, saygı, paylaşma ve sorumluluk duygusunu aşılama amaçlayan toplam 36 bölümlük bir programdır. Program TRT-1, TRT-INT ve TRT-GAP'ta yayımlanmaktadır.

Video ile Ana-Baba Eğitimi, MEB'in UNICEF iş birliğinde yürüttüğü Anne Eğitim Programı ile birlikte ya da bağımsız kullanılabilen, beş dakikalık bölümlerden oluşan 120 dakikalık bir video filmidir. Program içeriğini oluşturan konuları ele alan dört kaynak kitap ve filmi daha etkili izleme olanağı sağlayan bilgi yapıtlarından oluşmaktadır. Paket, Anne Eğitim Programı ile birlikte kullanılabilir gibi kaynak kitaplar eğitici için rehber kitap olarak ya da okuma malzemesi olarak da kullanılabilir.

Anne-babayı hedefleyen bazı web sayfaları (<http://www.annecocuk.com>; <http://www.edam.com.tr/aedbulten.htm> (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmalar Merkezinin sitesinde Aile Eğitim Danışmanlığı) ve aylık dergiler (Çoluk Çocuk Dergisi vb.) sınırlı da olsa kitle iletişim araçlarının erken çocukluk eğitiminde kullanımına ilişkin diğer örnekleri oluşturmaktadır (Kartal, 2005).

Sıralanan bu programların dışında Türkiye'de özel gereksinimleri olan çocukları ve ailelerini desteklemek üzere geliştirilen ve uygulanan bazı erken müdahale programları da bulunmaktadır. İzleyen bölümde ülkemizde özel gereksinimleri olan çocuklara ve ailelerine yönelik olarak uygulanan bu programlara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Portage Projesi

Daha önce de sözedildiği gibi 1967 yılında ABD Wisconsin'de özel gereksinimleri olan çocuklara ve ailelerine eğitim vermek amacıyla tasarlanan Portage Projesi, 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü öncülüğünde Türkçeye çevrilmiştir. Portage Projesi, hâlen sosyal ve biyolojik risk altında olan, gelişimsel olarak 0-6 yaş aralığında bulunan çocukların ailelerine yönelik ev eğitim programlarının hazırlanması amacıyla yoğun biçimde kullanılmaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012).

Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı

Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı, 0-6 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan ya da gelişimleri herhangi bir nedenle risk altında olan çocuklara ve ailelerine yönelik hizmet vermeyi hedefleyen, çocukların gelişimlerini desteklemek, gelişimi etkileyen risk faktörlerinin etkisini en aza indirmek, anne-babayı çocuğunun gelişimini destekleyecek beceri ve bilgilerle donatmak amacıyla Avustralya'da geliştirilmiş bir erken eğitim programıdır. Program giriş, çocuğunuzun programı, iletişim, büyük kas, küçük kas, alıcı ve ifade edici dil becerileri, kişisel ve toplumsal beceriler ile gelişim becerileri envanteri olmak üzere toplam sekiz kitaptan oluşmaktadır. Programın Türkiye'de kullanımına ilişkin hakları, Zihinsel Engellilere Destek Derneği tarafından Macquarie Üniversitesinden alınmış, Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü öğretim elemanları tarafından Türkçeye çeviri ve uyarlama çalışmaları yapılmış ve dernek tarafından 1996 yılında bastırılmıştır. Program gelişimsel geriliği olan çocukların aileleri tarafından kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Ancak çoğu aile, programı anlamada ve uygulamada desteğe gereksinim duymaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de programın uygulaması aile rehberi desteğiyle yürülmektedir. Programın uygulamaları 1996-1997 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü ve 1997-1998 öğretim

yılında da Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir. Programın gelişimsel geriliği olan çocukların gelişiminde, bu çocukların anne-babalarının gereksinimlerinin karşılanmasında etkili bir program olduğu görülmüştür (Kırcaali-İftar, 2000; Kırcaali-İftar, Uzuner, Batu, Vuran ve Ergenekon, 2001; Sucuoğlu, Küçükker, Kobal, Özenmiş, Kaygusuz ve Ceber-Bakkaloğlu, 2001). Program daha sonraki yıllarda özel eğitim bölümlerine bir ders olarak konmuş ve bu ders aracılığıyla mezunların programı uygulama yeterliği kazanmaları sağlanmıştır. Gelen talepler doğrultusunda Zihinsel Engellilere Destek Derneği tarafından Türkiye'nin çeşitli illerinde kurslar açılarak alanda çalışan uygulamacılara sertifika verilmesi yoluyla uygulamacı sayısı arttırılmaya çalışılmaktadır.

Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)

Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP), Lovaas Programı'na dayalı olarak ve ABD'de erken ve yoğun davranışsal eğitim uygulamaları yürüten bir merkez olan Wisconsin Erken Otizm Projesi'nde (Wisconsin Early Autism Project-WEAP) gerçekleştirilen gözlemler sonucunda Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsündeki bir grup öğretim elemanı tarafından geliştirilen bir erken ve yoğun davranışsal eğitim programıdır. OÇİDEP'in geliştirilme süreci 2000'li yılların ortalarında otizm tanılı çocukların bir bölümünün aldıkları eğitimden yeterince yararlanamıyor olmaları nedeniyle otizme özgü bir program arayışı sonucunda başlamıştır. Programın ilk uygulamaları Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Yetersizlik Uygulama Biriminde başlamıştır. Program geliştirildiği tarihten bu yana eve ya da kuruma dayalı olarak yürütülmektedir (Kırcaali-İftar, Kurt ve Ülke-Kürkçüoğlu, 2014).

Özet

Gelişimsel destek programını açıklayabilmek

Gelişimsel destek programları ya da alanyazındaki adıyla erken müdahale programları, elverişsiz bir durum geliştirme riski olan, olduğu belirlenen, gelişimini etkileyen özel bir gereksinimi olan okul çağındaki ya da daha küçük çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal ve toplumsal gelişimlerinin çok yönlü olarak desteklenerek öz yeterlik duygusunun geliştirilmesini ve yaşadığı toplumun bir parçası olmasını sağlayan, aynı zamanda da ebeveynlerin çocuk bakımı, gelişimi ve eğitimi konularında bilgi ve beceriler edinmesini amaçlayan müdahalelerdir.

Gelişimsel destek programlarının kapsamını açıklayabilmek

Gelişimsel destek programları ya da alanyazındaki adıyla erken müdahale programları kapsamında, doğum öncesi risk faktörlerine ek olarak, doğumdan sonra ve yaşam boyunca ortaya çıkan diğer risk etmenlerine odaklanılarak risk ve koruyucu etmenler arasındaki denge değiştirilmeye çalışılır.

Gelişimsel destek programlarının amaçlarını açıklayabilmek

Gelişimsel destek programları ya da alanyazındaki adıyla erken müdahale programlarında yer verilen stratejilerle, fiziksel ve toplumsal çevrenin olumsuz etkilerini en aza indirerek çocukların ve ailelerin davranışlarını etkileme, bu yolla da koruyucu etmenlerin işler kılınmasıyla toplumsal yapının sağlaştırılması amaçlanmaktadır.

Gelişimsel destek programlarının yararlarını açıklayabilmek

Gelişimsel destek programları ya da alanyazındaki adıyla erken müdahale programlarının çocuk üzerinde kısa ve uzun dönemli etkileri bulunmaktadır. Bu programlar kısa dönemde çocuğun öğrenme kapasitesini, okul başarısını ve okula uyum gösterme davranışlarını arttırmakta, uzun dönemde ise eğitim düzeyini yükseltmekte, gelir düzeyini arttırmakta, suç işleme oranlarını azaltmakta; bir başka deyişle bireyin sosyo-ekonomik düzeyini yükselterek toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Programlar; anne-babalara çocuk bakımı ve eğitimi konusunda deneyim kazandırmakta, çocuk gelişimi ve disiplini konularında aileye stratejiler öğretmek-

te, anne-babaların problem çözme becerilerini geliştirmekte, ailelere eğitim ve iş olanakları sağlamakta, anne-babaların özgüvenlerini geliştirmekte, kendi potansiyellerini belirleyerek geliştirmelerini sağlamakta, olumsuz davranışlarını değiştirmekte, ailelerin birbirleriyle bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlamakta, anne-babaları ve diğer aile üyelerini çocuğun bakımı, gelişimi ve eğitimiyle ilgili konularda desteklemekte ve bu yolla ebeveyn-çocuk iletişimini arttırmaktadır.

Gelişimsel destek programlarının yapısını ve türlerini tanıyabilmek

Etkili bir müdahale programı, bireysel olarak planlanmalı, işbirlikli bir yaklaşımla gerçekleştirilmeli, çocuğun davranışlarının sıklığı, yoğunluğu ve süresi belirlenmeli, çocuğun gelişimini değerlendirmeye yardımcı olan geçerli ve güvenilir veri toplama araçları kullanılmalıdır. Bunun yanı sıra etkili bir müdahale programı, olumlu ve önleyici olma, öğretmenle birlikte aileyi de sürece dâhil etme, olumlu davranışların kalıcılığını ve genellemesini destekleme gibi özellikleri de içermelidir.

Gelişimsel destek programlarına yönelik örnekleri sıralayabilmek

Dünyada ve Türkiye'de çocukların ve ailelerin gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanması ve çocuğun gelişiminin olanaklı olan en uygun biçimde desteklenmesi amacıyla geliştirilen destek ya da müdahale programlarının birçok farklı örneği bulunmaktadır. Dünyadaki uygulamalar gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler başlıkları altında verilirken, Türkiye'deki uygulamalar hizmet sunum biçimlerine göre sınıflandırılarak sunulmuştur.

Kendimizi Sınavalım

1. Erken çocukluk dönemi aşağıdaki yaş aralıklarından hangisine karşılık gelmektedir?
 - a. 0-3 yaş
 - b. 3-6 yaş
 - c. 0-6/8 yaş
 - d. 0-1 yaş
 - e. 1-4 yaş
2. Doğduğu andan itibaren çocuğun öğrenmelerine kaynaklık eden ve toplumun çekirdeğini oluşturan en küçük birim aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Grup
 - b. Komün
 - c. Kabile
 - d. Topluluk
 - e. Aile
3. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de özel gereksinimleri olan bireylere yönelik olarak uygulanan erken çocukluk eğitim programlarından biridir?
 - a. OÇİDEP
 - b. Ana-Baba Okulu
 - c. BADEP
 - d. AEP
 - e. GEP
4. Dar gelirli kadınların etkin olarak ekonomik yaşama katılmalarına ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesine destek olmak amacıyla kurulan ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşu aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Türkiye Güçsüzlere ve Kimsesizlere Yardım Vakfı
 - b. Yardımsevenler Derneği
 - c. Tohum Vakfı
 - d. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
 - e. Çaba Derneği
5. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de uygulanan aile merkezli eğitim programlarından biridir?
 - a. AÇEV-TRT Televizyon Yoluyla Eğitim Projesi
 - b. Anne-Çocuk Eğitim Programı
 - c. Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi
 - d. Gezici Anaokulu Projesi
 - e. Kitle İletişim Araçlarıyla Eğitim
6. Ailelere özellikle de annelere doğum öncesi bakım, aşılama, beslenme ve koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik bilgiler sunan program aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Halk sağlığı programları
 - b. Sağlık hizmetlerine yönelik ev ziyareti programları
 - c. Kurum merkezli programlar
 - d. Çift kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar
 - e. Tek odaklı programlar
7. Aşağıdakilerden hangisi erken müdahale programlarının çocuklara olan yararlarından biri **değildir**?
 - a. Çocuğa akranlarını kolayca yakalama şansı verir.
 - b. Çocuğun okul başarısı için iyi bir başlangıç yapmasına olanak sağlar.
 - c. Çocuğun eğitimine devam etme olasılığını artırır.
 - d. Çocuğun suç işleme oranlarının azalmasına hizmet eder.
 - e. Çocuğun ödevlerini eksiksiz yapmasını sağlar.
8. Aşağıdakilerden hangisi gelişmiş ülkelerde uygulanan erken müdahale programlarından biridir?
 - a. Aile-Çocuk Eğitim Programı
 - b. Head Start Programı
 - c. Baba Destek Programı
 - d. Küçük Adımlar Programı
 - e. OÇİDEP
9. Aşağıdakilerden hangisi Erken Destek Projesi'nde meydana gelen değişikliklerden biri **değildir**?
 - a. Programın süresinin 60 haftadan 25 haftaya indirilmesi
 - b. Programda artık yalnızca altı yaşındaki çocukların hedef alınması
 - c. Programa yeni bir bilişsel eğitim programının eklenmesi
 - d. Programın ücretli olarak uygulanması
 - e. Programın yalnızca haftalık grup toplantıları şeklinde uygulanması
10. Çocukların ve anne-babaların eğitiminin yanı sıra öğretmenlerin ve müfettişlerin de eğitiminin söz konusu olduğu erken müdahale programı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Portage Projesi
 - b. Küçük Adımlar Programı
 - c. Çok Amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi
 - d. Ana-Baba Okulu
 - e. Gezici Anaokulu Projesi

Yaşamın İçinden

Çocuğumuzla aramızda nasıl iyi iletişim oluşturabiliriz?

- Yoğun bir işinin ve dar bir zamanınız da olsa çocuğunuz için ulaşılabilir olmanız çok önemlidir. Günde 10 dakikanızı hiçbir dikkat dağıtıcı araç etkin değilken (TV, telefon vb.) çocuğunuza ayırmanız iyi bir iletişim alışkanlığı kurmanıza yardımcı olacaktır.
- Onun gün içinde neler yaptığını ve olaylar karşısında nasıl hissettiğini sormaya çalışmak, hem iyi iletişim kurmanıza hem çocuğunuzun önemsendiğini hissetmesine hem de sözel ifade becerisini güçlendirmesine katkı sağlayacaktır.
- Çocuğunuzla konuşurken yaptığı davranışların, söylediği sözlerin nedenini sormaya çalışmak, onun akıl yürütme becerisini artırmaya ve rahatlamasına fayda sağlayacaktır. Bağırarak, kızılmak, aşağılamak vb. davranışlar ise iletişimin önündeki en büyük engellerdir.
- Çocuğunuza açık ve doğrudan mesajlar vermeniz onun sizi anlamasını kolaylaştıracaktır.
- Çocuğunuzla iletişim kurarken sakın kalmanız önemlidir. Sakın kalmakta zorlanıyorsanız derin nefes almayı, kısa aralar vermeyi ve özellikle kendi duygularınıza yönelmeyi deneyebilirsiniz. Kendi duygularınızdan bahsetmeniz, çocuğunuzun savunmaya geçmesini engelleyecek ve iletişimi kuvvetlendirecektir.
- Unutmayın ki çocuklarınız en çok örneklerle öğrenir. Çocuğunuzun en çok karşılaştığı örnek de ebeveynleridir. Bu yüzden, sizin onların önünde kurduğunuz sağlıklı ilişkiler çocuğunuzun da ilişkilerini güçlendirecektir.
- Son olarak, beden dilimiz bizim iyi birer dinleyici olmamızda oldukça etkilidir. Beden olarak dinlediğinizi karşınızdakine hissettirmek için aşağıdaki KARGA modelini kullanabilirsiniz.

Karga Modeli

- **Karşınızdakine doğru eğilin:** Karşınızdakine doğru eğilmek, ona seninleyim, seninle ilgileniyorum ve dinlemek istiyorum mesajı verir. Bunun dışında, çok öne eğilmemele ya da çok fazla arkaya doğru yaslanmamalıyız.
- **Açık bir duruş benimseyin:** Kollarımızın ve/ya da bacaklarımızın açık halde durması önemlidir. Çünkü karşınızdaki insana onu dinlemek isteyip istemediğimizi gösterir.
- **Rahat görünün:** Gergin ya da sınırlı görünmek karşınızdakine rahatsız eder. Eğer rahat görünür ve doğal davranırsak bu karşınızdakine de rahatlatır ve konuşmasını ve paylaşmasını kolaylaştırır.
- **Göz teması kurun:** Bu da karşınızdakine dinlediğimizi gösteren diğer bir yöntemdir. Göz teması kurarken karşınızdakine dik dik bakmamalıyız, çünkü rahatsız olabilir.

- **Aynı hizada yüz yüze oturun:** Karşınızdakine karşı saat 5 yönünde ve ona doğru vücudumuzu çevirerek oturmalıyız. Bu ona buradayım, seninleyim ve anlatmak istersen dinlerim mesajını iletir.

Kaynak: Psikolojik danışman Akın Cihan'ın yazısına 31.10.2015 tarihinde <http://merakedencocuk.com/2015/10/aile-ici-iletisim/> adresinden erişilmiştir.

Okuma Parçası

Şiddet Nasıl Öğrenilir?

Çocuklar birçok yöntemle öğrenirler. Bunlardan biri de gözlemdir. Çocuk, etrafında olan bitenden, televizyonda, internette, oyunlarda gördüklerini de öğrenip taklit eder. Burada gördüklerinin iyi ya da kötü olduğunu tek başına değerlendirmekte zorlanır. Genellikle gözlemledikleri davranışlara verilen tepkileri öğrenir ve uygular. İzlediği bir çizgi filmde ya da bir dizide gördüğü şiddet onun için öğrenilebilir ve uygulanabilir. Özellikle bazı çizgi filmlerde yoğun şiddet görselleri olduğunu hepimiz biliyoruz.

Şiddetin bu kadar kolay uygulanabilir olduğunu ve bununla ilgili bir yaptırımın olmadığını düşünen çocuk kendi çevresine de kolayca şiddet uygular. Çocuklar özellikle kendilerine yakın hissettikleri, sevdikleri modellerde gördükleri davranışlardan daha fazla etkilenirler. Ailesinden şiddet gören çocuk okulda da şiddet ve zorbalığa en çok başvuranlardan olur. Uygulanan şiddetin yaptırımının olmadığı durumlarda ise çocuk cezasız kaldığını görürse kendi de daha kolay bir biçimde şiddete yönelebilir.

Sosyal öğrenme kuramının savunucularından Albert Bandura'nın ünlü **Bobo Doll** deneyi de çocukların gözlem yoluyla şiddeti nasıl öğrendiklerini çok güzel açıklar. Bandura, araştırmalarından birinde kullandığı bir deneyde saldırganlık davranışının gözlem yoluyla öğrenildiğini gösteren sonuçlar elde etmiştir. Çocukların katıldığı bu araştırmada bir yetişkin **Bobo Doll** adı verilen havayla şişirilmiş, zıplayabilen bir bebekle oynar ve oynarken bebeği tekmeleyerek, vurarak, kötü sözler söyleyerek saldırganlık gösterir. Çocuklar modeli yalnızca izlemektedirler. Bir süre sonra çocukların **Bobo Doll** ile oynamalarına izin verildiğinde, onların da gözledikleri saldırganlık davranışlarını yaptıkları, bununla da yetinmeyip daha da geliştirdikleri görülmüştür. Bir grup çocuk şiddet gösteren modelin cezalandırıldığını, bir diğer grup ödüllendirildiğini, en son grup da tepkisiz kaldığı versiyonları izlemişlerdir. Elde edilen araştırma sonuçlarına

göre saldırganlık davranışı model ödüllendirildiğinde, çocuk modeli önceden tanıyorsa, çocuk model ile aynı cinsiyetten ise artmaktadır. Modelin cezalandırıldığını izleyen grupsa daha az saldırgan davranışta bulunmuştur. Model olarak saldırganlık göstermesinde, bireyin öfke, sıkıntı, hayal kırıklığı ve benzeri duygular içinde olması gerekmemektedir. Yalnızca bunu izlemesi yeterli olmuştur.

Hepimiz biliyoruz şiddet her yerde, sokakta, evde, okulda, televizyonda ve internette. Bunlardan çocuklarımızı sakınmak neredeyse imkânsız. Çocuklar böyle görüntülere maruz kaldıklarında, onlarla şiddet, saldırganlık ve bunun doğurabileceği sonuçlar hakkında mutlaka konuşmalıyız. Çocuklar şiddeti gözlem yoluyla olduğu gibi yaşayarak da öğrenirler. Arkadaşının, ailesinin ya da öğretmenin şiddetine maruz kalan çocuk gücünün yeteceğini düşündüğü kişilere şiddet uygulamaktan çekinmez. Onun düşüncesine göre bu yalnızca yapabilecek güçte olmayla ilgilidir.

Küçük çocukların oyunlarının büyük bir kısmı da şiddet içerir. Arabaları yarıştırmak yerine çarpıştırmak ya da hayvanları, figürleri birbirleriyle savaştırmak ve hep kazanan tarafta olmayı istemek tipik bir çocuk oyun tarzıdır. Çocuklarımız bu tür oyunlar oynamak istediğinde, onlara engel olmak yerine bunu şiddet konuşmak için fırsat olarak değerlendirebiliriz. Saldıran ve maruz kalanın neler hissettiğini anlayabilmesi için onu konuşmaya teşvik etmeliyiz. Özellikle duygular üzerinden konuşmasını sağlamak çok faydalı olur. Oyunda şiddet uygulayan ve maruz kalan figürleri hisleri ve düşünceleri üzerinden sırayla konuşturarak bunu gerçekleştirebiliriz. Böylelikle, çocuk iki tarafın da hislerini, yaşadıklarını anlayabilir. Her zaman için çocuklarımızla çözüm alternatiflerini ve bunların artı ve eksilerini tartışmalıyız. Örnek olarak, arkadaşına çok kızıp vuran bir çocuğa ona vurduğunda onun ve arkadaşının neler hissettiğini, kızgınlığının vurunca geçip geçmediğini, bu sorunun daha farklı nasıl çözülebileceğini konuşmak durumu anlamasına yardımcı olur.

Kaynak: Pedagog Nuray Erdemli'nin yazısına 31.10.2015 tarihinde <http://uzuncorap.com/uzmanlar/> adresinden erişilmiştir.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” başlığında yer alan “Özel Gereksinimleri Olan Bireylere Yönelik Olarak Uygulanan Programlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” başlığında yer alan “Kurum, Aile ve Toplum Merkezli Eğitim Modelleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” başlığında yer alan “Aile Merkezli Eğitim Programları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı ve Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Gelişimsel Destek Programları: Tanımı, Kapsamı, Amacı ve Yararları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise “Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” başlığında yer alan “Aile Merkezli Eğitim Programları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Uygulanan Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” başlığında yer alan “Kurum, Aile ve Toplum Merkezli Eğitim Modelleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Yaşamın ilk yıllarında çocuğa ve ailesine sağlanan destekler, kısa dönemde çocuğun öğrenme kapasitesinin, okul başarısının ve okula uyum gösterme davranışlarının artmasına, uzun dönemde ise eğitim düzeyinin yükselmesine, gelir düzeyinin artmasına, suç işleme oranlarının azalmasına; bir başka deyişle bireyin sosyo-ekonomik düzeyinin yükselmesine ve bunun sonucu olarak da toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasına olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, ailelerin eğitim yoluyla desteklenmesi sağlıklı bireylerden oluşan bir toplum yapısına ulaşmada son derece önemlidir. Ailelerin desteklediği bu tür programlara katılan annelerin sosyal, psikolojik ve sağlıkla ilgili gereksinimlerinin karşılandığı, öz güvenlerinin ve yaşamları üzerindeki kontrollerinin arttığı gözlenmiştir.

Sıra Sizde 2

Etkili bir müdahale programının yapısı oluşturulurken programın bireysel olarak planlanmasına, iş birlikli bir yaklaşım gerektirmesine, çocuğun davranışlarının sıklığı, yoğunluğu ve süresinin belirlenmesine, çocuğun gelişimini değerlendirme yardımı olan geçerli ve güvenilir veri toplama araçlarının olmasına özen gösterilmelidir. Bunun yanı sıra etkili bir müdahale programı, olumlu ve önleyici olma, öğretmenle birlikte aileyi de sürece dâhil etme, olumlu davranışların kalıcılığını ve genellemesini destekleme gibi özellikleri de içermelidir.

Sıra Sizde 3

Alanyazında erken müdahale programlarının genellikle ev ziyaretleri, kurum merkezli erken çocukluk programları, ilköğretim bünyesindeki kurum merkezli programlar, çocuk-aile odaklı programlar, sağlık hizmetlerine yönelik ve ev ziyaretlerine dayalı programlar biçiminde sıralandığı görülmektedir. Alanyazında erken müdahale programlarına yönelik bir diğer sınıflama, bu programları tek odaklı ve iki kuşağa (jenerasyona) yönelik programlar olarak iki gruba ayırarak yapılan sınıflamadır.

Sıra Sizde 4

Dünyada gelişmiş ülkelerde uygulanan gelişimsel destek programları arasında Head Start, Perry Çok Kapsamlı Anaokulu Programı, Öğretmen Olarak Aileler, Montessori, Portage vb. programlar yer almaktadır.

Sıra Sizde 5

Dünyada gelişmekte olan ülkelerde uygulanan gelişimsel destek programları arasında Bolivya Çocuk Gelişim Programı, Hindistan Erken Çocukluk Eğitimi Projesi, Kolombiya Eve Dayalı Toplumsal Bakım Programı gibi programlar yer almaktadır.

Sıra Sizde 6

Türkiye'de uygulanan gelişimsel destek programları arasında Anne-Çocuk Eğitim Programı, Ana-Baba Okulu, Baba Destek Programı, Gezici Anaokulu Projesi, Küçük Adımlar Programı gibi programlar yer almaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akoğlu, G. ve Şipal, R. F. (2012). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklara yönelik erken müdahale yaklaşımları: Dünyadan ve Türkiye'den uygulamalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 213-224.
- Aksu-Koç, A., Bekman, S. ve Erguvanlı-Taylan, E. (2004). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir erken müdahale modeli: Yaz anaokulu pilot uygulaması*. Boğaziçi Üniversitesi ve Anne-Çocuk Eğitim Vakfı.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal-Aksoy, A., Bütün-Ayhan, A., Yıldız-Bıçakçı, M. ve Erdoğan, S. (2011). The effects of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months. *Social Behavior and Personality*, 39(2), 241-250.
- Ayadgül, B. (2007). *Ekonomik ve toplumsal kalkınma için erken çocukluk eğitimi: Önemi, yararları ve yaygınlaştırma önerileri raporu*. İstanbul: AÇEV Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Beard, K. Y. ve Sugai, G. (2004). First step to success: An early intervention for elementary children at risk for antisocial behavior. *Behavioral Disorders*, 29(4), 396-409.
- Bekman, S. (1997). Evde destek programının okul öncesi çocuklarda uzun dönemdeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 106, 36-51.
- Bekman, S. (1998). *Eşit fırsat: Anne-çocuk eğitim programı'nın değerlendirilmesi*. İstanbul: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Bekman, S. (2003). Türkiye'deki erken çocukluk eğitimi sistemi ve erken çocukluk eğitiminde farklı modeller. *Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu*. İstanbul: AÇEV Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Bekman, S. ve Gürlesel, C. F. (2005). *Doğru başlangıç: Türkiye'de okul öncesi eğitim*. İstanbul: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD).
- Bekman, S., Sucuka, N. ve Özdemir, A. (2003). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi için anne destek programı*. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Çamlıbel-Çakmak, Ö. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 1-17.

- Çelebioğlu-Morkoç, Ö. (2011). 4-5 yaş grubu çocuklarına yönelik hazırlanan erken müdahale programının etkililiğinin belirlenmesi: Çanakkale ili örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Dutton Tillery, A., Varjas, K., Meyers, J. ve Smith Collins, A. (2010). General education teachers' perceptions of behavior management intervention strategies. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12(2), 86-102.
- Erdil, Z. (2010). Sosyo-ekonomik olarak risk altında bulunan çocuklara yönelik erken müdahale programları ve akademik başarı ilişkisi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 72-78.
- Karoly, L. A., Kilburn, M. R. ve Cannon, J. (2005). Proven benefits of early childhood interventions. Santa Monica, CA: RAND Corporation research brief series. http://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9145.
- Kartal, H. (2005). Erken çocukluk eğitim programlarından "anne-çocuk eğitim programı"nın altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kartal, H. (2007a). Erken çocukluk eğitimi programlarında Anne-Çocuk Eğitim Programının altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. *İlköğretim Online*, 6(2), 234-248. <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden elde edildi.
- Kartal, H. (2007b). Geleceğe yapılan yatırım: Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(1), 517-554.
- Kartal, H. (2008). Çocuk ve aileyi desteklemeye yönelik ev ziyaretlerine dayalı erken müdahale programları ve programların etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 1-28.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye'deki örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 99-111.
- Kılınç, F. E. ve Aral, N. (2015). Erken müdahale için bir model: Anne-çocuk etkileşim programı. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Kırcaali-İftar, G. (2000). *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın aile görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G., Kurt, O. ve Ülke-Kürkçüoğlu, B. (2014). *Otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı-I*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kırcaali-İftar, G., Uzuner, Y., Batu, E. S., Vuran, S. ve Erge-
nekon, Y. (2001). *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı Eskişehir uygulamasının aile rehberi görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi*. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayını.
- Koç, A., Erguvanlı-Taylan, E. ve Bekman, S. (2002). *Türkiye'de okul öncesi eğitim: Hizmete duyulan ihtiyaçların saptanması ve çocuğun dil yetisi düzeyinin değerlendirilmesi*. Araştırma Raporu, Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonu (Proje No: 00R101) ve Anne-Çocuk Eğitim Vakfı. http://www.acev.org/araştırma/araştırma/okuloncesi_egitimi_dil_yetisi.doc
- MEB (2003). Milli Eğitim Bakanlığı Okul öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü, Okul öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özdoğan, F. (2006). Türkiye'de uygulanan anne-baba eğitim programları. *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu sunum kitabı* içinde (s. 29-34).
- Sandall, S. R., Smith, B. J., McLean, M. E. ve Alison, B. R. (2002). Qualitative research in early intervention/early childhood special education. *Journal of Early Intervention*, 25(2), 129-140.
- Sucuoğlu, B., Küçüker, S., Kobal, G., Özenmiş, P., Kaygusuz, Y. ve Ceber Bakkaloğlu, H. (2001). *Küçük adımlar erken eğitim programı*. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayını.
- Temel, Z. F. (2003). Aile eğitim modeli: Dünyada ve Türkiye'deki uygulamalar. *Erken çocukluk eğitimi politikaları: Yaygınlaşma, yönetim ve yapılar toplantısı raporu*. İstanbul: AÇEV Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Temiz, N. ve Akman, B. (2015). Erken çocukluk döneminde erken müdahale konusunda bilim insanlarının bilgi, tanımlama ve rolleri ile ilgili değerlendirmeleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 30-47.
- Tezel-Şahin, F. ve Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir? *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(12), 7-12.
- Tufan, M. ve Yıldırım, Y. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin erken müdahale ve kaynaştırma kavramları hakkındaki bilgi düzeylerinin ve özel gereksinimli çocuklar için yaptıkları öğretimsel uyarlamaların incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 2(4), 1-13.
- Van der Gaag, J. (2005). From child development to human development. M.E. Young (Ed.). *From early childhood development to human development* içinde (s. 63-78). Washington DC.
- Yıldırım-Doğru, S. (2011). Erken çocuklukta özel eğitim. S. Yıldırım-Doğru (Ed.). *Erken çocukluk döneminde özel eğitim* içinde (37-102). Ankara: Maya Akademisi.

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Sosyal dezavantajlı çocukların tanımı ve kapsamını açıklayabilecek,
- Sosyal dezavantajlı çocukların aile özelliklerini açıklayabilecek,
- Sosyal dezavantajlı çocuklar için gelişimsel destek programlarının önemi ve kapsamını açıklayabilecek,
- Sosyal dezavantajlı çocuklar için uygulanan gelişimsel destek programı örneklerini tanıyabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Dezavantajlılık
- Sosyal Dezavantajlı Çocuklar
- Çalışan Çocuklar
- Sokak Çocukları
- Şiddete Maruz Kalan ve Suç İşleyen Çocuklar

İçindekiler

Sosyal Dezavantajlı Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Dezavantajlılık günlük yaşamda sıkça kullanılan ve içinde bulunulan kimi durumların değerlendirilmesini sağlayan bir durum olarak ifade edilebilir. İyi ve kötü yönleri, yararları ve zararları vb. karşılaştırmalar yapılması gerektiğinde, avantajları ve dezavantajları neler olabilir şeklinde düşünülür (Güngör, 2011). Dezavantaj göreceli bir kavramdır. Bir çocuk için sosyal olarak dezavantajlı denildiğinde o çocuğun başka bir sosyal yaşamdaki diğer bir çocuğa göre dezavantajlı olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır (Havighurst, 1965).

Sosyal açıdan dezavantajlı çocuk, yetkin ve doyurucu bir yaşam sürmek için geçerli yetiştirilme süreci kesintiye uğramış çocuktur. Sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar, sorularına yanıt veren ve onları soru sormaya teşvik eden; kelime haznesini kelimelerle, sıfatlarla ve zarflarla genişleten; dünyaya ait görüşünü savunma ve açıklama hakkı ve gereksinimi tanıyan aile sohbetinden yoksundurlar. Okuma örneği oluşturan; çeşitli renklerde, boyutlarda oyuncaklar ve oyun araçları, elini ve zekâsını kullanarak becerisini zorlayan nesnelere sunan bir aile ortamından yoksundurlar. Çok okuyan, çocuğuna okuyan; eğitimin değerli olduğuna yönelik inançlarını gösteren; okuldaki başarıları için onu ödüllendiren anne ve babadan yoksundurlar (Havighurst, 1965).

SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR: TANIM VE KAPSAM

Sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar denilince, onların sosyal açıdan dezavantajlı ailelerden gelmeleri düşünülür. Sosyal olarak dezavantajlı çocuklar, toplumun her kesiminden gelmekle birlikte daha çok gelir düzeyi olarak toplumun alt kesiminde yer alırlar ve kırsala dayalı bir geçmişe sahiptirler (Havighurst, 1965).

Sosyal olarak dezavantajlı grubu oluşturan kişiler şu özellikleri taşır (Havighurst, 1965):

- Bu gruplar gelir düzeyi olarak toplumun en altında yer alırlar.
- Kırsala dayalı bir geçmişe sahiptirler.
- Toplumun büyük çoğunluğunda sosyal ve ekonomik ayrımcılığa uğramaktadırlar.
- En çok büyük şehirlerde görülmelerine karşın çok yüksek gelirli topluluklar dışında her yerde bulunmaktadırlar. Kırsal alanda sayıları oldukça fazladır.

Sosyal olarak dezavantajlı çocukların büyük çoğunluğu bu gruptan olmakla birlikte hepsi bu kesimden gelmez. Bu gruplardaki tüm çocuklar sosyal olarak dezavantajlı değildirler ancak büyük çoğunluğunun öyle olduğu düşünülmektedir (Havighurst, 1965).

UNESCO (2010) dezavantajlı bireyleri; grupsal, yoksullukla ilişkili, konumsal ve bireysel farklar olmak üzere dört kategori altında incelemektedir:

- *Grupsal*: Etnisite, dil, din, ırk ve yerliliği kapsamaktadır.
- *Yoksullukla ilişkili*: Sosyoekonomik statü ve gelir yoksulluğunu kapsamaktadır.
- *Konumsal*: Yaşanılan yerin kentsel ya da kırsal bölge oluşu ile göçmenlik statüsünü ifade etmektedir.
- *Bireysel farklar*: Eğitilebilirlik ve özel eğitim gereksinimini ifade etmektedir.

Özellikle son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olmak üzere güç koşullar ya da risk altındaki çocuklar tanımlamasına uyan çocukların sayısı artmaktadır. Bu çocukların risk altında olarak değerlendirilmelerinde birinci etmen, çocukluk dönemlerinde yaşlarına uygun olmayan, tehlike ve riskleri içeren bir yaşam içerisinde olmalarıdır. Gelişimin temel kurallarından olan “Her çocuk yaşının gerektirdiği yaşamı yaşamalıdır.” ilkesinin bu kategoride yer alan çocuklarda gerçekleşmediği görülmektedir. Oyun çağındaki çocuğun oyun oynaması, okul çağındaki çocuğun okula gitmesi gerekirken bu çocukların yaşamlarını başka biçimde tehlikeli ve gelişimlerini engelleyen boyutlarda sürdürdükleri görülmektedir. Bunun yanı sıra davranış bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite sendromu, karşı olma ve karşıt olma bozukluğu gibi ruhsal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar da bu gruba dâhil edilmektedir.

Bu gruplar değerlendirildiğinde dikkati çeken konu, grupların birbirinden bağımsız olmadığı, tam tersine iç içe geçmiş olduklarıdır. Sokak çocuklarının önemli bir kısmının suça itilen çocuklar grubuna da girdiği izlenmektedir. Sokakta yaşamının doğal uzantısı olarak suç işleme ve sürekli çetelerde yer alarak suçlu olma kavramı yaşanmaktadır. Başka bir deyişle bu çocukları ayıran bir sınır yoktur. Çocuk dayak yemiş ve şiddet görmüşse, istismara maruz kalmışsa sokağa kaçır. Bu durumda çocuk sokakta suçla tanışır. Daha doğrusu çeteler hâlinde yaşayan çocukların arasına karışmak zorunda kalır. Tek başına yaşamaya olanaklı değildir. Bu durumda suça karışması kaçınılmaz duruma gelir.

Sosyal dezavantajlı çocuk kavramının genellikle çalışan çocuklar, sokak çocukları, şiddete maruz kalan ve suç işleyen çocuklar, göç etmiş, mülteci çocukları kapsadığı görülmektedir.

Çalışan Çocuklar

Çocukların küçük yaşlarda tehlikeli işlerde çalışmaya başlaması çocuğun gelişimine zarar verme riskini arttırmaktadır. Yapılan işin niteliği, çalışma saatleri ve koşulları çocuklar için risk ve tehlike oranını artırabilmektedir (O'Donnel, 2004). Böylece çocukların erken yaşta çalışma yaşamında yer alması, onların eğitim olanaklarından yeterince yararlanmasını da engellemektedir. Bu durum, küçük yaşta çalışma yaşamında yer alan çocuğun yetişkinlik döneminde insanca bir yaşam için gereken çalışma ücretinden ve koşullarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu çocuklar büyüdüklerinde yaşam koşulları değişmediğinden yoksulluk kendileri için bir kısır döngü durumuna gelmektedir (Bilgin, 2012).

Günümüzde dünyada çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri “kölelik, cinsel sömürü, yasa dışı etkinlikler ve tehlikeli işler” kapsamında değerlendirilen etkinlikleri içermektedir. Çocuğun sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimi açısından zararlı olan işler kapsamında sokakta çalışan/çalıştırılan ya da sokakta yaşayan çocuklar da bu kategori içerisinde yer almaktadır (Güder, 2002'den akt: Bilgin, 2012).

Freud'un da belirttiği gibi çocuk için çalışma da dâhil diğer tüm konularda “en az zararlı olan çözüm” çocuğun yüksek yararını ifade etmektedir (Akyüz, 2000). Böylece “çocuğun yüksek yararı” konusunun çocuğun korunmasını ve güvenliğini de kapsadığı söylenebilir. Burada önemli olan çocuk için “en az zararlı olan” çözümün seçilmesidir.

Türkiye'de çocukların çalışmasının temel nedenleri ile çocuk çalışması konusunda uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sonuçları, büyük oranda birbiriyle benzerlik göstermekte ve genel olarak çocuk işçiliğinin temel nedenleri; yoksulluk, göç, nüfus faz-

Sosyal dezavantajlı çocuklar genellikle şu davranışları sergilemektedir:

- Okuldan kaçma,
- Alkol, madde kullanma,
- Suç işleme ya da suç işleme eğilimi içinde olma,
- Şiddet eğilimi gösterme,
- Sokakta çalışma,
- Evden kaçma,
- Kendine zarar verme.

lalığı, geleneksel bakış açısı, eğitim olanaklarının yetersizliği gibi etmenleri içermektedir (Tor, 2010). Çocukların en yoğun istihdam edildikleri ekonomik etkinlik kolu ise tarımdır. Bu sektörü sırasıyla imalat, hazır giyim, metal, çimento, tekstil, ağaç işleri, ticaret, hizmet sektörleri izlemektedir. Ülkemizde çocuklar ayakkabı boyacılığı, otoparkçılık, oto cam siliciliği, kâğıt, pet şişe, kutu toplama işleri gibi kayıt dışı işlerde de yoğun olarak çalışmaktadırlar.

Ülkelerin içinde bulunduğu yapısal sorunlar çocuk iş gücü problemini beraberinde getirmektedir. Çocukların çalışma yaşamında var olmasının temel nedenleri yoksulluk ve eğitimsizliktir. Bulutay'a (1995) göre çocuklar başlıca iki nedenle çalıştırılmaktadırlar. Bunlardan birincisi çocuklar ailelerinin geleneksel yaşamının sürdürülmesine katkıda bulunabilmek için çalışmakta, ikincisi ise ailelerinin geliri yetersiz olduğu için; dükkânlarda, fabrikalarda, atölyelerde ve sokaklarda aile bütçesine yardımcı olmak amacıyla çalışmaktadır.

Çalışan çocukların ailelerinin genel olarak gelir düzeyleri düşük olduğu için aileler çocuğun kazandığı paraya gereksinim duymaktadır. Sanayileşme sürecini tamamlayamamış, eğitim oranı düşük, nüfus artış hızı yüksek, dolayısıyla nüfus yapısı genç olan ülkelerde bireyler çoğunlukla yoksulluğun zorlayıcı baskısı altında kalmakta; böylece çocuk iş gücü problemi ortaya çıkmaktadır (TİSK, 2010).

Ailelerin yoksul olması, çocuğun eğitim masraflarını karşılayamamasına neden olmakta ve çocuğun okula devamını engellemektedir. Okula gidemeyen ve yeterli eğitim alamayan çocuklar, aile bireyleri gibi donanımsız, düşük gelirli, vasıfsız olmakta; bu durum da yoksullukla sonuçlanmaktadır (Tor, 2010). Yapılan araştırmalar çocuk iş gücünün en önemli nedeninin yoksulluk olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksul olan aileler, gelirlerinin büyük bir bölümünü beslenmeye harcadıkları için çocuklarının kazanmış olduğu para onların eğitim almasından daha değerlidir. Başka bir deyişle ailelerin asgari düzeyde geçinmeye yetecek kadar bütçeye sahip olmamaları, çocuklarının okul masraflarını karşılayamamalarına, onların eğitimlerine devam edememelerine ve çalışma yaşamına itilmelerine neden olmaktadır (Terzi, 2009). Nitekim, dünya genelinde 5-14 yaş grubunda 67 milyon çocuğun tehlikeli olmayan işlerde (ailenin tarım ve ev işleri ya da ticari işlerde ebeveyn yardım etme) ve 180 milyondan fazla çocuğun da tehlikeli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir (O'Donnel, 2004).

Çocuk iş gücünün en önemli nedenlerinden biri de çalışan çocukların ailelerinin eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır. Bu durum, çocuk yetiştirme ve çocuk sorumluluğu konusunda ailelerin eksik bilgi düzeyi ve bilinçsizliğinden kaynaklanmakta ve bu nedenle çocuklar geleneksel yöntemlerle yetiştirilmektedir. Eğitim düzeyinin yetersizliği anne-babaların "çocuk sorumluluğunu" tam anlamıyla kavrayamamasına yol açmaktadır. Aileler, çocuklar üzerinde para kazanması gerektiğine yönelik baskı kurmaktadır. Bununla birlikte eğitimsiz aileler, çocuğun çalışmasının şimdiki ve gelecekteki tehlikelerini kestirememektedirler (Fidan, 2001).

Göç kavramı Türkiye'de çalışan çocuk ya da çocuk işçiliği sorununu besleyen etmenlerden biridir. Köyden şehire göç eden aileler, köyde tarım sektörü ile uğraşmayı bırakıp şehire taşınmaktadır. Şehire yerleşen aileler, şehirlerde zorunlu olarak ya sanayi ya da hizmet sektöründe kendilerine iş olanağı bulabilmektedirler. Bunun sonucunda köyden şehire göç eden ailelerin şehirdeki iş sektörleri için niteliksiz iş gücü ortaya çıkmaktadır. Niteliksiz iş gücü beraberinde yoksulluğu getirmektedir. Köyden şehire yaşanan göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk, çocukların eğitimden uzaklaşmalarına ve çalışma yaşamına atılmalarına neden olmaktadır (Şahin, 2009: 35).

TÜİK'in 2012 yılı çalışan çocuklar anketi sonuçlarına göre, ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, 6-17 yaş grubundaki çocukların çalışma nedenlerinin başında %41.4 ile "hane halkı gelirine katkıda bulunmak", ikinci sırayı %28.7 ile "hane halkının ekonomik etkinliklerine yardımcı olmak", üçüncü sırayı ise %15.2 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak" almaktadır. Ailenin isteği nedeniyle çalıştığını belirten çocukların oranı %6, kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise %6.8'dir (TÜİK, 2012).

Sokak Çocukları

Atauz (1998) *sokak çocuğunu*; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mekân edinmiş, sorumlu yetişkin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan, henüz yetiştikliğe ulaşmamış herhangi bir kız ve erkek çocuk olarak tanımlamaktadır.

Sokak çocukları ile sokakta çalışıp da gece ailesinin yanına dönen çocukları ayırmaya yönelik tanımlamalar 1980'li yılların başlarında hazırlanan programlarda ortaya konulmuştur. Bu programlarda *sokak çocukları*; gerçek evleri ailelerinin yanı değil de boş araziler ve konutlar olan, sorumlu bir yetişkinin koruma, denetleme ve yönlendirmesinden uzak olan çocuklar olarak tanımlanmıştır. 1980'li yılların sonlarında UNICEF Güney Amerika deneyimlerinden edindiği düşüncelerle "sokaktaki çocuklar (the children on street)" ve "sokağın çocukları (children of the street)" gibi bir ayrıma gitmiştir. "Sokaktaki çocuklar" ya da "sokakta çalışan çocuklar" deyimi; ailesinden giderek daha az destek alan, ailesinin geçim sorumluluğunu sokaklarda ve pazarlarda çalışarak paylaşan çocukları kapsar. Bu çocuklar için aile ortamı; oyun, kültürel etkinlik ve günlük yaşam mekânı olma özelliğini kaybetmiştir. Bu çocuklar için sokaklar, günlük etkinliklerin gerçekleştiği mekânlara dönüşmüş olmakla birlikte, çocukların çoğu akşamları evlerine dönmektedir. Aileleri ile olan ilişkileri zayıflasa da çocukların ev ya da aileye olan bağlılıkları devam etmektedir. "Sokağın çocukları" ise günlük geçim mücadelesinde ailelerinden hiçbir destek almayan, yalnız başlarına yaşayan, küçük bir grubu tanımlamaktadır. Bu çocuklar genellikle "terk edilmişler" olarak adlandırılmaktadır. Bu çocuklar güvensizlik duygusu, istenmeme, şiddete maruz kalma gibi nedenlerle ailelerini terk etmiş, evle olan bağları kopmuş ve bu nedenlerle aileden uzaklaşmış bir gruptur. UNICEF yapılmış kimi araştırmalarından hareketle "aileleriyle bağı kalmamış ya da terkedilmiş çocuklar" ile "sokakta yaşamayı seçen" ve "nadiren ailesiyle ilişkisi olan çocuklar" arasında da bir ayrım yapmıştır (Ennew, 2003; Phillips, 1994).

Sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları çeşitli şiddet, ihmal ve istismar edilme durumları; başkalarına şiddet uygulama, evden-okuldan kaçma, okulda başarısızlık, madde kullanma, madde bağımlısı olma, sokaktaki suçlu gruplarına katılma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan dolayı sokakta, evde ve okulda şiddete maruz kalarak küçük yaşlarda şiddeti öğrenmektedir. Böylece çocukların bir kısmı, yaşadıkları şiddetin etkisiyle şiddetin çocukları olmaktadır.

Çocuklar, aile içerisinde sevidiklerinde, anne ve babalarını güvenilir bulduklarında, anne ve babanın onların gereksinimlerini karşılamada duyarlı olduklarını gördüklerinde kendilerini rahat hissetmektedirler (Giddens, 2000). Sokakta çalışan çocukların ailelerinin yaşadığı yoksulluk, zorunlu göç, terör ve güvenlik olayları nedeniyle yaşanan travmalar, çocuklar açısından birçok dezavantajlı durumu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda bölgede var olan çocuklara ilişkin kimi olumsuz geleneksel değerler (çocukların erken yaşta çalıştırılması, tüm aile bireylerinin ailenin geçiminden sorumlu olduğu inancı, eğitimin insan yaşamındaki öneminin yeterince fark edilmemesi, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi gibi), aile içerisinde yaşanan çatışmalar ve ailenin dağılması gibi nedenler,

çocukların gereksinimlerinin karşılanmasında duyarsızlığın oluşmasına neden olmaktadır. Bu duyarsızlık algısı, çocukları dezavantajlı duruma getirirken aynı zamanda onları tehlike ve risklere açık hâle getirmektedir.

Ülkemizde büyük şehirlerde aile içi baskıdan, şiddet ve tacizden kaçarak kurtuluşu sokakta arayan binlerce çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, daha çok sokak çocuklarının karşılaştıkları tehlike ve risklerin bir sonucudur. Buna bağlı olarak tiner ve bali koklama, hırsızlık, fuhuş, yankesicilik, kapkaç vb. suçlar sokak çocuklarının olası davranış sapmaları olmaktadır. Sokaklarda yaşayan çocuklar tüm zararlı alışkanlıkları edinme riski altındadırlar. Bu durumda bu çocuklar yalnızca kendileri için değil, toplumun tüm kesimleri için bir risk oluşturmaktadırlar.

Şiddete Maruz Kalan ve Suç İşleyen Çocuklar

Günümüz toplumlarında yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerden kuşkusuz en çok etkilenen kesim çocuklardır. Hızlı toplumsal değişim süreci, şiddet sorununu da beraberinde getirmektedir. Hızla artan toplumsal sorunlara, şiddete bağlı olarak suçluluk da eklenmektedir. Modernleşmeye koşut olarak şiddet olgusunun toplumda her geçen gün artması ve boyut değiştirmesi, sosyal çevrenin, teknolojinin ve medyanın çocuğun sosyalleşme sürecindeki etkisini farklı açılardan sorgulama gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde çocukların ve gençlerin teknolojiye bağımlı duruma gelmesi ve teknolojinin sunduğu şiddetin aile ve okul ortamına yansımaları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bu anlamda kırsal ve kentsel yaşamda şiddetin algılanış biçiminin çocuklar ve gençler arasında farklılaştığı görülmektedir.

Araştırmalar tüm yaş gruplarında fiziksel ceza alan çocukların fiziksel ceza almayan çocuklara göre çoğunlukta olduğunu ortaya koymaktadır. Fiziksel darp ve ceza, çocuklara yapılan istenmeyen uygulamaların başında gelmektedir. Bu konu yalnızca anne ve babaların çocukları üzerindeki fiziksel tacizi ile sınırlı değildir. Ailenin dışında okul, sokak, medya ve hatta tümüyle toplum şiddeti yaratan, körükleyen ve ateşleyen kurumlara ve ortamlara dönüşebilmektedir.

Toplumdaki bu geniş sorumluluk ağı kendine düşenleri gereği gibi yerine getirmediği zamanlarda aile kaçınılmaz bir şiddet ortamına dönüşmektedir. Aile içi şiddetin doğrudan kurbanları olan çocukların olası tepkileri ve kişilik özellikleri ise şiddeti uygulayanlara derin bir nefret yoğunlaşmasıyla belirginleşmektedir. Aile Araştırma Kurumunun bulguları bu önermeyi doğrulamaktadır:

- Şiddet uygulanan hanelerin %74.5'inde çocuklar şiddete şahit olmaktadır.
- Şiddeti gözlemleyen çocukların gösterdikleri tepkilerin içinde en sık rastlanılan %54'lük bir oranla 'koru'dur.
- Örneklemin %8.4'ü çocukların yaşının henüz bir şey anlayamayacak kadar küçük olduğunu belirtmiştir.
- Çocukların %16.4'ü tepkilerini 'babayı sevmemek' şeklinde göstermektedir.
- Şiddete tanıklık eden çocukların %6.9'u hiç ses çıkartmamaktadır.
- Çocukların %4.9'u içlerine kapanmakta ve %4.9'u ise saldırgan davranışlara yönelmektedir.

Yavuzer (1993) farklı tanımları yapılan "suç" kavramının Ceza Hukuku'nun tanımladığı gibi "yasanın cezalandırdığı hareket" olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü olduğunu ifade etmektedir. Çağlar (1981) suça yönelen çocukları; davranışları, sosyal çevreleri, anne-baba tutumları veya kişisel özellikleri nedeniyle suç işlemeye yatkın ya da suç işleme tehlikesi içinde bulunan çocuklar olarak tanımlamıştır. Ayrıca Çağlar'a (1981) göre suçlu çocuklar; aşırı alkol, ilaç kullanma, çocuğun kötüye kullanılması, çeşitli ruh hastalıklarının ve psikopatiye kadar uzanan karakter bozukluklarının kurbanlarıdır

(Akt. Sürücü ve Arslan, 2002). Suç işleyen çocuklar küçük yaşlarda hiç sevgi ve sempati görmemiş, aldatılmış ve bunun sonucunda olumsuz davranış örüntüleri geliştirmiş bireylerdir.

Küçük yaşlarda tüm çocuklar ufak tefek suçlar işlerler. Hatta kimi uzmanlara göre, her çocuk kendisini yenebilecek suçluluk dürtülerine sahiptir; aslında suçluluk kategorisine girdiği hâlde, önemsiz sayılan küçük suçları işlemeyen hiç kimse yoktur. Ancak bu küçük suçları işleyen çocukların gelecekte de suç işleyecekleri, suçlu olacakları anlamına gelmez. Gelişim süreci içinde çocukların büyük bir bölümü toplumsallaşmada ve çevreye uyumda dengeyi sağlar.

Bozuk aile düzeninden kaynaklanan suçlulukta, çocuğa birtakım kötü davranış örnekleri aşılanır. Çocuk, aile ve yakın çevresinin kusurlu yanlarını benimser ve ana dilini öğrendiği gibi bunları da öğrenir. Ekonomik yoksunluk nedeniyle işlenen suçlar, yaşamlarının ilk yıllarında sürekli olarak yoksulluk çekmiş ve yaşama yolunu suç işlemekte bulan büyük bir grup çocuğu kapsar.

Çocukları suç işlemeye iten etmenler çok çeşitlidir. Çocukları suça sürükleyen etmenlerin değişik kaynakları olabilir: Aile, akran grubu, okul, toplumun sosyal ve ekonomik politikaları, eğitim, sağlık, sosyal refah sistemi, çocuk adalet sistemi, medya, toplum ya da kişinin bireysel özellikleri bunlardan kimileridir. Türk eğitim sisteminde okuldaki şiddet, çocuk suçluluğunu oluşturan etmenler arasında yer almaktadır. Çocuk suçluluğunun eğitim kurumlarında ortaya çıkmasına neden olan okuldaki etmenlerin kimileri; öğrencilere yönelik fiziksel ceza kullanılması, öğrencilerin okul çalışanlarına ve birbirlerine uyguladıkları şiddet, okul yöneticilerinin şiddet uygulama eğilimleri, öğrenci velilerinin okul çalışanlarına uyguladığı şiddet biçiminde sıralanabilir. Okulda çocuk suçluluğunun etmenleri olan bu unsurların temelinde suçun kalıtsal, kültürel, töresel, ahlaksal, toplumsal tabakalaşma gibi bireysel, psikolojik ve sosyolojik özellikleri bulunmaktadır.

Çocuğun suç işlemesinde birincil kaynak olarak aile yer alırken ailenin dışında çocuğun kişiliğinin oluşmasında ve sosyalleşmesinde etkili olan diğer sosyal kurumlar da önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca akran gruplarının ve kitle iletişim araçlarının da çocuğun olumsuz yönde sosyalleşmesinde ve suça yönelmesinde etkili olan etmenlerden olduğu bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Yapılan araştırmalar, anne-baba kaybının uyum bozukluğu kadar davranış bozukluğunda da önemli rol oynadığını göstermektedir. İntihar girişiminde bulunan ve çeşitli bunalım belirtileri gösteren hastaların büyük bir bölümünün ilk çocukluk yıllarında annelerini kaybettikleri saptanmıştır. Ayrıca annenin varlığına karşın, çocuğa yeterince sevgi iletilmemesini de içine alan anneden yoksunluk beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı bunalımını getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları bu tür tepkilerle ortaya koyan çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve kişilik yapısında dengesizlikler görülür. Bowlby, karakterin biçimlendirdiği ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalmanın çocukta suçlu kişilik yapısının oluşumunda en büyük etmen olacağını ileri sürmektedir (Akt. Taşdelen, vd. 2014: 21). Nitekim, mala ilişkin suçlardan oluşan deneklerin %40'ının ilk beş yıl içinde annelerinden ayrı kaldıkları saptanmıştır. Hükümlü gençler üzerinde yapılan bir araştırmada suçlu deneklerin %46'sının çeşitli nedenlerle anne-babalarından ayrı kaldıklarını, %22'sinin de parçalanmış ailelerden geldikleri belirlenmiştir.

Çocuk suçluluğuna, problemleri evre ya da geçiş evresi olarak adlandırılan ergenlik döneminde daha çok rastlanmaktadır. 14 yaş gerek İngiltere gerekse kimi Avrupa ülkeleri ve ülkemizde en çok suç işlenen yaş olarak belirlenmiştir. Ayrıca ülkemizde suçluların yaklaşık yarısını yirmi beş yaşın altındaki çocuk ve ergenlerin işledikleri ve ileri yaşlarda suç işleyenlerin büyük bölümünün, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde de suç işlemiş oldukları belirlenmiştir.

Perry (2001) aşağıdaki özelliklere sahip çocukların şiddete başvurma bakımından risk altında olduklarını belirtmektedir (Akt. Taşdelen, vd. 2014):

- Saldırgan ve tepkisel olanlar, dürtülerini kontrol edemeyenler,
- Okulda sosyal etkinliklere katılmayıp dışarıda kalanlar,
- Derslerinde sorun yaşayan başarısız öğrenciler,
- Parçalanmış ailelerden gelenler ve çocuğa nasıl davranması gerektiğini yeterince bilmeyen anne ya da babası olanlar,
- Evde şiddete uğrayan ya da şiddete şahit olanlar,
- Geçmişinde istismara uğrayanlar.

Aşağıdaki davranışları sergileyen öğrencilerin de şiddetin yakın işaretlerine sahip oldukları söylenebilir:

- Arkadaşları ya da aile bireyleriyle fiziksel olarak ciddi boyutlarda kavga etmek,
- Eşyalara ciddi oranda zarar vermek,
- Nedeni basit gibi görünen olaylar karşısında bile şiddetli biçimde öfkelenmek,
- Ölümcül şiddet uygulayacağına ilişkin ayrıntıları belirtilen tehditler etmek,
- Ateşli, kesici silah ve diğer tehlikeli aletlere sahip olmak ya/ya da bunları kullanmak,
- Kendini yaralayacağına ya da intihar girişiminde bulunabileceğine ilişkin tehditlerde bulunmak.

Şiddete ilişkin uyarı işaretleri yakın bir tehlikeyi gösteriyor ise yapılması gereken ilk ve en önemli şey güvenlik önlemleri almak ve hemen harekete geçmektir. Okul yöneticileri ve olası durumlarda emniyet güçleri, hemen devreye girip müdahale ederken öğrencinin aşağıdaki özellikleri taşıyıp taşımadığını da hesaba katmalıdırlar:

- Öğrencinin şiddet uygulayacağına ilişkin zaman, yer ve uygulayacağı yöntemi ortaya koyan ayrıntılı bir planının olması,
- Saldırgan bir geçmişinin olması,
- Geçmişinde yaptığı tehditleri yerine getirmiş olması,
- Üzerinde bıçak ya da silah olması,
- Çevresindekileri bu silahları kullanmakla tehdit etmesi.

SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR VE AİLE

Toplumsal bir kurum olan aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle de bireyi ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirir. Aile çocuğun yetişmesinde etkin bir toplumsallaştırma kurumudur. Evlerinde yakın ilgiyle büyüyen, demokratik bir ortamda yetişen çocuklar etkin, özgür ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde en başarılı çocuklar olmaktadır. Araştırmalara göre, hoşgörülü ve demokratik ailelerde büyüyen çocuklar, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, girişken, yaratıcı, düşüncelerini özgürce ileri süren ve paylaşan çocuklar olmaktadır. Bu tür çocuklarda kendini denetleme arzusuna daha erken rastlanmaktadır. Buna karşılık, katı bir denetim altında tutulan ya da eğitim yöntemleri değişken olan ailelerde büyüyen çocuklar, boyun eğmeme ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek istemekte ve kendi iç dünyalarını açıklamakta zorluk çekmektedirler. Anne-babanın duygusal sorunlarının olması, evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, çocuğun aile içinde kavga ve çekişmeye tanık olması biçimindeki kötü ev koşulları; çocuğu karmaşaya, iç çatışmaya ya da suç kabul edilen davranışlara itebilir. Aşırı koruma, çocuğunu diğerinden ayırarak sevme, çocuklarının uyum bozukluklarını görmeme, çocuklar arasında uyum bozukluğuna neden olan anne-baba davranışları arasında gösterilebilir. Aşırı baskı ve aile içindeki gerginlik ise çocuğu evden ve okuldan kaçmaya, davranış ve uyum bozuklukları göstermeye yönlendiren etmenler arasında sayılabilir.

Anne-babalar, aşırı koruma ve hoşgörünün egemen olduğu eğitim ve disiplin anlayışı kadar aşırı katı, sert ve otoriter bir uygulamanın da yanlış ve zararlı olduğunu kabul etmelidirler. Aile içinde tutarsız, katı, hoşgörüden uzak ve baskıcı disiplin uygulanması,

Çocuğun sağlıklı bir ruhsal ve toplumsal gelişme gösterebilmesinin önemli ve öncelikli koşullarından biri, ailede tutarlı bir disiplinin uygulanması ve belli ölçüde bir otoritenin, denetimin varlığı ile olmaktadır. Öte yandan sert ve aşırı otoriter bir baba, çocukta olumsuz tutumların oluşmasına ve onun uyumsuz bir birey olmasına yol açabilmektedir.

olumsuz ve uyumsuz çocukların yetişmesine neden olur. Öte yandan çocuğu tümüyle istekleri doğrultusunda serbest bırakan aşırı hoşgörölü ya da umursamaz bir yetiştirme biçimi de başkalarının zararına isteklerini engellemeyen bencilce davranışların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Çocukların bu olumsuz davranışları, anne-baba-çocuk ilişkisini, gelişimin ileri evrelerinde daha da bozabilecektir. Hatta anti-sosyal davranışlara ve suçluluğa dönüşebilecektir. Glueck, 200 suçlunun %95'inin ailesinin çocuklarına verdiği disiplinin dengesiz biçimde ya çok sert ya da çok yumuşak olduğunu saptamıştır. Ayrıca 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan gruplar üzerinde yaptıkları araştırmada, suçlu gruptaki ailelerdeki annelerin %96, babaların da %94 oranında çok sert ya da çok yumuşak disiplin uyguladıkları; buna karşılık suçlu olmayan grupta bu tür disiplin uygulayan anne oranının %66, baba oranının da %65 olduğunu bulmuşlardır (Akt. Sürücü ve Arslan, 2002). Yavuzer (1993) de araştırmada suçlu deneklerin %59,9'unun ortanca çocuk olduğuna, dolayısıyla bu çocukların ailelerinde yeterince ilgi ve sevgi görme olasılığının az olduğuna dikkati çekmektedir.

SIRA SİZDE

Aile içinde çeşitli nedenlerle istenmeyen ve sevilmeyen çocuğun tipik davranışı ne olabilir?

Tüm canlılar içinde yaşamın ilk yıllarında fedakâr, şefkatli ve düzenli anne bakımına belki de en fazla gereksinimi olan birey çocuktur. Anne, çocuğunu koruyan, doyuran ve bakan en temel kaynaktır. Anne yakınlığından ve sevgisinden, annenin sıcak ilgisinden yoksun kalan çocuklarda kişilik bozuklukları ve çeşitli gelişim kusurları görülür (Günçe, 1983). Sevgi gören çocuklar sıcak ve uyumlu bir arkadaşlık geliştirirken sevgisiz büyüyen çocuklar ilişkilerinde düşmanlık yolunu seçmektedirler. Özellikle kimsesiz çocuklar ve yetiştirme yurtlarındaki çocukların yakınmaları, buldukları yerlerde sevgi yoksunluğu içinde oluşları çerçevesinde toplanmaktadır. Nitekim anne ve baba sevgisinden yoksun oluş, buralarda kalan çocuklarda psikolojik bunalımlara ve sorunlara yol açmaktadır (Tezcan, 1991: 145).

Yörükoğlu (1980), yuvalardan birinde yaptığı inceleme ve gözlem sonucu yuvalarda yetişen çocuklarda bedensel ve zihinsel gelişme bozuklukları görüldüğünü, bunun tek nedeninin yatılı yuvalardaki ilgi, uyarma ve sevgi yetersizliği olduğunu belirtmektedir. Yuvalarda yetişip de okul çağında ve daha sonraki yıllarda izlenen çocuklarda şu ortak yanlar bulunmuştur: İlk göze çarpan durum, genel bir ilgisizlik ve çevreyi umursamazlıktır. İnsanlarla rahat iletişim kuramazlar, merak ve girişkenlikleri azalmıştır, kolay arkadaşlık kuramazlar, öğrenmeye karşı ilgisiz kalırlar ve okulda çok başarısız olurlar. Anlatım ve öğrenim yetenekleri sınırlıdır. Düşünceleri ve kavramaları zayıftır. Kısacası, zekâları donuk, duygusal tepkileri de sınırlıdır. Sevgiye susamışlardır. Birçoğu kavgacı ve saldırgan olur. Bunların içinden yetişkin çağda suça yönelenler çıkar.

Sağlıklı bir gelişim için çocuğun normal olarak ana-baba ve kardeşlerden oluşan bir aile çevresinde yetişmesi gereği, bugün için tıp, psikoloji, psikiyatri, eğitim ve sosyoloji gibi bilim dallarının görüş birliğine vardığı bir konudur. Bir toplumu oluşturan önemli unsurlardan biri şüphesiz çocuktur. Toplumun geleceği çocukların bedensel, ruhsal ve zihinsel yönden iyi yetişmelerine bağlıdır. Bugün duygusal yaşamın fiziksel ve zihinsel yaşamdan önce geliştiği, tüm gelişimin ise psiko-sosyal gelişimin önemli kaynağını oluşturduğu bilinmektedir. Nietzsche, anne şefkat ve bakımını ya da onun yerini tutabilecek duygusal bağı bulamayan çocuk Dünyada da bir giriş kapısı bulamaz demektedir (Bıyıklı, 1983).

Anne yoksunluğu ya da düzensiz anne-çocuk ilişkilerinin çocuk suçluluğuna yol açabileceğine ilk kez Bowlby tarafından işaret edilmiştir. Bu araştırmacı 44 hırsız çocukla başka problemleri olan 44 çocuğu karşılaştırmıştır. Hırsızlık yapan grubun %40'ının ilk beş yaş içinde anneden ya da anne bakımından yoksun kaldığını, diğer grupta bu oranın %2 olduğunu bulmuştur (Akt.: Günçe, 1983). Çocuğun kişiliğinin geliştiği yaşlarda

özellikle yetiştirme yurdu ve çocuk yuvalarında, ailesinden ayrı yaşamak zorunda kalan kimsesiz (dezavantajlı) çocuklarda psikolojik problemler daha çok görülmektedir.

Ailenin sosyoekonomik koşulları da çocuğun kişiliğini etkilemektedir. Yoksulluk nedeniyle sürekli aç ve sokakta kalan çocukların suç işleme olasılığı artmaktadır. Suçlu çocuğun ev koşullarının ilki ve en belirgin olanı, ailenin maddi durumudur. İstatistiksel veriler, çocuk suçluluğuyla yoksulluk ve onun getirdiği koşullar arasında dikkate değer bir ilişkinin bulunduğunu ve bu ilişkinin de önemli sayılacak ölçüde yüksek olduğunu göstermektedir. Düşük sosyoekonomik düzeydeki evde görülen bir başka yaygın eksik de ev içinde çocuk için gerekli uğraş ve eğlence olanaklarının bulunmamasıdır. Çocuğun oyun oynama, arkadaşlarını başka bir odada kabul etme hakkı vardır. Ev koşulları oyun oynamayı engelliyorsa çocuk doğal yaşamını sürdürecektir özgür bir ortam aramaya çalışacaktır. Böyle bir ortamı bulduğu anda da çocuk, anne babasının sert denetiminden uzaklaşacaktır. Bireye toplumsal değer hükümlerini kazandıran, ona ilk sosyal deneyim fırsatını veren aile ortamının gelişim sürecindeki önemi büyüktür. Ancak aile ortamındaki duygusal ve toplumsal etkileşim yetersizliği ya da kötü modellerin bulunması, bu kurumun olumsuz bir uyaran kaynağı olmasına yol açmaktadır. Aile kurumunun yetersiz ya da eksik olması durumunda, bu eksikliği giderecek en güçlü ve düzenli toplumsal kurumun okul olduğu görülür. 17. yüzyılda Victor Hugo "*Bir okulun yapılması, bir hapishanenin kapanması demektir.*" sözüyle eğitim ve suçluluk arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu vurgulamıştır.

Ekonomik yetersizliğe sahip olan kişilerin, güvenli olmayan çevrelerde yaşaması, verimsiz okullara gitmesi, yetersiz beslenme düzenine sahip olması ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanması daha olasıdır (Furstenberg, Cook, Eccles, Elder ve Sameroff, 1999; McLoyd, 1990). Yetersiz çevre koşulları çocukların gelişimleri yanı sıra okul başarılarını da etkilemektedir. Alt sosyoekonomik düzeydeki çocuklar akademik beceriler yönünden orta sosyoekonomik düzeydeki akranlarından daha yetersiz düzeydedirler ve okulu sıkıcı ve engelleyici olarak görmektedirler.

Sosyal olarak dezavantajlı çocuklar, muhakkak işçi sınıfı ya da alt tabaka çocukları olmak zorunda değildir. Ancak sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar, fakir olan ve son zamanlarda büyük şehirlere göç eden ailelerden gelme eğilimindedirler. Bu çocuklar, aileleri tarafından verilen dezavantajları yenmek için okullarda özel dikkate ve yardıma gereksinimi olan bir gruptur (Havighurst, 1965).

Okul başarısı, yetişkin başarısının başlıca yolların biri olduğu için akademik problemler, her türlü sosyal sınıftan gelen çocukların olanaklarını kısıtlamaktadır. Ancak ekonomik anlamda yoksul olanlar için bu tür problemlerin oluşturabileceği tehlikeler özellikle vurgulanmaktadır. Liseden sonra iş güvencesi sağlamak ya da yüksekokula devam etmek için gerekli olan kaynakların daha az olması ile (Jargowsky, 1994; Kozol, 1991), okul başarısızlığı, onların uzun süreli toplumsal hareketliliğini engellemektedir (McLoyd, 1998).

Yoksulluk içerisinde yetişen çocuklar, okulda kendilerinden daha varlıklı akranlarının karşılaştıklarından daha fazla problemle karşılaşır. Çocukluk ve yetişkinlik dönemleri sırasında, ekonomik anlamda yokluk çeken gençler başarı testlerinde yoksul olmayan gençlerden daha düşük not ve puan alırlar. Bu öğrencilerin, özel eğitim programlarında ve akademik olarak daha düşük okullarda öğrenim görmeleri daha olasıdır. Okuldan atılma ya da uzaklaştırılma durumları daha olası olan bu çocukların, lise diploması alma şansları da daha düşüktür (Mayer, 1997; McLoyd, 1998).

Orta sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının alt sosyoekonomik düzey çocuklarından ev ortamı, ebeveyn tutumları yönünden daha avantajlı durumda oldukları; buna bağlı olarak gelişim ve akademik başarılarının daha iyi durumda olduğu ortaya konulmuştur. Üst sosyoekonomik düzeydeki çocuklar, orta sosyoekonomik düzeydeki çocuklar gibi okulda alt sosyoekonomik düzeydeki akranlarından daha başarılı olmaktadır (Baykan, 1995).

Maccoby, alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerle üst sosyoekonomik düzeydeki aileler arasında çocuk yetiştirme yöntemleri bakımında dört temel fark ortaya koymuştur (Akt.: Koçak ve Tepeli, 2006):

- Alt sosyoekonomik düzeydeki aileler otorite sağlamada itaate ve saygıya vurgu yaparken üst sosyoekonomik düzeydeki aileler çocukta merak ve bağımsızlığı vurgulamaktadırlar.
- Alt sosyoekonomik düzeydeki aileler daha otoriter olma ve güce dayalı disiplin yöntemleri kullanma eğilimi gösterirken üst sosyoekonomik düzeydeki aileler daha hoşgörülü ya da esnek bir tutum sergilemektedirler.
- Üst sosyoekonomik düzeydeki aileler çocuklarıyla daha fazla konuşmakta ve daha etkili bir dil kullanmaktadırlar.
- Üst sosyoekonomik düzeydeki aileler çocuklarına daha fazla sıcaklık ve şefkat göstermektedirler.

SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ ÖNEMİ VE KAPSAMI

Türkiye, nüfusu itibarıyla Avrupa'nın beşinci, Orta Doğu'nun birinci ülkesidir. Bu açıdan dünya sıralamasında ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Ülke nüfusu tabanda geniş, yukarıda ise 50 yaşın üzerinde daralan bir yaş piramidine sahiptir. Piramidin geniş tabanı çocuk ve gençlerden meydana gelmektedir.

Çocuk nüfusunun genel nüfusa oranı %41.78'dir. Çocuk nüfusun %42.37'si erkek, %48.63'ü kadındır. Bu istatistikler Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin önemli ölçüde çocuk nüfusuna sahip olduğunu göstermektedir. Çocuk sayısındaki bu ciddi göstergeler Türkiye'de çocuk nüfusunun devlet ve toplum için önemli bir toplumsal olgu olduğuna tanıklık etmektedir.

Çocuk; gelişim özellikleri, davranış, duygu ve düşünceleri ile yetişkinden farklı, kendine özgü bir varlıktır. Bu nedenle de ona yapılacak etki, yönlendirmeler ve değerlendirmelerde bu özelliklerin göz önünde bulundurulması büyük önem taşımaktadır (Oktay, 1983: 31-43). Gelişimin temel kurallarından biri "her çocuk yaşının gerektirdiği yaşamı yaşmalıdır" anlayışıdır. Ancak risk altındaki ya da dezavantajlı çocuklarda bunun gerçekleşmediği görülmektedir. Oyun çağındaki çocuğun oyun oynaması, okul çağındaki çocuğun okula gitmesi gerekirken bu çocukların yaşamlarını başka biçimde, gelişimlerini engelleyen boyutlarda geçirdikleri görülmektedir.

Her toplum, çocuklarının güvende ve sağlıklı yetişebilmesi için uygun aile, çevre ve toplum koşullarının sağlanmasını öngörür. Ancak her toplumda bu koşulların yeterli düzeyde sağlanmadığı dezavantajlı ve risk altındaki çocuklar bulunur. Kimi zaman ailelerin çeşitli nedenlerle çocukları için uygun olanakları sağlayamaması, kimi zaman da toplumun çocukları yetiştirmede elverişli formal ve informal kaynakları oluşturamamasından dolayı, çocuklar için gerekli güvenli ortam sağlanamamaktadır. Toplumsal sistem, çocukların yetiştirilmesinde anne babaya yardımcı olmak, çocuklar için elverişli ortamlar oluşturmak ve olumsuz koşulları ortadan kaldırmak gibi görevleri üstlenmelidir.

Okullar, çocuk ve ailesi, çocuğun içinde bulunduğu tüm çevre ile ilgili ve ilişkilidir. Bu nedenle çocukla ilgili ve ilişkili her durumun çocuğun yararına olabilmesi için çaba harcamak gerekmektedir. Ortak tutum ve yaklaşımların sağlanabilmesi, çocuğun gelişimine olumlu katkılar sağlayabilecek ortamların oluşturulabilmesi ve çıkacak sorunların önlenmesi ancak böyle olanaklıdır.

Eğitim hakkı, başta çocuklar olmak üzere her insanın en temel hakları arasında yer almaktadır. Bu anlamda eğitim hakkının bir kamu hakkı olan ekonomik ve sosyal haklar içinde olduğu, çocuğun kişiliğine, kendisini ilgilendiren konularda kendisini ifade etme hakkına, fiziksel ve kişisel onuruna saygıyı da içerdiği görülmektedir (UNICEF, 2007).

Çocuğun insan haklarının yaşama geçmesi, doğuştan gelen insanlık onurunun korunması, bütüncül olarak gelişmesi ve potansiyelini gerçekleştirme eğitimi yoluyla sağlanabilir. Eğitim, ayrıca kimlik ve bağlılık duygusunun gelişmesi, sosyalleşme ve başkalarıyla etkileşimin belirli değerlerle uyum içinde gerçekleşmesi ve çevreyle etkileşimin sağlanmasının da aracıdır. Bu sürecin gerçekleşmesinin ilk koşulu, çocuğun nitelikli ve sürekli bir biçimde eğitime haklarından yararlanmasıdır. Ancak risk altındaki yani sosyal dezavantajlı çocukların eğitime erişimleri, diğer çocuklara göre daha zor olmaktadır.

Çocukların risk ve onun olumsuz etkilerinden korunabilmesi için önleme odaklı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü okulda geçirdikleri için öğretmenlerin riskleri bilmeleri, tanımaları ve çocuklarla iletişim becerilerini buna göre düzenlemeleri önemlidir. Risk altındaki çocuklarla çalışma konusunda öğretmenlerin bilgi eksikliği, sorunların daha da artmasına hatta çocukların okuldan uzaklaşmalarına yol açabilmektedir. Sonuçta okuldan uzaklaşan çocuğun riskli davranışları da artacaktır.

Bernstein, çocuklarının zihinsel gelişimiyle ilişkili olarak ailelerin dil davranışları üzerinde çalışmıştır. İki biçim ya da tür dil bulunmaktadır. Birinci türdeki dil “kısıtlı”, ikinci türdeki dil de “özenli” dildir. Kısıtlı dil uygulayan bir aile çocuğa şu özellikler olan bir dil ortamı sunar (Akt.: Havighurst, 1965):

- Kısa, gramer olarak basit, çoğunlukla tamamlanmamış cümlelerin bulunduğu,
- Basit ve tekrarlı bağlaç kullanıldığı (böylece, o hâlde, çünkü),
- Bilgisel içerikte anlam kaymasına yol açılan,
- Sıfat ve zarfların tekrarlı ve az kullanıldığı,
- Kişi zamirinin sık kullanıldığı,
- Neden ve sonucun şaşırtılarak kesin anlam içeren cümlelerin üretilmediği ifadelerin sık kullanıldığı,
- Bir önceki konuşma dizisinin pekiştirilmesi gerekliliğine işaret eden çok sayıda ifade ve sözcük grubu bulunan “Olmaz mıydı? Anlıyorsun ya? Biliyorsun ya?” vb. anlayışın sergilendiği,
- İmalı anlam içeren bir dilin kullanıldığı.

Diğer taraftan, “özenli” bir dil uygulayan aile çocuğa şu özellikler içeren bir dil ortamı sunar:

- Doğru gramer ve söz diziminin kullanıldığı,
- Mantıksal değişimlerin ve vurgunun özellikle farklı bağlaç ve yan cümlecikler kullanımıyla gramer olarak karmaşık cümle oluşturularak iletildiği,
- Mantıksal ilişkileri gösteren edatların sık kullanıldığı,
- “Ben” şahıs zamirinin sık kullanıldığı,
- Deneyimin düzenlenmesinde olasılıklara işaret eden bir dil kullanıldığı.

Evde kısıtlı dil öğrenen çocuğun, öğretmen tarafından kullanılan ve öğretilen özenli dilin olduğu okulda zorluklar yaşaması olasıdır ayrıca okulda beklenen özenli dili öğrenmemesi durumunda okulda ilerlediği süre içerisinde çocuğun yaşadığı bu zorluk tahminen artacaktır. Diğer taraftan, erken yıllardan itibaren özenli dil deneyimi olan çocuk, göreceli olarak okulda daha rahat olacaktır çünkü çocuğun dili ve ona ait düşünce biçimini geliştirmeye devam edeceği düşünülmektedir (Havighurst, 1965).

Sosyal dezavantajlı çocuklarla çalışabilmek için öğretmenlerin neden iletişim becerilerine sahip olması gerekir?

SIRA SİZDE

3

Sözü edilen özelliklere sahip aile ortamı, kişisel olarak eksiklikleri olan çocukların yetişmesine zemin hazırlar. Martin Deutsch (1963), deneysel psikologların yöntemiyle bu çocuklar üzerinde çalışmış ve bunların yetersiz işitsel ayırım, yetersiz görsel ayırım ve

zaman, sayı ve diğer temel kavramlar konusunda yetersiz muhakeme güçlerine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu yetersizliğin göz, kulak ya da beynin işleyişindeki bir eksiklikten değil, duyma, görme ve düşünmeye ait yetersiz alışkanlıklardan kaynaklandığını bulmuştur. Muhtemelen bu çocukların aile ortamı, onlara çevrelerinde konuşulanlara ya da görsel alana “dikkat etmeyi” öğretmemiştir. Böylece okula geldiklerinde öğretmeni ya da diğer önemli kişileri “dinlemeyi” bilmedikleri ya da okulda gösterilenleri “görmeyi” öğrenmedikleri için dezavantajlı olmuştur (Havighurst, 1965).

Çocuğun kişiliğine olumsuz etki eden birçok istenmedik durum bulunmaktadır. Bunlardan biri sosyoekonomik düzeyin yetersizliğidir. Ekonomik yönden yetersiz ailelerin çocukları kendilerini diğer arkadaşları arasında pek rahat hissetmediklerinden toplumdan kaçan, anti-sosyal kişilik geliştirirler. Uzun süre yeterli ve dengeli beslenememe, içten ve sıcak bir çevreden yoksun olarak büyüme çocukta güvensizlik duygusunu geliştirir. Bu güvensizlik genellikle aşırı endişe ve ürkeklik duygusunu yerleştirir. Çocuk çevresindeki sosyoekonomik durumları daha iyi olan kimselerle kendisini karşılaştırdığı ve onlara göre kendisine bir yer belirlediği için aşağılık duygusuna kapılır ve kişiliği bunun etkisiyle gelişir. Bunlara ek olarak bu çocukların yaşadıkları yerlerin havalandırma ve aydınlatma yetersizlikleriyle, sağlık koşulları yönünden görülen eksiklikler doğrudan fiziki yapıyı ve dolayısıyla kişiliği olumsuz yönde etkiler ve topluma uyum sağlamayı güçleştirir (Bilen, 1978).

SOSYAL DEZAVANTAJLI ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Sosyal Destek Programı (SODES)

1990'lı yıllardan sonra küreselleşme süreci ile birlikte gündeme gelen yerelleşme olgusu gerek yerel yönetimlerin gerekse yerel sivil toplum ve diğer aktörlerin iş birliğiyle çok ortaklı yapıların etkin olmasını gündeme taşımıştır. Bu çerçevede; her bir bölgenin ihtiyaçlarını, potansiyellerini ve önceliklerini dikkate alan ve tüm bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını birlikte hedefleyen bir politika önem kazanmıştır.

Bu kapsamda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlayarak bölgede yaşayan vatandaşların refah, huzur ve mutluluğunun artırılması amacıyla, 2008–2012 yılları arasında mevcut bölgesel kalkınma projelerini tamamlamak üzere GAP Eylem Planı hazırlanmıştır. 1. Eylem Planının önemli hedeflerinden biri, kırsaldan şehire göç, yoksulluk ve işsizlik gibi alanlarda yaşanan sorunlar ve değişen sosyal yapının doğurduğu yeni gereksinimlere yanıt verebilmek üzere bölgedeki sosyal yatırım gereksinimini karşılayabilmek ve bölgenin sosyal göstergeler bakımından ülke ortalamalarını yakalayabilmesini sağlamaktır. Bu çerçevede, GAP Eylem Planında “sosyal gelişmenin sağlanması” önemli bir bileşen olarak kurgulanmış ve bu bileşen altında; sosyal sermayeyi geliştirmek, insanların refah düzeyini yükseltmek, daha huzurlu yaşamalarını sağlamak ve bireyleri daha donanımlı duruma getirmek üzere insan odaklı bir bakış açısıyla Sosyal Destek Programı (SODES) oluşturulmuştur.

Yoksulluk kültürünü önlemeye çalışan, kişileri bir değer olarak kabul edip onlara kendilerini ifade edecekleri becerilerini geliştirip yeteneklerini açığa çıkartacakları fırsatlar sunmayı hedefleyen sosyal politika uygulamaları kapsamında SODES ile sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sosyal refahın artırılması için yoksulluk, göç ve kentleşme gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede SODES kapsamında, istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içermenin sağlanması ile kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin desteklenmesi öngörülmüştür.

SODES 2008 ve 2009 yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde uygu-

Dezavantajlı kesimlerin beşeri sermayelerinin artırılması, yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesinde en önemli araçlardan biridir. Aynı zamanda, yoksullukla mücadele politikalarında sınırlı kaynakların etkin kullanılması gerekliliği de açıktır.

lanmıştır. Programa, 2010 yılında Doğu Anadolu Projesi kapsamında yer alan 16 il daha eklenmiştir. SODES kapsamında yer alan projeler; valilikler bünyesindeki kamu kuruluşları, il özel idareleri, belediyeler, köylere hizmet götürme birlikleri, üniversiteler, meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmakta ve yürütülmektedir.

SODES'in temel felsefesi ya da anlayışı nasıl açıklanabilir?

SIRA SİZDE

SODES projeleri ile çocuklara ve gençlere yönelik önemli sayıda etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede çok sayıda çocuğun kültür, sanat ve spor etkinliklerine yönlendirilerek yeteneklerinin farkına varmaları sağlanmış, ücretsiz SBS/ÖSS kursları, kitap okuma kampanyaları, etüt uygulamaları, kız çocukları için eğitim bursları yoluyla çocuklar için eğitimde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmış ve öğrenci gezileri yoluyla çocukların ülkemizin doğal ve tarihî güzelliklerini tanıma fırsatı elde etmeleri sağlanmıştır. Bu etkinliklerde özellikle şehirlerin kenar mahallelerinde ya da kırsal alanda yaşayan, eğitim ya da kültürel etkinliklere erişimde sorunlarla karşılaşan yoksul aile çocukları ile sokakta çalışan ya da madde bağımlısı vb. risk altındaki çocuklar, hedef gruplar olarak belirlenmiş ve etkinlikler genel olarak bu kesimlere yönlendirilmiştir.

Bu çerçevede, GAP illerinde iki yıl içerisinde 166 adet turnuva ve müsabaka gibi spor etkinliği düzenlenmiş, açılan yaklaşık 300 spor kursuna 16.500 civarında çocuk ve genç katılım sağlamış, çocuklara ve okullara 16.000 civarında spor malzemesi dağıtılmış, yaklaşık 80.000 öğrenci gezilere katılmış, yaklaşık 75.000 adet kaynak ve yardımcı ders kitabı ile kültürel kitap dağıtımı yapılmış, yaklaşık 2.500 öğrencinin katıldığı ücretsiz SBS kursları düzenlenmiş, 20.000 civarında çocuk ve genç düzenlenen etüt uygulamalarından yararlanmış, çocukların ve gençlerin yararına sunulmak üzere 368 adet semt sahası, çocuk parkı, spor tesisi ve etüt merkezi oluşturulmuştur. Genel olarak SODES projeleriyle 200.000'e yakın çocuk ve gence ulaşıldığı tahmin edilmektedir.

Aşağıda başta risk altındaki çocuklar ve gençler olmak üzere GAP bölgesindeki çocuk ve gençlere yönelik gerçekleştirilen kimi önemli SODES projeleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Yeni Nesil Sporcularımız: Şanlıurfa/Akçakale Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen 194.320 TL bütçeli bir kültür, sanat ve spor projesidir. Amacı; Akçakale ilçesinde spor tesislerini geliştirmek ve tesislerde sosyal kültürel ve sportif etkinlikler düzenleyerek ilçe halkının var olan yetenekleri ve sporcu potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Proje kapsamında:

- 3 adet spor kursu düzenlenmiş, 100 kişi spor kurslarında eğitim görmüştür.
- 1 adet konferans düzenlenmiş, konferansa 3000 kişi katılmıştır.
- 3000 adet spor malzemesi alınmıştır.
- 5 adet kültürel/sanatsal etkinlik yapılmış, 2000 kişi etkinliklere katılmıştır.
- 270 kişilik çok amaçlı salon düzenlenmiştir.
- Folklor ekibi kurularak malzeme alımı yapılmış ve 2 adet folklor kursu açılmıştır.

Merder Etüt Merkezi Projesi: Şanlıurfa İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve MERDER Eğitim Vakfı tarafından yürütülen 250.000 TL bütçeli bir sosyal içerme projesidir. Amacı; kenar semtlerde yaşayan ve şehir merkezindeki eğitim olanaklarından yoksun başarılı gençlerin önünü açmak, onların yükseköğrenime geçişini sağlamak ve bu amaçla ücretsiz olarak üniversiteye hazırlık kursu düzenlemektir. Proje kapsamında:

- 60'ı kız 65'i erkek toplam 125 öğrenciye ücretsiz olarak üniversiteye hazırlık kursu verilmiştir.
- 14 öğretmen ve 4 personel olmak üzere toplam 18 kişi sigortalı olarak istihdam edilmiştir.
- Harran Üniversitesine gezi ve 10 adet kişisel gelişim semineri düzenlenmiştir.

- Toplamda 18.500 TL tutarında eğitim materyali dağıtılmıştır.
- Proje sonunda 32 tanesi lisans, 18 tanesi ön lisans olmak üzere 50 öğrenci üniversiteye yerleşmiştir.

Gelecek Vaat Eden Gençler (Çöp Toplayan Çocuklar) Projesi: Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğü tarafından yürütülen 124.700 TL bütçeli bir sosyal içerme projesidir. Amacı; çöp toplayan çocukları bilinçlendirmek, onları suçlardan ve suç ortamlarından uzak tutarak sosyal bir birey hâline getirmek, onların sağlıklarını korumak ve eğitimlerine devam etmelerini sağlamak, onlara mesleki eğitim vermektir. Proje kapsamında:

- 2 dalda (garsonluk-kaynak) mesleki eğitim verilmiştir.
- 33 çocuk mesleki eğitim kurslarına katılmıştır.
- 1 kültürel kurs (müzik) verilmiş, kültürel kurslara 12 çocuk katılmıştır.
- 1 adet seminer verilmiş ve 50 kişi seminere katılmıştır.
- Sokakta çalışan çocuklar ve ailelerine yönelik 3 adet öğrenci gezisi yapılmış ve öğrenci gezilerine toplam 115 kişi katılmıştır.
- 16 yaşın altındaki çocukların eğitime devam etmesi sağlanmış, diğer çocuklar meslek kurslarına yönlendirilmiştir.

Sokaktan Okula Okuldan Hayata Projesi: ÇINAR-DER Derneği tarafından yürütülen 500.000 TL bütçeli bir sosyal içerme projesidir. Amacı; Gaziantep'in göç alan kenar mahallelerinde yaşayan dezavantajlı çocuklara eğitim ve rehberlik hizmeti vererek bunları topluma yararlı birer birey olarak kazandırmaktır. Proje kapsamında:

- 3 eğitim merkezi kurulmuştur.
- 914 çocuk belirlenmiş, bunlara ders kitapları ve testler dağıtılmış ve eğitim merkezinde SBS kursu eğitimi verilmiştir.
- Yaz tatilinde 643 öğrenciye gerek kötü alışkanlıklardan uzak tutmak gerek yeni ders yılına hazırlık amaçlı kurslar düzenlenmiştir.
- SBS sınavında başarılı olan 50 öğrenciye ödül olarak 5 günlük yurt içi gezisi yapılmıştır.

“0-72 Aylık Sosyal Açından Dezavantajlı Çocuklar İçin Hazırlanan İlköğretime Hazırlık Destek Programının Çocukların İlköğretime Hazırbulunuşluluğuna Etkisi” Konulu Yüksek Lisans Tez Çalışması Projesi

Sosyal açıdan dezavantajlı çocukların eğitimde olanak eşitliğini yakalayabilmesi için daha yoğun ve gereksinime dönük programların uygulanması gerekir. Bu düşünceden hareketle sosyal açıdan dezavantajlı olan çocukların daha hızlı bir biçimde avantajlı duruma getirilebilmelerine yönelik destek programları hazırlanır.

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Programında, 2013 yılında hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında, 60-72 aylık sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar için hazırlanan ilköğretime hazırlık destek programının çocukların ilköğretime hazırbulunuşluluğuna etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sosyal açıdan dezavantajlı çocukların eğitimlerinin rastlantılara bırakılmadan, daha yoğun ve gereksinime dönük, bilinçli ve programlı olarak akranlarıyla eğitimde fırsat eşitliğini yakalayabilmelerini desteklemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu çocukların ilköğretime hazır olarak gelmeleri ve bilişsel, dil, sosyal-duygusal, bedensel gelişimlerini desteklemek amacı da güdülmüştür.

Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul Kâğıthane ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir ilköğretim okulunun anasınıfına devam eden düşük sosyokültürel ortamdan gelen, ailesinin ekonomik durumu yetersiz ve anne-babalarının eğitim düzeyi düşük 60-72 aylık çocuklardan oluşan 20 kişilik bir deney grubu (10 kız 10 erkek öğrenci) ve 20 kişilik bir kontrol grubu (10 kız 10 erkek öğrenci) olmak üzere 40 öğrenci oluşturmuştur.

Öntest-sontest kontrol gruplu model çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmada veri toplamak üzere 2003 yılında geliştirilen ve standardizasyonu yapılan “Marmara ilköğreti-

me Hazır Oluş Ölçeği”nin Gelişim ve Uygulama formları kullanılmıştır. Söz konusu ölçeğin gelişim kısmı; zihinsel ve dil (74 madde), sosyal duygusal (40 madde), fiziksel gelişim (23 madde) ve öz bakım becerileri (16 madde) olmak üzere 4 alt boyutun oluşturduğu toplam 153 maddeyi içermekte olup araştırmacı tarafından her bir çocuk için doldurulmuştur. Çalışmada “Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeği”nin Uygulama Formu ise matematik (46 soru), fen (14 soru), ses (8 soru), çizgi (3 soru) ve labirent (2 soru) çalışmaları olmak üzere 5 alt ölçek bulunmaktadır. Uygulama Formu 73 soruyu içermektedir ve araştırmacı tarafından bireysel olarak uygulanmıştır.

2006 yılında 36-72 aylık çocuklar için geliştirilen okul öncesi eğitim programında yer alan amaç ve kazanımlar çerçevesinde sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar için hazırlanan destek programında; fen, matematik, müzik, drama, Türkçe, oyun, hareket, sanat ve okuma yazmaya hazırlık etkinlikleri hazırlanmıştır. Çocukların akranlarıyla ilköğretime eşit koşullarda başlayabilmeleri için, 60-72 aylık sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar için 2010-2011 eğitim öğretim yılının Ekim ayından başlanarak Mayıs ayı sonuna kadar okulların açık olduğu günlerde toplam sekiz ay ve günde iki etkinlik olmak üzere program uygulanmıştır. Destek programında fen ve matematik, müzik, drama, Türkçe, oyun ve hareket, sanat ve okuma yazmaya hazırlık etkinliklerine yer verilmiştir. Hazırlanan destek programı deney grubuna okulda aldıkları eğitimlerine ek olarak uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler sonunda deney ve kontrol grubunun matematik, fen, ses, zihinsel-dil gelişimi, sosyal-duygusal gelişim, fiziksel gelişim, öz bakım becerileri, uygulama ve gelişim formu son test sonuçları açısından deney grubunun lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada 60-72 aylık sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar için hazırlanan ilköğretime hazırlık destek programının çocukların ilköğretime hazırlanış düzeyine olumlu katkı sağladığı görülmüştür.

60-72 Aylık Sosyal Açıdan Dezavantajlı Çocuklar İçin Hazırlanan İlköğretime Hazırlık Destek Programı 8 ay boyunca uygulanmıştır. Uygulanan programda yer alan kimi etkinlik örnekleri aşağıda verilmiştir:

DÜZENLİ - DAĞINIK KAVRAMLARI

AMAÇ VE KAZANIMLAR

SOSYAL – DUYGUSAL ALAN

Amaç 13. Çevreyi estetik bakımdan düzenleyebilme.

Kazanımlar:

- *Çevresinde gördüğü güzel / rahatsız edici durumları söyler.*
- *Çevre sorunları ile ilgili kendi yapabileceklerine örnek verir.*
- *Çevresini farklı biçimlerde düzenler.*

Amaç 3. Dikkatini toplayabilme.

Kazanımlar:

1. *Dikkat edilmesi gereken nesneyi/durumu/olayı fark eder.*

Amaç 4. Algıladıklarını hatırlayabilme.

Kazanımlar:

Olay ya da varlıkları söyler.

Türkçe Etkinliği

Öğretmen hikâye kitabını bir kutuya koyarak “Acaba bunun içinde ne olabilir?” sorusunu sorarak çocuklarda merak uyandırır ve “Sizlere düzenli kirpiyle dağınık kirpinin hikâyesini anlatmamı ister misiniz?” diye sorar. Düzenli kirpiyle dağınık kirpinin aynı evde yaşadığını, ikisinin de birer odalarının olduğunu ama salonu ortak kullandıklarını söyler. Daha önceden hazırlanan, düzenli kirpinin ve dağınık kirpinin ayrı ayrı odalarının resimleri gösterilir. Hikâye, resimler gösterilerek ve çocukların etken katılımları sağla-

narak okunur. “Düzenli olmak niçin önemlidir? Her zaman çok düzenli olabilir miyiz?” soruları sorularak sohbet edilir. Daha sonra sınıfımızın nasıl görüldüğü sorulur ve dağınık olan yerleri nasıl düzenleyeceğimiz üzerine konuşulduktan sonra sınıfta dağınık olan yerler düzenlenir. Herkes sınıfı düzenlediği ve düzenli olduğu için birbirlerini alkışlar.

ÖRNEK 2**KİRLİ – TEMİZ KAVRAMLARI***EL – YÜZ TEMİZLİĞİ**TEMİZLİK MALZEMELERİNİ DOĞRU KULLANMA**AMAÇ VE KAZANIMLAR**BİLİŞSEL ALAN**Amaç 2. Olay ya da varlıkların çeşitli özelliklerini gözlemleyebilme.**Kazanımlar:**Olay ya da varlıkların özelliklerini söyler.**Olay ya da varlıkların özelliklerini karşılaştırır.**ÖZ BAKIM BECERİLERİ**Amaç 1. Temizlik kurallarını uygulayabilme.**Kazanımlar:*

- *Temizlikle ilgili malzemeleri doğru kullanır.*
- *El, yüz ve vücudun diğer kısımlarını uygun biçimde yıkar.*
- *Ev ve okuldaki eşyaları temiz ve düzenli kullanır.*

Fen ve Matematik Etkinliği

Öğretmen yapacağı deney ile ilgili temizlik malzemelerini çocuklara tanıtır ve bunlarla ne yapacaklarını tahmin etmelerini ister. Deney malzemelerini çocuklarla hazırladıktan sonra etkinliği başlatır. Bir bardak süütün üstüne mürekkep damlatır. Süütün yüzeyinde kalan mürekkep çocuklarla incelenir. Ardından bu mürekkebin üzerine bir damla sıvı bulaşık deterjanı damlatıldığında mürekkebin dağıldığı gözlemlenir. “Sizce neden böyle oldu?” sorusunun cevapları tartışıldıktan sonra öğretmen çocuklara sabunun mürekkebi nasıl dağıttığını anlatır. Temizlik için sabun kullanmanın gerekliliği üzerine sohbet edilir (Örnek Sorular: Neden mürekkep dağıldı? Neler yaptık sırayla anlatır mısınız?). Daha sonra öğretmen temizlik malzemelerini incelemek için çocuklarla banyoya gider. Temizlikle ilgili malzemeler incelenir ve nasıl kullanacakları anlatılır. Ardından öğretmen temizlikle ilgili malzemelerin nasıl kullanılacağını uygulamalı olarak gösterir (Polat Unutkan, 2006: 88).

ÖRNEK 3*AMAÇ VE KAZANIMLAR**SOSYAL – DUYGUSAL ALAN**Amaç 4. Kendi kendini güdüleyebilme**Kazanımlar:**1. Başladığı işi bitirme çabası gösterir.**Amaç 6. Başkalarıyla ilişkilerini yönetebilme**Kazanımlar:**1. Etkinliklerin süresine ilişkin yönergeye uyar.**Amaç 9. Yaşamın iyileştirilmesinde ve korunmasında sorumluluk alabilme.**Kazanımlar:**Yaşamdaki günlük kurallara uyar.*

Oyun ve Hareket

Sınıf üç gruba ayrılır. Gruplar kendi aralarında arka arkaya sıra olurlar. Gruplar kendilerine bir grup ismi bulurlar. Ardından her bir çocuğa gazete parçası verilir. Müzik başladığında çocuklar gazete parçalarını yırtmaya başlarlar. Müzik durduğunda tekrar gruplar sıraya girerler. Sınıfın temiz mi kirli mi olduğuna bakılır. Sınıf kirli olunca çocukların neler hissettikleri ile ilgili konuşulur. Öğretmen de sınıf kirliken neler hissettiğini söyler. Ardından “Sınıfı toplayalım mı?” diye sorulur. Gruplar kendi aralarında müzik başladığında sınıfı toplamaya başlarlar. Müzik bittiğinde sınıfı en fazla toplayan grup kazanır. Kazanan grup alkışlanır. Diğer gruplara da sınıfı topladıkları için teşekkür edilir (Polat Unutkan, 2006).

Toplumlar, kendi beklentilerine uygun davranan ve değer sistemleriyle dengeli yaşayabilen bireyleri benimser. Bu nedenle sosyalleştirme görevi olan kurumlar, özellikle aile, çocuklarını toplumla çatışmaya girmeden yetiştirmek durumundadır. Sosyal açıdan uyumsuz kişiler başarısız, mutsuz ve olumsuz kişilik geliştirirler. Bu kişiler kendileri uyumsuz ve problemlili bir yaşam sürmekle kalmazlar, çevrelerinde de sürekli sorun yaratan kişiler olurlar (Bilen, 1978: 116).

Çocukları toplumla uyumlu bireyler olarak yetiştirmek önemli bir konudur. Bu konuda en büyük görev anne-baba ve öğretmenlere düşmektedir. Anne-baba ve öğretmenler çocuklara verdikleri eğitimle onları toplumla uyumlu, sorumluluk sahibi, karşılaştığı çatışma ve problemleri sağlıklı bir biçimde çözen, kendisiyle ve diğer insanlarla barışık bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olabilir ya da bunların tam tersi özelliklere sahip bireyler olarak yetişmelerine neden olabilirler. Bu nedenle anne-baba ve öğretmenler çocuklarına öncelikle ailenin ve toplumun kurallarını doğru bir biçimde öğretmelidirler. Bununla birlikte çocuklara sorumluluk duygusunun da verilmesi gerekmektedir. Çünkü sorumlu davranmayan bireylerin topluma uyumlu olması güçleşecektir.

Sorumluluk sahibi kişi, kendisine ve başkalarına karşı saygılıdır. Üstüne düşen görevleri yerine getirir. Kendi işlerini kendisi yürütür ve başkalarına gereksiz yere yük olmak istemez. Öz değerinin bilincindedir. Duygu, düşünce ve davranışlarından yalnız kendini sorumlu tutar.

Anne-babalar, toplumun gelenek ve göreneklerini, genel eğilimlerini, kültür ve ahlâk anlayışlarını sonraki kuşaklara aktarmakla görevlidir. Kuşkusuz çocuklar sorumluluk duygusuyla doğmazlar ancak sorumluluk sahibi olmayı öğrenme, pek çok kişinin sandığından daha çabuk başlar.

Çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri için sevgi, ilgi, destek, şefkat ve anlayışa ihtiyaçları vardır. Böyle bir ortam sağlandığında çocuklar kendini gerçekleştirmiş ve kişiliğini geliştirmiş sağlıklı bireyler olarak toplumda verimli olabilirler.

Denilebilir ki çocuğun doğduğu andan itibaren çevresinde sezindiği olaylar, anne-babanın ona karşı gösterdiği özen ve bakım sorumluluklarını yerine getiriş biçimi onda ilk etkileri oluşturur. Unutulmamalıdır ki “Çocuk yaşadığını öğrenir.”

Özet

Sosyal dezavantajlı çocukların tanımı ve kapsamını açıklayabilmek

Dezavantajlılık günlük yaşamda sıkça kullanılan ve içinde bulunulan kimi durumların değerlendirilmesini sağlayan bir durum olarak ifade edilebilir. Bir çocuk için sosyal olarak dezavantajlı denildiğinde ise o çocuğun başka bir sosyal yaşamdaki diğer bir çocuğa göre dezavantajlı olduğu kastedilmektedir. Sosyal açıdan dezavantajlı çocuk yetkin ve doyurucu bir yaşam sürmek için gerekli yetiştirilme süreci kesintiye uğramış çocuktur.

Sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar denilince, onların sosyal açıdan dezavantajlı ailelerden gelmeleri düşünülür. Sosyal olarak dezavantajlı çocuklar, toplumun her kesiminden gelmekle birlikte daha çok gelir düzeyi olarak toplumun alt kesiminde yer alırlar ve kırsala dayalı bir geçmişe sahiptirler. Sosyal olarak dezavantajlı grubu oluşturan kişiler şu özellikleri taşırlar: Gelir düzeyi olarak toplumun en altında yer alırlar, kırsala dayalı bir geçmişe sahiptirler, toplumun büyük çoğunluğunda sosyal ve ekonomik ayrımcılığa uğramaktadırlar ve en çok büyük şehirlerde görülmelerine karşın çok yüksek gelirli topluluklar dışında her yerde bulunmaktadır ve kırsal alanda sayıları oldukça fazladır. Sosyal dezavantajlı çocuk kavramının genellikle şu gruplardaki çocukları kapsadığı görülmektedir: Sokak çocukları, suça itilen çocuklar, çalışan çocuklar, istismara maruz kalan çocuklar ve göç etmiş mülteci çocuklar. Bunun yanı sıra davranış bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite sendromu, karşı olma ve karşıt olma bozukluğu gibi ruhsal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar da bu gruba dâhil edilmektedir. Bu gruplar değerlendirildiğinde dikkati çeken konu, grupların birbirinden bağımsız olmadığı, tam tersine iç içe geçmiş olduklarıdır. Sokak çocuklarının önemli bir kısmının suça itilen çocuklar grubuna da girdiği izlenmektedir.

Sosyal dezavantajlı çocukların aile özelliklerini açıklayabilmek

Araştırmalara göre, hoşgörülü ve demokratik ailelerde büyüyen çocuklar, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, girişken, yaratıcı, düşüncelerini özgürce ileri süren ve paylaşılan çocuklar olmaktadır. Bu tür çocuklarda kendini denetleme arzusuna daha erken rastlanmaktadır. Buna karşılık, katı bir denetim altında tutulan ya da eğitim yöntemleri değişken olan ailelerde büyüyen çocuklar, boyun eğme ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek istemekte ve kendi iç dünyalarını açıklamakta zorluk çekmektedirler. Anne-babanın duygusal sorunlarının olması,

evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, çocuğun aile içinde kavga ve çekişmeye tanık olması biçimindeki kötü ev koşulları, çocuğu karmaşaya, iç çatışmaya ya da suç kabul edilen davranışlara itebilir. Aşırı koruma, çocuğunu diğerinden ayırarak sevme, çocuklarının uyum bozukluklarını görmeme, çocuklar arasında uyum bozukluğuna neden olan anne-baba davranışları arasında gösterilebilir. Aşırı baskı ve aile içindeki gerginlik ise çocuğu evden ve okuldan kaçmaya, davranış ve uyum bozuklukları göstermeye yönlendiren etmenler arasında sayılabilir.

Sosyal dezavantajlı çocukları tanıyabilmek

Sosyal dezavantajlı çocuklar özellikleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bunlar; çalışan çocuklar, sokak çocukları ve şiddete maruz kalan ve suç işleyen çocuklar olarak sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki çalışan çocuklardır. Çocukların küçük yaşlarda tehlikeli işlerde çalışmaya başlaması, çocuğun gelişimine zarar verme riskini arttırmaktadır. Yapılan işin niteliği, çalışma saatleri ve koşulları çocuklar için risk ve tehlike oranını artırabilmektedir. Böylece çocukların erken yaşta çalışma yaşamında yer alması, onların eğitim olanaklarından yeterince yararlanmasını da engellemektedir. Bu durum, küçük yaşta çalışma yaşamında yer alan çocuğun yetişkinlik döneminde insanca bir yaşam için gereken çalışma ücretinden ve koşullarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu çocuklar büyüdüklerinde yaşam koşulları değişmediğinden yoksulluk kendileri için bir kısır döngü durumuna gelmektedir. Günümüzde dünyada çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri “kölelik, cinsel sömürü, yasa dışı etkinlikler ve tehlikeli işler” kapsamında değerlendirilen etkinlikleri içermektedir. Çocuğun sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimi açısından zararlı olan işler kapsamında sokakta çalışan/çalıştırılan ya da sokakta yaşayan çocuklar da bu kategori içerisinde yer almaktadır. Ülkelerin içinde bulunduğu yapısal sorunlar çocuk iş gücü problemini beraberinde getirmektedir. Çocukların çalışma yaşamında var olmasının temel nedenleri yoksulluk ve eğitimsizliktir. Göç de özellikle Türkiye’de çalışan çocuk ya da çocuk işçiliği sorununu besleyen etmenlerden biridir.

Sokak çocukları; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mekân edinmiş, sorumlu yetişkin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan, henüz yetişkinliğe ulaşmamış kız ve erkek çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Sokakta yaşayan çocukların maruz kaldıkları çeşitli şiddet, ihmal ve istismar edilme durumları “başkalarına şiddet uygulama, evden-okuldan kaçma, okulda başarısızlık, madde kullanma,

madde bağımlısı olma, sokaktaki suçlu gruplarına katılma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama” gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çocuklar, ailelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan dolayı sokakta, evde ve okulda şiddete maruz kalarak küçük yaşlarda şiddeti öğrenmektedir. Böylece çocukların bir kısmı yaşadıkları şiddetin etkisiyle şiddetin çocukları olmaktadır. Ülkemizde büyük şehirlerde aile içi baskıdan, şiddet ve tacizden kaçarak kurtuluşu sokakta arayan binlerce çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, daha çok sokak çocuklarının karşılaştıkları tehlike ve risklerin bir sonucudur. Buna bağlı olarak tiner ve bali koklama, hırsızlık, fuhuş, yankesicilik, kapkaç vb. suçlar, sokak çocuklarının olası davranış sapmalarıdır. Sokaklarda yaşayan çocuklar tüm zararlı alışkanlıkları edinme riski altındadırlar. Bu durumda bu çocuklar yalnızca kendileri için değil, toplumun tüm kesimleri için bir risk oluşturmaktadırlar.

Şiddete maruz kalan ve suç işleyen çocuklar davranışları sosyal çevreleri anne-baba tutumları ya da kişisel özellikleri nedeniyle suç işlemeye yatkın ya da suç işleme tehlikesi içinde bulunan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca suçlu çocuklar; aşırı alkol, ilaç kullanma, çocuğun kötüye kullanılması çeşitli ruh hastalıklarının ve psikopatiye kadar uzanan karakter bozukluklarının kurbanlarıdır. Suç işleyen çocuklar-küçük yaşlarda hiç sevgi ve sempati görmemiş, aldatılmış ve bunun sonucu olumsuz davranış örüntüleri geliştirmiş bireylerdir.

Sosyal dezavantajlı çocuklar için gelişimsel destek programlarının önemi ve kapsamını açıklayabilmek

Gelişimin temel kurallarından biri “her çocuk yaşının gerektirdiği yaşamı yaşamalıdır” anlayışıdır. Ancak risk altındaki ya da dezavantajlı çocuklarda bunun gerçekleşmediği görülmektedir. Oyun çağındaki çocuğun oyun oynaması, okul çağındaki çocuğun okula gitmesi gerekirken bu çocukların yaşamlarını başka biçimde, gelişimlerini engelleyen boyutlarda geçirdikleri görülmektedir.

Çocuğun insan haklarının yaşama geçmesi, doğuştan gelen insanlık onurunun korunması, bütüncül olarak gelişmesi ve potansiyelini gerçekleştirme eğitimi yoluyla sağlanabilir. Eğitim, ayrıca kimlik ve bağlılık duygusunun gelişmesi, sosyalleşme ve başkalarıyla etkileşimin belirli değerlerle uyum içinde gerçekleşmesi ve çevreyle etkileşimin sağlanmasının da aracıdır. Bu sürecin gerçekleşmesinin ilk koşulu, çocuğun nitelikli ve sürekli bir biçimde eğitim hakkından yararlanmasıdır. Ancak risk altındaki yani sosyal dezavantajlı çö-

cukların eğitime erişimleri, diğer çocuklara göre daha zor olmaktadır. Bu nedenle sosyal dezavantajlı çocuklar için hazırlanan ve uygulanan programlar önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Sosyal dezavantajlı çocuklar için uygulanan gelişimsel destek programı örneklerini tanıyabilmek

Sosyal dezavantajlı çocuklar için uygulanan gelişimsel destek programları bulunmaktadır. Bunlardan biri Sosyal Destek Programı (SODES)’dir. SODES Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlayarak bölgede yaşayan vatandaşların refah, huzur ve mutluluğunun artırılması amacıyla, 2008–2012 yılları arasında gerçekleştirilen GAP Eylem Planı kapsamında sosyal sermayeyi geliştirmek, insanların refah düzeyini yükseltmek, daha huzurlu yaşamalarını sağlamak ve bireyleri daha donanımlı duruma getirmek üzere oluşturulmuş bir programdır. SODES kapsamında, istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içermenin sağlanması ile kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin desteklenmesi öngörülmüştür. SODES 2008 ve 2009 yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde uygulanmıştır. Programa, 2010 yılında Doğu Anadolu Projesi kapsamında yer alan 16 il daha eklenmiştir. SODES kapsamında yer alan projeler; valilikler bünyesindeki kamu kuruluşları, il özel idareleri, belediyeler, köylere hizmet götürme birlikleri, üniversiteler, meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmakta ve yürütülmektedir.

“0-72 Aylık Sosyal Açından Dezavantajlı Çocuklar İçin Hazırlanan İlköğretime Hazırlık Destek Programının Çocukların İlköğretime Hazırbulmuşluluğuna Etkisi” Konulu Yüksek Lisans Tez Çalışması Projesi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Programında, 2013 yılında gerçekleştirilen yüksek lisans tez çalışmasında, 60-72 aylık sosyal açıdan dezavantajlı çocuklar için hazırlanan ilköğretime hazırlık destek programının çocukların ilköğretime hazırbulmuşluluğuna etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sosyal açıdan dezavantajlı çocukların eğitimlerinin rastlantılara bırakılmadan, daha yoğun ve gereksinime dönük, bilinçli ve programlı olarak akranlarıyla eğitimde fırsat eşitliğini yakalayabilmelerini desteklemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu çocukların ilköğretime hazır olarak gelmeleri ve bilişsel, dil, sosyal-duygusal, bedensel gelişimlerini desteklemek amacı da güdülmüştür.

Kendimizi Sınavalım

1. Yetkin ve doyurucu bir yaşam sürmek için geçerli yetiştirilme süreci kesintiye uğramış çocuk, sosyal açıdan dezavantajlı olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda aşağıdaki seçeneklerde verilen ailelerden hangisine sahip olan çocuk sosyal açıdan dezavantajlı olarak adlandırılır?

- Sorularına yanıt veren ve onları soru sormaya teşvik eden aileye sahip olma
- Dünyaya ait görüşünü savunma ve açıklama hakkı ve gereksinimi tanıyan aileye sahip olma
- Koruyucu amaçlarla kontrol edici ve kısıtlayıcı aileye sahip olma
- Çok okuyan ve okutan aileye sahip olma
- Eğitimin değerli olduğuna yönelik inançlarını gösteren aileye sahip olma

2. Sosyal olarak dezavantajlı grubu oluşturanlar aşağıdaki seçeneklerde verilen özelliklerden hangisini **taşımazlar**?

- Kırsala dayalı bir geçmişe sahiptirler.
- Toplumun büyük çoğunluğunda sosyal ve ekonomik ayrımcılığa uğramaktadırlar.
- En çok büyük şehirlerde görülmelerine rağmen çok yüksek gelirli topluluklar haricinde her yerde bulunmaktadırlar.
- Bu kişiler gelir düzeyi olarak toplumun en altında yer alırlar.
- Farklı sosyoekonomik düzeydeki gruplar içine sızarak uyum içinde yaşarlar.

3. Aşağıdakilerden hangisi UNESCO'nun sosyal açıdan dezavantajlı bireylerle ilgili kategorilerden biri **değildir**?

- Konumsalılık
- Eğitilebilirlik
- Bireysel farklılık
- Grupsallık
- Yoksullukla ilişkilik

4. Sosyal dezavantajlı çocukların alkol-madde kullanma, şiddet eğilimi gösterme, okulda kaçma gibi olumsuz davranışlar göstermelerinin biçimlenmesine neden olan temel iki etmen aşağıdaki seçeneklerden hangisinde verilmiştir?

- Kalıtım-çeşitli hastalıklar
- Psikolojik sorunlar-kalıtım
- Okul başarısı-arkadaş çevresi
- Aile eğitim durumu-sosyo ekonomik düzey
- Arkadaş çevresi-sosyal medya

5. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi çocuk suçluluğunun eğitim kurumlarında ortaya çıkmasına neden olan etmenlerinden biri **değildir**?

- Öğrencilerin okul çalışanlarına ve birbirlerine uyguladıkları şiddet
- Öğrenci velilerinin okul çalışanlarına uyguladığı şiddet
- Öğrencilere yönelik fiziksel ceza
- Öğretmenler arasındaki iletişimsel sorunlar
- Okul yöneticilerinin şiddet uygulama eğilimleri

6. Yuvalarda yetişen çocukların ileriki yaşamlarında genel bir ilgisizlik ve çevreyi umursamazlık, insanlarla rahat iletişim kuramama, merak ve girişkenlikte azalma, kolay arkadaşlık kuramama, öğrenmeye karşı ilgisizlik ve okulda başarısızlık gibi sorunlar göstermelerinin ortaya çıkmasındaki en etkili etmenler aşağıdaki seçeneklerden hangisinde verilmiştir?

- Ebeveyn sevgisinden yoksunluk-kurum içi şiddet
- Kurum içi şiddet-yetersiz beslenme
- Uyarılma eksikliği-Ebeveyn sevgisinden yoksunluk
- Yetersiz eğitim-Ebeveyn sevgisinden yoksunluk
- Kurum içi şiddet-uyarılma eksikliği

7. Alt sosyoekonomik düzeyden gelen bir öğrencinin akademik sorunlarla karşılaşmasına en çok sebep olan etmenler aşağıdaki seçeneklerden hangisinde verilmiştir?

- Uyarıcı olmayan ev ortamı ve olumsuz ebeveyn tutumları
- İtaat ve saygı eksikliği
- Merak ve bağımsızlık duygularının gelişmemesi
- Okulda şiddet ve problem davranışlar
- Öğretmen ilgisizliği

Yaşamın İçinden

8. Çocukların yetiştirilmesinde anne babaya yardımcı olmak, çocuklar için elverişli ortamlar hazırlamak, olumsuz koşulları ortadan kaldırmak gibi görevleri üstlenerek çocukların güvende ve sağlıklı yetişebilmelerini amaçlayan sistem aşağıdaki seçeneklerden hangisinde verilmiştir?

- Eğitim sistemi
- Ekonomik sistem
- Kültürel sistem
- Toplumsal sistem
- Politik sistem

9. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi özenli dil kullanan ailenin özelliklerinden biridir?

- Konuşma dizisinin pekiştirilmesi sağlayan ifadeler kullanma
- Ben dilini kullanma
- İmalî anlam içeren bir dil kullanma
- Basit ve tekrarlı bağlaçlar kullanma
- Kısa cümleler kullanma

10. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi SODES projeleri kapsamında çocuk ve gençlere yönelik gerçekleştirilen etkinliklerden biri **değildir**?

- Kültür, sanat ve spor etkinlikleri düzenlemek
- Ücretsiz sınavlara hazırlık kursları vermek
- Diğer illerle eş zamanlı mavi kapak toplamak
- Kitap okuma kampanyaları düzenlemek
- Kız çocuklarına eğitim bursları vermek

Pamukkale'de 8 Kurum Çocuklar İçin Buluştu

Pamukkale Kaymakamlığı ve Pamukkale Belediyesi'nin yürütücülüğünde, Pamukkale İlçesi'nde kısıtlı imkânlarla sahip, aile bütünlüğü bozulmuş ya da sosyal faaliyetlerden yoksun, yaşatlarına göre hayatın fırsatlarından yeterince faydalanma imkânı bulamamış çocuklara yönelik 8 kurum ve kuruluşun dev bir birlikteliği ile "Forum Çamlık Basketbola Küçük Dev Adımlar" ve "Hacı Şerif Potanın Şekerleri Parkede" isimli iki sosyal sorumluluk projesi hayata geçiyor.

Basketbola Küçük Dev Adımlar projesinde 25 ilkokul ve 25 ortaokul öğrencisi olmak üzere 50 erkek, Potanın Şekerleri Parkede projesinde yine 25 ilkokul ve 25 ortaokul öğrencisi olmak üzere 50 kız çocuğa, basketbol ile spora yönlendirilecek ve sosyal ve kültürel anlamda birçok aktivite ve eğitimle adeta yeni bir hayat sunulacak.

8 Kurum ve Kuruluş Bir Araya Geldi

İki sosyal projenin protokol imza töreni için Atatürk Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi spor salonunda Pamukkale Kaymakamı Veysel Beyru, Pamukkale Belediye Başkanı Hüseyin Gürlesin, Denizli İl Emniyet Müdür Yardımcısı Çetin Bozkuş, Pamukkale İlçe Milli Eğitim Müdürü Reşat Erdoğan, Pamukkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü Yahya Karaca, İlçe Halk Eğitim Müdürü Halil Elmas, Yıldızlar Spor Kulübü Başkanı Bülent Topuz, Forum Çamlık AVM Müdürü Emre Uyar, Hacı Şerif Yönetim Kurulu Başkanı Yunus Helvacı ve Proje Koordinatörü Zekeriya Çelik katıldı. Ayrıca törende daha önce uygulanan projede yer alan basketbolcu çocuklarda yer aldı.

"Her Yıl 100 Çocuğa Ulaşılacak"

Pamukkale İlçesi'nde çocuklar için çok önemli iki organizasyonu hayata geçirdiklerini belirten Pamukkale Kaymakamı Veysel Beyru, "Biz Pamukkale İlçesi olarak Pamukkale Belediye Başkanımızla, kamu kurumları ve sivil toplum kurumlarıyla bu işe gönül veren toplumun her kesimiyle temas edenlerle birlikte proje sunuyoruz. Dezavantajlı grupta yer alan çocuklarımızla temas kurmak, özellikle Valiliğimiz ve Emniyetimizin desteğiyle bu çocuklarımıza güzel bir hizmet vererek okula da ve spor alanında başarılı olmaları için çeşitli katkılar sunuyoruz. Bu projelerle 50 kız ve 50 erkek öğrencimizi spor yaptırmak suretiyle, hem öğrencilerimizle hem de aileleriyle temas kurma anlamında her yıl 100 farklı kişiye ulaşarak hayata geçirmiş olduk. Pamukkale Belediye Başkanı Hüseyin Gürlesin, gerek bu salonunu eksikliklerinin giderilmesi, hem öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması hem de ailelerine çeşitli yardımlar yapılması noktasında belediyenin her türlü imkânıyla yanımızda olacak. Her sponsor ve paydaşlarımız çeşitli destekler verecek. Bu kadar güzel bir proje

için çok mutluyum. Çünkü çocuklarımıza son derece fayda sağlayacağına inanıyorum. Projenin hayata geçirilmesinde büyük fedakârlıkta bulunan kurum ve kuruluşlarımıza çok teşekkür ediyorum” dedi.

“Çok Önemli Bir Sosyal Sorumluluk Projesi”

Dezavantajlı çocuklara yönelik böylesi güzel projeler içinde yer almaktan mutluluk duyduğunu aktaran Pamukkale Belediye Başkanı Hüseyin Gürlesin ise, “Katkı koyan tüm kurumlarımıza ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Sosyal sorumluluk konusunda ne tür bir proje olursa olsun son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Hele hele dezavantajlı grupların spora kazandırılması anlamında olması daha önemli kılıyor. Böylesi bir projede Belediye olarak bu konudaki hassasiyetlerimizi gösterip işin içinde olmak istedik. Bu konuda elimizden gelen tüm desteğimizi hem çocuklarımız hem aileleri için vereceğiz. Bu çocuklarımızın topluma kazandırılması ilaveten de aile için ihtiyaçlarının giderilmesi ve ailedeki parçalanmışlığın ortadan kaldırılması noktasında her türkü katkıyı vereceğiz. Salonların bakımları noktasında yine desteğimizi geçmişte olduğu gibi sürdüreceğiz. Ben de böylesine güzel bir projede yer aldığımız için büyük bir onur duyuyorum. İnşallah güzel bir proje olacak. Örnek bir proje olacaktır. El birliğiyle, kurumların iş birliğiyle toplumun geldiği noktayı ileriye taşımak için de herkesin çorbada tuzu olacak. Ben emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ediyorum” dedi.

Törenle İmzalandı

Basketbola Küçük Dev Adımlar ve Potanın Şekerleri Parkede isimli iki projenin paydaşları, sponsorları ise, dezavantajlı çocuklara yönelik böylesi önemli bir projede yer almaktan mutluluk duyduklarını dile getirdi. Konuşmalar sonrası protokol törenle imzalandı. Tören sonrası protokol üyeleri çocuklarla birlikte basket oynadı.

Kaynak: <http://www.pamukkale.bel.tr/p-49-pamukkale-de-8-kurum-cocuklar-icin-bulustu>

Okuma Parçası

2015 Ülke Programı Eylem Planı

UNICEF Türkiye'deki çalışmalarına 64 yıl önce, 1951 yılında başlamıştır. UNICEF'in çalışmaları Hükümetle iş birliği programının bir parçası olarak, ülkenin çocuk, kadın ve gençlerle ilgili önceliklerini destekleyecek biçimde yürütülmektedir. Türkiye son 64 yılda çocuk hakları konusunda pek çok kazanım elde etmiştir ancak tüm hakların hayatta geçirilebilmesi için yapılacak pek çok şey vardır. UNICEF 2011 - 2015 yılları arasında çocuğun hayata en iyi başlangıcı yapması, sağlığı, eğitimi, korunması ve katılımı alanlarında hükümet ve diğer ortaklarıyla birlikte çalışmaya devam edecektir. Bu yeni ülke programının vurgusu; çocuk yoksulluğu, okul öncesi eğitim ve 14 - 18 yaş grubundaki çocukların (ortaöğretime devam edenler ve etmeyenler) ihtiyaçlarının karşılanması olacaktır. Ülke Programı Farklılıkların Azaltılması, Sosyal İçerme ve Koruma ile Gençlerin Güçlendirilmesi ve Koruma ana başlıklarında hazırlanmıştır.

I. Farklılıkların Azaltılması, Sosyal İçerme ve Koruma Çocuk yoksulluğu ve sosyal içerme:

UNICEF, ortakları ile birlikte çocuk yoksulluğuyla mücadele için ulusal politika ve stratejiler uygulanması ve çocuklar ve aileler için daha büyük bir mali alan yaratılması yönünde çalışacaktır. Ulusal ve yerel yetkililer çocuk yoksulluğu ve sosyal içermeyi hedefleyen kaynak tahsislerinin etkililiğini planlamak, bütçelemek ve izlemek için çocuk yoksulluğu, mevcut sosyal koruma sistemi ve çocuklar için yapılan bütçe tahsisi ve giderler konusundaki araştırmalardan elde edilen sonuçlardan yararlanacaktır.

Kaliteli ilköğretim: Türkiye ilköğretimde kayıtoranları ve cinsiyet eşitliğinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir; ancak ilköğretimde devamsızlık özellikle kız çocuklar arasında bir sorun olmaya devam etmektedir. Kaliteli ilköğretimin tamamlanması ve ortaöğretime geçiş UNICEF'in önceliklerinden biridir.

Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi: UNICEF nitelikli okul öncesi eğitime kayıt olan ve devam eden kız ve erkek çocukların sayısını arttırmak için ihtiyaç duyulan davranış ve sistem değişiklikleri ile ilgili ülke önceliğini (çeşitlendirilmiş ve nitelikli gündüz bakım ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin ve programlarının sağlanması dâhil) destekleyecektir. AB'nin mali desteği ve MEB iş birliğiyle yürütülen proje, dezavantajlı çocuklar ve aileleri için çocuk gündüz bakım ve okul öncesi eğitim programlarına kayıt ve devam oranlarının artırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Çocuğun korunması: UNICEF, (a) hizmetlerin birleştirilmesi ve entegre edilmesi için bir model geliştirilmesi ve (b) çocuk bakım standartlarının geliştirilmesi ve izlenmesi de dahil olmak üzere ebeveynlerinden uzakta yaşayan çocuklar için sağlanan çocuk bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi konusunda hükümete destek ver-

meye devam edecektir. Amaç, her türlü ayrımcılık, şiddet, istismar ve sömürü riski altında olan çocuklar için işleyen bir önleme ve koruma sistemi yönünde ilerlemektir. Erken Çocukluk Gelişimi ve Bakımı (EÇGB): Dezavantajlı ailelerde doğan çocukların yaşamdan beklentilerinin artırılmasında EÇGB'nin oynadığı önemli rolü göz önüne alarak, UNICEF EÇGB'nin (gelişim zorluklarının ve engelliliklerin erken evrede belirlenmesi dahil) sağlık sistemine entegre edilmesini ve böylece tüm çocukların erken çocukluk gelişimiyle ilişkili tüm risk faktörlerinden korunmasını destekleyecektir. Çocuk haklarının izlenmesi: Meclis çocuk hakları izleme komitesi ve oluşturulması muhtemel bir çocuk kamudenetçiliği (ombudsperson) makamı da dahil olmak üzere, çocuk hakları izleme sistemleri güçlendirilecektir. II. Gençliğin Güçlendirilmesi ve Koruma

Ulusal gençlik politikası: Nüfusunun %17,5'i 10-19 yaş arasında olan Türkiye, kapsamlı bir ulusal gençlik stratejisine ihtiyaç duymaktadır. UNICEF, kişisel ve sosyal gelişimleri dâhil olmak üzere gençlerin haklarını güvenceye almak ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir ulusal gençlik politikası hazırlanmasında hükümete yardımcı olacak ve stratejinin bir ulusal gençlik kurumu yoluyla etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak için çalışacaktır. Gençlerin kendilerini etkileyen kararlara katılımı, bu çabaların yol gösterici ilke ve amacı olacaktır. Ortaöğretim: UNICEF eğitim alanında hükümete verdiği desteği ortaöğretim düzeyini de içine alacak biçimde genişletecektir. Kızlar, dezavantajlı çocuklar ve ortaöğretime kayıt oranlarının düşük olduğu illerdeki çocuklar için ortaöğretime erişimin sağlanması başlıca amaçlardan biri olacaktır. Kayıt oranlarının artırılmasının yanında devamsızlık ve okul terklerinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. Ortaöğretimin işgücü piyasasının ihtiyaçlarıyla daha uyumlu olması hedeflerden biridir. Bunun hem ortaöğretime katılımı arttırması hem de gençleri çalışma hayatına hazırlaması beklenmektedir. Çocuklar için Koruma: UNICEF ve hükümet çocuk adalet sistemi reformunda iş birliği yapmaya ve tamamen uluslararası standartlar ve Çocuk Koruma Kanunu doğrultusunda çocuklar için adaleti sağlamaya devam edecektir. Hâlihazırda, çocuklar çoğu zaman mahkemeyi beklerken uzun süreler boyunca gözaltında kalmaktadır. Mahkemeye çıkan tüm çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmasını, çocuk mahkemelerinin alternatif tedbirlerden yararlanmasını ve hapis cezasına sadece son çare olarak başvurmalarını sağlamak önemlidir. Gözaltında tutulan çocuklar için bireyselleştirilmiş bir rehabilitasyon sistemi uygulamaya konacaktır.

Kaynak: <https://www.unicefturk.org/index.php?p=unicefne dir&sub=turkiyede>

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar: Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar: Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar: Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar: Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız yanlış ise “Şiddete Maruz Kalan ve Suç İşleyen Çocuklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar ve Aile” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar ve Aile” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Önemi ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar ve Aile” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Dezavantajlı Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programı Örnekleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuk olgusunu tehdit eden ve çocukların yaşama hakkını olumsuz yönde etkileyen etkenlerden biri de zorunlu göçlerdir. Türkçe sözlükte ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin ya da toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, olarak tanımlanan göç, doğal felaketlerin yanı sıra sosyal ve siyasal koşulların zorlayıcılığı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Daha önce 1980’li yıllarda Bulgaristan ve Kuzey Irak’tan yoğun göç alan Türkiye son dönemlerde Suriye’den de göç almaktadır. Bu yönüyle gerek ülke içinde gerek ülkeler arasında gerçekleşen göçler eğitim, yaşama, sağlık gibi çocukların yüksek yararını doğrudan etkilemektedir. Bu çocuklar ekonomik, sosyal, kültürel bakımından zorluklar yaşamaktadırlar.

Sıra Sizde 2

Aile içinde çeşitli nedenlerle istenmeyen, sevilmeyen çocuğun tipik davranışı saldırganlıktır. Bu çocuklar, başkalarından ödül bekler ve kendilerine özel muamele edilmesini isterler. Olumsuzdurlar, kavgacı ve isyankârdırlar. Kendilerine güvenilmez. Ukala oldukları, suç işlemeye eğilimli oldukları görülür. Kendilerine şefkat gösterildiğinde buna ilgisiz kalırlar. Kendisine daima yalancı olduğu söylenen, anne ve babası tarafından sevilmeyen, diğer çocuklarla sık sık karşılaştırılan, alay edilen ve dayakla cezalandırılan bir çocukta kısa ya da uzun süreli gerginlik hâlleri görülür. Bu tür kötü yaklaşım ve davranışların sürmesi durumundaysa kimi davranış ve uyum bozuklukları görülebilir.

Sıra Sizde 3

Sosyal dezavantajlı çocuklarla çalışabilmek için öğretmenlerin özellikle iletişim konusunda donanımlı olmaları gerekmektedir. Çünkü etkili iletişim bu çocuklara ulaşmanın ilk adımıdır. Yaşanan çatışmaların çözüme ulaştırılması, problemlerle baş etme, öfke kontrolü etkili iletişimle olanaklı olabilmektedir. İletişim becerisi gelişmiş öğretmenlerin sorunların çözümünde daha yapıcı olacağı düşünülmektedir.

Sıra Sizde 4

Sağlıklı bir toplum; bedensel, ruhsal, sosyal yönden sağlıklı bireylerden oluşur. Bireylerin tüm yönleriyle sağlıklı olabilmesi ise çocuk ve ergenlerin çok yönlü gelişimine ve eğitimine önem vermek ve kaynak ayırmakla olanaklıdır. Sağlıklı bir biçimde yetişmiş çocuk, değer yaratmaya adaydır ve toplumun gelişebilmesi, bireylerin sağlıklı biçimde gelişmesiyle olanaklıdır. Bu nedenle yatırımların en etkilisi çocuklar için yapılan yatırımdır. Çünkü her yönden sağlıklı yetişmiş bir çocuk, gelecekte yaratıcı, üretici, çok yönlü düşünebilen, yaratıcı ve bilimsel problem çözme gücü yüksek, etkili iletişim kurabilen kendisi ve çevresiyle barış içinde yaşayabilen, gizil güçlerini en etkili bir biçimde kullanabilen, kendisini gerçekleştirmiş mutlu bir yetişkin, hak ve sorumluluklarını bilen nitelikli bir vatandaş olacaktır. SODES bu anlayışın bir ürünüdür.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Atauz, S. (1998). Dünya kentlerinin yeni olgusu: Sokak çocukları. *Birikim Dergisi*, 116, 68-78.
- Baykan, S. (1995). *Ankara'da farklı sosyoekonomik düzeydeki 0-6 yaş çocuklarının gelişim durumlarının incelenmesi üzerine bir araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Bayıklı, L. (1983). Gelişmiş ülkelerde suçlu ve korumaya muhtaç çocuklar için aile uygulaması. *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 22-23 Haziran 1983.
- Bilen, M. (1978). *Ailede sağlıklı ilişkiler*. Ankara: Mars Matbaası.
- Bilgin, R. (2012). Sokakta çalışan çocukları bekleyen risk ve tehlikeler: Diyarbakır örneği. *ZKİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, (15), 79-96.
- Bulutay, T. (1995). *Türkiye'de çalışan çocuklar*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Uluslararası Çalışma Örgütü Ortak Yayını.
- Ennew, J. (2003). *Sokak çocukları ve çalışan çocuklar: Planlanma için bir rehber, gelişim el kitabı 4*. (Ç. Öztekin, Çev.). UNICEF, Ankara: Tisamat Basım.
- Fidan, F. (2001). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış: Sanayide çalışan çocuklar örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 30-49.
- Furstenberg, F., Cook, T., Eccles, J., Elder, G. H., Jr., & Sameroff, A. (1999). *Managing to make it: Urban families and adolescent success*. Chicago: University of Chicago Press.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Günçe, G. (1983). Çocuk suçluluğu ve aile. *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 22-23 Haziran 1983.
- Güngör, G. (2011). İlköğretim okullarının öğretmen görüşlerine göre sosyal sermaye düzeyleri ve dezavantajlılıkları ile ilgili değişkenler arasındaki ilişki. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Havighurst, R. (1965). Who are the socially disadvantaged?. *The Journal of Negro Education*, 34 (1), 39-46.
- Jargowsky, P. (1994). Ghetto poverty among Blacks in the 1980s. *Journal of Policy Analysis and Management*, 13, 288-310.
- Koçak, N. ve Tepeli, K. (2006). 4-5 yaş çocuklarında sosyal ilişkiler ve iş birliği davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Okul Öncesi Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Kozol, J. (1991). *Savage inequalities*. New York: Crown.
- Mayer, S. E. (1997). *What money can't buy?* Cambridge, MA: Harvard University Press.

- McLoyd, V. C. (1990). Socioeconomic disadvantage and child development. *American Psychologist*, 53 (2), 185-204.
- O'Donnel, D. (2004), Çocuğun korunması: *Parlamenteler için el kitabı*. UNICEF, İsviçre.
- Oktaç, A. (1983). Okul öncesi eğitime toplu bir bakış. *Okul öncesi eğitim ve sorunları*. Ankara: TED Yayını, Şafak Matbaası.
- Phillips, W.S.K. (1994). *Street children in India*. New Delhi: Rawat Puplication Jaipur İndia.
- Polat Unutkan, Ö. (2003). Marmara ilköğretime hazır oluş ölçeğinin geliştirilmesi ve standardizasyonu. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sürücü, A. ve Arslan, C. (2002). Suça itilmiş çocuklar ve psikolojisi. *Kriminoloji ve Ceza Hukuku*. http://www.kriminoloji.com/Suca_itilmis_Cocuklar_Psikolojisi.htm
- Şahin, B. (2009). Çocuk işçilerin korunması. Yayımlanmamış yüksek Lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Terzi, F. (2009). Çocuk işçilerin psiko-sosyal durumları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- TİSK. (2010). *Çocuk işçiliği konusunda görüş ve öneriler*. TİSK, http://www.tisk.org.tr/TISK_ipec.asp?id=508
- Tor, H. (2010). Türkiye'de çocuk işçiliğinin boyutları. *ZfWF*, 2 (2), 25-42.
- TÜİK (2012). *Çalışan çocuklar anketi*. TÜİK, www.tuik.gov.tr
- UNESCO. (2010). Educational marginalization across developed and developing countries. Paper commissioned for the *EFA Global Monitoring Report 2010: Reaching the marginalized*. UNESCO, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf>.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve suç*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (1980). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Taşdelen, H., Turhan, M., Erikci, M. ve Özkan, S. (2014). *Okullardaki dezavantajlı ve risk altındaki çocuklar*. MEB, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/42/01/964696/dosyalar/2015_01/05025647_okullardakdezavantajl%C4%B1verskalt%C4%B1ndakocuklar.pdf
- Tezcan, M. (1991). *Toplumsal ve kültürel değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Özel gereksinimli çocukların tanımı ve kapsamını açıklayabilecek,
- Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programlarının amacını, kapsamını ve önemini açıklayabilecek,
- Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programlarının yapısını açıklayabilecek,
- Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programı örneklerini tanıyabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Gelişimsel Destek Programları
- Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları
- Özel Eğitim
- Özel Gereksinimli Çocuklar

İçindekiler

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Doğadaki tüm canlılar birbirlerinden farklı özelliklerle dünyaya gelir ve farklı biçimlerde gelişirler. Canlıların yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri, gelişimin ilk başladığı andan itibaren çeşitli etmenlerden etkilenir. Canlının gelişimini etkileyen bu etmenler biyolojik ve kalıtsal etmenler olabileceği gibi çevresel etmenler de olabilir. İnsan yavrusunun gelişimi de doğal olarak bu etmenlerden etkilenecektir. Çocuk gelişimi yaklaşımları incelendiğinde, gelişimi açıklayan farklı yaklaşımlar olduğu da görülmektedir. Örneğin biyolojik yaklaşım kalıtımın önemine vurgu yapar. Bu yaklaşıma göre çocuğun gelişimi onun ailesinden getirdiği özelliklere göre gerçekleşir. Bilişsel yaklaşım ise her bireyin gelişim dönemlerinde yerine getirmesi beklenen görevler olduğunu, bu görevlerin deneyimlenmesiyle çocuğun gelişimi sürdürdüğünü belirtir. Davranışçı yaklaşımlar ise çocuk gelişimini öğrenme kavramıyla açıklar. Davranışçı yaklaşımlar davranışların çevredeki uyaranlar ve bu uyaranlara verilen tepkilerle meydana geldiğini davranışın sonuçlarının davranışı kontrol ettiğini savunur.

Görüldüğü gibi farklı yaklaşımlar çocuk gelişimini farklı biçimlerde açıklamaktadır. Bu açıklamalarda çocuk gelişimini etkileyen etmenlerden söz edilmektedir. Bu etmenler olumlu yönde olabileceği gibi bireyi olumsuz etkileyecek bir yönde de olabilmektedir. Gelişim süreci içerisinde ortaya çıkabilecek kimi sorunlar bireyde farklılıklara yol açabilecektir. İşte, bireyin çeşitli özelliklerindeki bu farklılıklara bireysel farklılıklar adı verilmektedir. Bireysel farklılıklar bireyin gözlenebilen fiziksel özelliklerinde olabileceği gibi, kimi zaman kişilik özelliklerinde, kimi zaman da öğrenme özelliklerinde olabilmektedir. Kimi çocuklar daha kolay ve hızlı öğrenebilirken bazı çocuklar daha geç öğrenebilmektedirler.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR: TANIM VE KAPSAM

Bireyin özelliklerinde görülen farklılıklar, örneğin; saçının ve gözünün rengi, boy ve kilosunu öğrenmeyle ilgili konular değildir. Dolayısıyla bireyin okulla ve günlük yaşamla ilgili becerilerinde herhangi bir sınırlılığa yol açmaz. Bu farklılıklar sağlıkla ilgili sorunu olan ya da olmayan tüm bireylerde görülebilir. Bireyler arasındaki bu farklılıklar çok fazla olmadığında da yine bir sorunla karşılaşmaz ve bu durum onların yaşam işlevlerini gerçekleştirirmede güçlükler yaşamalarına neden olmaz. Ancak öyle farklılıklar vardır ki bireyin yaşam işlevlerini etkiler. Kolları, bacakları olmayan biri, gözünü, kulağını, zihinsel işlevlerini kullanamayan biri, yukarıda farklılıkları sayılan bireylerden biraz daha farklıdır. Çeşitli nedenlerle bireysel farklılıkları olan bu bireyler özel gereksinimli bireyler olarak adlandırılmaktadır.

Gelişimin biyolojik, kalıtsal ve çevresel etmenleri vardır.

Gelişim süreci içerisinde çocuklar arasında bireysel farklılıklar olabilir.

Bireysel farklılıklar bireyi diğerlerinden ayıran özelliklerdir.

Bozukluk/zedelenme yetersizliklere, yetersizlikler engele dönüşebilir.

Bireysel farklılıkların ortaya çıkışı kimi temel kavramlarla açıklanmaktadır. Özel gereksinimli bireyleri tanımlamadan önce duruma ilişkin temel kavramlardan söz etmekte yarar olacaktır. Heward (2013) bu kavramları *bozukluk*, *yetersizlik* ve *engel* olarak sıralar. Bu kavramlardan ilki *bozukluk* ya da *bozulma* kavramıdır. Burada sözü edilen *bozukluk* vücudun bir organının ya da belirgin bir bölümünün işlevinin azalması ya da kaybını ifade eder. Buna göre *bozukluk*, bireyin doğduğunda 21. kromozom çiftinde bir kromozom fazla olmasıdır. Bu durum, bireyin down sendromu gibi genetik bir farklılığa sahip olmasına yol açar (<http://www.downturkiye.com/down-sendromu-nedir>). Bir başka örnek vermek gerekirse bebeğin doğum anında oksijensiz kalması beyin hücrelerinde bozulmalara yol açabilecektir. Bireyin biyolojik ve fiziksel özelliklerindeki bu bozulmalar doğum öncesi nedenlerden kaynaklanabileceği gibi doğum sırasında ortaya çıkan komplikasyonlar nedeniyle ya da doğum sonrasında yüksek ateş sonrası havale sonucunda da olabilir.

DİKKAT

Down Sendromu tedavi edilmesi gereken bir hastalık değil, genetik bir farklılıktır.

İNTERNET

<http://www.downturkiye.com/down-sendromu-nedir>. Down sendromu hakkında daha geniş bilgi elde etmek için bu adresi ziyaret ediniz.

Zedelenmenin Türkçe sözlükte karşılığı "zarar görmek"tir.

Özyürek (2006) ise konuyu *zedelenme* kavramından başlatır ve zedelenmeyi "organların yapısındaki biyofiziksel ve kimyasal bozukluklar" olarak tanımlar. Buna göre bireyin çeşitli organlarında; beyinde, kulağında ya da uzuvlarında zedelenmeler meydana gelebilir. Dolayısıyla bu zedelenmeler de yine farklı türde bozulmalar biçiminde kendini gösterecektir. Örneğin, iç kulağın biyofiziksel yapısındaki bozukluklar gibi.

Temel kavramlardan bir diğeri *yetersizlik* kavramıdır. Yetersizlik, bir şeyi yapmada yeterli olmamayı, belirli bir biçimde davranmada sınırlı kapasiteyi tanımlamaktadır. Daha yalın bir deyişle yetersizlik, bireyin işlevlerini yerine getirememesi durumudur. Yetersizliği zedelenme kavramıyla açıklarsak; zedelenme sonucu, bir insan için normal kabul edilen bir etkinliğin ya da yapımın önlenmesi, sınırlanması durumuna *yetersizlik* denir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

DİKKAT

Yetersizlik, çocuğun akademik becerileri gibi tek bir alanda olabilir, diğer alanlarda olmayabilir.

Engel, bireyin yetersizliğinin çevreyle etkileşimi sonucunda meydana gelir.

Bireyin yetersizlik yüzünden yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel etmenlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri gereği gibi oynayamama durumunda kalmasına *engel* denir. Pek çok yetersizlik çok küçük çevresel düzenlemelerle ortadan kaldırılabildiği gibi, pek çoğu da çevrenin beklentileriyle birlikte birey için altından kalkılması güç bir yük de olabilmektedir. Çevrenin beklentileri bireyin yapabildiklerine göre biçimlendiğinde bu yük önemli ölçüde azalacaktır. Eğer çevrenin beklentileri bireyin yapabildiklerinin üzerinde olursa birey bu beklentileri karşılayamaz duruma düşebilecek; dolayısıyla engel durumuyla karşılaşabilecektir. Zedelenme ve yetersizlik durumunun engele dönüşmesinin önlenmesinde özel gereksinimi olan bireye yaşam için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak ve yaşanan çevreyi özel gereksinimi olan bireylerin yararlanabilecekleri duruma getirmek en önemli iki etmendendir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

Özyürek (2006, s. 38) zedelenme ve özür/engel ilişkisini aşağıdaki gibi açıklar.

- Zedelenmeden etkilenmiş kişinin yetersizliği, yetersizlikle doğrudan ilgili özre yol açabilir. Kolları yoktur ve organ, işlevini yerine getiremediğinden kişi sıradan kapılar açamadığı için ortopedik özürdür.
- Yetersizlikten etkilenmiş kişinin özrü, yetersizlikle doğrudan ilgili olmayan diğer davranışlarına da yayılmış olabilir. Örneğin, ortopedik yetersizliği olan kolları olmayan çocuğun kapı kollarını tutmaması yetersizliğidir. Kapı kollarını açamaması özürdür. Ancak topu arkadaşlarına atmayı gerektiren oyun etkinliklerine alınmayarak elleriyle kapı kollarını açamama özrü, ayakla topu diğerlerine atma oyun etkinliklerine de taşınmıştır. Ama yetersizliğinden dolayı ellerini kullanmaya gerektirmeyen oyun etkinliklerine katılımı sınırlandırıldığı gibi diğer yaşantılara da katılımı sınırlandırdığı olur.
- Özür yetersizlikle ilgili davranışlarla sınırlı kalmayıp, diğer davranışlara da bulaştırılır. Örneğin, bu kişinin kas iskelet sistemi zedelenmemiş olsaydı ana, babası diğer yetişkinler ve çocuklar ona farklı şekilde davranmayacak o da farklı olduğu duygusuna kapılmayacak ve kendisini diğer kişilerden daha az değerli görmeyecekti. Yetersizlik hareketlerini sınırlandırmakla kalmamış, yetersizliği ile doğrudan ilgili olmayan etkinlikleri, yaşantıları ve kendine bakışını da sınırlandırmıştır.
- Özrü bir bakıma, kapılara kapı kolları koyarak, toplum yaratır. Kapı kolları olmadan da açılabilen kapılar olduğunda yetersizliği olan kişi artık özürsüzdür.

Generated by Smart Document Scanner Kaynak: <https://bit.ly/SmartScanner>

Tüm bu açıklamalardan sonra özel gereksinimli çocuklar kimdir? sorusuna açıklık getirilebilir. Özel gereksinimli çocuklar ayrıcalıklı çocuklar ya da farklı çocuklar olarak adlandırılmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde özel eğitime gereksinimi olan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Buna göre özel eğitime gereksinimi olan birey “çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren birey” olarak tanımlanmaktadır.

Özel eğitime gereksinimi olan bireylerle ilgili daha geniş bilgilere özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinden ulaşabilirsiniz. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_2012.pdf

İNTERNET

Özel gereksinimli birey terimi öğrenme ya/ya da davranış problemleri gösteren ve bedensel ya da duygusal yetersizliği olan çocukları olduğu kadar zihinsel olarak üstün ya da özel yetenekli çocukları da içerisine almaktadır (Heward, 2013). Dolayısıyla özel gereksinimli olma kavramını geniş olarak ele almakta yarar olacaktır. Özel gereksinimi olan çocukların eğitimlerinde çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalar özel gereksinimli çocukların kapsamı hakkında da fikir vermektedir. Buna göre özel gereksinimli çocuklar; zihin yetersizliği, öğrenme güçlüğü, duygusal ve davranışsal bozukluklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, otizm spektrum bozukluğu, dil, konuşma ve iletişim bozuklukları, işitme yetersizlik görmeyen ve görme kaybı, ileri derecede ve çoklu yetersizlikler, fiziksel yetersizliği, travmatik beyin yaralanması, üstün zekâ ve üstün yetenekli çocuklar olarak geniş bir grubu oluşturmaktadır. Şüphesiz bu çocukların tümünün özel gereksinimleri doğrultusunda önlemler alınabilmesi için özel olarak geliştirilmiş programlara yer verilmektedir.

Özel gereksinimli çocuklar yaygın olarak farklılıklarına göre sınıflandırılır.

Özel gereksinimli çocuklar tek bir öğrenci grubundan oluşmaz.

DİKKAT

Bu sınıflandırmalarla birlikte atipik gelişim gösteren ancak özel gereksinimli olarak tanılanmamış çocuklar da vardır. Dolayısıyla özel gereksinimli olmanın yanı sıra risk kavramına da değinilmeden geçmemek gerekir. Erken çocukluk döneminde ve okul öncesi dönemde çocuklar gelişimsel sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunlar, yukarıda anlatılan özel eğitime gereksinimi olan çocukların dışında atipik gelişim gösteren çocuklarda da yaşanabilmektedir. Örneğin; gecikmiş dil konuşma, yürümede gecikme, sosyal etkileşimde ciddi sınırlılıklar gösteren çocukların ileride özel gereksinimli olma olasılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çocukları riskli çocuklar olarak düşünüp gelişimlerini izlemekte yarar olacaktır.

Risk taşıma, hâlen bir yetersizliği belirlenemeyen ancak ileride yetersizlik gösterme şansı ya da olasılığı normalden daha fazla olan çocukları ifade etmektedir (Eripek, 2005.). Risk taşıma kavramı, erken müdahâle programları, erken eğitim, erken çocukluk özel eğitimi gibi okul öncesi özel eğitim uygulamalarında çoğunlukla kullanılan bir kavramdır (Cavkaytar, 2015). Dolayısıyla gelişimi risk altında olan çocuklar dikkatle izlenmesi gereken çocuklardır. Eğitimciler risk kavramını bireyin biyolojik durumu, doğum sırasında yaşanan sorunlar ya da çevresel yoksunluğu olan bebek ve okul öncesi çocuklarının gelecekte gelişimsel sorunlar yaşayabilme olasılığı için kullanırlar. Bu terim, aynı zamanda yetersizlik tanısı almış ve genel eğitim sınıflarında eğitim görüp davranış sorunları ve özel öğrenme güçlükleri yaşayan öğrenciler için de kullanılmaktadır (Heward, 2013, 7).

SIRA SİZDE

Özel gereksinimli çocukları tanımlayarak kalıtım ve çevre bağlamında gelişimlerini tartışınız.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ KAPSAMI, AMACI VE ÖNEMİ

Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programları, erken çocukluk özel eğitim programlarıdır. Erken çocukluk özel eğitimi, sıfır-altı yaş grubunda olup risk altındaki çocuklarla gelişim geriliği olan ya da tanılanmamış özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine sağlanan uzman destekli eğitim hizmetleridir (Yıldırım-Doğru, 2013). Özel gereksinimli bireylere sunulan erken özel eğitim hizmetleri, formal ve informal eğitim programlarıyla sürdürülmektedir. Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programları, okul öncesi eğitim, erken çocuklukta özel eğitim gibi isimlerle tanımlanmaktadır.

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı

Millî Eğitim Bakanlığı, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim uygulamalarının nasıl gerçekleştirilebileceğini açıklamıştır. Bu kararnamenin üçüncü maddesinin b fıkrasında “özel eğitim, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinde özel olarak hazırlanmış programlara gereksinim duyulmaktadır. Okul öncesi eğitim programları temel alınarak hazırlanan programlarda, çocukların yaşları ile yetersizlik türleri dikkate alınmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı özel eğitim hizmetlerine ilişkin kanun hükmünde kararnamenin özel eğitimin temel ilkeleri başlıklı dördüncü maddesinde özel eğitimin nasıl yapılacağı, ne zaman başlanacağı, programları ve nelere dikkat edileceği açıklanmıştır. Özel eğitimin ilkeleri şöyle sıralanmaktadır:

- Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- Özel eğitime erken başlamak temeldir.

- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden olanaklı olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitimlerine öncelik verilir.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.
- Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması temeldir.
- Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna etkin katılmalarının sağlanması esastır.
- Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir.
- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak biçimde planlanır.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin tam metnine bu adresten erişebilirsiniz. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf

İNTERNET

Görüldüğü gibi özel eğitim hizmetlerine erken başlamak esastır. Bu ilke doğrultusunda özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde de gerekli düzenlemelere yer verilmiştir. Bunlar içerisinde en önemli düzenleme özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin 21.7.2012 tarihinde değiştirilerek yürürlüğe konulan okul öncesi eğitimin zorunlu olması uygulamasıdır. Yönetmeliğin 29. maddesi şöyledir: “37-66 ay arasındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin okul öncesi eğitimi zorunludur; ancak bu bireyler için okul öncesi eğitim Özel Eğitim Değerlendirme Kurul Raporu ile velisinin yazılı onayı doğrultusunda eylül ayı sonu esas alınarak 78 aya kadar uzatılabilir. E-Okul sistemi üzerinden kaydı yapılan ve okul öncesi eğitim süresi uzatılan çocuklar, velisinin resmî başvurusu ve il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu kararı ile uygun kuruma yerleştirilir.” Bu maddenin ikinci fıkrasında ise “Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin okul öncesi eğitimlerini, öncelikle okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamaları kapsamında yetersizliği olmayan akranları ile aynı sınıfta ya da özel eğitim sınıflarında sürdürmeleri temel olmakla birlikte 37-66 ay arasındaki çocuklar için özel eğitim anaokulu, 48-66 ay arasındaki çocuklar için okul ve kurumlar bünyesinde özel eğitim anasınıfları açılabilir.” ifadesi yer alır. Dolayısıyla 37 ay ile 66 ay arasında erken özel eğitim hizmetlerinin yasal dayanağı da oluşmuştur. Ancak 0-36 ay arası bebeklik ve erken çocukluk döneminde hangi tür gelişimi destekleme programlarına yer verilebileceği açık değildir.

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin tam metnine bu adresten erişebilirsiniz. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_son.pdf

İNTERNET

37-66 ay arasındaki özel eğitime gereksinimi olan bireylerin okul öncesi eğitimi zorunlu olmasına karşın henüz resmî olarak kabul edilmiş ve uygulanan bir eğitim programı bulunmamaktadır.

DİKKAT

Durumları uygun olan çocukların okulöncesi eğitimleri normal gelişim gösteren akranlarıyla bir arada kaynaştırma eğitimi biçiminde yürütülebilir.

Özel gereksinimli çocukların gelişimlerini destekleyici eğitim programlarının amacı, özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde belirtilmektedir. Buna göre bu çocukların okul öncesi eğitimleri, öncelikli olarak kaynaştırma eğitimi temel alınarak yürütülmektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 24. maddesinde “özel eğitim gereksinimleri belirlenmiş 37-72 ay arasındaki çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunludur ve kaynaştırma uygulamaları temeline dayalı olarak, destek eğitim planları çerçevesinde sürdürülür.” ifadesi yer almaktadır. Bu sınıflarda eğitim alan öğrencilere buldukları yaş grubuna uygulanan programlar temel alınarak bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlanır. Öğrencinin BEP’inde yer alan amaçlar doğrultusunda program ve etkinliklerde gerekli uyarlamalar yapılarak çocuğun okul öncesi eğitim ortamından en üst düzeyde yararlanması sağlanır. Dolayısıyla okul öncesi eğitimin genel amaçları özel gereksinimli çocuklar için de geçerlidir.

DİKKAT

Okul öncesi eğitimde, özel gereksinimli çocukların okul öncesi eğitimi biçimde ayrı amaçları yoktur.

Kaynaştırma eğitiminden yararlanamayan çocukların okulöncesi eğitimleri ayrı özel eğitim okullarında yürütülebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi okul öncesi eğitim özel gereksinimli çocuklar için zorunludur ve kaynaştırma temeline dayalı olarak yürütülür; ancak kaynaştırma eğitiminden yararlanamayan çocuklar da olacaktır. Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğine göre “genel eğitim programlarından yararlanamayan, okul öncesi ve zorunlu ilköğretim çağındaki, ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocuklar için, gündüzlü özel eğitim kurumları açılır. Bu okullarda öğrencilerin, öz bakım ve temel yaşam becerileri ile işlevsel akademik becerilerini geliştirmek ve topluma uyumlarını sağlamak amacıyla gelişimsel eğitim programları uygulanır”. Bu kapsamda Türkiye’de ilk ismi Erken Çocukluk Eğitim Merkezi (EÇEM) olarak kurulan okul öncesi eğitim kurumlarının adı “Özel Eğitim Anaokulu” olarak değiştirilmiştir. Şu anda Türkiye’de 0-3 ve 0-6 yaş arasındaki çocuklara hizmet veren 22 özel eğitim anaokulu bulunmaktadır.

İNTERNET

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim anaokullarının listesine izleyen linkten okul türü ile arama yaparak erişebilirsiniz. <http://orgm.meb.gov.tr/butce/SORGU001Liste.asp>

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Amaçları

Gelişimi destekleme programları, çocukların yetersizlik türlerine, yaşlarına ve sunulan eğitim ortamlarının özelliğine göre değişiklik göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında kaynaştırma ortamlarında yaşlılarıyla birlikte eğitim alan özel gereksinimli çocukların eğitim amaçları, genel eğitimdeki okul öncesi eğitimin amaçları ile aynı olmakla birlikte özel gereksinimli çocukların eğitiminde onların özellikleri doğrultusunda programların bireyselleştirilmesine çalışılmaktadır. Okul öncesi eğitimin amaçları Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul öncesi Eğitim Programında okul öncesi eğitimin amaçlarını şöyle belirtmektedir:

Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- Onları ilkokula hazırlamak,
- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak,
- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul öncesi Eğitim Programına izlenen linkten erişebilirsiniz. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>

INTERNET

Özel eğitimin ilkelerinden biri de özel gereksinimli bireylerin eğitiminde bireyselleştirilmiş eğitim planlarının (BEP) uygulanmasına yöneliktir. Buna göre “özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması temeldir.” ilkesi benimsenmektedir. Dolayısıyla özel gereksinimli çocukların gelişimlerini destekleyici programların her birey için BEP hazırlanarak uygulanması gerekmektedir.

Özel gereksinimli çocukların gelişimini desteklemeye yönelik programların amaçları şöyle belirtilmektedir (Heward, 2013).

- Ailenin kendi amaçlarına ulaşmasında aileleri desteklemek,
- Çocuğun en üst düzeyde bağımsızlaşmasını ve becerilerde yeterli olmasını teşvik etmek,
- Önemli tüm alanlarda gelişimi desteklemek,
- Sosyal kabulü desteklemek ve oluşturmak,
- Öğrenilmiş becerilerin genellenmesini sağlayıcı fırsatlar tanımak,
- Çocuklara, buldukları çevrede, okulda aileleriyle birlikte tipik yaşam deneyimlerini kazanmaları için yardımcı olmak ve hazırlamak,
- Çocuğa ve ailesine, bir sonraki aşamaya yumuşak bir geçiş yapabilmeleri için yardımcı olmak,
- Yetersizliği ya da gelecekte ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek ve etkilerini olabildiğince önlemek.

Gargiulo (2015), öğretimin planlanması ve uygun eğitim ortamlarında uygulanmasının gereğinden söz ederek öncelikli olanın çocuğun disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirilmesinin yapılması olduğunu belirtmektedir. Bu değerlendirmenin amacı, çocuğun özel eğitime uygunluğuna karar verilmesi olmalıdır. Özel eğitime uygunluk kararı alan bir çocuğun eğitsel değerlendirmesi yine disiplinlerarası bir yaklaşımla yapılmalıdır. Değerlendirme sonuçlarına göre değerlendirmeyi yapan ekip üyeleri aileyle birlikte çalışarak çocuk için uygun yerleştirme ve müdahâle stratejileri geliştirilmelidir. Tüm bu çalışmaların sonucunda çocuğun yaşına göre bireyselleştirilmiş aile hizmet planı (BAHP) ve bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlanmalıdır.

Gelişimi destekleme programları, eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması temeline dayanır.

BEP hazırlamada kullanılacak dökümanlara Millî Eğitim Bakanlığının http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/21/334334/dosyalar/2013_10/09023842_06120546_bobepformat.pdf adresinden erişilebilmektedir.

INTERNET

BEP, özel gereksinimli öğrencinin zihinsel, duygusal, sosyal, dil ve iletişim alanlarında yapabildiklerini dikkate alarak, kazandırılacak davranışların neler olduğu, bu davranışların nerede, nasıl, kimler tarafından hangi yöntemlerle ve ne kadar sürede kazandırılacağını belirten, gerekli destek eğitim hizmetlerini içeren, içinde ailenin de yer aldığı bir ekip tarafından hazırlanan yazılı bir programdır (Kargın, 2015). Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesinde, çocuğun yetersizliğine bağlı olarak farklı alanlarda uzmanlar görev almalıdır. Buna karar vermede çocuğun birincil yetersizliği ve özellikleri dikkate alınır. Daha sonra birincil yetersizliğinin etkilediği diğer gelişim alanlarında neler yapılması gerektiğine karar verilir. Örneğin iki yaşında bir down sendromu olan bir çocuğun birincil yetersizliğinin zihin yetersizliği olduğunu varsayalım. Down sendromu muhtemelen çocuğun bilişsel, dil gelişimi, psikomotor, sosyal duygusal alanlardaki gelişimini etkileyecektir. Bu durumda bu alanlarda gelişimi destekleyecek uzmanların BEP ekibinde yer almaları gerekmektedir.

BEP çocuğun gereksinimlerine uygun olarak farklı alanlarda uzmanların çocuk, aile ve öğretmenle birlikte çalışmasını gerektiren bir süreçtir.

VİDEO

Bir Rehberlik Araştırma Merkezinden bir uzmanın BEP ile ilgili görüşlerine izleyen linkten erişebilirsiniz. https://www.youtube.com/watch?v=x3Ti6WFu6_U

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 62. maddesinde BEP, özel eğitim gerektiren birey için geliştirilen ve ailesi tarafından onaylanan “bireyselleştirilmiş eğitim programı; bireyin, ailenin, öğretmenin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan ve hedeflenen amaçlarda verilecek destek eğitim hizmetlerini içeren özel eğitim programı” olarak tanımlanır. Yine aynı yönetmeliğin 63. maddesinde özel eğitim hizmeti veren okullarda özel eğitim gerektiren bireyler için, bireyselleştirilmiş eğitim programının geliştirilmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme birimi oluşturulur. Oluşturulan bireyselleştirilmiş eğitim programları ise bireyin tüm gelişim alanlarında, gözlem, gelişim ve değerlendirme ölçekleri kullanılarak ve hedeflenen amaçların gerçekleşme düzeyi doğrultusunda değerlendirilir. Birey için hazırlanacak yeni bireyselleştirilmiş eğitim programında ve yöneltme kararında bu değerlendirmeler temel alınır.

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Önemi

Günümüzde bebek sahibi olmaya karar veren ailelerin bebek sahibi olma konusunda daha bilinçli olmaları, gebelik döneminden itibaren doktor kontrolünde olmaları, erken tanı tekniklerinin gelişmiş olması, risklerin bebeklik ve erken çocukluk döneminde farkına varılmasını sağlamaktadır. Böylece, gelişimin en hızlı olduğu dönemde gelişimin desteklenmesi sağlanmaktadır.

Özel gereksinimli çocuğun erken özel eğitim hizmetlerinden yararlanması, pek çok gelişim alanında ek yetersizliklerin ortaya çıkmasına da engel olmaktadır. Başka bir deyişle özel eğitim hizmetlerinin işlevleri arasında, önleme hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle erken özel eğitim hizmetleri; bireydeki zedelenmeler ya da bozukluklar sonucu ortaya çıkacak yetersizliklerin önlenmesi, ortaya çıkan yetersizlik derecesinin ilerlemesinin durdurulması, var olan yetersizliğe ek olarak ek bir yetersizliğin ya da yetersizliklerin oluşmasının önüne geçilmesi ve yetersizliğin bireye olumsuz etkilerinin önlenmesi çerçevesinde düşünülmelidir. Dolayısıyla erken özel eğitim hizmetleri, bireyin yetersizliğinin derecesinin daha fazla artmasının ve yetersizliğinin diğer gelişim alanlarını etkilemesinin önüne geçmeyi amaçlayan uygulamalardır (Cavkaytar ve Diken, 2005).

Yıldırım-Doğru (2013), erken çocukluk özel eğitimin önemini şöyle açıklamaktadır:

Gelişim geriliği ya da engelli tanısı alan bebekler ve küçük çocuklara ilk yıllarda müdahale edilmediği takdirde, gelişimleri yavaşlamakta akranları ile aralarındaki gelişimsel farkları artmaktadır. Bu doğrultuda da çocukların ileri yaşlarda daha yoğun özel eğitim hizmetlerine gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Ancak, sunulan gelişimi destekleyici programlar çocukların gelişimlerini hızlandırmakta, akranları ile aralarındaki gelişimsel farkları azaltmakta, ileriki yıllarda akranları ile aynı okullarda eğitim almaları kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla erken çocukluk özel eğitim programları kapsamında ailenin kendi içinde yaşadığı sorunlar ve çevresi ile baş edilmesini sağlayacak programlara yer verilmelidir.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI

Özel gereksinimli çocukların gelişimini destekleyici programlar, daha önceki bölümde de belirtildiği gibi genel eğitim programlarını çerçeve programlar olarak ele alan programlardır. Bunun yanı sıra erken çocukluk eğitiminde özel gereksinimli çocukların eğitimleri için iki farklı yaş grubunda program uyarlamalarına gereksinim olmaktadır. Birincisi 0-24 aylık bebek ve küçük çocuklar için uygulanacak olan erken müdahale programlarıdır. Erken müdahale terimi doğumdan iki yaşa kadar olan bebek ve küçük çocuklara sağlanan hizmetleri ifade etmektedir. Erken çocukluk özel eğitimi ise 3-5 yaş arasındaki okul öncesi çocuklara sağlanan eğitimsel ve ilgili hizmetleri ifade etmektedir (Heward, 2013).

Bebek ve küçük çocuklar için erken müdahalenin ülkemizde henüz zorunlu olmaması nedeniyle aileler bu hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Ancak yine de pek çok aile, özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden bu hizmeti, kendi olanaklarıyla almaya çalışmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri özel eğitim yasası olan IDEA' da erken müdahale; "uygun tanı araçlarıyla ve süreçleriyle ölçülerek bilişsel gelişim, fiziksel gelişim, iletişim gelişimi, sosyal ya da duygusal gelişim, uyumsal gelişim alanlarından bir ya da daha fazlasında gelişim gecikmesi nedeniyle erken müdahale hizmetlerine gereksinimi olan; gelişimsel gecikmesi yüksek bir olasılığın olması durumunun tıbbi ve fiziksel olarak tanılanan üç yaşın altındaki çocuklara sunulan hizmetler" olarak tanımlanmaktadır (Heward, 2013).

Ülkemizde ise 1 Temmuz 2007 tarih ve 5378 sayılı Engelliler hakkında kanunda erken müdahale konusuna, erken tanı ve koruyucu hizmetler başlığı altında 11. maddede değinilmiştir. "Madde 11- Yenidoğan, erken çocukluk ve çocukluğun her dönemi fiziksel, işitsel, duyuşsal, sosyal, ruhsal ve zihinsel gelişimlerinin izlenmesi, genetik geçişli ve engelliliğe neden olabilecek hastalıkların erken teşhis edilmesinin sağlanması, engelliliğin önlenmesi, var olan engelliliğin şiddetinin olabilecek en düşük seviyeye çekilmesi ve ilerlemesinin durdurulmasına ilişkin çalışmalar Sağlık Bakanlığınca planlanır ve yürütülür." Bu yasal düzenlemeye göre görev Sağlık Bakanlığına verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının ise bu konuda herhangi bir yasal düzenlemesi bulunmamaktadır. Ancak normal gelişim gösteren çocuklara yönelik 0-3 yaş eğitim programının bulunması da olumlu bir gelişmedir.

Millî Eğitim Bakanlığı 0-3 Yaş Programına izleyen linkten erişerek inceleyebilirsiniz. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36program.pdf>

İNTERNET

Erken çocukluk eğitimi Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin üçüncü bölümünde yer almaktadır. Buna göre erken çocukluk eğitimi, Yönetmeliğin Eğitim Tür ve Kademelerindeki Özel Eğitim Hizmetleri başlıklı 35. maddesinin 1. fıkrasında şöyle açıklanmaktadır: "Erken çocukluk dönemi eğitimi, 0- 36 ay arasındaki bireyleri kapsayan eğitimidir. Özel eğitim merkezleri (okul) bünyesinde bu aylar arasındaki özel eğitime gereksinimi olan çocuklara eğitim hizmeti sunmak üzere özel eğitim hizmetleri kurulunun önerisi doğrultusunda millî eğitim müdürlükleri tarafından özel eğitim erken çocukluk eğitim birimleri açılır." Bunun yanı sıra 35. maddenin 2. fıkrasının d bendinde eğitimin nasıl yapılacağı belirtilmektedir. "Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi için öncelikle bireyin ve ailenin eğitim ihtiyaçları belirlenir". Sonuç olarak 0-3 yaş arasındaki özel gereksinimli çocukların eğitimi, çocuğun eğitimi ve ailesinin bilgilendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise uygulanacak programlar "Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planları" çerçevesinde geliştirilmelidir.

Bireyselleştirilmiş aile hizmet planları (BAHP) disiplinlerarası bir ekip tarafından çocuğun anne babası ve diğer aile bireylerinin de katılımıyla geliştirilmelidir. Heward (2013)

Erken müdahale konusu özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde dördüncü bölümde erken çocukluk eğitimi başlığıyla açıklanmaktadır.

BAHP'nın geliştirilmesinde sekiz aşamalı bir süreç izlenmesi gerektiğini belirtmektedir:

1. Bebeğin ya da küçük çocuğun fiziksel gelişimi, bilişsel gelişimi, iletişim gelişimi, sosyal ve duygusal gelişimi ve uyumsal gelişimine ilişkin varolan durumun rapor edilmesi,
2. Ailenin yetersizliği olan bebeğinin ya da çocuğunun gelişimini desteklenmesiyle ilgili konular, öncelikler, ailenin kaynaklarının rapor edilmesi,
3. Aile, bebek/küçük çocuğun erişmesi beklenen ölçülebilir sonuçların rapor edilmesi,
4. Aile ve çocuğa sunulacak erken müdahale hizmetlerinin sunum yöntemlerinin, yoğunluğunun ve sıklığının belirlenmesi,
5. Doğal ortamlarda sağlanabilecek ve sağlanamayacak hizmetlerin belirlenmesi,
6. Hizmetlerin öngörülen başlangıç tarihi, süresi ve uzunluğu ile sıklığının belirlenmesi,
7. Aile, bebek/çocuğun gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan plandaki hizmetlerin koordinasyonunu sağlayacak BAHP koordinatörünün belirlenmesi,
8. Bebek/çocuğun okul öncesi eğitim ya da diğer uygun hizmetlere geçişinin sağlanması için adımların atılması.

Bireyselleştirilmiş aile hizmet planının bu aşamaları programların yapısını belirlemektedir. Bireyselleştirilmiş aile hizmet planına yönelik bir örnek aşağıda sunulmuştur (Cook, Klein ve Chen, 2011).

Bölüm 1: Çocuğa ilişkin bilgiler

Anne babaya ya da yasal temsilcisine ilişkin bilgiler

Hizmetlerin Koordinasyonunu sağlayan görevliye ilişkin bilgiler

Bölüm 2: Ailenin güçlü yanları

Öncelikli kaynakları

Bölüm 3: Çocuğun Güçlü Yanları ve Var olan Gelişim Düzeyi

Fiziksel

Bilişsel

İletişim (dil ve konuşma)

Algılama

Sesleme

Sosyal Duygusal

Uyumsal/Öz bakım

Tanısı (eğer biliniyorsa)

Bölüm 4: Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planının Çıktıları

Programın Çıktısı:

	Hizmet türü • Bireysel: B • Grup: G Ortam	Sıklığı Oturma sayısı Uzunluğu (Her bir oturumun süresi)	Başlangıç Tarihi 15 Eylül 2016	Bitiş tarihi 30 Haziran 2017	Sorumlu kurum/ grup • Rehabilitasyon Merkezi • Aile
Çıktıya erişmek için strateji ya da etkinlik					
Ölçüt					

Programın Çıktısı:

(Yukarıdaki tablonun aynısı her bir program çıktısı için yapılır.)

Örnek eğitim planında da görüldüğü gibi bireyselleştirilmiş aile hizmet planı yazılı bir doküman hâline getirilir. BAHP bu biçimde hazırlandıktan sonra bu planın hazırlanmasında tüm alan uzmanı, öğretmenler ile aile bireyleri tarafından imzalanarak uygulamaya konur.

Erken müdahale hizmetleri 0-3 yaş arası çocuklara ve ailelerine sunulan hizmetler olmasına karşın, çok ağır derecede yetersizlikleri olan bebek ve çocuklar ile onların anne babaları için daha ileri yaşlarda da devam edebilmektedir. Sunay-Yıldırım (2013), erken müdahale hizmetlerinin hangi çocuklar için uygun olduğuna ilişkin özellikleri aşağıdaki gibi ortaya koymuştur.

<i>Kayda Değer (Belirgin) Gelişim Gecikmesi Olan Çocuklar</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kavrama Yeteneği Sınırlı Olan Çocuklar 2. Fiziksel Yetersizliği Olan Çocuklar 3. İletişim ve Dil Gelişimi Yetersizliği Olanlar 4. Duygusal Sosyal Gelişim Sorunu Olanlar 5. Yemek Yeme Zorlukları Olanlar
<i>Risk durumları etiyolojik olarak bilinen ya da önemli gelişim problemlerinin sonuçları tahmin edilen durumlarda</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kromozom Anomalileri 2. Nörolojik Bozukluklar 3. Doğuştan Gelen Metabolizma Hataları 4. Görme, İşitme ve Çoklu Ortopedik Bozukluklar
<i>Risk faktörlerinin bağlantıları sebebiyle meydana gelen mevcut gelişim yetersizliğini yüksek riskli olan bireylerde</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Erken Doğum 2. Asfiksi ya da Vantilatör Desteği 3. Merkezi Sinir Sistemi Enfeksiyonu ya da Normal Doğumlar 4. Biyomedikal Sonuçları İçeren Fakat Sınırlı Olmayan Yaralanma Kaza ya da Ciddi Olan ya da Sürekli Gelişime Etkileri Olan Hastalıklar 5. Gelişim Bozukluğu Olan Ebeveynler

Adapazarı'nda faaliyet gösteren Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir Özel Eğitim Anaokulunda görevli özel eğitim öğretmeni Özlem Toprak, 0-36 ay bebek ve çocuklar için açılmış olan ve erken çocukluk eğitim birimi olarak adlandırılan işleyişi şöyle açıklamaktadır:

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİM BİRİMİ (EÇEB) (0-36 AY)

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin 35. maddesi gereğince: "(1) Erken çocukluk dönemi eğitimi, 0-36 ay arasındaki bireyleri kapsayan eğitimidir. Özel eğitim merkezleri (okul) bünyesinde bu aylar arasındaki özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara eğitim hizmeti sunmak üzere özel eğitim hizmetleri kurulunun önerisi doğrultusunda millî eğitim müdürlükleri tarafından özel eğitim erken çocukluk eğitim birimleri açılır", okulumuzda erken çocukluk eğitim birimi faaliyet göstermektedir.

Okulumuza özel gereksinimli, tıbbi ve eğitsel tanısı olan 0-36 ay arasındaki öğrenciler Erken Çocukluk Eğitim Birimi (EÇEB)'ne kayıt edilerek eğitim faaliyetlerine başlanır. Tıbbi ve eğitsel tanısı olmayan fakat risk grubunda olan çocuklar ve ailelerine ise rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. İhtiyaçları olan konularda, veliler bilgilendirilip, ilgili yer ve kurumlara yönlendirilmektedir. Bunun yanında aileye Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı kontrol lisesi verilerek çocuklarının performans ve gelişimini takip etmeleri sağlanır. Bu ailelere okul iletişim bilgisi verilerek çocuk ve eğitimi ile ilgili her durum ve ihtiyaçta okulla irtibata geçmeleri sağlanır.

Bu birimde eğitimi özel eğitim öğretmeni gerçekleştirmektedir. Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi için öncelikle bireyin ve ailenin eğitim ihtiyaçları belirlenmektedir.

Öğretmen aile ve öğrenci ile eğitim öncesi görüşmeler yaparak çocuğun performansını belirler. Aileye okulda sunulacak olan eğitim hizmeti, Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planı (BAHP) ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı hakkında bilgi verir.

Aile ile yapılan görüşmeler ile öğrencinin diğer eğitim ve/ya da tedavi aldığı kurum ve kişilerle görüşmeler sağlanarak BAHP'ye hazırlanır. EÇEB'e kayıtlı her öğrenci ile haftada bir gün iki ders saati eğitim gerçekleştirilir. Öğrencilerin devamlılığı ve eğitimin aksamaması için eğitimin gün ve saatleri her hafta velinin talebine göre belirlenir. Öğrencinin eğitsel kazanımları kadar ailenin ihtiyaçları da göz önünde bulundurulur.

Bir diğer program türü erken çocukluk özel eğitimi ve okulöncesi eğitim programlarıdır. Okulöncesi eğitim programlarında da tıpkı erken müdahale programlarında olduğu gibi planlar hazırlanır. Bu planlara Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları denir. Erken müdahale programlarından erken çocukluk özel eğitim programlarına geçiş için BAHP'ta geçiş planlarına da yer verilmelidir.

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kademesinde yer almaktadır. Ancak, özel gereksinimli bireylere özel hazırlanmış ayrı bir okul öncesi eğitim programı bulunmamaktadır. Dolayısıyla okul öncesi özel eğitim kurumu her bir özel gereksinimli öğrenci ve ailesi için Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlayarak uygulanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin Beşinci bölümü programlarla ilgilidir. Bu bölümün Eğitim Programları ve BEP başlıklı 19. Maddesi şöyledir:

Madde 19. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin devam ettiği okullarda/kurumlarda Bakanlıkça hazırlanan genel ve mesleki eğitim programları ile özel eğitim okul/kurum ve sınıflarında öğrencilerin özelliklerine göre hazırlanmış özel eğitim programları uygulanır. (2) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için takip edecekleri eğitim programı temel alınarak BEP hazırlanması esastır. Bu programda; a) Eğitim planında yer alan yıllık amaçlara ve kısa dönemli amaçlara, b) Sunulacak destek eğitim hizmetinin türüne, süresine, sıklığına ve hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağına, c) Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknikler ile öğretim materyallerine, ç) Eğitim ortamına ilişkin düzenlemelere, d) Davranış problemlerini önlemeye ya da azaltmaya yönelik tedbirler ile uygulanacak yöntem ve tekniklere, e) Öğrencinin kişisel bilgilerine yer verilir.

Bu maddeye göre özel gereksinimli çocukların okul öncesi eğitimlerinde, ayrı bir eğitim programı olmadığından genel eğitim programlarından yararlanmaları uygun olmaktadır. Dolayısıyla genel eğitimde var olan okul öncesi eğitim programları temel alınarak her bir öğrenci ve ailesi için BEP hazırlanması gerekmektedir. Yine genel eğitim sınıflarında bulunan öğrenciler ile özel eğitim sınıflarında bulunan öğrencilerin her biri için buldukları okul ya da kurumda uygulanan eğitim programı temel alınarak BEP hazırlanmaktadır.

Daha önceki bölümde de belirttiğimiz bir okul öncesi özel eğitim okulunda görevli özel eğitim öğretmeni Özlem Toprak, 37-72 aylık yani 4-6 yaş aralığındaki özel gereksinimli çocukların eğitimlerindeki uygulamaları şöyle aktarmaktadır:

GRUP EĞİTİMİ (37-72 Ay)

Okulumuzda durumları ayrı bir sınıfta eğitim görmeyi gerektiren özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için yetersizlik türü, eğitim performansları ve özellikleri göz önünde bulundurularak grup eğitim sınıfları oluşturulur. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre, görme, işitme ve hafif düzeyde yetersizlikleri olan çocukların bulunduğu sınıflarda öğrenci mevcudu 10; otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin sınıflarındaki öğrenci sayısı dört, orta- ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların bulunduğu sınıflarda öğrenci mevcudu altı olarak belirlenmiştir. Bu sınıflarda ise bir özel eğitim öğretmeni, bir de okulöncesi öğretmeni görev yapmaktadır.

Grup sınıflarında eğitimi özel eğitim öğretmeni ve okulu öncesi öğretmeni bir arada yürütür. Eğitim-öğretim yılının başında öğrenciyi tanımaya, performanslarını belirlemeye ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarını oluşturmak için bir aylık çalışma gerçekleştirilir. Sınıf öğretmenleri tarafından öğrencilerin her biri için kaba değerlendirme formu doldurur ve öğrencinin performansı ve ihtiyaçlarına uygun olarak BEP ve BÖP hazırlanır. Oluşturulan BÖP' ten haftalık amaçlar seçilerek her hafta öğretim planı hazırlanır. Hazırlanan haftalık planlarda yer alan amaçların değerlendirmesi de gerçekleştirilir.

Özel eğitim sınıflarına devam eden öğrencilere dönem sonlarında olmak üzere yılda 2 defa gelişim raporu düzenlenir. Dönem içerisinde veya sonunda öğrencinin tıbbi veya eğitsel değerlendirmesi tekrarlanacak ise veya öğrenci farklı eğitim ortamına yönlendirilecek ise "Öğrenci Performans Değerlendirme Formu" doldurulur ve ilgili kuruma veli ile yollanır.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Özel Eğitim Anaokulları ile ilgili eğitim programı henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle okulumuzun genel işleyiş ve eğitim programları, özel eğitim programları ve okulöncesi programdan destek alınarak desenlenmektedir.

Okulumuzda kullanılan eğitim programı 6 ders saati ve öğrencilerin ihtiyaç ve eğitim programları temel alınarak desenlenmiş ve Tablo 5.1'de görülen günlük çalışma planı oluşturulmuştur.

S.N	SAAT	DERS
1	09.00-09.50	İletişim Becerileri
2	09.50-10.40	Akademik Beceriler
3	10.40-11.30	Beslenme Eğitimi
4	11.30-12.20	Öz bakım Becerileri
5	12.20-13.10	Motor Beceriler
6	13.10-14.00	Oyun ve Sosyalleşme Becerileri

Tablo 5.1
Özel Eğitim
Anaokulunun Günlük
Çalışma Planı

Bir okulun işleyişinde de görüldüğü gibi özel eğitim anaokulları genel eğitim programlarından ayrılmadan eğitimlerini sürdürmektedirler. Dolayısıyla hâlen özel gereksinimli bireylerin erken çocukluk eğitimi ve özel eğitimleriyle ilgili çerçeve eğitim programları bulunmamaktadır. Bu durumda her bir çocuk için bireyselleştirilmiş eğitim programı, geliştirme ekibi tarafından hazırlanmaktadır.

Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP), rehberlik araştırma merkezlerinde "Eğitsel Değerlendirme ve İzleme Ekibi" tarafından gerçekleştirilen "Ayrıntılı değerlendirme sonucunda, "Özel eğitim hizmetlerinden yararlanması uygun görülen özel gereksinimli öğrenciler için "ekip" tarafından hazırlanan programdır. BEP, özel gereksinimli olarak tanımlanan ve bir özel eğitim kurumuna ya da kaynaştırma kararıyla genel eğitim kurumuna

yerleştirilmesine karar verilen öğrenciler için uygundur (Özen ve Ergenekon, 2014). BEP ekibinde çocuğun ve ailenin gereksinimlerini karşılayabilecek uzmanlar, rehber öğretmen-psikolojik danışman, sınıf ve branş öğretmenleri, varsa gezerek özel eğitim görevi verilen öğretmen, çocuğun birincil olarak sorumlu bir aile üyesi (olmaması durumunda yasal temsilcisi), eğer durumu uygunsa çocuğun kendisi, bunların yanı sıra gerek duyulduğunda BEP geliştirme birimi okul müdürü ya da görevlendireceği müdür yardımcısının başkanlığında toplanır. Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde bireyselleştirilmiş eğitim programıyla ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verilmektedir.

MADDE 69 – (1) Bireyselleştirilmiş eğitim programı, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gelişim özellikleri, eğitim performansları ve ihtiyaçları doğrultusunda hedeflenen amaçlara yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programıdır. (2) Bireyselleştirilmiş eğitim programı, a) Eğitim planında yer alan yıllık amaçlar ve öğrencinin takip ettiği eğitim programı/programları temel alınarak belirlenen kısa dönemli amaçlarını, b) Öğrencinin alacağı destek eğitim hizmetinin türü, süresi, sıklığı ve bu hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağını, c) Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknik, araç-gereç ve eğitim materyallerini, ç) Eğitim ortamına ilişkin düzenlemeleri, d) Davranış problemlerini önlemeye ya da azaltmaya yönelik tedbirler ile uygulanacak yöntem ve teknikleri, e) Öğrencinin kişisel bilgilerini içerir. (3) Bireyselleştirilmiş eğitim programı, Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu ve BEP geliştirme biriminin iş birliğiyle hazırlanır. (4) Bireyselleştirilmiş eğitim programı, öğrenci için hedeflenen amaçların gerçekleşme düzeyi doğrultusunda değerlendirilir. Birey için hazırlanacak yeni bireyselleştirilmiş eğitim programında ve bireyin yönlendirilmesinde BEP'e ilişkin değerlendirmeler esas alınır.

Görüldüğü gibi BEP, yapı itibarıyla gerek çocuğun gerekse ailesinin gereksinimlerini karşılamak üzere hazırlanan sistematik bir programdır. BEP aynı zamanda bir plan ve izlençe özelliği taşır. Bireyselleştirilmiş eğitim programında; a) öğrencinin var olan performans düzeyi, b) uzun dönemli (yıllık) amaçlar, c) kısa dönemli amaçlar, d) öğretim yöntemleri ve materyalleri, e) BEP'in başlama ve bitiş tarihleri, zamanlama, f) değerlendirme yöntem ve ölçütleri, g) ek hizmetlere ilişkin bilgiler; hizmetlerin nerede, ne zaman, kim tarafından, ne kadar süreyle verileceğine ilişkin bilgilere yer verilir.

DİKKAT

BEP, yalnızca bir çocuk ve onun ailesi için hazırlanır. Bir grup çocuk için BEP hazırlanmaz.

İNTERNET

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği doğrultusunda hazırlanması gereken BEP dosya örneklerine izleyen linkten erişebilirsiniz. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/43/09/967052/dosyalar/2013_03/13101600_bepdosya.word.doc

Öğrencinin bireyselleştirilmiş eğitim programı dosyası şu başlıklardan oluşmaktadır.

1. Öğrenciye İlişkin Kimlik Bilgileri
2. BEP Birimine Ulaşan Bilgiler
3. BEP Geliştirme Üyeleri
4. Öğrenci Tanıma Kartı
5. İlk BEP Toplantısı (Tutanak)
6. Eğitsel Performans
7. BEP Toplantısı (Tutanak)
8. Eğitsel Performans
9. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Formu

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri Tarafından Sunulan Destek Eğitim Programları

Özel eğitim sistemi içerisinde resmi ya da özel okul eğitimin yanı sıra destek eğitim hizmetleri de sunulmaktadır. Destek özel eğitim hizmetleri öğrencinin BEP'ine ya da kendi programına göre uygun olan zamanlarda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yürütülen hizmetlerdir. Destek özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 3. maddesinin f ve g fıkralarında tanımlanmaktadır. Buna göre f) *Destek eğitim hizmeti*: Sağlık kurulu raporuyla engelli olduğu tespit edilen ve özel eğitim değerlendirme kurulu kararı ile destek eğitim programlarından yararlanması uygun görülen bireylere verilen eğitimi, g) *Destek eğitim programı*: Özel eğitim okulunun özel eğitim ve rehabilitasyon biriminde ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde destek eğitimine ihtiyacı olan bireylerin engel grupları, dereceleri ve engel niteliği ile bireysel gelişim yeterlilikleri dikkate alınarak hazırlanmış ve Bakanlıkça onaylanmış eğitim programını ifade etmektedir.”

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğine izleyen linkten erişebilirsiniz. http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_05/29103347_zeleitim.pdf

İNTERNET

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü tarafından yedi yetersizlik alanında destek eğitim programları hazırlanmıştır. Bunlar; bedensel engelli bireyler destek eğitim programı, dil ve konuşma güçlüğü destek eğitim programı, görme engelli bireyler destek eğitim programı, işitme engelli bireyler destek eğitim programı, özel öğrenme güçlüğü destek eğitim programı, yaygın gelişimsel bozukluklar destek eğitim programı, zihinsel engelli bireyler destek eğitim programı olarak sıralanmaktadır.

Her bir yetersizlik grubuna uygun olarak destek eğitim hizmetleri sunulmaktadır.

Programlar incelendiğinde öncelikle yetersizlik grubunun özelliklerinin açıklandığı, daha sonra programın düzeyine yer verildiği görülmektedir. Ardından, programın genel amaçlarına, programla ilgili genel açıklamalara yer verilmiştir. Bu genel açıklamalardan sonra programın yapısı belirtilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Destek Eğitim Programlarına izleyen linkten erişebilirsiniz <http://orgm.meb.gov.tr/www/destek-egitim-programlari/icerik/281>

İNTERNET

Destek Eğitim Programı, bireylerin programın genel amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak çeşitli modüller ve bu modüllere yönelik kazanımlardan oluşmaktadır. Her bir modülde bireylerde ulaşılması beklenen kazanımlar, modülün içeriği, modülle ilgili açıklamalar ve ölçme değerlendirme bölümleri yer almaktadır. Modüller bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya olanak sağlayacak biçimde, kendi içerisinde bütünlüğü olan ve birbirini işlevsel olarak tamamlayacak yapıda hazırlanmıştır. Modüllerde yer alan kazanımlar bireye kazandırılacak bilgi, beceri ve tutumlardan oluşmaktadır. Modüller, öğretmen ya da uygulayıcıya rehber olabilmesinin yanı sıra eğitim kurumlarının uygulayacağı eğitime de bir standart getirmekte ve ölçme değerlendirme sürecini de kolaylaştırmaktadır.

Yine programlarda öğretme-öğrenme süreçlerine, her bir öğrenci için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının nasıl hazırlanması gerektiğine ilişkin bilgilere ve programın uygulanmasıyla ilgili yöntem ve teknikler ile değerlendirme süreçlerine yer verilmiştir. Bu süreçlerden sonra aile eğitimi uygulamalarının nasıl yapılması gerektiği, aile eğitimi çalışmalarının planlanması üzerinde durulmuştur. Her bir programın eklerinde ise eğitimcilerin kullanabilecekleri kayıt formlarına, değerlendirme ve raporlama formlarına yer verilmiştir. Tüm bu açıklamalardan sonrada modüllere yer verilmiştir.

Destek eğitim programları modüller programlardır.

Özel gereksinimli çocuklar için hazırlanan gelişimsel destek programları nasıl bir yapıdan oluşmaktadır? Açıklayınız.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR İÇİN GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Erken çocukluk eğitime ve eğitsel müdahalelere ilişkin uygulamaların geçmişi 1900'li yıllara kadar uzanmaktadır. Gelişim geriliği olan küçük çocuklarla çalışmalarına başlayan Maria Montessori düşük gelirli 4-7 yaş çocuklarla ilk çocuk evini kurma projesini gerçekleştirmiştir (Şahin, 2010). Birçok Avrupa ülkesinde erken özel eğitim hizmetleri 1960'lı yıllarda başlamıştır. İlk çalışmalar, aileyi evde ziyaret ederek gerçekleştirilmiştir. Ev ziyaretlerinde çocukların evde değerlendirmelerinin yapılması özel eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi biçiminde olmuştur. Türkiye'de ise daha önce ailelerin kendi çabalarıyla bireysel uygulamaları olmuş ancak kurumsallaşamamıştır. Ancak, 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun özel eğitimin ilkeleri başlığında "özel eğitime erken başlamak esastır" ilkesi ilk kez konunun yasal dayanaklarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Özel gereksinimli çocukların gelişimlerini desteklemeye yönelik çeşitli programlar bulunmaktadır. Bu programlardan kimilerinin sistematik olarak uygulama biçimleri, klavuz kitapları ve eğitim programları bulunmaktadır. Bu bölümde, uyarlanmamış ve kullanılan programlar tanıtılacaktır. Buna göre Portage Erken Eğitim Programı, küçük adımlar erken eğitim programı, otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı, özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine erken çocukluk yıllarında destek olmayı hedefleyen programlardır.

Portage Erken Eğitim Programı

Portage programı bir proje olarak 1969 yılında ABD'de Winconsin, Portage'da yapılandırıldı. Portage projesi gelişimsel gerilikler gösteren ya da risk altında bulunan çocuklara ve ailelerine yardım amacıyla geliştirilmiş, anne-babaları öğretici olarak gören ev temelli çevresel yaklaşımı temel alan bir aile eğitim programıdır. Programın en temel özelliği uygulamaların aile tarafından en az kısıtlayıcı ortamlarda, evde ve toplumsal temelli olarak gerçekleştirilmesi ve doğal ortamın etkin bir biçimde kullanılmasıdır. Program, okul öncesi döneme yöneliktir ve kapsama alanı 0-6 yaşdır. Portage projesi/programı günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uyarlanarak uygulanmaktadır. Türkiye'de de uyarlama çalışmaları yapılmış ve uygulamaları sürmektedir. Yapılan haftalık ev ziyaretlerinde aileyle birlikte gelişim alanlarındaki öğretim planları yapılmakta ve hedef beceriler belirlenmektedir. Programın Türkiye uyarlaması Hacettepe Üniversitesinde yapılmıştır. Programın temel amaçları, a) anne-babalık becerilerinin geliştirilmesi, b) anne-babaların kendi çocukları ile evlerinde çalışmasına olanak tanınması, c) anne-babaların kendi çocuklarının gelişimine katkıda bulunmaları d) çocukların doğal ortamda öğrenmelerinin sağlanması, e) küçük çocukların oyun, iletişim ve sosyal ilişki alanlarında gelişiminin desteklenmesi, f) çocukların aile içerisinde, evde ve toplumsal ortamda günlük yaşama katılmaları için hem ailenin hem de çocukların cesaretlendirilmesidir (Shearer, ve Shearer; akt. Cavkaytar, 2013).

Portage programı; bebek gelişimi, sosyal gelişim, dil gelişimi, öz bakım, bilişsel beceriler, fiziksel gelişim alanlarında bebek ve çocuğun annelerinin eğitimi yardımıyla desteklenmesini içerir. Bu gelişim alanlarının herbirinin ise alt amaçları yer almaktadır. Her gelişim alanındaki amaçlar da yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır. Portage programı bu gelişim alanlarında belirlenen amaçlara ulaşmak için, beş bileşen içermektedir. Bu

bileşenler şunlardır; gelişimsel beceriler kontrol listesi, öğretim kartları, etkinlik kartları, okuma kitapları, ev ziyaretlerini gerçekleştiren Portage uzmanı.

Portage Gelişimsel Beceriler Kontrol Listesindeki maddeler, doğumdan altı yaşına kadar olan çocuklar için gelişim alanlarına göre ayrılarak gelişimsel bir sıra içerisinde dizilmiştir. Bu ölçekte her gelişim alanı farklı bir renkte sayfalara basılmıştır. Bu ölçüğün amacı, gelişimsel gerilik ya da yetersizlik gösteren çocuğun değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda öğretimsel amaçların belirlenmesidir. Öğretim kartları, kontrol listesinde yer alan maddelerin davranışsal amaçlar biçiminde yazılması ile oluşturulmuştur. Bu kartlar, Portage Gelişimsel Beceriler Kontrol Listesindeki maddeler ile aynı sırada ve gelişim alanları ile aynı renktedir. Etkinlik Kartları anne-babaların çocuklarının gelişimi için ve öğretim kartlarında belirtilen davranışsal amaçlara ulaşmak için çocukları ile birlikte gerçekleştirecekleri etkinlikleri içermektedir. Okuma kitapları ise anne-babaların Portage programını kullanırken gereksinim duyacakları bilgileri, öğretim sistemi hakkında tanımları ve bu sistemi nasıl uygulayacaklarına dair bilgileri içermektedir (Shearer ve Shearer; akt. Cavkaytar, 2013).

Ev ziyaretlerini gerçekleştiren uzmanlar, Portage modeli ve Portage programı ile ilgili gerekli eğitimlerden geçmiş lisanslı uzmanlardır. Bu uzmanların görevi; bütün aile için öğrenme etkinliklerini zevkli ve eğlenceli bir duruma getirmek, çocuğun ilgileri doğrultusunda hem aileyi hem de çocuğu cesaretlendirmek ve sorun görülen gelişim alanlarında ailenin çocuk ile çalışması ve çocuğun gelişiminin desteklenmesi için aileyi cesaretlendirmek ve bilgi sunmaktır. Portage uzmanları, öğretmenler, psikologlar, sosyal çalışmacılar ve gönüllü ailelerden meydana gelebilmektedir. Ancak disiplinler arası bir ekibin oluşturulması temeldir. Bu nedenle ev ziyaretlerini gerçekleştiren uzmanlar, danışmanlar, koordinatörler ve uzmanlar tarafından desteklenmelidir (Shearer ve Shearer; akt. Cavkaytar, 2013).

Portage erken eğitim programı hakkında daha ayrıntılı bilgileri izleyen kaynakta daha ayrıntılı olarak bulabilirsiniz. Cavkaytar, A., Ardıç, A. Özbey, F. Sönmez, M., Özdemir, O. ve Aksoy, V. (2013). Özel eğitimde aile eğitimi ve Rehberliği. (Ed. Atilla Cavkaytar), 3. baskı. Ankara: Vize yayıncılık.

K İ T A P

Biber ve Ural (2012) Portage erken eğitim programının kurum ortamında yaşayan 5-6 yaş grubu çocukların gelişimleri ile aile katılım düzeylerine etkisi adlı araştırmasında deneysel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada deney ve kontrol gruplarını SHÇEK (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu) bağlı Balıkesir Müşerref Yırcalı Çocuk Yuvası ve İzmir Karşıyaka Çocuk Yuvasında koruma ve bakım altındaki 5-6 yaş grubu 32 çocuk ve 32 grup sorumlusu (24 bakıcı anne, 8 grup öğretmeni) oluşturmaktadır. Deney ve kontrol gruplarının ön-test/son-test verileri Portage Gelişim Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Deney grubuna Portage Erken Eğitim Programı 20 hafta uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, 5-6 yaşında, kurum ortamında yaşayan deney grubu çocukların, ailelerinin yerini tutan grup öğretmeni ve bakıcı annelerine uygulanan Portage Erken eğitim Programı sonrası çocukların; sosyal, dil, öz bakım, bilişsel ve fiziksel gelişim alanlarında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı

Küçük adımlar programı, Avusturyada gelişimsel geriliği olan çocukların erken çocukluk dönemi eğitimlerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş (Pieterse, ve Treolar, 1989) ve Anadolu Üniversitesi öğretim elemanları tarafından Türkçeye uyarlanmış olan bir erken eğitim programıdır. Türkçeye çevrildikten sonra ilk baskıları bir dernek tarafından,

daha sonraki baskıları ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılarak ailelere ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Şu anda Özel Eğitim Bölümü bulunan pek çok üniversitede Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nın uygulaması dernekle imzalanan protokoller sonucu gerçekleştirilmektedir.

Bu programda, ailelere Küçük Adımlar Kursu verilerek, annelere programı uygulama becerilerini kazandırılması hedeflenmektedir. "Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Özel Eğitim Programı" kullanılarak yapılan araştırmaların bulgularında, programın etkili olduğu bulunmuştur. Programın genel amacı, gelişim geriliği olan özel gereksinimli çocuk anne-babalarını Küçük Adımlar Erken Eğitim Programını kullanmada ve çocukları ile programın içeriği doğrultusunda uygulama yapmada yeterli duruma getirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda belirlenen program amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan içerik aşağıda verilmiştir.

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının seti 8 kitaptan oluşmaktadır. Bu kitaplar Anadolu Üniversitesinde özel eğitim alanında görevli uzmanlar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve yayına hazır duruma getirilmiştir.

1. *Kitap: Küçük Adımlara Giriş:* Bu kitap küçük adımların nasıl kullanılacağını anlatmaktadır.
2. *Kitap: Çocuğunuzun Programı:* Bu kitap, her bir çocuk için uygun programın nasıl hazırlanacağını ve bu programın nasıl uygulanacağını açıklamaktadır.
3. *Kitap: İletişim Becerileri:* Bu kitapta çocukların başkalarıyla nasıl iletişimde bulunacağını ve bununla ilgili programın nasıl hazırlanacağı üzerinde durulmaktadır.
4. *Kitap: Büyük Kas Becerileri:* Bu kitapta, çocuğun dengede durması, oturması, emeklemesi, yürümesi, tırmanması, topu tutması, bisiklet sürmesiyle ilgili büyük kas becerileri ve becerilerin öğretimiyle ilgili açıklamalar, değerlendirmeler ve öğretim oturumları yer almaktadır.
5. *Kitap: Küçük Kas Becerileri:* Bu kitapta, çocuğun çingırağı tutması, kitap sayfası çevirmesi, resim yapması, yap-boz yapması, el ve göz becerilerini kullanarak problem çözmesi, nesnelere eşlemesi ve sınıflaması, renk, şekil büyüklük gibi kavramların öğretilmesi yer almaktadır.
6. *Kitap: Alıcı Dil Becerileri:* Bu kitapta, çocukların başkalarının konuşmalarına, dikkatini yöneltmesi, sözcük ve deyimleri tanıması, yönergeleri yerine getirmesi ve hepsinden önemlisi kendisinin dili kullanmasıyla ilgili alıcı dil becerileri ve becerilerinin öğretimi ile ilgili açıklamalar, değerlendirme ve öğretim oturumları yer almaktadır.
7. *Kitap: Kişisel ve Toplumsal Beceriler:* Bu kitapta, oyun becerileri, başkalarıyla geçinme becerileri, yemek yeme becerileri, tuvalet gereksinimlerini giderme ve giyinme gibi başkalarıyla etkileşimde bulunmayı ve öz bakımda bağımsızlaşmayı sağlayan kişisel becerilerin öğretimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.
8. *Kitap: Gelişim Becerileri Envanteri:* Bu kitapta Küçük Adımlar'ın ayrı bölümleri ve kitapları bir araya getirilerek bütünleştirilmiştir. Kitap, ayrıca çoğu beceriyi değerlendirmek ve amaç saptamak için kontrol listeleri içermektedir.

Program iki evrede uygulanmaktadır. İlk evrede ailelere küçük adımlar kursu konusunda bilgi verici grup toplantıları düzenlenmektedir. Bu evrede kitap setleri tanıtılmakta, çeşitli uygulama örnekleri gösterilmektedir. İkinci evrede ise ev ziyaretleri yapılmaktadır. Ev ziyaretlerinde ailelerin grup eğitiminde edindikleri bilgilerin uygulamaya dönüştürülmesi sağlanmakta, aile ve çocuğa kendi doğal ortamlarında eğitim vererek aile ve çocuğun uzman gözetiminde birebir uygulama yapması sağlanmaktadır (Cavkaytar, 2013).

Sucuoğlu, Bakkaloğlu, Sarıca ve Keçeli-Kayısılı (2014), 2010 yılında Sabancı Vakfı iki sivil toplum örgütü ve bir üniversitenin iş birliği çerçevesinde Güneydoğu Anadolu

Bölgesi'nde yer alan 3 ilde bir proje başlatmış, projede kız meslek lisesi mezunlarına Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı kursu düzenlenmiştir. Araştırmanın amacı, kursa katılan kız meslek lisesi mezunlarının 60 saatlik kurs ile ilgili görüş ve önerilerini belirlemek olarak ifade edilmiştir. 25 kursiyerle yürütülen üç odak grup görüşmesinden elde edilen sonuçlar, kursun katılımcılar için yararlı olduğunu; aynı zamanda kursiyerlerin sonraki kurslar için önerilerde bulduklarını göstermiştir. Araştırmacılar, bulguların Türkiye'deki erken çocukluk özel eğitimi alanında çalışacak personelin yetiştirilmesi için önemli ipuçları barındırdığı sonucuna varmışlardır.

Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)

Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP) bir erken ve yoğun davranışsal eğitim (EYDE) programıdır. EYDE programları, Amerika Birleşik Devletlerinde Ivar Lovaas tarafından, uygulamalı davranış analizine dayalı olarak geliştirilmiştir. EYDE, alanda profesyonel olmayan üniversite öğrencisi ya da lise mezunu biri tarafından uygulanabilir. EYDE uygulayıcıları ev eğitmenleri olarak adlandırılır ve davranış analistiği formasyonuna sahip bir danışmanı olur. Ev eğitmenleri kısa süreyle hizmet öncesi ya da hizmetiçi eğitimle eğitilirler. EYDE'yi ev eğitmenleri uygular, danışmanlar ise uygulayıcıları haftalık olarak izler ve onlara danışmanlık yapar. OÇİDEP bir EYDE programıdır. OÇİDEP Lovaas programına dayalı olarak geliştirilmiştir. OÇİDEP çoğunlukla çocukların kendi evlerinde yürütülür. OÇİDEP her çocukla haftada en az 20 saat süreyle birebir yürütülmektedir. Ayrıca, altı ay çeşitli ek eğitimlere ve akran etkileşimi düzenlemelerine yer vermeye başlanır. OÇİDEP kapsamında taklit becerilerinden başlayarak, kavram öğretimine kadar 15 öğretim alanına yer verilir. Bu öğretim alanları şunlardır (Kırcaali-İftar, Kurt ve Kürkçüoğlu, 2014).

1. Taklit becerileri
2. Eşleme ve sınıflama
3. Oyun
4. Alıcı Dil
5. Adına tepki verme
6. İfade edici dil
7. Ortak dikkat
8. Tuvalet becerileri
9. Soyunma-giyinme becerileri
10. Beslenme becerileri
11. Blok dizaynı
12. Adı söylenen nesneyi ve eylemi belirleme
13. İşitilen sesin kaynağını belirleme
14. El becerileri
15. Kavramlar

OÇİDEP iki kitap ve programda kullanılacak kayıt formları olmak üzere üç ciltten oluşur ve buna OÇİDEP seti adı verilir. OÇİDEP setinin birinci cildinde, OÇİDEP'in özelliklerinin anlatıldığı bir giriş bölümünün ardından otizmlili çocuklara taklit, eşleme-sınıflama, alıcı dil ve oyun becerilerinin öğretimine ilişkin dört bölüm yer alır. İkinci ciltte, otizmlili çocuklara taklit, eşleme, ortak dikkat, tuvalet ve el becerilerini kazandırmaya yönelik dört bölüm ile oyun arkadaşlığına ilişkin bir bölüm yer almaktadır. Setin üçüncü cildi OÇİDEP uygulamalarında kullanılan formlardan oluşmaktadır (Kırcaali-İftar, Kurt ve Kürkçüoğlu, 2014).

Güleç-Arslan, Kırcaali-İftar ve Uzuner, (2009), "Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP) Ev Uygulamasının Bir Çocukla İncelenmesi" adlı bir çalış-

ma yapmışlardır. Araştırmada OÇİDEP ev uygulamasının bir çocukla yürütülme süreci incelenmiştir. Araştırma, program uygulama sürecinin incelenmesi amacıyla yürütülen, nicel veri toplama ve analiz tekniklerini de içeren bir nitel araştırmadır. Araştırmanın katılımcısı dokuz yaşında, otizm tanılı bir erkek çocuktur. Bulgular; (a) OÇİDEP ev uygulamasının planlama aşamasında belirlenen genel ilkelerde değişiklikler ya da uyarlamalar yapılarak yürütülebildiğini, (b) uygulama boyunca çeşitli davranış ve öğretim sorunları yaşandığını ve bu sorunlara yönelik uygun önlemler alınarak yürütmenin sürdürüldüğünü, (c) uygulama süresince OÇİDEP ekip üyelerinin bilgi ve becerilerinde artışlar olduğunu, (d) OÇİDEP ev uygulaması katılımcısında program içinde ve dışında çeşitli gelişmeler görüldüğünü, (e) ekip üyelerinin ve ailenin OÇİDEP'in çocukların gelişimine önemli katkılarda bulunan ancak belirli unsurlara dikkat edilerek uygulanması gereken bir program olduğu yönünde görüşleri olduğunu göstermiştir.

İNTERNET

OÇİDEP hakkında ayrıntılı bilgi için izleyen internet adresini ziyaret edebilirsiniz. <http://www.ocidep.com/index.html>

SIRA SİZDE

4

Özel gereksinimli çocuklar için Türkiye'de yaygın olarak uygulanan gelişimsel destek programlarını tartışınız.

Özet

Özel gereksinimli çocukların tanımı ve kapsamını açıklayabilmek

Doğadaki tüm canlılar birbirlerinden farklı özelliklerle dünyaya gelir ve farklı biçimlerde gelişirler. Gelişim süreci içerisinde ortaya çıkabilecek kimi sorunlar bireyde farklılıklara yol açabilecektir. İşte bireyin çeşitli özelliklerindeki bu farklılıklara bireysel farklılıklar denir. Bireysel farklılıklar bireyin gözlenebilir fiziksel özelliklerinde olabileceği gibi kimi zaman kişilik özelliklerinde, kimi zaman da öğrenme özelliklerinde olabilmektedir. Kimi çocuklar daha kolay ve hızlı öğrenebilirken kimi çocuklar daha geç öğrenebilmektedirler. Bireysel farklılıkları olan bu çocuklara özel gereksinimli çocuklar denir. Özel gereksinimli olma durumu, bireyin bazı özelliklerindeki bozulmalar, bu bozulmaların bireyin işlevlerini yerine getirmesinde yetersizliklere yol açması ve yetersizlikler sonucu çevrenin beklentilerini yerine getirememeye durudur. Özel gereksinimli çocuklar; zihin yetersizliği, öğrenme güçlüğü, duygusal ve davranışsal bozukluklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, otizm spektrum bozukluğu, dil, konuşma ve iletişim bozuklukları, işitme yetersizliği, görmeyen ve görme kaybı, ileri derecede ve çoklu yetersizlikler, fiziksel yetersizliği, travmatik beyin yaralanması, üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuklar olarak geniş bir grubu oluşturmaktadır.

Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programlarının amacını, kapsamını ve önemini açıklayabilmek

Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programları, 0-36 ay arasındaki bebek ve küçük çocukların eğitimine yönelik hazırlanmış programları ile 37-66 ay arasındaki çocukların gelişimlerini desteklemeye yönelik programları içermektedir. Bu programların bireyselleştirilmiş aile hizmet planları (BAHP) ve bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) biçiminde yapılması beklenmektedir. Özel eğitimin ilkelerinde “özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, muhteva ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.” denilerek genel eğitim programlarından yararlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla okulöncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak; çocukların beden, zihin ve duygularını ve iyi alışkanlıklar kazan-

masını sağlamak, onları ilkokula hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır. Özel gereksinimli çocuğun erken özel eğitim hizmetlerinden yararlanması, bireydeki zedelenmeler ya da bozukluklar sonucu ortaya çıkacak yetersizliklerin önlenmesi, ortaya çıkan yetersizlik derecesinin ilerlemesinin durdurulması, var olan yetersizliğe ek olarak bir yetersizliğin ya da yetersizliklerin oluşmasının önüne geçilmesi ve yetersizliğin bireye olumsuz etkilerinin önlenmesi çerçevesinde düşünülmelidir.

Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programlarının yapısını açıklayabilmek

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 35. Maddenin 2. fıkrasının d bendinde eğitimin nasıl yapılacağı belirtilmektedir: “Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi için öncelikle bireyin ve ailenin eğitim ihtiyaçları belirlenir”. Sonuç olarak 0-3 yaş arasındaki özel gereksinimli çocukların eğitimi, çocuğun eğitimi ve ailesinin bilgilendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bunun için uygulanacak programlar “Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planları” çerçevesinde geliştirilmektedir. Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planları çocuk ve aileyle ilişkin bilgilerin, ailenin güçlü yanlarının, çocuğun güçlü yanlarının ve var olan gelişim düzeyinin ve ulaşılabilecek program çıktılarının sıralandığı bir plandır. Okulöncesi özel eğitim hizmetleri ise Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları yoluyla gerçekleştirilir. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP), rehberlik araştırma merkezlerinde “Eğitsel Değerlendirme ve İzleme Ekibi” tarafından gerçekleştirilen “Ayrıntılı değerlendirme sonucunda, “Özel eğitim hizmetlerinden yararlanması uygun görülen özel gereksinimli öğrenciler için “ekip” tarafından hazırlanan programdır.

Özel gereksinimli çocuklar için gelişimsel destek programı örneklerini tanımlayabilmek

Özel gereksinimli çocuklar için hazırlanan ve uygulanan gelişimsel destek programları, özel gereksinimli olan çocuklara ve ailelerine erken çocukluk yıllarında destek olmayı hedefleyen programlardır. Ülkemizde yaygın olarak kullanılan programlar, Portage Erken Eğitim Programı, Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı, Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Prog-

ramı olarak sıralanabilir. *Portage projesi* gelişimsel gerilikler gösteren ya da risk altında bulunan çocuklara ve ailelerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş, anne-babaları öğretici olarak değerlendiren ev temelli ve çevresel yaklaşımı temel alan bir aile eğitim programıdır. Küçük Adımlar Kursu verilerek, annelerin programı uygulama becerilerini kazandırmak hedeflenmektedir. Programın genel amacı, gelişim geriliği olan özel gereksinimli çocuğun anne-babalarını *Küçük Adımlar Erken Eğitim Programını* kullanmada ve çocukları ile programın içeriği doğrultusunda uygulama yapmada yeterli duruma getirmektir. *Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)* bir erken ve yoğun davranışsal eğitim (EYDE) programıdır. OÇİDEP kapsamında taklit becerilerinden başlayarak, kavram öğretimine kadar 15 öğretim alanına yer verilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi yetersizlik kavramını en iyi tanımlar?
 - a. Bireyde 21. Kromozomun bir fazla olması
 - b. Bireyin boyunun çok kısa olması
 - c. Bireyin yürüyememesi
 - d. Bireyin beyinde ur olması
 - e. Bireyin kulak kemikçiklerinin kireçlenmesi
2. Bireyin yetersizlik yüzünden yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel etmenlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri gereği gibi oynayamama durumunda kalması aşağıdaki kavramlardan hangisini tanımlar?
 - a. Zedelenme
 - b. Engel
 - c. Yetersizlik
 - d. Bozukluk
 - e. Uyumsuzluk
3. Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren bireye ne ad verilir?
 - a. Özel eğitime ihtiyacı olan birey
 - b. Engelli birey
 - c. Özürlü birey
 - d. Desteklere ihtiyacı olan birey
 - e. Sürekli bakım gerektiren birey
4. Gelişimsel destek programlarının, diğer adı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Temel eğitim programları
 - b. Erken çocuklukta özel eğitim
 - c. İlköğretim programları
 - d. Genel eğitim programları
 - e. Kreş programları
5. Aşağıdakilerden hangisi özel eğitimin temel ilkelerinden biridir?
 - a. Çok yönlülük
 - b. Akıcılık
 - c. Bireysellik
 - d. Uzmanlık
 - e. Objektiflik
6. Bebek ve çok küçük yaşta çocuklar (0-24 aylık) için uygulanan programlara ne ad verilir?
 - a. Erken müdahale programları
 - b. Erken özel eğitim programları
 - c. Okulöncesi eğitim programları
 - d. Kreş programları
 - e. Anaokulu programları
7. 0-36 ay grubundaki çocuklara uygulanan programlara ne ad verilir?
 - a. Bireyselleştirilmiş eğitim programları
 - b. Bireyselleştirilmiş aile hizmet planları
 - c. Grup eğitimi programları
 - d. Genel eğitim programları
 - e. Ekip temelli programlar
8. Aşağıdakilerden hangisi bir özel eğitim anaokulunun günlük çalışma planında **yer almaz**?
 - a. İletişim becerileri
 - b. Akademik beceriler
 - c. Bağımsız yaşam becerileri
 - d. Öz bakım becerileri
 - e. Motor beceriler
9. Düşük gelirli ailelerin 4-7 yaş çocukları ile ilk çocuk evini kurma projesini gerçekleştiren eğitimci kimdir?
 - a. Maria montessori
 - b. B. F. Skinner
 - c. Urie Bronferbrenner
 - d. Ivan Pavlov
 - e. Jean Piaget
10. Anadolu Üniversitesi öğretim elemanları tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan erken eğitim programı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Portage programı
 - b. Küçük adımlar programı
 - c. Oçidep programı
 - d. Destek eğitim programı
 - e. Erken çocukluk programı

Yaşamın İçinden

Portage eğitimi gelişime destek

Hürriyet Ankara

Kaynak: 27 Haziran 2009 <http://www.hurriyet.com.tr/portage-egitimi-gelisime-destek-11952996>

Özel eğitime gereksinim duyan ya da dezavantajlı yerlerdeki 0-6 yaş grubundaki çocukların gelişimini desteklemek amacıyla ABD’de geliştirilen ve 2004 yılından beri de Çocuk Gelişimini Destekleme ve Portage Derneği’nin Türkiye’de uyguladığı portage eğitimi, ebeveynlerin de çocuklarının gelişimini izlemesine olanak tanıyor.

Erken çocukluk eğitimi kapsayan eğitimi, kendi olanaklarıyla ailelere ve çocuklara vermeye çalışan Portage Derneği üyeleri, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapıp, eğitimin daha geniş kitlelere ulaştırılmasını amaçlıyor. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölüm Başkan Yardımcısı ve Çocuk Gelişimini Destekleme ve Portage Derneği Başkanı Özcan Doğan, portage eğitiminin, okulöncesi dönemde ev merkezli eğitimin önemine vurgu yapan ve çocukların gelişimini değerlendiren bir program olduğunu belirtti. 0-6 yaş arasındaki çocuklara uygulanabilecek programın temelini, çocukların gelişiminin ev ortamında ev materyalleri kullanılarak sağlanmasının oluşturduğunu anlatan Doğan, programda, çocuğun gelişiminin portage uzmanları tarafından değerlendirildiğini, ardından da uzmanların ev ziyaretleriyle ebeveynlere çocuklarının gelişimini nasıl destekleyeceğini öğrettiğini kaydetti. Eğitimin Türkiye’de de başlatılması için bu programı oluşturan Amerikalıların Türkiye’ye davet edildiğini ve 22 kişiye eğitici eğitimi verildiğini kaydeden Doğan, bu dönemin ardından evleri ziyaret etmeye başladıklarını ifade etti.

Yerel yönetimle iş birliği

Ev ziyaretleriyle pek çok aileye ulaştıklarını, ancak dernek olarak etkinliklerini sürdürmekte ekonomik açıdan zorlandıklarını belirten Özcan Doğan, bu nedenle yerel yönetimlerle iş birliği yapmayı amaçladıklarını kaydetti. Son dönemde yoksulluk ve işsizlik nedeniyle dezavantajlı

bölgelerdeki çocukların sayısının artığına işaret eden Doğan, yerel yönetimlerle iş birliği yaptıktan sonra dezavantajlı bölgelerdeki çocukların gelişimsel değerlendirmelerini yapıp, ailelerin de bu eğitime ortak edilebileceğini ifade etti. Çocukların ihtiyaçlarına göre izlenme dönemlerinin de değiştiğine dikkati çeken Doğan, özel eğitime ihtiyaç duyan ve dezavantajlı bölgelerdeki çocukların akranlarıyla eşit becerilere sahip olmalarını amaçladıklarını vurguladı. Doğan, ayrıca programın 90 ülkede uygulandığını ve bu ülkelerde programın erken müdahale yöntemi olarak tercih edildiğini dile getirdi.

Okuma Parçası

Bu okuma parçası makalenin sadece küçük bir bölümünden oluşmaktadır. Makalenin tamamını izleyen kaynaktan okuyabilirsiniz.

Cavkaytar, A., Melekoğlu, M. ve Yıldız, G. (2014). Geçmişten günümüze özel gereksinimli olma ve zihin yetersizliği: Dünyada ve Türkiye’de kavramların evrimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Eğitim Özel Sayısı*, 111-122.

Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünyada ve Türkiye’de Kavramların Evrimi

...

Özel Gereksinimi Olan Birey

İnsanlık var olduğundan beri bireyler arasında belirgin ya da belirgin olmayan pek çok farklılıklar olmuştur. Bireysel farklılıklar, insanları anlama amacıyla incelenmeye başladığı dönemden günümüze kadar, bu alanda çeşitli kuram, model ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bireysel farklılıkların tarihsel gelişimine bakıldığında ilgili ilk çalışmaların “bireysel ayrılıklar psikolojisi” fikri ile doğduğu görülmektedir (Çağlar, 1985). Öyle ki insanlar arasındaki ayrılıklar bir bilim sorunu olarak ele alınmış ve bazı kuramlar aracılığıyla araştırılmaya başlanmıştır. Örneğin, Darwin’in gelişim kuramı bireysel ayrılıkları araştıran temel kuramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Darwin, “Türlerin Kökeni” adlı yapıtında bireysel ayrılıklara ilişkin şu görüşlere yer vermiştir: “Aynı ana-babanın döllerinde görülen ya da aynı sınırlı bir bölgede yaşayan aynı türden bireylerde gözlenen çok sayıda ve ufak tefek ayrılıklara bireysel farklar denilebilir. Aynı türün bütün bireylerinin aynı kalıba dökülmüş olduğunu doğal ki kimse düşünemez. Bu bireysel farkların bizim için önemi son derece büyüktür” (Darwin, 1859, s.104). Bu dönemde bireylerin özelliklerine ilişkin başka görüşler olsa da bireysel ayrılıklar

psikolojisinin gelişmesinde en büyük etkinin Darwin'den geldiği söylenebilir (Çağlar, 1985).

Sir Francis Galton ise, bireylerin fiziksel ve kişisel özelliklerini, yeteneklerini incelemiş, insan özelliklerinin çok çeşitli şekillerde farklılaştığını istatistiksel

olarak çözümlenmiştir. Dolayısıyla özel gereksinimi olan çocukların tanımlanmasında da “bireysel farklılıklar” kavramından yararlanıldığı belirtilmektedir (Özyürek, 2000). Görüldüğü gibi bireysel farklılıkları nedeniyle özel gereksinimi olan bireyler insanlık tarihi boyunca var olmuşlardır. Toplumların bu bireylere bakış açısı incelendiğinde, dünyada yaşanan bazı olayların bu bakış açısının farklılaşmasında dönüm noktası oluşturduğu görülmektedir. Özel gereksinimi olan bireyler önceleri, eğlence aracı olarak kullanılan kişiler veya uğursuz varlıklar olarak görülmüştür. Özel gereksinimi olan bireye karşı sergilenen bu tutumlar, 15. ve 16. yüzyılda Rönesans'ın etkisiyle olumlu yönde değişmiştir. Yine 18. Yüzyılda gerek Avrupa'da, gerekse Amerika'da ihtilallerin etkisiyle özellikle John Locke, J.J. Rousseau gibi bilim adamlarının, insanın doğasına olan merakı ile ilgili araştırmaları, özel gereksinimi olan bireylere karşı tutumların değişmesinde etkin rol oynamıştır. İhtilallerle herkese eşit hak ve özgürlük verilmesi, özel gereksinimi olan bireylere yardım ve desteği ön plana çıkarmıştır (Beirne-Smith, Patton ve Kim, 2006; Beirne-Smith, Ittenbach ve Patton, 1998).

Tarihe bakıldığında özel gereksinimi olan bireyler kimi zaman üstünlükleri nedeniyle destanlar yazmış, kimi zaman da yetersizlikleri nedeniyle ölüme terk edilmiş ya da toplumdan soyutlanmışlardır (Cavkaytar, 2012). Dolayısıyla bireysel farklılıklar, özel gereksinimi olan bireylere bazen statü kazandırırken, bazen de toplumdan silinmelerine yol açmıştır. Geniş anlamda ele alındığında bireysel farklılıklar, toplum özelliklerinde, dinde, kültürde, etnik yapıda gözlemlenirken, bireysel anlamda kişinin zihinsel, psikolojik ve fiziksel özelliklerinde gözlemlenebilmektedir. İnsanoğlu, pek çok bireyde ortak olarak görülen özelliklere sahip olan bireyi normal, farklılık gösteren bireyi ise anormal olarak nitelendirmiştir. Bu durum ise akla “kime ve neye göre normal, anormal ya da özür” sorusunu getirmiştir (Stiker, 1999). Nitekim özel gereksinimli olmanın tanımı yapıldığında vurgu, belirtilen bireysel farklılıklara yönelik olmuştur.

...

Kendimizi Sınavım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocukların Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocukların Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocukların Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı Amacı ve Önemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı Amacı ve Önemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı Amacı ve Önemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Program Örnekleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Gelişimsel Destek Program Örnekleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Tüm bireyler arasında bireysel farklılıklar bulunmaktadır. Bu bireysel farklılıklar, kim bireylerin doğuştan getirdiği özelliklerle kimisi ise çevresel etmenlerle oluşmaktadır. Her bir yaklaşım ise bireysel farklılıkları kendilerine göre açıklar. Biyolojik yaklaşım kalıtımı savunurken, bilişsel yaklaşım gelişimsel süreçleri dikkate alır. Davranışçı yaklaşım ise uyarın tepki bağı ile bireysel farklılıkları açıklar. Tüm bunların ortam noktası ise özel gereksinimi olan bireylerin tanımıdır. Buna göre özel gereksinimli birey, özel eğitime ihtiyacı olan birey adıyla “çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren birey” olarak tanımlanır.

Sıra Sizde 2

Özel eğitim, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir. Bu eğitimlerin gerçekleşmesinden en önemli unsur ise eğitim programlarıdır. Özel gereksinimi olan öğrencilerin eğitimlerinde özel olarak hazırlanmış programlara gerek duyulmaktadır. Okulöncesi eğitim programları temel alınarak hazırlanan programlarda çocukların yaşları ile yetersizlik türleri dikkate alınarak programlara yer verilmektedir. Bu programlar erken müdahale programları, erken çocukluk özel eğitim programları, bireyselleştirilmiş aile hizmet planları, bireyselleştirilmiş eğitim programlarıdır.

Sıra Sizde 3

Bireyselleştirilmiş aile hizmet planlarında çocuğa ve ailesine ilişkin bilgiler, ailenin güçlü yanları, kaynakları, çocuğun güçlü yanları ve var olan gelişim düzeyi, bireyselleştirilmiş aile hizmet planının çıktıları gibi bilgiler yer alır. Bireyselleştirilmiş eğitim programları ise öğrenciye ilişkin kimlik bilgileri, BEP birimine ulaşan bilgiler, BEP geliştirme üyeleri, öğrenci tanıma kartı, ilk BEP toplantısı (tutanak), eğitsel performans, BEP toplantısı (tutanak), eğitsel performans, bireyselleştirilmiş eğitim programı formu yer alır. Bireyselleştirilmiş eğitim programında; a) öğrencinin varolan performans düzeyi, b) Uzun dönemli (yıllık) amaçlar, c) kısa dönemli amaçlar, d) öğretim yöntemleri ve materyalleri, e) BEP’in başlama ve bitiş tarihleri, zamanlama, f) değerlendirme yöntem ve ölçütleri, g) ek hizmetlere ilişkin bilgilere; hizmetlerin nerede, ne zaman, kim tarafından, ne kadar süreyle verileceğine ilişkin bilgilere yer verilir.

Sıra Sizde 4

Türkiye’de özel gereksinimli ya da gelişimi risk altındaki bebek ve çocuklar ile ailelerinin eğitiminde kimi programlar bulunmaktadır. Bu programlar içerisinde yaygın olarak kullanılan programlar, Portage Erken Eğitim Programı, Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı, Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı gibi programlardır. Bu programlar özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine erken çocukluk yıllarında destek olmayı hedefleyen programlardır. Programların ortak özellikleri arasında ailelerin bilgilendirilmesi ve çocuklarının gelişimlerini destekleyici kişiler olarak yetiştirilmesi, programların uygulamasında ise aile rehberleri, aile eğitimcileri, ev eğitimcileri tarafından uygulanmasıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Biber, K. ve Ozana, U. (2012). Portage erken eğitim programının kurum ortamında yaşayan 5-6 yaş grubu çocukların gelişimleri ile aile katılım düzeyleri üzerindeki etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (27), 87-125.
- Cavkaytar, A. (2015). *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (11. Baskı). İ. H. Diken (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. ve Diken, İ. H. (2007). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (2013). Örnek aile eğitimi programları. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. 3. baskı. Ankara: Vize yayıncılık.
- Cook, R. E., Klein, M. D., & Chen, D. (2011). *Adapting early childhood curricula for children with special needs*. Pearson Higher Ed.
- Eripek, S. (2005). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gargiulo, R. M. (2010). *Special education in contemporary society*. Sage Publications.
- Güleç-Arslan, Y., Kırcaali-İftar, G. ve Uzuner, Y. (2009). Otitistik çocuklar için davranışsal eğitim programı (OÇİDEP) ev uygulamasının bir çocukla incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 1-25.
- Heward, W. L. (2013). *Exceptional children: An introduction to special education* (11th Edition). US: Pearson Education Inc.
- Kargın, T. (2015). Bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama ve öğretimin bireyselleştirilmesi. İ.H. Diken (Ed.) *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 59-88). Ankara: Pegem Akademi.
- Kırcaali-İftar, G., Kurt, O., Güleç-Aslan, Y., ve Ülke-Kürkçüoğlu, B. (2015). *OÇİDEP: Otitistik çocuklar için davranışsal eğitim programı*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Özen, A. ve Ergenekon, Y. (2014). *Destek özel eğitim programlarının etkililik ve verimliliğinin değerlendirilmesi projesi*. A. Cavkaytar (Ed.). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök yayıncılık.
- Pieterse, M. & Treolar, R. (1989). *Small steps: An early intervention program for children with developmental delays*. Sydney, Australia: Macquaire University Press.
- Shearer, M. S. & Shearer, D. E. (1972). A model for early childhood education. *Exceptional Children*, 39(3), 210-217.
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., Sarıca, A. D. ve Keçeli-Kaysılı, B. (2014). Paraprofesyoneller için küçük adımlar erken eğitim programı kursu: Kursiyerler ne söylüyor? *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(1), 377-396.
- Şahin, D. (2010). Erken çocukluk dönemine yönelik temel eğitim programları ve yaklaşımları. İ.H. Diken (Ed.). *Erken çocukluk eğitimi içinde* (s. 93- 134) Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım-Doğru, S. (2013). Erken çocukluk özel eğitimi. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitim*. Ankara: Vize yayıncılık.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Aile merkezli eğitimi ve kapsamını açıklayabilecek,
- Aile merkezli gelişimsel destek programlarının amacı, önemi ve kapsamını açıklayabilecek,
- Aile merkezli gelişimsel destek programlarının yapısını açıklayabilecek,
- Ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi sürecini açıklayabilecek,
- Aile merkezli gelişimsel destek programlarına örnekler verebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Aile Merkezlilik
- Aile Merkezli Eğitim
- Gelişimsel Destek
- Gereksinimlerin Belirlenmesi
- Ev Ortamını Düzenleme
- Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programı
- Ev Ziyareti

İçindekiler

Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Günümüzde aile yapısı ve anne-baba rolleri giderek değişmektedir. 21. yüzyıl ailesinin karmaşık yapısı, ailenin “bir arada yaşayan ve birbirlerinin gereksinimlerini karşılayan bireyler topluluğu” olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Farklı aile yapılarının içinde bireylerin belirli görev ve sorumlulukları vardır. Aile bireylerinin aile içindeki rolleri bireylerin yaşamlarını; her bireyin ailede üstlendiği görev ve sorumluluklar ise diğer aile bireylerini etkilemektedir. Ailenin rol ve sorumlulukları ile birlikte işleyişini derinden etkileyen küçük bireyi ise çocuktur. Dolayısıyla tüm bireyler kendi kişisel gelişimlerinin dışında, diğer aile üyelerinin gelişim ve günlük yaşamlarını şekillendirir. Bu nedenle, aileyi birbirinden bağımsız bireyler olarak düşünmek yerine, bir sistem olarak görmek daha doğru olacaktır. Kısaca aile, belirli rollerin üstlenildiği, ilişkilerin kurulduğu ve üyelerin birbiriyle etkileşimleri çerçevesinde sürekli olarak gelişen ve değişen bir sistemdir (Kesiktaş, 2013).

Çocuğun gelişimi karmaşık bir çevrede gerçekleşmektedir. Birbirleriyle etkileşimde bulunan çoklu çevresel sistemlere ulaşmak, çocuğun gelişiminde fırsatlar sağlamaktadır. Toplumun üretken bir üyesi olarak çocuğu seven ve ona günlük yaşamda deneyimler sunan aile, bunlardan en önemlisidir. Çocuğun sürekli etkileştiği diğer etmenler ise öğretmen, akranlar, komşular ve çocuğun yaşamında çok önemli rolü olan oyundur. Ailenin duygusal ve maddi gereksinimlerini karşılayan işveren, arkadaşlar gibi kimi bireyler ve sosyal ortamlar da çocuğu dolaylı olarak etkilemektedir. Ayrıca çocuk, bir toplumda yaygın olarak görülen alışkanlık ve geleneklerin yanı sıra aile üyeleri ve diğer insanların dış görünümünden, yeteneklerinden, mizaç, zihinsel beceri ve davranışlarından etkilenmektedir (Bronfenbrenner & Morris, 2006).

Çocuğun ilk dünyaya geldiğinde etkileşimde bulunduğu en yakın çevresi ailesidir. Anne-baba, çocuğun beslenme, bakım, korunma, güvenliği sağlama, ilgi, sevgi, şefkat, güven, eğitim gibi tüm gereksinimleri yaşına ve gelişim özelliklerine uygun biçimde karşılamaktan sorumludur. Aile, çocuğun tüm gelişim alanlarında olumlu davranış ve becerileri kazanabilmesi için yaşına ve gelişim özelliklerine uygun bir çevre oluşturmada önemli bir kurumdur. Çünkü çocuğun kişiliğinin biçimlenmesi ve tüm gelişim alanlarında ilerlemesi, büyük ölçüde anne-baba ve diğer aile bireylerinin çocuğa sunduğu çevre olanaklarına bağlı bulunmaktadır. Anne-baba, çocuklarının sağlıklı, başarılı, mutlu bir yaşam sürdürmesini isterler. Ancak, her ailenin yaşam koşulları birbirinden farklıdır. Aileler kimi zaman sosyoekonomik güçlükler, zaman yetersizliği, stres, çalışma koşullarının yetersizliği, aile içi iletişim sorunları vb. durumlarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle

her aile çocuklarını yetiştirmek için ideal koşullara sahip değildir. Bunun sonucunda birçok aile, çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleme, onun ilgi ve gereksinimlerine uygun uyarıcı bir çevre oluşturma, disiplin yöntemleri, anne-baba tutumları, davranış sorunlarını çözme gibi konularda bilinçlenme gereksinimi duymaktadırlar.

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde önemli rolü olan ailesinin, dolayısıyla anne babaların, doğum öncesi dönemden başlayarak bilinçlenmesi çocuğun gelişiminde ve eğitiminde son derece önemlidir. Anne babaların, çocukları tüm yönleriyle sağlıklı biçimde yetiştirebilmeleri, etkin anne-baba olabilmeleri, olumlu davranış ve tutum geliştirebilmeleri, iletişim kurabilmeleri, evi çocuklar için uyarıcı bir ortam hâline getirebilmeleri için bir program doğrultusunda eğitilmeleri gerekir. Çocuğun yetiştirilmesini sağlayan kişilerin eğitimi ve desteklenmesi, çocuğun yakın çevresinin ve ev ortamının zenginleştirilmesini ve daha uygun eğitsel bir ortam durumuna gelmesini sağlar (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011). Bu kapsamda ailenin çocuklarının eğitimi konusunda eğitilmeleri, çocukların daha iyi yetiştirilmeleri bakımından gerekli, hatta zorunludur.

Aile eğitimini gerekli kılan önemli nedenlerden biri, toplumun yaşadığı sosyal, politik, ekonomik ve eğitimsel hızlı değişimlerin aile kurumunu ve aile bireylerini etkileyen pek çok sorunu da beraberinde getirmesidir. Tüm bu değişimlere uyum sağlanabilmesinde, ailenin tüm bireylerinin gereksinimlerine uygun bir eğitim programı ile desteklenmesi, sorunların önemli bir bölümüne çözüm getirici olabilir. Bu durumda bir aileyi eğitmek, giderek bir toplumun eğitilmesine dönüşebilir (Üstünoğlu, 1991).

AİLE MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM

Ailelerle birlikte yapılan çalışmalarda; *aile merkezli bakım*, *aile merkezli uygulamalar*, *aile merkezli hizmetler* ve *aile merkezli yardım sağlama* kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu kavramların tümü “aile merkezli yaklaşımları” ifade etmektedir. Aile merkezli yaklaşımlarda, ailelerin seçim ve değerlerine saygı göstererek, aile yapısının güçlendirilmesi için destek sağlanması amaçlanmaktadır. Bir aile merkezli yaklaşımda; ailelere saygılı davranılması, onların bilinçli kararlar verebilmesi için bilgi paylaşımında bulunulması, aile katılımına yönelik yaptıkları seçimlere önem verilmesi, destek hizmetlerinin sağlanması, aile eğitimi programı çerçevesinde aile ve çalışanlar arasında ortaklık ve iş birliğine yönelik uygulamaların yapılması belirleyici olmaktadır. Aile-merkezli yaklaşımlarda, her ailenin beklentileri, inançları, değerleri, bakış açıları, olanakları, yetenekleri ve potansiyellerinden kaynaklanan yeterliliklerinin olduğu var sayılır (Dunst, 2002).

Aile merkezlilik; ailenin gereksinimleri doğrultusunda ailenin var olan kaynaklarını harekete geçirerek, aileyi ve çocuğu desteklemektir. Aile merkezli yaklaşım, destek hizmetlerin merkezine aileyi yerleştirmek ve çocuğun en önemli destekçisi olan aile sisteminin gereksinimleri ve tercihleri doğrultusunda hareket etmeyi içermektedir. Anne-baba; planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında hizmet alıcısından çok birer ortak rolündedir (Kesiktaş, 2013). Ailenin içinde yaşadığı kültür, ülkenin politikalarındaki değişimler, aile dışındaki çevrede meydana gelen değişiklikler, yakın aile çevresi ve aile içindeki değişimler, ailenin yaşam döngüsünü oluşturmaktadır. Aileleri daha iyi anlamının yolu onları yalnızca kendi kısıtlı çevreleriyle değil, sosyal sistem içerisinde değerlendirmekten geçmektedir. Özellikle aile merkezli uygulamalar, sağlıklı aile ortamı ve ilişkilerinin sağlıklı çocuk anlamına geldiğini savunmaktadır (Cavkaytar, 2010).

Aile merkezli hizmetler; ailenin güçlendirilmesi, alınacak kararlarda ailenin tercihlerine önem verilmesi ve kaynaklara erişebilmeyi basitleştirmek biçiminde sunulan geniş kapsamlı hizmetleri içerir. Aile merkezli hizmetlerin çok çeşitli tanımları olmakla birlikte genel olarak güçlendirme ve aile odaklı, kültürel duyarlılığı benimseyen ve iş birliğine dayalı ortaklığın söz konusu olduğu bir yaklaşım biçiminde ifade edilebilir (Madsen, 2009).

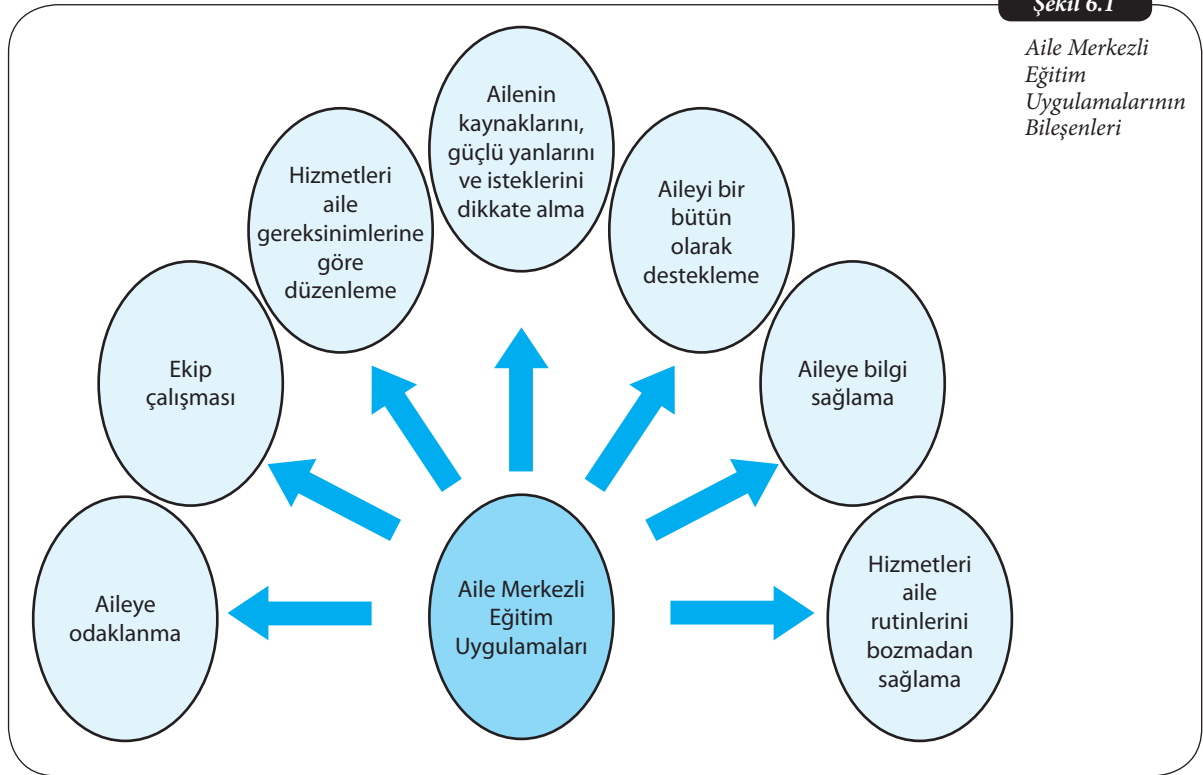
Aile merkezlilik; ailenin gereksinimleri doğrultusunda ailenin var olan kaynaklarını harekete geçirerek, aileyi ve çocuğu desteklemektir.

Ayrıca, aile merkezli uygulamalarda temel kabul edilen dokuz öğeden söz edilmektedir. Bunlar; aile üzerine odaklanan hizmetler, ekolojik yaklaşım, bireysellik, kültürel duyarlılık, güçlendirme, temel gereksinimler, koordinasyon, ailenin ve çocuğun toplum içinde entegrasyonunu sağlayacak programlar geliştirmek ve iş birliğidir (Bailey, McWilliam, Winton & Simeonsson, 1992; Akt. Wright, Murhpy & Trute, 2010).

Aile merkezli eğitim programlarında, çocuğun gelişimi ve bakımı açısından temel sorumluluk aileye verilmektedir. Bu programların; eğitimin doğal ortamda gerçekleşmesi, bireyselleştirilmiş öğrenmeye olanak sağlaması, tüm aile bireylerinin doğrudan katılımının ve anne-baba-çocuk etkileşiminin doğrudan gözlenmesinin olanaklı olması gibi üstünlükleri bulunmaktadır. Aile merkezli eğitim programları, aile ilişkilerinde ortaya çıkabilecek olası sorunların önlenmesine ve ev ortamının çocuğun gelişimini destekleyecek biçimde düzenlenmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, bu programlarda eğitimin etkileri kurumsal eğitime göre daha kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmektedir (Temel, 2003).

Aile merkezli yaklaşımlarda, anne-babalar çocukları adına karar veren, eğitimciler ya da uzmanlar ise onlara bu süreçte yol gösteren kişiler olarak görev almaktadırlar. Anne-babalar, çocuğun gelişiminde en önemli kaynak olmaları nedeniyle, eğitimcilerle eşit düzeyde programa katılırlar. Şekil 6,1'de aile merkezli eğitim uygulamalarına ilişkin bileşenler verilmiştir (Kesiktaş, 2013, s. 370).

Ekolojik yaklaşım, insanı yaşadığı canlı ve cansız çevrelerle sürekli etkileşim içinde olan ve çevreyi etkileme ve değiştirme potansiyeline sahip bir varlık olarak ele alır. Çevre de durağan değil, zaman içinde değişen bir yapıya sahiptir. İnsan, birbiri içine girmiş ve aralarında sıkı bir ilişki olan çevrelerde yaşamını sürdürmekte, gelişmekte ve değişmektedir.

Aile merkezli eğitim uygulamalarının bileşenlerine ilişkin verilen şekilden de anlaşılacağı gibi, tüm eğitim uygulamalarının merkezinde yalnızca çocuk değil, bütün olarak aile vardır. Aile merkezli eğitim uygulamalarında hedeflenen sonuca ulaşabilmek için ailenin kaynaklarını ve güçlü yanlarını dikkate almak ve onların yaşamlarındaki rutinleri bozmadan gereksinimlerine uygun hizmetler sağlamak önemlidir. Bu da ancak aileleri bilinçlendirerek ve iyi bir iletişim ve ortaklık kurarak gerçekleşebilir.

Aile merkezli eğitim programlarında eğitimciler, çocukların aileleriyle ev ortamında birlikte çalışırlar. Eğitimciler program doğrultusunda genellikle rutin ev ziyaretleri yaparak, hazırlanan etkinlikleri ailelere öğretmekte ve ailenin uygulamalarını gözlemektedir. Eğitimciler ya da uzmanlar, canlandırma, model olma gibi farklı teknikleri kullanarak ailelere eğitim vermektedirler. Anne-babalar da öğrendikleri ya da geliştirdikleri çeşitli beceriler konusunda çocuklarına eğitim sağlamaktadırlar (Özdemir, 2010).

K İ T A P

Aile ve aile eğitimi modelleri hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için editörlüğünü Z. Fulya Temel'in yaptığı ve 2000 yılında Anı Yayıncılık tarafından yayınlanan "Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılımı Çalışmaları" adlı kitabı inceleyebilirsiniz.

Aile merkezli eğitim programlarının, çocuğun yetiştirilmesinde önemli rolleri olan aile bireylerinin tümünün bilinçlendirilmesini, rol, sorumluluk ve farkındalıklarının artırılması ve geliştirilmesini hedeflediği için pek çok yararı vardır. Bu programların çocuk, aile ve toplum açısından yararları şöyle sıralanabilir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Üstünoğlu, 1991; Varol, 2006):

- Uygulamalar çocuğun yaşadığı çevrede yapıldığı için kazanılan davranışların ve becerilerin gerçek yaşama aktarılması çok kolaydır.
- Eğitim doğal ortamda gerçekleştiğinden tüm aile bireylerinin etkin bir biçimde katılımı sağlanır.
- Ev ortamının uyarıcılar bakımından zenginleştirilmesine katkı sağlar.
- Anne-babalar, çocuğun gelişimini desteklerken kendi yeteneklerinin de farkına vararak olumlu benlik algısı geliştirir.
- Çocukla birlikte tüm aile bireylerinin süreçte gelişimi önemli olduğu için bireyselleştirilmiş eğitim uygulamalarına olanak sağlar.
- Ev ortamında çocuğun tüm davranışlarını gözlemek ve olumsuz davranışları değiştirebilmek daha kolay olur.
- Kurum merkezli aile eğitim programlarına göre daha ekonomiktir.
- Kurumsal erken çocukluk eğitiminden yararlanamayan çocuklar için önemli bir fırsattır.

Aile merkezli eğitim programları, çocuğun yetiştirilmesinde önemli rolleri olan aile bireylerinin tümünün bilinçlendirilmesine, rol, sorumluluk ve farkındalıkların artırılmasına ve geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

SIRA SİZDE

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde yalnızca çocuğu merkeze almak, sizce kaynakların daha ekonomik kullanılmasını sağlayabilir mi? Düşününüz.

AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARI

Çocuğun gelişimi üzerinde çevrenin ne denli etkili olduğunun fark edilmesiyle birlikte, erken çocukluk destek programlarında yalnızca çocuk merkezli bir yaklaşımdan ekolojik bir yaklaşıma doğru geçiş gözlenmiştir. Bu nedenle çocuk, aile ve sosyal destek sistemleri arasındaki etkileşimin önemini vurgulayan yaklaşımlar yaygınlaşmıştır (Reynolds, 1999). Başlangıçta çocuk odaklı programların görüldüğü aile destek hizmetlerinin odak noktasında, zaman içerisinde değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişim, çocukların büyümesinde, gelişmesinde, doğru tutum ve davranış kazanmasında, kimliğinin oluşumunda, sosyalleşmesinde ailenin etkili olması nedeniyle aileye dönük yön değişmiştir. Doğrudan çocuk ile çalışarak sunulan hizmetlerin çocuklar üzerinde kalıcı bir değişim oluşturmadığı görülerek anne-babaların bilgi ve desteğine gereksinim duyulmuş ve "çocuk odaklı" programlardan "aile odaklı ya da aile merkezli yaklaşımlar" a doğru yönelim olmuştur (Scerra, 2010).

Aile destek hizmetleri, aile üyelerinin gelişiminin içinde yaşadıkları toplumdaki bağımsız düşünülmemeyeceği anlayışını benimseyen ekolojik yaklaşım temeline dayanır. Ayrıca,

ailelerin değişim ve gelişim potansiyellerini artırmak için güçlendirme temelli yaklaşımları benimsemektedir. *Güçlendirme temelli yaklaşım*, ailelerin gereksinimlerini karşılayarak hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için sahip oldukları güç ve kapasiteleri anlamak gerektiği anlayışı üzerine kurulmuştur. Çoğu ülkede var olan uygulamalar incelendiğinde, aile destek programları genellikle çocuğun refahını artırmak amacıyla sağlık, eğitim, çocuk bakımı ya da gelir desteği ile ilgili hizmetler sunmaktadır (Scerra, 2010). Aile merkezli gelişim destek programlarının çocuğu ailesi ile bir bütün olarak ele alınması ve güçlendirilmesinin ne kadar, önemli olduğu aşağıdaki örnek olayda açıklanmıştır.

Zeynep babasının bir fabrikada iş bulması nedeniyle köyden şehire yeni taşınmış beş yaşında bir çocuktur. Köyde suyun, yeşilliklerin içinde rahatça oynayabildiği için yeni evinde de hep dışarı çıkmak ister. Ama bu pek mümkün değildir. Evin önünden hemen yol geçmekte ve yakınlarda da boş bir alan yoktur. Arkadaşı da olmadığı için annesiyle oynamak ister. Annesi genellikle işi olduğu için ve fazla oyun bilmediği için oynayamazlar. Böyle olunca Zeynep daha çok televizyon izlemeye başlar. Aradan zaman geçince komşuları onları ziyarete gelir. Zeynep çok mutludur; çünkü komşuların çocukları da vardır. Komşulardan Oya Hanım, çantasından bir kukla çıkarıp, çocuklara bununla oynayabileceklerini söyler. Evdeki bütün anneler şaşırır. İlk kez böyle bir kukla görmüşlerdir. Oya Hanım, bu kuklayı kendisinin yaptığını ve katıldığı aile eğitiminden öğrendiğini söyler. Çocuklar hakkında öğrendiklerinden, evdeki artık materyalleri nasıl değerlendirdiğinden, hangi oyuncakları yaptığından, kızıyla oynadıkları oyunlardan söz eder. Eğer isterlerse onlarında araştırıp aile eğitimi alabileceklerini söyler. Zeynep'in annesi de kızıyla oyun oynayamadığını ve evde daha çok boş zamanlarda televizyon seyredildiğini düşününce, bu evde aile eğitimine katılmanın çok iyi fikir olduğunu düşünür. Diğer annelerle birlikte araştırmak, yerinde gidip görmek için zaman kararlaştırırlar.

Bu örnek olayda da görüldüğü gibi Zeynep'in ailesiyle birlikte yaşadığı çevreyi, evi değiştirmesi, aile üyelerinin tümünün yaşamını etkilemiştir. Zeynep'in doğal ortamda oyun oynama olanakları ortadan kalkmış ve gününü daha çok evde televizyon izleyerek geçirmeye başlamıştır. Aradan belli bir süre geçmesi ve yakın çevreyi tanımayla birlikte Zeynep ve annesinin çevre ile etkileşimleri değişmiştir. Yakın komşularla etkileşim sonucunda Zeynep'in yaşlılarıyla birlikte oynama ve farklı ortamları, insanları tanıma olasılığı artmıştır. Annesinin ise Zeynep'le geçirdiği zamanın verimliliğine ilişkin farkındalığı ve bu konuda bilgilenme isteği artmıştır. Böyle bir durumda, yalnızca çocuğu merkeze alıp, ona gelişimsel ve eğitimsel destek sağlamak tek başına başarı sağlamaz. Çünkü Zeynep'in anne ve babasının da çocuğunu gelişimsel açıdan destekleme, aile içinde sağlıklı iletişim kurma, çocukla birlikte oyun oynama ya da etkinlik yapma, ev ortamını uyarıcılarla zenginleştirme gibi konularda bilinçlendirilmesi gerekir. Kısaca, aile merkezli gelişim destek programlarında ekolojik kuram temel alınarak, tüm aile üyelerini bilinçlendirmek, sosyal, eğitimsel ve maddi kaynak desteği yaparak güçlendirmek amaçlanmaktadır.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarında uygulamalar, ulaşılmak istenen amaç ve hedef kitleye göre değişiklik gösterse de bu programların tümünde ortak bazı ilkeler yer almaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Dunst, 1995):

- Ailelere karşı saygılı ve duyarlı davranmak,
- Esnek, bireyselleştirilmiş ve duyarlı uygulamalar gerçekleştirmeye özen göstermek,
- Ailelerin bilinçli kararlar verebilmesi için bilgi paylaşımı sağlamak,
- Program uygulamaları ve müdahale yöntemlerine ilişkin ailenin seçimlerini dikte almamak,
- Anne-baba ile çalışanlar arasında iş birliği ve ortaklıkların oluşması için koşulları düzenlemek,
- Çocuğun yetiştirilmesinde aileye gerekli olan tüm destek ve kaynakları işe koşturmak.

Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı ve Önemi

Aile merkezli gelişimsel destek programları, anne babaları sosyalleştirmeyi, çocuk gelişimi ve bakım konusunda eğitmeyi amaçlayan topluma dayalı programlardır. Bu programlar, çocuk yerine tüm aileyi, gelişim özelliklerine uygun bir biçimde ve tüm konularda özellikle de yaşamsal geçiş dönemlerinde sosyal destek sağlamayı ilke edinmektedir. Aynı zamanda bu programlar, anne-baba eğitim destek grupları, ev ziyaretleri, kitaplar aracılığıyla bilgilendirme, sağlık, bakım ve çocuk gelişimi hizmetleri ile anne-babanın güçlendirilmesi ve bağımsızlıklarının artırılmasını sağlamayı amaçlamaktadırlar (Alkan Ersoy, 2010). Aile merkezli gelişimsel destek programları, farklı amaçlara sahip olsalar da genel olarak erken eğitimin önemi, ailenin çocuğun yaşamını biçimlendirmedeki rolü ve hizmetlerin aileye ulaştırılmasının önemi üzerinde durmaktadır. Bu programların amaçları şu başlıklar altında toplanabilir (Tezel Şahin ve İnal, 2007; Üstünoğlu, 1991):

- Hamilelik sürecini izlemek ve bu süreçte anneye destek olmak,
- Çocukların sağlık koşullarını iyileştirmek,
- Aileleri erken gelişim konusunda bilinçlendirmek,
- Aile çocuk ilişkisini güçlendirmek,
- Ailelerin yeterli, güvenlik, özerklik durumlarını zenginleştirmek,
- Çocukların öğrenmesini destekleyici ev ortamı sağlanmasına yardımcı olmak,
- Yoksulluk gibi sosyal problemleri azaltmak,
- Çocuk ihmal ve istismarını önlemek,
- Özel sağlık problemleri, gelişimsel gerilikleri ve yetersizlikleri olan çocukları belirlemek ve erken müdahalede bulunmak,
- Annenin kendine karşı olumlu algılamalar geliştirebilmesine ve kadının aile içindeki statüsünün yükseltilmesine yardım etmek,
- Ailelerin toplumsal kaynakları kullanabilme yeterliliklerini artırmak,
- Çocukların tüm gelişimlerini destekleyerek daha sonraki okul yıllarına hazırlanmasına katkı sağlamaktır.

Aile merkezli eğitim uygulamaları, ailenin gereksinimlerini yaşadıkları ortamda belirlemek; çocuğun eğitimine yönelik planlamayı birlikte yapmak; çocuğun kendini en güvende hissettiği ev ortamında gereksinimi olan desteği ailenin doğrudan katılımı ile birlikte vermek gibi birçok özelliğe sahiptir. Aileler çocuklarının gizli kalmış yanlarını keşfederek daha iyi destekleyebilirler. Kurum merkezli eğitim programlarının kalıcılığının sağlanabilmesi için ev merkezli eğitimin önemi büyüktür. Kurumda kazandırılmaya çalışılan davranışların ve becerilerin evde tekrar edilmesi kalıcılığı sağlayacaktır (Batu ve Yükselen, 2014). Tüm bu katkıları düşünüldüğünde aile merkezli eğitim uygulamalarının, çocuğun ve tüm ailenin gelişimini destekleme, aile ortamında koşulları iyileştirme ve aile toplum iş birliği içinde sağlıklı bireylerin yetişmesini sağlamada çok önemli rolleri bulunmaktadır.

Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı

Aile merkezli destek programlarının kapsamında pek çok etkinlik, uygulama ve hizmet yer almaktadır. Çoğu aile destek programları, çok kapsamlı uygulamalar ve hizmetler içerirken; kimi programlarda çeşitli yardım kaynaklarına ulaşma ve bilgilendirme gibi alanlarda çalışmalar yapmaktadırlar. Aile destek programlarında, katılımcılara kaynakların sağlanması ya da hizmetlerin sunulmasında, yalnızca ev ve programın uygulandığı merkez dışında dinlenme yerleri, toplum hizmet merkezleri gibi pek çok ortam yer almaktadır. Bu programlar tarafından sunulan etkinliklerin zamanlaması ve yoğunluğu koşullara göre farklılık göstermektedir. Programın uzunluğu, etkinliklerin süresi, yoğunluğu ve görülme sıklığı, anne-babalık oturumları esnek bir çerçevede ele alınmaktadır.

Aile merkezli gelişimsel destek programları; anne babaları sosyalleştirmeyi, çocuk gelişimi ve bakımı konusunda eğitmeyi, aileyi gereksinimlerine uygun biçimde desteklemeyi, güçlendirmeyi ve bağımsızlıklarının artırılmasını amaçlayan topluma dayalı programlardır.

Aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında yaygın olarak yer alan hizmetler şunlardır (Dunst, 1995):

- Anne-baba eğitimi ve aile destek grupları,
- Çocuğun gelişimine odaklanmak ve sağlıklı aile ilişkilerini teşvik etmek için anne-baba ve çocuğun ortak gerçekleştirdiği etkinlikler,
- Programda çalışanlar ile ailelerin birbirleriyle resmî olmayan bir ortamda yapılan-dırılmamış zaman geçirebilecekleri bir merkez,
- Anne-babaların aile programı kapsamında sunulan diğer etkinliklere katıldıkları sırada çocuk bakımı,
- Çocuk bakımı, sağlık, beslenme programları, danışmanlık ve diğer toplumsal hizmetlere ulaşım hakkında bilgi,
- Ev ziyaretleri, aileler için sağlıklı beslenme eğitimi, bebekler ve çocuklar için sağlık taraması ve gelişim kontrolleri.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarının hazırlanması ve uygulanmasında, ailelerin ve toplumun gereksinimleri, seçilen hedef kitle ve ulaşılmak istenen amaçlar belirleyicidir. Bu alanda geliştirilen programlar, toplumun çok farklı kesimlerinin eğitim ve destek gereksinimlerine göre oluşturulmakla birlikte, yaygın olarak erken çocukluk döneminde çocuğu olan ailelere yönelik olarak uygulanmaktadır. Bu programlara katılan aileler, gerek kendilerini gerekse çocuklarının gelişimini ne kadar erken dönemde destekleyip ev ortamını zenginleştirirlerse o kadar başarılı sonuçlara ulaşmaktadırlar.

Aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında gerçekleştirilen en yaygın uygulamalar; erken müdahale, anne baba eğitimi, ev ziyaretleri ve oyun gruplarıyla destekleme biçiminde görülmektedir.

Erken müdahale uygulamaları; çocuğun bilişsel ve sosyal-duygusal becerilerini, anne-baba tutum ve becerilerini, kişisel sağlık ve annenin eğitim olanakları da dâhil olmak üzere çocuklar ve aileler üzerinde olumlu sonuçlar doğuran bir dizi çalışmadan oluşmaktadır (Scerra, 2010). Erken çocukluk dönemindeki çocukların uygun koşullarda eğitim ve bakım almaları, gelişimleri açısından çok önemli olmakla birlikte temel insan hakkıdır. Ancak, kimi çocuklar sağlıksız doğmakta, yeterli sağlık hizmetinden yararlanamamakta ya da yeterli beslenme koşullarına sahip olamamakta, kimileri bir aileye bile sahip değilen, kimileri de yetersizliklerle/engellerle doğarak savunmaz bir biçimde dünyaya gözlerini açmaktadır. Erken müdahale de tam bu noktada çocukların ve ailelerinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Bu programlar bir sorunu çözümlenmekten daha çok çocuğa, aileye ve dolayısıyla topluma, sosyal ve ekonomik yönden uzun dönemde yararlı olmaya odaklanmış uygulamalardır (Çelebioğlu Morkoç ve Aktan Kerem, 2014).

Erken müdahale programları, genel olarak 0–8 yaş arasında gelişimsel yetersizlikleri olan ya da gelişimleri risk altında olan çocukların gelişim ve öğrenmelerini destekleyerek, fiziksel, bilişsel, duygusal ve kaynak sınırlılıklarının etkilerini en aza indirmeyi ya da bu sınırlılıkları önlemeyi amaçlayan programlardır (Blackman, 2002). Erken müdahale yaklaşımları; çocuğun gelişiminde kritik dönemlerde sağlanan deneyimlerin etkili olduğu, insan yaşamındaki yoğun deneyimlerin süregelen ve birikimli bir etki oluşturduğu ve çocuğun yaşantısında değişiklik yapabilmek için toplumun ve ailenin yeniden yapılandırılması gerektiği varsayımlarına dayanmaktadır (McBride, 1989). Erken çocukluk müdahale programları, aileler ve çocuklar için eğitim başta olmak üzere sağlık yardımı, sosyal hizmetler, aile rehberliği gibi konulardaki diğer destekleri birleştiren bir yapıya sahiptir (McDevitt ve Ormrod, 2010).

Erken müdahale programları hedefler doğrultusunda; kurum merkezli, aile merkezli, kurum-aile-toplum merkezli programlar olmak üzere farklı modellerde gerçekleştirilmektedir. Dünyada ve Türkiye’de uygulanan erken müdahale programlarının kimileri kurum merkezli olarak yalnızca çocukları hedef alırken; kimileri de anne-babaları hedef alarak

Aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında gerçekleştirilen en yaygın uygulamalar; erken müdahale, anne baba eğitimi, ev ziyaretleri ve oyun gruplarıyla desteklemidir.

Erken müdahale programları, genel olarak 0–8 yaş arasında gelişimsel yetersizlikleri olan ya da gelişimleri risk altında olan çocukların gelişim ve öğrenmelerini desteklemeyi amaçlayan programlardır.

Anne baba eğitimi çalışmaları; çocukların gelişimsel becerilerini destekleme, günlük rutinlerde çocukların davranışlarını yönlendirme, çocukların oyun ve sosyal etkileşimlerinde anne-babaların becerilerini geliştirmelerini sağlar.

Ev ziyaretleri: anne-babalara yaparak yaşayarak öğrenme, tartışılan konuları hemen uygulama olanağı sağladığından grup çalışmalarına göre daha çok bireysel çalışmaya olanak tanıyan uygulamalardır.

Oyun gruplarıyla aileyi destekleme, okul çağına gelmemiş çocuğa sahip anne-babaların kendi çocukları ve diğer çocuklarla birlikte oyun oluşturabilme, sürdürülebilir ve sosyal ilişkilerini güçlendirebilmelerine fırsat veren bir uygulamadır.

ev merkezli olarak yürütülmektedir. Etkili bir erken müdahale programı çocuklara, aile ve topluma önemli, ekonomik ve sosyal katkılar sağlar. Bu olumlu etkilerin bir kısmı programın hemen bitiminden sonra, bir kısmı da ergenliğe ve yetişkinliğe geçişte ortaya çıkmaktadır (Çelebioğlu Morkoç ve Aktan Kerem, 2014).

Anne baba eğitimi, aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında yer alan diğer önemli bir uygulamadır. Anne baba eğitimi; anne-babalık becerilerinin öğretilmesi, sosyal ve duygusal destek verilmesi, anne-babanın bir gruba katılması, uzmanlarla arasında bilgi alışverişinin sağlanması, uygun anne-baba-çocuk ilişkilerinin geliştirilmesi ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarında yardımcı olan etkinlikler bütünüdür (Kandır ve Ersoy, 2004). Anne-baba eğitim programlarının asıl amacı; anne babaların özgüvenini güçlendirmek ve küçük çocuklarının fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini teşvik için kendi yeteneklerini geliştirecek biçimde onları bilgi ve becerilerle donatmaktır. Bu amaçlarla hazırlanan anne-baba eğitim programları var olan hizmetlerin daha etkili kullanımına yol açacak teşvik ve bilgiyi sağlar (Myers, 1996). Anne baba eğitimi çalışmaları; çocukların gelişimsel becerilerini destekleme, günlük rutinlerde çocukların davranışlarını yönlendirme, çocukların oyun ve sosyal etkileşimlerinde anne-babaların becerilerini geliştirmelerini sağlar. Bunun sonucunda, anne-babaların çocuklarının gelişimlerini olumlu yönde etkilemelerine, edindikleri bilgilerle çocuklarını daha iyi yetiştirmelerine ve sosyoekonomik ve psikolojik açıdan mutlu olmalarına yardım eder (Mahoney ve diğerleri, 1999). Anne-baba eğitim uygulamaları, ev ziyaretlerinin yanı sıra ev dışındaki ortamlarda bireysel ya da diğer ailelerle birlikte grup çalışmaları biçiminde de düzenlenebilir.

Ev ziyaretleri; aile eğitimi ile anne-baba-çocuk ilişkisini güçlendirmek, anne-babaların streslerini azaltmak ve bilgi düzeylerini artırmak yoluyla ailenin güçlendirilmesini amaçlayan uygulamalardan biridir. Ev ziyaretleri; çocuk gelişimi, aile-çocuk ilişkisi, anne-babalık becerileri, ruh sağlığı sorunları, ekonomik sorunlar, eğitim ve istihdam, sağlık bakımı ve sosyal destek eksikliği hakkında eğitim gibi konularda aileyi bulunduğu çevrede gözlemleyerek, bu doğrultuda plan oluşturmaya fırsat sağlayan bir uygulamadır (Scerra, 2010). Eğitimcilerin belli aralıklarla yaptığı ev ziyaretleri, anne-babalara yaparak yaşayarak öğrenme, tartışılan konuları hemen uygulama olanağı sağladığından grup çalışmalarına göre daha çok bireysel çalışmaya olanak tanımaktadır. Ev ziyaretçileri ailelerin gereksinimleri doğrultusunda belirledikleri konuları, belirli aralıklarla evlere giderek anlatmaları ve anne-babalara uygulamaları biçiminde sürdürülür. Ev ziyaretlerinde bireysel çalışma yapıldığı için anne-babalar için daha etkili olmaktadır. Ancak burada programın başarısı ve aile üzerindeki etkisi, ev ziyaretçisinin başarısına bağlıdır. Ev ziyaretleri, kurum merkezli yaklaşımlara göre daha ekonomiktir (Myers, 1996).

Ev ziyaretleri, aileyi tanımak ve anne babaların değerlerini, çocuğuna karşı davranış ve tutumları ile beklentilerini öğrenmek için en iyi yöntemlerden biridir. Anne-babalar sorunlarını ev ortamında uzmanlarla karşılıklı tartışma olanağı bulur. Ziyaretler sırasında; anne-babaların evde yapılan rutin işleri çocuğun kavram gelişimini desteklemek için nasıl kullanabileceklerine, evdeki artık materyalleri kullanarak oyuncak hazırlanmasına, çocuğa uygun bir oyun ortamı düzenlenmesine ve çocuğu ile olumlu ilişkiler kurmasına rehberlik edilir (Ömeroğlu, Yazıcı ve Dere, 2003). Ev ziyaretleri yoluyla sürdürülen programlarda, anne-babalara çocuklarının bilgi ve anlama kapasitelerini geliştirebilecek etkinlikleri nasıl yapabileceklerine ilişkin farklı yöntemler gösterilir. Ayrıca anne-babaların evde çocuklarıyla ilişkilerinde kullanabilecekleri belli beceri ve davranışları edinmelerine yardım edilir (AÇEV, 2007).

Oyun gruplarıyla aileyi destekleme çalışmaları ise okul çağına gelmemiş çocuğa sahip anne-babaların çocuklarıyla ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlar. Ailelerin oyun grubuna katılımından doğrudan ve dolaylı yollarla yarar elde edebilmesi için, farklı ortamlarda çocuğun oyununa katılması teşvik edilmelidir. Böylece, ailelerin oyunun gelişime katkıları

konusunda sosyal deneyimler edinmesine ve olumlu anne-baba tutumları gösterme konusunda bilgilenmelerine destek sağlanmış olur (Scerra, 2010). Aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında gerçekleştirilen erken müdahale, anne-baba eğitimi, ev ziyaretleri ve oyun gruplarıyla destekleme uygulamaları, bu programların olumlu etkilerinin artmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarında ev ziyareti uygulamaları neden önemlidir?

SIRA SİZDE

AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI

Çocuğun gelişiminde annenin çok önemli bir rolü olmakla birlikte baba, kardeşler ve diğer aile üyelerinin de önemli etkileri vardır. Bu yüzden, evde gerçekleşen aile merkezli uygulamalar yalnızca anneyi ve çocuğu değil, tüm aile bireylerinin gelişimini ve ailede sağlıklı ilişkiler kurulabilmesini hedefler. Aile üyeleri; çocuğun gelişim özellikleri, sağlıklı iletişim, ev ortamını düzenleme, sağlık ve beslenme koşullarını iyileştirme, ekonomik ve sosyal hizmet kaynaklarına ulaşma konusunda ne kadar çok bilinçlenirse, aile yapısı da o kadar güçlenir. Gelişen ve güçlenen aile yapısı, çocuğun gereksinimlerini karşılama, gelişimini ve eğitimini en iyi koşullarda sürdürme konusunda çok daha başarılı olacaktır. Dolayısıyla, aile yapısını güçlendirmeden yalnızca çocuğa yapılan desteğin başarıya ulaşması olanaklı değildir. Aile merkezli gelişim destek programlarının temel hedefi, aile yapısını güçlendirerek çocuğun gelişimini, eğitimini ve başarısını desteklemektir.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarına, okul yılları içinde daha yaygın olarak erken çocukluk döneminde rastlanmaktadır. Ayrıca, erken müdahale ve aile-okul ilişkilerini geliştirmeye yönelik okul öncesi programı uygulamaları da aile merkezli olarak gerçekleştirilebilmektedir (Dunst, 2002). Aile merkezli erken eğitimin yapısında, çocuğun büyümesi ve gelişmesi; çocuğun öğrenme olanakları; anne-babalık desteği ve aile-toplum desteği olmak üzere dört temel boyuttan söz edilebilir (Dunst, 1999).

Çocuğun büyümesi ve gelişmesi: Çocuğun öğrenme olanakları, anne-baba desteği ve aile-toplum desteğine yönelik diğer boyutlar birbiriyle ne kadar iyi etkileşirse; çocuğun büyüme ve gelişimine yönelik amaçlara ulaşmada başarı o denli artar. Çocuğun büyüme ve gelişmesi, diğer üç boyutun tam merkezinde yer almaktadır.

Çocuğun öğrenme olanakları: Çocuğun gelişiminin en üst düzeyde gerçekleşebilmesi, yeteneklerinin açığa çıkarılması ve yeterliliklerinin gelişimi için ev ortamının gelişimsel açıdan uyarıcı ve ilgi çekici duruma getirilmesi çok önemlidir. Çocuğun gelişimini destekleyen etkinlikler evde, farklı gruplar içinde ya da kurumlarda gerçekleştirilebilir.

Anne-babalık desteği: Anne-babalara sağlanan bilgi, öneri, danışma ve eğitim hizmetleri gerek onları kendi gelişimleri bakımından güçlendirir, gerekse çocuğun gelişimini ve öğrenme olanaklarını desteklemelerine yardım eder.

Aile-toplum desteği: Anne-babanın, anne-baba sorumluluklarını yerine getirebilmesi ve sürdürmesi için gerekli olan zaman, enerji gibi kaynak türlerinin yanı sıra ekonomik, psikolojik ve fiziksel desteklerin tümünü içermektedir.

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde aile, ev ortamı, eğitim kurumları ve toplumun tümü çok önemlidir. Toplumun çocuğu, aileyi ve okulu nasıl etkilediğini bilmek, gelişimsel bir program oluşturmaya, düzenlemeye, yansıtmaya ve planlama yapmaya yardım eder. Çocuğun gelişiminde aileler yalnızca iş birliği yapan ortaklar değil; aynı zamanda toplumun üyeleridir. Toplum, okul ve ailenin hep birlikte hareket etmesi, çocuk ve aile için çevresel bir destektir. Toplumsal kaynaklar konusunda sahip olunan bilgi aileleri ve çocukları gereksinimleri ile buluşturma çabası için gereklidir (Couchenour & Chrisman, 2004). Toplumla iş birliği, çocukların gelişimi ve öğrenmesi ile ailenin yaşamı arasında

karşılıklı bağların kurulmasını sağlar. Aileler çabalarırken, çeşitli yollarla toplumla iş birliği ve bağlantı kurmaya gereksinim duyarlar. Toplum ve aile bağlantısı çocuğun program içinde gelişimine kaynak ve destek sunar (Olsen & Fuller, 2008). Toplumla iş birliği; okul, aile ve çocuk için toplumsal hizmet ve kaynakların düzenlenmesi anlamına gelir. İşyerleri, kuruluşlar ve diğer gruplar toplum için hizmet sağlarlar. Aile destek grupları içinde gerek ailelerin anne-babalık rolleri desteklenir gerekse toplumsal kuruluşlar konusunda ailelere bilgi sağlanmış olur (Morrison, 2011). Aile ve çocuğun gelişim ve öğrenmesinin güçlendirilmesi için toplum hizmet ve kaynaklarının birleştirilmesi son derece önemlidir (Driscoll & Nagel, 2008). Toplum kaynaklarını birleştirmek, aile uygulamalarını ve programı güçlendirir. Eğitime verilen destek, eğitimin niteliği ve küçük çocuklara gösterilen özen, toplumun tüm kesimlerini etkiler (Epstein, 2001).

SIRA SİZDE

Aile merkezli erken eğitimin yapısı düşünüldüğünde çocuğun gelişimi ve büyümesi neye bağlıdır?

AİLEYE İLİŞKİN BİLGİLERİN TOPLANMASI, DEĞERLENDİRİLMESİ VE GEREKSİNİMLERİN BELİRLENMESİ

Aile merkezli eğitim uygulamalarını planlarken, öncelikle hedef grupların çok iyi seçilmesi gerekir. Bu programlar, kimi zaman aile üyelerinin tümünü kapsayacak biçimde oluşturulabildiği gibi kimi zaman da aile bireylerinden yalnızca birinin ya da birkaçının katılacağı biçimde belirlenebilir. Hedef gruplar anne-babanın, çocuğun ve toplumun özellikleri dikkate alınarak seçilmelidir. Hedef grubun belirlenmesinin ardından, bu grubun gereksinimleri belirlenmelidir. Gereksinimlerin belirlenmesi, eğitim programının hazırlanmasında eğitimin “neden” yapılacağına ilişkin ipuçlarını verir. Bu gereksinimler, programın bir anlamda temelini oluşturarak programın amaçlarının ve sonraki süreçlerinin nasıl yapılandırılacağına ilişkin belirlenmesini sağlar (Temel, 1997; Ünal, 2014).

Anne-babaların çocuk gelişimi ve sağlığı ile ilgili bilgi ve beceri kazanmaları; çocuklarının gelişimini uygun biçimde destekleyerek onun için uygun çevresel olanakları sağlamaları, sorunları erken fark edebilmeleri ve sağlıklı bireyler yetiştirebilmeleri için çok önemlidir. Aileleri bilinçlendirme çalışmalarından önce, onların çocuklarıyla olan iletişimleri, deneyimleri, fırsatları ve yetersizliklerini saptayarak, çocuklarının gelişimi ile ilgili neye gereksinim duyduklarını belirlemek oldukça etkili olacaktır (Artan, Çelebi Öncü ve Oklan Elibol, 2003). Aile eğitimi çalışmalarının amacı ve kapsamı ne olursa olsun ilk basamağı gereksinimlerin belirlenmesidir. Anne-babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda gereksinimlerini belirlemek, çalışmaların planlanmasını ve anne-babaların katılımını kolaylaştıracaktır. Ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesinde farklı yöntemler kullanılabilir. Anne babalara ayrıntılı anket uygulama, basit bilgi formu geliştirme, görüşme, gözlem vb. kullanılan yöntemlerden kimileridir (Tezel Şahin, Özyürek, 2011). Eve giden ziyaretçi, ailenin hangi konularda eğitime gereksinimi olduğunu, ev ortamını, anne-baba arasındaki iletişimi ve çocuklarına karşı gösterdikleri tutum ve davranışları gözler. Bundan sonra ev ziyaretçisi, gözlediği noktalara göre anne-baba ve çocuk iletişimini başlatır (Temel, 1997). Aile eğitimi çalışmalarının daha etkili, verimli ve yararlı olabilmesi için anne-babaların gereksinimlerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ailelerin gereksinimlerini belirleyebilmek için çeşitli bilgi toplama yöntemleri kullanılmalı ve aile merkezli gelişimsel değerlendirme yapılmalıdır.

Aile üyeleri kendi çocuklarının gereksinimleri hakkında uzmandırlar. Bu yüzden çocukların özel gereksinimlerini desteklemek için kullanılacak yöntemler konusunda yararlı bilgiler sağlayabilirler (Kostelnik ve diğerleri, 2007). Aileler çocuk konusunda uzmanlardan ya da eğitimcilerden daha farklı bilgilere sahiptirler. Onlar çocuklarının fiziksel, sağ-

Aile eğitimi çalışmalarının ilk basamağı ailelerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesidir.

lık, sosyal ve zihinsel geçmişlerini, mizacını ve diğer bireysel özelliklerini, çocuğun bir aile üyesi olarak aile ve toplum içindeki rolünü bilirler. Anne-baba ve diğer aile üyeleri, çocuğun ürkek ya da atak davranışlardan hangisine sahip olduğunu, ilgilerini, duygularını, hareketlerini kestirebilir. Ayrıca ailenin iş yaşamı, sosyal uğraşları, çocukların erken yaşlardan itibaren zamanlarını nasıl geçirdikleri, arkadaş ya da komşularla ilişkilerine yönelik bilgilerin en iyi kaynağı da yine ailenin kendisidir. Ailelerin iş birliği ile çocuğu, aile bireylerini ve yaşanılan çevreyi tanıma ve değerlendirme konusuna bir süreklilik kazandırılmış olur. Çünkü eğitimcilerin yeni keşfetmeye başladığı durumlar konusunda aile zengin bir bilgi kaynağı durumundadır (Dowling, 2005; Gordon & Browne, 2008; Petersen, 2003).

Erken çocukluk dönemi, çocuğun sosyal, zihinsel ve fiziksel gelişimi kadar öğrenme kapasitesinin gelişiminde de çok önemli bir dönemdir. Bu yüzden, çocuğun bireysel gelişimi konusundaki bilgi, çocukların gelişimsel yeterliliklerinin değerlendirilmesinde ve gelişimsel geriliklerin belirlenmesi ve önleyici programların hazırlanmasında son derece önemlidir. Bu dönemde değerlendirme; uzmanlar, eğitimci ve aile ile birlikte yapılmalıdır (Wortham, 2006). Aileler değerlendirme sürecine katıldığında, seçimlerine saygı gösterilmeli ve farklı yollar kullanarak çocukları konusunda görüşlerini ortaya koymaları için cesaretlendirilmelidirler (Turnbull, Turnbull, Erwin & Soodak, 2006).

Aile merkezli gelişimsel değerlendirme, çocuğun temel bakım veren ailesi ile birlikte, aile için anlamlı olabilecek bir yöntemle, ailenin ortak ve eşit katılımı sağlanarak yapılan değerlendirmedir. Bu değerlendirme, hem çocuğun gelişim alanlarındaki yetilerine aile ile birlikte bakışı, hem de ailenin çocukla ilgili duygu, düşünce, kaygı ve görüşlerini içermektedir (Öztürk Ertem, 2005).

Bebeklik ve erken çocukluk dönemi ile ilgili bilimlerin gelişmiş olduğu ülkelerde değerlendirme, farklı uzmanlık alanlarından yararlanılarak ortak olarak yapılmaktadır. Ülkemizde ise sıklıkla farklı uzmanların birlikte çalıştığı ortak ekipler bulunmamakta, tek bir uzman, sorunu ya da riski olan çocuğu değerlendirerek bir program yapmaktadır. Bu uzmanlık alanları gelişimsel pediatri, çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları, çocuk gelişimi ve eğitimi, özel eğitim, çocuk psikolojisi, pedagoji, konuşma terapisi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gibi alanlardır. İster tek bir uzman tarafından isterse farklı uzmanlık alanlarının görüşü ile yapılsın, bebeklik ve erken çocukluk döneminde yapılan gelişimsel değerlendirmeler günümüzde kabul edilen temel ilkelere uygun olarak yapılmalıdır. Bu değerlendirmede, ailenin ve çocuğun sorunlarının yanı sıra güçlü yanlarının tanınması da amaçlanır. Bu güçlü yanlar ne denli iyi anlaşılır ve daha da güçlendirilirse ailenin çocuğu ve kendisi için uzun dönemde o denli verimli bir yaşam geliştireceği düşünülür. Değerlendirme sonuçları aile ile paylaşılmalıdır. Değerlendirme sonunda aileye değerlendirme sonuçlarına ilişkin bir özet yapılmalı, ardından neye gereksinim duydukları, ne gibi olanakları kullanmak istedikleri sorulmalı ve aile ile birlikte gerekli planlamalar yapılmalıdır (Öztürk Ertem, 2005).

Aile merkezli gelişimsel destek programlarının hazırlanması ve uygulanmasında, çocuk ve ailenin özellikleri çok önemlidir. Çocukla bir bütün olarak aileyi tanıyabilmek için; ailenin sosyoekonomik durumu, kültürel özellikleri, eğitim düzeyleri, aile yapısı, yaşadığı çevre, ailenin güçlü yanları, stres kaynakları, anne-baba davranışları, aile ilişkileri gibi özellikleri bilmek gereklidir. Bu özellikler konusunda bilgi toplamak için çocuğu ve aileyi ev ortamında gözleminin dışında, anket, ölçek, test, görüşme gibi tekniklerle ailelerden bilgi toplamak çok yararlı olacaktır. Çocuğun gelişim düzeyi ve özellikleri konusunda, aile merkezli gelişimsel değerlendirme sonuçları da uzman görüşü ile ortaya konulmalıdır. Çeşitli bilgi toplama araçları ile elde edilen sonuçlar ve aile merkezli gelişimsel değerlendirme sonuçları birleştirilerek, aile merkezli gelişimsel destek programında hangi uygulamaların nasıl gerçekleştirileceğine karar verilmelidir. Tüm bu aşamalarda aileler bir ortak olarak yer almalıdır.

Aile merkezli gelişimsel değerlendirme, ailenin ortak ve eşit katılımı sağlanarak gerek çocuğun gelişim alanlarındaki yetilerine aile ile birlikte bakışı, gerek ailenin çocukla ilgili duygu, düşünce, kaygı ve görüşlerini içeren değerlendirmedir.

Aile merkezli gelişimsel destek programları, genel olarak sosyoekonomik düzeyi düşük, risk altında bulunan ve çocuklarına yeterince erken çocukluk eğitim hizmetleri sağlayamayan aileler ve onların çocuklarına hizmet sunmaktadır.

Aileler hakkında bilgi toplama ve gereksinimlerin belirlenmesinin amacı nedir?

AİLE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Türkiye’de ve dünyada aile merkezli gelişimsel destek programları, genel olarak sosyoekonomik düzeyi düşük, risk altında bulunan ve çocuklarına yeterince erken çocukluk eğitim hizmetleri sağlayamayan aileler ve onların çocuklarına hizmet sunmaktadır. Bu programlarda; eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, beslenme, meslek gelişimi, ana-baba eğitimi hizmetleri ve kurumsal eğitim olanaklarının ev ziyaretleri ile desteklenerek, ailelerin güçlenmesi ve çocuklarını sağlıklı ortamlarda yetiştirebilmesi amaçlanmaktadır. Ülkemizde de çeşitli devlet kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları iş birliği ile geliştirilen ve yaygın olarak uygulanan program örnekleri bulunmaktadır.

Türkiye’de Uygulanan Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri

Türkiye’de amaçları ve uygulama biçimi birbirinden farklı olan programlar olmakla birlikte Aile Çocuk Eğitim Programı ve Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) yaygın olarak uygulanan ve sonuçları değerlendirilen gelişimsel destek programlarıdır.

Aile Çocuk Eğitim Programı

Aile bireylerinin çocuk gelişimi, sağlığı ve disiplini konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve bu yolla çocuğun gelişiminin desteklenmesini ve ev ortamının zenginleştirilmesini amaçlamaktadır. Programın hedef grubu, sosyoekonomik yönden elverişsiz koşullarda yaşayan 0-6 yaş çocukları ve aileleridir. Türkiye’de Erken Çocukluk Hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında kurumsal eğitime alternatif bir model olarak geliştirilmiştir.

1988 yılında, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi’nde başlatılan 0-4 yaş Erken Çocukluk Eğitimi Projesi’nin sonuçlarına dayalı olarak “0-4 Yaş Anne-Çocuk Eğitimi Programı” geliştirilmiştir. Programın, Gazi Üniversitesi, MEB Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNICEF iş birliğinde yaygınlaştırma çalışmaları 1993 yılında başlatılmıştır. 2003 yılından itibaren yenilenen ve geliştirilen “0-6 Yaş Aile Çocuk Eğitimi” programı uygulanmaya başlanmıştır. Yeni programın uygulanmasında MEB Çıracılık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü’ne ek olarak Başbakanlık, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ve Tarım Bakanlığı, Eğitim-Sen, GAP idaresi ile iş birliği yapılmıştır.

Aile Çocuk Eğitim Programı, Aile Eğitim Programı (AEP) ve Gelişimsel Eğitim Programı (GEP) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Aile Eğitim Programı (AEP): 0-2, 2-4 ve 4-6 yaş çocuklarının anneleri için hazırlanan program, içeriği farklılık göstermekle birlikte genel olarak çocuk gelişimi, bebek bakımı, çocukla iletişim, çocukta olumlu davranış geliştirme, oyun ve oyuncaklar, sağlık ve beslenme gibi konuları kapsamaktadır. Program 0-2 yaşta çocuğu olan anneler için haftalık 40 dakika süren ev ziyaretleri, ayda bir kez yapılan grup toplantıları yolu ile yürütülmektedir. Program, 2-4 ve 4-6 yaşta çocuğu olan anneler için grup toplantıları ve 15 günde bir yapılan ev ziyaretleri yolu ile sürdürülmektedir. 12 oturumdan oluşan programda, oturumların uygulanma sıklığı kurum bünyesindeki çalışmalara göre haftada bir, özellikle ulaşım güçlüğü olan kırsal bölgelerde ayda bir yapılabilmektedir.

Gelişimsel Eğitim Programı (GEP): Çocuğun gelişim özelliklerine uygun olarak hazırlanmış haftalık programdır. Eğitimci, programda yer alan etkinlikleri ev ziyareti ya da grup toplantılarında anneye öğretmekte, annenin uygulamalarını izlemektedir. Ayrıca eğitimci, evdeki artık malzemeleri kullanarak oyuncak yapımını da annelere göstermektedir.

AÇEV tarafından uygulanan farklı aile eğitim programlarını incelemek için <http://www.acev.org/ne-yapiyoruz/cocuklar-icin-adresini-ziyaret-edebilirsiniz>.

İNTERNET

Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)

Okul öncesi eğitim hizmeti almamış beş yaş çocukları ve annelerine yönelik hazırlanan bilimsel temelli ve ev merkezli bir eğitim programıdır. Programın amacı; çocukları bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel anlamda desteklemek, daha iyi beslenmesine ve sağlıklı olmasına yardım ederek, mutlu ve başarılı kılmanın yanı sıra annenin de kendisini duygusal olarak güvende hissetmesini ve anne-babalık konusundaki becerilerini geliştirmesini sağlamaktır. Bu programda, annelere evde çocuklarının eğitimine nasıl destek verilebileceklerine ilişkin uygulamalar yer almaktadır (AÇEV, 2015).

AÇEP, 1982-1991 yılları arasında uygulanan Erken Destek Araştırma Projesi'nin verileri doğrultusunda, Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri ve AÇEV uzmanları tarafından geliştirilmiştir. 1993 yılından bu yana Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) bünyesinde Türkiye'nin birçok bölgesinde Millî Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile iş birliğinde yaygın biçimde uygulanmaktadır. Programın uygulanmasında, AÇEV seminerlerine katılan Halk Eğitim Merkezleri öğretmenleri ya da Toplum Merkezleri sosyal hizmet uzmanları görev almaktadırlar. Annelere yönelik olan eğitim çalışmaları, haftada bir gün 2,5 saatlik grup toplantıları biçiminde ve toplamda 25 hafta sürmektedir (AÇEV, 2015).

Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; anneleri çocuğun tüm gelişim alanlarına duyarlı olmasını sağlayacak Anne-Destek Programı (ADP), çocuğun bilişsel gelişimini destekleyecek Zihinsel Eğitim Programı (ZEP) ve anneleri üreme sağlığı ve aile planlaması konularında bilgilendirecek Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Programıdır (Bekman, Atmaca Koçak, 2011).

Anne-Destek Programı (ADP): Çocuk yetiştirme ve aile içi iletişim konularında grup liderleri tarafından sohbet biçiminde yönetilen toplantılarda verilen eğitimle sürdürülmektedir. Bu bölümde annelere; çocuğun gelişiminde ailenin rolü, çocuğun bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimi, oyunun önemi ve gelişime katkısı, çocuk yetiştirmede olumlu ve olumsuz yöntemler, çocuğun davranışlarını kabul edip etmememizi belirleyen etkenler, çocuğu etkin dinleme ve kendini çocuğa duyurma, çatışma ve çatışma çözüme yöntemlerine ilişkin konularla başlanmaktadır. Daha sonra; tuvalet eğitimi, cinsel eğitim, sağlıklı beslenme, sağlık ve bakım, kazalardan korunma, sorun olan davranışlar, ders çalışma alışkanlıkları, çocuğun başarısı için okul-aile iş birliği, kadının zamanını etkin kullanabilmesi, el emeğini değerlendirmesi ve aile içinde kadının durumu konularında anneler bilinçlendirilmektedir. Bu sürecin sonunda, annelerin çocuklarını daha iyi tanıma ve tüm gelişimlerini ev ortamında destekleme konusunda becerilerinin artırılması amaçlanmaktadır (AÇEV, 2015).

Zihinsel Eğitim Programı (ZEP): Çocuğun bilişsel gelişimini desteklemek amacıyla hazırlanmış olan Zihinsel Eğitim Programında (ZEP) çocukların yaş ve zihinsel kapasitelerine göre hazırlanan okuma-anlama, soru sorma, neden-sonuç ilişkisi kurma, hatırlama, kelime öğrenme, kendini ifade etme, kelime hazinesini artırma gibi pek çok becerisini geliştirmeyi amaçlayan çalışmalar yer almaktadır. Anne ve çocuğun birlikte gerçekleştirdiği bu çalışmalar, çocuğun zihinsel gelişiminin desteklenmesi ve okula iyi hazırlanmasını amaçlamaktadır. Bu programda, anneye çocuk evde her gün birlikte çalışmaktadır. Anneler, 8 hikâye kitabı ve 25 çalışma formu kullanarak çocuklarıyla birlikte uygulamaları gerçekleştirmektedirler. Uygulama, ev ziyareti yapan öğretmenlerce de desteklenmektedir (AÇEV, 2015).

Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP); Anne-Destek Programı (ADP), Zihinsel Eğitim Programı (ZEP) ve Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Programı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) kapsamında uygulanan Zihinsel Eğitim Programının amaçları nelerdir?

Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması: Kadın üreme sistemi, gebelikler ve doğum kontrol yöntemleri hakkında bilinçlendirme çalışmalarını içermektedir. Burada bir grup içinde annelerin bilgilendirilmesi, deneyimlerini paylaşmaları ve konular hakkında tartışmaları amaçlanmaktadır (Bekman 1998).

Türkiye’de ve dünyada uygulanan aile merkezli gelişimsel destek programları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için A. Çağdaş, ve Z. Şahin Seçer tarafından 2011 yılında Eğiten Kitap Yayınları tarafından yayınlanan Anne Baba Eğitimi adlı kitabı inceleyebilirsiniz.

Yurt Dışında Uygulanan Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri

Dünyanın farklı ülkelerinde çeşitli yaş grupları ve ailelerin gereksinimlerine göre uygulamalar gerçekleştiren kurum merkezli, aile merkezli ya da ikisini bütünleştiren aile eğitim programları uygulanmaktadır. Ancak, burada özellikle aile merkezli olup çocuğun yaşadığı ev ortamında da uygulamalar yapan ve yıllardan beri yaygın olarak devam eden iki programa yer verilmiştir.

Okul Öncesi Dönemde Çocukları Olan Ailelere Yönelik Ev Merkezli Aile Eğitim Programı (HIPPY-Home Instruction Program for Youngsters)

1968-1969 yıllarından günümüze kadar uygulamaları devam eden iki yıl süreli ev merkezli bir programdır. 3-5 yaşları arasında çocuğu olan düşük gelirli ailelere, çocuklarının tüm gelişimlerini evde destekleme ve okula hazırlama konusunda yardım eden uygulamalar içermektedir. Ailelere araç ve yöntem desteğiyle çocuklarının gelişimlerini kendi evlerinde düzenlenen bir ortamda gerçekleştirme olanağı vermektedir. Bu program, çocukların okul deneyimi olanağı sunmayı, ilkokula hazırlama ve okul başarılarını artırmayı ve ev ortamında çocuklarının okuma-yazma becerilerinin gelişimine uygun olanaklar sunulabilmesi için anneleri çocuğun tüm gelişimlerini destekleme konusunda bilinçlendirmeyi amaçlar. Program, ailelerin çocuğun eğitimine katılarak kendini çocukların eğitimcisi olarak görmelerine ve kendilerine güven duymalarına, olumlu benlik geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2011).

Programın içeriğinde yer alan uygulamalar, ev ziyareti ve grup toplantıları yoluyla 60 haftalık süre boyunca yürütülmektedir. Uygulamada her yaş grubu için etkinliğin önemli noktalarını, etkinliklerin desteklediği becerileri ve annelere nasıl yardımcı olunabileceğini anlatan kaynak kitap bulunmaktadır. Ayrıca, dil gelişimi, duyular, görsel algılama ve problem çözmeye yönelik basitten karmaşığa doğru ilerleyen materyallerin bulunduğu etkinlik paketleri bulunmaktadır. Eğitimciler iki haftada bir ev ziyareti yaparak, materyallerin kullanımını çocukla oynayarak anneye göstermektedirler. Daha sonra da eğitimci ve anne sıra ile çocukla oynamaktadır. Anne-babaların etkinlikleri yaparken taklit ve canlandırma kullanmaları, çocukların empati becerilerini desteklemektedir. Etkinliklerin zorluğu program ilerledikçe artmaktadır. Eğer, anne okur-yazar değilse, evdeki büyük bir kardeş annenin yerini alabilmektedir. Genelde bu programa katılan anneler geniş ailelerden gelmektedirler. Ev ziyaretleri dışında anneler, program koordinatörü ve eğitimcilerle iki haftada bir merkeze gelerek grup toplantıları yapmaktadırlar. Bu toplantılarda; sağlık, temizlik, çocuk gelişimi, çocuk kitapları ve oyunları, okul sistemi, ev ekonomisi gibi konularda bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır (Kartal, 2010; Tezel Şahin ve Özyürek, 2011).

Program İsrail dışında, Türkiye, Almanya, Meksika, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanmaktadır. Programın sonunda çocukları büyüyen ailelerin, programın yaygınlaştırılması, daha çok çocuğun yararlanması ve yürütülmesinde sorumluluk aldıkları ve destek verdikleri görülmüştür (Kartal, 2010).

Aile Eğitimi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi (Early Childhood Stimulation Through Parent Education Project)

1966-1967 yılları arasında başlayıp hâlen devam eden bu program, 12 ay-3 yaş arasında çocuğu olan kırsal kesimde yaşayan düşük gelirli annelere yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Programın amacı; ailelerin erken çocukluk döneminde sağlanan uyarıcılarla çocukların tüm gelişimlerini desteklemelerine, onları okul yaşamına hazırlamalarına, çocuklarıyla ilgili olumlu tutum geliştirmelerine, etkili iletişim yöntemleri ve yeni oyunlar öğrenmelerine yardım etmektir. Haftada bir kez yapılan ev ziyaretlerinde annelere birincil duyuşsal motor etkinlikler ve uyarıcı alıştırmalar serisi sunulmaktadır. Etkinliklerin uygulanması sırasında rol oynama ve model alma teknikleri kullanılmaktadır. Ev merkezli etkinliklere iki yıl katılan çocuklar, programdaki annelerden birinin gözetiminde haftada iki kez iki saatlik grup öğrenme oturumlarına katılmaktadırlar (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Temel, 2003).

Programın etkilerine dönük yapılan araştırmalarda, çocukların uyarıcı etkinlikler üzerine kurulu çalışmalarda performanslarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, program tamamlandıktan sonra, etkisinin üç yıl boyunca devam ettiği ortaya konmuştur. Bu programa üç yıl boyunca katılan çocuklarla, daha az süre katılanlar arasında farklılıklar oluşmuştur. Bu sonuçlar, çocukların ne kadar erken dönemde eğitim olanaklarıyla karşılaştırılırsa o kadar başarılı olacaklarını göstermiştir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011).

Sonuç olarak, dünya genelinde amaçları, kapsamı, uygulama biçimleri birbirinden farklı olan çeşitli aile merkezli gelişimsel destek programları bulunmaktadır. Ancak, bu programların tümünde yer alan en önemli özellik ailenin bütününe odaklanma, aileyi güçlendirerek çocuğun büyüme ve gelişimine katkı sağlama ve ailenin planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarının tümünde etkin biçimde yer almasıdır.

Özet

Aile merkezli eğitimi ve kapsamını açıklayabilmek

Aile merkezli eğitim; çocuk ve aileyi bir bütün olarak ele alan, tüm aile bireylerinin doğrudan katılımını, anne-baba-çocuk etkileşiminin geliştirilmesini amaçlayan toplumsal kaynaklara ulaşmalarında yardımcı olan etkinlikler bütünüdür. Aile merkezli eğitim uygulamalarının merkezinde yalnızca çocuk değil, bütün olarak aile bulunmaktadır. Aile merkezli eğitimde hedeflenen sonuca ulaşabilmek için, ailenin kaynaklarını, güçlü yanlarını, isteklerini dikkate almak ve onların yaşamlarındaki rutinleri bozmadan gereksinimlerine uygun biçimde hizmetler sağlamak önemlidir. Bu da ancak aileleri bilinçlendirerek, iyi bir iletişim ve ortaklık kurarak gerçekleşebilir.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarının amacı, önemi ve kapsamını açıklayabilmek

Aile merkezli gelişimsel destek programları; anne babaları sosyalleştirmeyi, çocuk gelişimi ve bakımı konusunda eğitmeyi, aileyi gereksinimlerine uygun biçimde desteklemeyi, güçlendirmeyi ve bağımsızlıklarının artırılmasını amaçlayan topluma dayalı programlardır. Aile merkezli gelişimsel destek programları, farklı amaçlara sahip olsalar da genel olarak erken eğitimin önemi, ailenin çocuğun yaşamını biçimlendirmedeki rolü ve hizmetlerin aileye ulaştırılmasının önemi üzerinde durmaktadır. Bu programların amaçları; hamilelik sürecinden başlayarak anne-babaları erken gelişim konusunda bilinçlendirmek, çocukların sağlık koşullarını iyileştirmek, aile çocuk ilişkisini güçlendirmek, ailelerin yeterli, güvenlik, özerklik durumlarını zenginleştirmek, toplumsal kaynakları kullanabilme yeterliliklerini artırmak ve çocukların tüm gelişimlerini destekleyerek daha sonraki okul yıllarına hazırlanmasına katkı sağlamaktır. Aile merkezli gelişimsel destek programları kapsamında gerçekleştirilen en yaygın uygulamalar; erken müdahale, anne baba eğitimi, ev ziyaretleri ve oyun gruplarıyla destekleme biçiminde görülmektedir.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarının yapısını açıklayabilmek

Aile-merkezli erken eğitimin yapısında, çocuğun büyümesi ve gelişmesi; çocuğun öğrenme olanakları; anne-babalık desteği ve aile-toplum desteği olmak üzere dört temel boyut bulunmaktadır. Anne-babalık becerileri ve aile-toplum desteğinin artması, çocuğun öğrenme olanaklarını genişleterek büyüme ve gelişmesini sağlar. Aile ve çocuğun gelişim ve öğrenmesinin güçlendirilmesi için toplum hizmet ve kay-

naklarının birleştirilmesi son derece yararlıdır. Toplum kaynaklarını birleştirmek, aile uygulamalarını ve programı güçlendirir. Eğitime verilen destek, eğitimin niteliği ve küçük çocuklara gösterilen özen, toplumun tüm kesimlerini etkiler.

Ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi sürecini açıklayabilmek

Aile merkezli eğitim uygulamalarını planlarken, öncelikle hedef gruplar çok iyi seçilmeli ve bu grubun gereksinimleri belirlenmelidir. Bu gereksinimler programın bir anlamda temelini oluşturarak, programın amaçlarının ve sonraki süreçlerin nasıl yapılandırılacağına belirlenmesini sağlamaktadır. Çocukla bir bütün olarak aileyi tanıyabilmek için ailenin sosyo-ekonomik durumu, kültürel özellikleri, eğitim düzeyleri, aile yapısı, yaşadığı çevre, ailenin güçlü yanları, stres kaynakları, anne-baba davranışları, aile ilişkileri gibi özellikleri bilmek gereklidir. Bu özellikler konusunda bilgi toplamak için çocuğu ve aileyi ev ortamında gözlemlenmenin dışında, anket, ölçek, test, görüşme gibi tekniklerle ailelerden bilgi toplamak çok yararlı olmaktadır. Çocuğun gelişim düzeyi ve özellikleri konusunda, aile merkezli gelişimsel değerlendirme sonuçları da uzman görüşü ile ortaya konmaktadır. Tüm bunlardan sonra, çeşitli bilgi toplama araçları ile elde edilen sonuçlar ve aile merkezli gelişimsel değerlendirme sonuçları birleştirilerek, aile merkezli gelişimsel destek programında hangi uygulamaların nasıl gerçekleştirileceğine karar verilmelidir. Tüm bu aşamalarda aileler bir ortak olarak yer almalıdır.

Aile merkezli gelişimsel destek programlarına örnekler verebilmek

Türkiye'de ve dünyanın farklı ülkelerinde çeşitli yaş grupları ve ailelerin gereksinimlerine göre uygulamalar gerçekleştiren kurum merkezli, aile merkezli ya da ikisini bütünleştiren çok çeşitli aile eğitim programları bulunmaktadır. Türkiye'de amaçları ve uygulama biçimi birbirinden farklı olan programlar olmakla birlikte Aile Çocuk Eğitim Programı ve Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) yaygın olarak uygulanan ve sonuçları değerlendirilen aile merkezli gelişimsel destek programlarıdır. Yurt dışında ise Okul Öncesi Dönemde Çocukları Olan Ailelere Yönelik Ev Merkezli Aile Eğitim Programı ve Aile Eğitimi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi özellikle aile merkezli olup, çocuğun yaşadığı ev ortamında da uygulamalar yapan ve yıllardan beri yaygın olarak devam eden iki programdır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Aile merkezli yaklaşımların özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Destek hizmetlerin merkezine aileyi yerleştirmek
 - b. Ailenin gereksinimleri doğrultusunda ailenin var olan kaynaklarını harekete geçirmek
 - c. Aile yapısını güçlendirmek için destek sağlamak
 - d. Anne-babanın, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarını dışarıdan izlemek
 - e. Ailelerin bilinçli kararlar verebilmesi için bilgi paylaşmak
2. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli uygulamalarda temel kabul edilen öğelerden biri **değildir**?
 - a. Ekolojik yaklaşım
 - b. Kültürel duyarlılık
 - c. Çocuğa odaklanan hizmetler
 - d. Ailenin güçlendirilmesi
 - e. Ailenin ve çocuğun topluma uyumunu sağlayacak programlar geliştirmek
3. Aile merkezli eğitim programlarında anne-babaların ve eğitimcilerin rollerine ilişkin verilen ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Anne-babalar, çocuğun gelişiminde en önemli kaynaktır.
 - b. Eğitimciler, sürecin planlanması, uygulaması ve değerlendirmesini kendileri yaparlar.
 - c. Anne-babalar çocukları adına karar veren kişilerdir.
 - d. Eğitimciler, anne-babalara süreçte yol gösteren kişilerdir.
 - e. Anne-babalar eğitimcilerle eşit düzeyde programa katılırlar.
4. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli eğitim uygulamalarının bileşenlerinden biri **değildir**?
 - a. Ailelerin eksik yanlarından yola çıkma
 - b. Hizmetleri ailenin gereksinimlerine göre belirleme
 - c. Ailenin kaynaklarını ve isteklerini dikkate alma
 - d. Aileyi bir bütün olarak destekleme
 - e. Hizmetleri aile rutinlerini bozmadan sağlama
5. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli eğitim programlarının yararlarından biri **değildir**?
 - a. Uygulamaları eğitimcilerin yapması nedeniyle anne-babalara izleme ve boş zamanları kullanma fırsatı sağlaması
 - b. Ev ortamının uyarıcılar bakımından zenginleştirilmesine katkı sağlaması
 - c. Kurum merkezli aile eğitim programlarına göre daha ekonomik olması
 - d. Bireyselleştirilmiş eğitim uygulamalarına fırsat sağlaması
 - e. Kurumsal erken çocukluk eğitiminden yararlanamayan çocuklar için olanak yaratması
6. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli gelişimsel destek programlarının amaçlarından biri **değildir**?
 - a. Hamilelik sürecini izlemek ve bu süreçte anneye destek olması
 - b. Aile çocuk ilişkisini güçlendirmesi
 - c. Ailelerin yeterli, güvenlik, özerklik durumlarını zenginleştirilmesi
 - d. Çocukların öğrenmesini destekleyici ev ortamı sağlanmasına yardım etmesi
 - e. Çocuğa odaklanarak onların bilişsel gelişimlerini desteklemesi
7. Aşağıdakilerden hangisi erken müdahale programlarının varsayımlarından biri **değildir**?
 - a. Çocuğun gelişiminde kritik dönemlerde sağlanan deneyimlerin daha etkilidir.
 - b. İnsan yaşamındaki yoğun deneyimler süre gelen ve birikimli bir etki oluşturur.
 - c. Çocuğun yaşantısında değişiklik yapabilmek için toplum ve aile yeniden yapılandırılmalıdır.
 - d. Ergenlik döneminde yapılan müdahale uygulamaları çok etkilidir.
 - e. Gelişimleri riski taşıyan çocukların desteklenmesi sınırlılıklarının etkilerini azaltır.
8. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli eğitimde ev ziyaretlerinin yararlarından biri **değildir**?
 - a. Aileyi bulunduğu çevrede gözlemleyerek planlamaların bu doğrultuda oluşturulmasını sağlaması
 - b. Tüm uygulamaların eğitimci tarafından yapılması nedeniyle aile bireylerine uzaktan izleme olanağı sağlaması
 - c. Grup çalışmalarına göre daha çok bireysel çalışmaya olanak tanınması
 - d. Konuşulan konuları hemen uygulama olanağı sağlaması
 - e. Kurum merkezli yaklaşımlara göre daha ekonomik olması
9. Aşağıdakilerden hangisi aile-merkezli erken eğitimin yapısını oluşturan boyutlardan biri **değildir**?
 - a. Çocuktan çocuğa öğrenme
 - b. Çocuğun büyümesi ve gelişmesi
 - c. Çocuğun öğrenme olanakları
 - d. Anne-babalık desteği
 - e. Aile-toplum desteği
10. Aşağıdakilerden hangisi aile merkezli eğitim uygulamaları planlarken ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik yararlarından biri **değildir**?
 - a. Eğitimin neden yapılacağını göstermesi
 - b. Ailenin özelliklerinin daha iyi tanınmasını sağlaması
 - c. Çalışmaların planlanmasını ve katılımını kolaylaştırması
 - d. Eğitimcinin kendini daha iyi tanımasına olanak sağlaması
 - e. Planlama ve uygulamaların çocuğun gereksinimlerine göre yapılmasını sağlaması

Yaşamın İçinden

Bozüyük'te Aile Eğitimi Kursları Başladı

Bilecik'in Bozüyük İlçe Milli eğitim Müdürlüğü tarafından aile eğitimleri kursları başlatıldı. 0-18 yaş arasında çocuğu olan ailelere yönelik programlar ve BADEP (Baba Destek Eğitimi) kursları duyarlı velilerin katılımlarıyla başladı. Toplamda kurslara katılana 120 kursiyerin mevcut olduğu belirtildi.

Aile eğitimlerine ilişkin yapılan araştırmalarda çocuklara yapılan yatırımların toplumsal faydaya dönüştüğünü, bireysel ve toplumsal kalkınmaya destek sağladığını, aile içi iletişimi güçlendirdiğini, annelerin kendilerine güven kazanmasını sağlayarak, çocukların okul başarısının artmasına büyük katkılar yaptığının ortaya çıktığı belirtildi.

Konuyla ilgili açıklama yapan İlçe Milli Eğitim Müdürü Hüseyin Gümüş, "Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen bu program, 0-18 yaş arasında çocuğu olan ailelere yönelik olarak hazırlanmış bir "Aile Eğitim Programı"dır. Programın genel amacı, ülke genelinde 0-18 yaş arasında çocuğu olan anne-babaların "anne-babalık becerilerinin" geliştirilmesi ve böylece aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi yoluyla çocuğun ve ergenin var olan potansiyelini kullanmasını sağlamaktır.

Tüm halkımızı programlarımıza katılmaya davet ediyoruz. Kayıtlar için en yakın okul müdürlükleri ve Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğümüze müracaat edebilirler" dedi. Gümüş, aile eğitimi programlarını çok önemsediklerini, eğitimin öğretmen, öğrenci ve veli ayağı olduğunu, bu sacayağı sağlam olduğunda başarı geldiğini söyleyerek, "Önümüzdeki süreçte anne çocuk eğitimi ve baba destek programları konusunda sertifikalı öğretmen sayısını artırarak her okulumuzda kurs açacak duruma gelmek istiyoruz" diye belirtti.

Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/bozuyuk-te-aile-egitimi-kurslari-basladi-bilecik-yerelhaber-1058991/> adresinden 26.11.2015 tarihinde kısaltılarak alınmıştır.

Okuma Parçası

Oyunun Çocuk Üzerindeki Etkileri Nelerdir?

Çocukla Arkadaş Olamazsınız

Çoğu anne-babalar çocukla arkadaş olmaya çalışır, onun arkadaş ihtiyacını da karşılayacağını sanırlar. Çocuğa oyuncak yapımında ve bununla nasıl oynanacağını göstermede yardımcı olabilirsiniz, ama onunla birebir arkadaş olamazsınız. Çocukların kendilerine benzemeye çalışan anne ve babalara ihtiyacı yoktur ve böyle olmasını da istemezler. Onlar bilgisine, gücüne ve tecrübesine hayran oldukları, gerektiğinde yardım alabilecekleri, güvenilir anne babaları tercih ederler. Çocuk bir oyuncuğun nasıl yapılacağını ve onunla nasıl oynanacağını öğrendikten sonra kendi yaşatlarına bunu göstermek ve birlikte oynamak ister.

Anne -Babalara Düşen Görevler

Küçük çocuklar için ev içinde bir oyun odası veya yeri ayrılmalıdır: Her misafir geldiğinde, yemek ve yatma vakitlerinde çocuk oyunlarının birden kesilmesi, oyuncakların toplanması çocukları rahatsız eder. Çocuklar için de, bu kadar kargaşa arasında bir oyun düzeni kurmaya çalışmak, hele hele yetişkinlerin hareketleriyle ve misafir yemek gibi vesilelerde oyun düzeninin sık sık bozulması, kötü bir şeydir. Bu nedenle yalnız çocukların oyunu için ayrılmış, yetişkinlerin pek müdahale etmedikleri, tehlikeli unsurlardan ayıklanmış bir yer ayrılmalıdır.

Çocukların çok oynamalarından rahatsız olmamalıdır: Küçük çocuklar günde 7-9 saat oyun oynarlar. Bunun için onlara fırsat verilmeli ve rahatsız edilmemelidirler. Çünkü oyunda devamlılığı sağlayan, oyuna kendini veren çocuk; burada, çalışmada sürekliliğin ve kendini yoğun olarak ise vermenin temellerini atıyor demektir.

Çocuk oyunlarına gereksiz yerde müdahale edilmemelidir: Her çocuğun kendine göre bir oyun temposu vardır. Kendi oyun kurgusunu kendisi geliştirir ve yetişkinler bu kurguyu baştan sona tahmin edemezler. Çocukların çok yönlü ilgileri onlarda yeni oyun ilhamları geliştirir ve çocuk, müdahale edilmezse kanıksayınca kadar oyun oynar. Çocuklardan, gelişim düzeylerinin üstünde şeyler istememelidir. Onun gelişim düzeyinin çok ilerisindeki bir oyuncakla, tam o oyuncuğun amaçladığı şeylere göre oynamasını; bunu başaramayınca da sabırsızca ikazlar ve teşvikler yapılması, çocukta bir tepki ve isteksizlik doğurur. Çocuk özgürce oyun oynamalıdır.

Çocukların oyuncaklarına saygı göstermelidir: Büyükler nasıl kendi kitapları, plakları, değerli eşyaları üzerinde titrerlerse; çocuklar da oyuncaklarına karşı öylesine titiz davranırlar. Anne-babalar çocuklara sormadan bu oyuncakları atarlar veya başkalarına verirlerse bu, çocukta olumsuz etki yapar. Çocukların oyuncaklarına ve onları kullanma biçimlerine saygı göstermelidir. Kardeşler arasında da oyuncak değişimi yapılmasında kırıncı olmadan arabuluculuk yapmalıdır.

Kız ve oğlan oyuncakları arasında fark gözetilmemelidir: Geleneksel toplumlarda, kökü tarihin derinliklerine uzanan keskin bir rol bölümü vardır. Kadın ve erkek rolleri birbirinden tamamen ayrıdır. Erkeğin kadın işleri yapması nasıl mizah konusu olmuşsa, erkekçe davranışlar gösteren kadınlar da ayıplanmıştır. Ama çağdaş yaşam şartları, aile ve meslek yaşamında kadın-erkek ayrımını kaldırmış, her iki cins de aynı işlerde yan yana çalışmaya başlamışlardır. Ev işlerinde de aynı ortaklık sürmekte, gerektiğinde erkekler çocuğa bakıp buluşmakta, kadınlar arabalarına binip pazara gitmektedirler.

Kaynak: <http://www.egitimsokagi.com/Konu-oyunun-cocuk-uzerindeki-etkileri-nelerdir--10649.html> adresinden 26.11.2015 tarihinde kısaltılarak alınmıştır.

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Eğitimin Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Eğitimin Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Eğitimin Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Eğitimin Tanımı ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Eğitimin Yararları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı ve Önemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise “Aile Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Aileye İlişkin Bilgilerin Toplanması, Değerlendirilmesi ve Gereksinimlerin Belirlenmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çocuğun gelişimi karmaşık bir çevrede gerçekleşir. Birbirleriyle etkileşimde bulunan çoklu çevresel sistemlere ulaşmak, çocuğun gelişiminde olanaklar sağlar. Toplumun üretken bir üyesi olarak çocuğu seven ve ona günlük yaşamda deneyimler sunan aile, bunlardan en önemlisidir. Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde önemli rolü olan anne-babaları, doğum öncesi dönemden başlayarak eğitmek, çocuğun çevresine verilebilecek en iyi destektir. Anne babaların çocukları tüm yönleriyle sağlıklı biçimde yetiştirebilmeleri, etkin anne-baba olabilmeleri, olumlu davranış ve tutum geliştirebilmeleri, iletişim kurabilmeleri, evi çocuklar için uyarıcı bir ortam haline getirebilmeleri için bir program doğrultusunda eğitilmeleri gerekir. Çocuğun yetiştirilmesini sağlayan kişilerin eğitimi ve desteklenmesi çocuğun yakın çevresinin, ev ortamının zenginleştirilmesini ve daha uygun eğitsel bir ortam durumuna gelmesini sağlar. Kısaca, çocuğu merkeze alıp, aileyi dışarsak çocuğun çevresi değişmediği için hiçbir zaman istediğimiz başarıya ulaşamayız. Çocuğun gelişimlerini destekleyen, çevresini uygun koşullarda oluşturan aile olduğu için öncelikle aile çocukla bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Sıra Sizde 2

Ev ziyaretlerinde, uzman ya da eğitimci, aile ortamını ve aile ilişkilerini doğrudan bulunduğu çevrede gözlemleyerek, gereksinimlere uygun planlamalar yapabilmeye olanak bulur. Ev ziyaretleri, aileyi tanımak, anne babaların değerleri, çocuğuna karşı davranış ve tutumları ile beklentilerini öğrenmek için en iyi yöntemlerden biridir. Anne-babalar sorunlarını ev ortamında uzmanlarla karşılıklı tartışma olanağı bulur. Ziyaretler sırasında; anne-babaların evde yapılan rutin işleri çocuğun kavram gelişimini desteklemek için nasıl kullanabileceklerine, evdeki artık materyalleri kullanarak oyuncak hazırlamalarına, çocuğa uygun bir oyun ortamı düzenlenmelerine ve çocuğu ile olumlu ilişkiler kurmalarına rehberlik edilir. Anne babaların evde çocuklarıyla ilişkilerinde kullanabilecekleri belli beceri ve etkinlikleri edinmelerine yardım edilir.

Sıra Sizde 3

Anne-babalık desteği yoluyla anne babalarda olumlu davranış ve tutumların geliştirilmesi, çocuğun yaşadığı çevrenin zengin uyarıcılarla donatılarak öğrenme olanaklarının genişletilmesi ve toplumun ekonomik ve sosyal desteği birleşerek çocuğun büyümesi ve gelişmesini sağlar. Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde aile, ev ortamı, eğitim kurumları ve toplum çok önemlidir. Toplumun çocuğu, aileyi ve okulu nasıl etkilediğini bilmek, gelişimsel bir program oluşturmayı, düzenlemeye, yansıtmaya ve planlama yapmaya yardımcı eder. Çocuğun gelişiminde aileler yalnızca işbirliği yapan ortaklar değil; aynı zamanda toplumun üyeleridir. Toplum, okul ve ailenin birlikte hareket etmesi, çocuk ve aile için çevresel bir destektir.

Sıra Sizde 4

Amacı ve kapsamı ne olursa olsun aile eğitimi çalışmalarının ilk basamağı gereksinimlerin belirlenmesidir. Anne-babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda gereksinimlerini belirlemek, çalışmaların planlanmasını ve anne-babaların katılımını kolaylaştırır. Gereksinimlerin belirlenmesi, eğitim programının hazırlanmasında eğitimin “neden” yapılacağına ilişkin ipuçları verir. Bu gereksinimler programın bir anlamda temelini oluşturarak, programın amaçlarının ve sonraki süreçlerinin nasıl yapılandırılacağını belirler. Aile eğitimi çalışmalarının daha etkili, verimli ve yararlı olabilmesi için anne-babaların gereksinimlerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Anne-babaların gereksinimlerini belirlemeden yapılan uygulamalar, amacına ulaşamaz ve beklenen toplumsal katkıyı sağlayamaz.

Sıra Sizde 5

Zihinsel Eğitim Programı (ZEP), çocuğun bilişsel gelişimini desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu program, çocukların yaş ve zihinsel kapasitelerine göre hazırlanan okuma-anlama, soru sorma, neden-sonuç ilişkisi kurma, hatırlama, kelime öğrenme, kendini ifade etme, kelime hazinesini artırma gibi pek çok beceriyi içermektedir. Anne ve çocuğun birlikte gerçekleştirdiği bu çalışmalar, çocuğun zihinsel gelişiminin desteklenmesi ve okula iyi hazırlanmasını amaçlamaktadır. Bu programda, anneyle çocuk evde her gün birlikte çalışmaktadır. Uygulama, ev ziyareti yapan öğretmenlerce desteklenmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Anne-Çocuk Eğitim Vakfı. (2007). *Ekonomik ve toplumsal kalkınma için erken çocukluk eğitimi: Önemi, yararları ve yaygınlaştırma önerileri*. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Anne-Çocuk Eğitim Vakfı. (2015). Anne çocuk eğitim programı. <http://www.acev.org/ne-yapiyoruz/cocuklar-icin>.
- Alkan Ersoy, Ö. (2010). Özel gereksinimi olan çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar. Z. F. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılımı çalışmaları içinde* (405-435). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Artan, İ. , Çelebi Öncü, E. , Oklan Elibol, F. (2003). Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin ev ortamındaki materyalleri çocuklarının eğitiminde kullanım şekilleri. *OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı içinde* (337-351). I. Cilt. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Batu, S. ve Yükselen, A. (2014). Erken çocukluk özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarında genel prensipler. N. Metin ve A. İ. Yükselen (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve kaynaştırma içinde* (s.329-350). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Bekman, S. (1998). *Eşit fırsat anne-çocuk eğitiminin değerlendirilmesi*. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Bekman, S. ve Atmaca Koçak, A. (2011). Beş ülkeden anneler anlatıyor II: Anne-çocuk eğitim programının etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 36(161), 131-144.
- Blackman, J.A. (2002). Early intervention: A global perspective. *Infants and Young Children*, 15(2),11-19.
- Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. W. Damon ve R. M. Learner (Eds). *Handbook of child psychology: Vol 1. Theoretical models of human development*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Cavkaykar, A. (2010). Toplum ve aile. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde* (3-18). Ankara: Maya Akademi Yayın Eğitim Danışmanlık.
- Couchenour, D. & Chrisman, K. (2004). *Families, schools, and communities: Together for young children*. Canada: Thompson Delmar Learning.
- Çağdaş, A. ve Şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çelebioğlu Morkoç, Ö. ve Aktan Kerem, E. (2014). 4-5 yaş grubu çocuklarına yönelik çok amaçlı erken müdahale programının etkililiğinin belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(5), 1835-1860.
- Dowling, M. (2005). *Young children's personal, social and emotional development* (2. Edition). London: Paul Chapman Publishing.
- Driscoll, A. & Nagel, N. G. (2008). *Early childhood education, birth-8*. Boston: Allyn and Bacon, Pearson Education, Inc.

- Dunst, C. J. (1995). *Key characteristics and features of community-based family support programs*. Chicago: Family Resource Coalition.
- Dunst, C. J. (1999). Placing parent education in conceptual and empirical context. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(3), 141-172.
- Dunst, C. J. (2002). Family-centered practices: Birth through high school. *Journal of Special Education*, 36(3), 139-148.
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships*. Colorado: Westview Press.
- Gordon, A. M. & Browne, K. W. (2008). *Beginnings and beyond: Foundations in early childhood education* (7. Edition). Clifton Park, NY: Thomson Delmar Learning.
- Kandır, A. ve Ersoy, Ö. (2004). *Aile katılım çalışmaları*. (Yayına Hazırlayan: E. Ömeroğlu). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Kesiktaş, A.D. (2013). Okulöncesi kaynaştırma uygulamalarında ailelerle iletişim ve işbirliği. B. Sucuoğlu ve H. Bakaloğlu (Ed.). *Okulöncesinde kaynaştırma içinde* (355-402). Ankara: Kök Yayıncılık
- Kostelnik, M. J., Soderman, A. K. & Whiren, A. P. (2007). *Developmentally appropriate curriculum* (4. Edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Madsen, C.W. (2009) Collaborative helping: A practice framework for family-centered services. *Family Process*, 48, 103-116.
- Mahoney, G., Kaiser, A., Girolametto, L., MacDonald, J., Robinson, C., Safford, P. & Spiker, D. (1999). Parent education in early intervention: A call a renewed focus. *TECSE*, 19(3), 131-140.
- McBride, J.A. (1989). *Public school performance of disadvantages children with extensive preschool experience: A study of Millwaukee Project children through high school*. Doctoral Dissertation, University of Wisconsin, Millwaukee.
- McDevitt, T. & Ormrod, J. E. (2010). *Child development and education* (4. Edition). New Jersey: Pearson Education International.
- Morrison, G. S. (2011). *Fundamentals of early childhood education* (6. Edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Myers, R. (1996). *Hayatta kalan on iki*. (Çev. R. Ağış Balkay ve E. Ünlü). Ankara: Varol Matbaası.
- Olsen, G. & Fuller, M. L. (2008). *Home-school relations: Working succesfully with parents and families*. Boston: Allyn and Bacon, Pearson Education, Inc.
- Ömeroğlu, E., Yazıcı, Z. ve Dere, H. (2003). Okulöncesi eğitim kurumlarında ebeveynin eğitime katılımı. (Yayına hazırlayan: M. Sevinç). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar içinde* (440-446), Cilt 2. Ankara: Morpa Yayınları.
- Özdemir, O. (2010). Ailelerin danışmanlık, rehberlik ve eğitim gereksinimlerinin karşılanması. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde* (161-193). Ankara: Maya Akademi Yayın Eğitim Danışmanlık.
- Öztürk Ertem, İ. (2005). İlk üç yaşta gelişimsel sorunları olan çocuklar: Üç sorun ve üç çözüm. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (2) 13-25.
- Petersen, E. A. (2003). *A practical guide to early childhood curriculum* (2. Edition). Boston: Pearson Education, Inc.
- Reynolds, A. J. (1999). Educational success in high-risk settings: Contributions of the chicao longitudinal study. *Journal of School Psychology*, 37(4), 345-354.
- Scerra, N. (2010). *Effective practice in family support services*. Uniting Care Children, Young People and Families, October 2010.
- http://www.childrenyoungpeopleandfamilies.org.au/info/social_justice/submissions/research_papers_and_briefs/?a=62397
- Temel, Z. F. (1997). Erken çocuk ve eğitim programları. *Ulusal Ev Ekonomisi Kongresi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Temel, Z. F. (2003). Aile eğitim modeli: Dünyada ve Türkiye'deki uygulamalar. *Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yayınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu* (35-50). İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Tezel Şahin, F. ve İnal, G. (2007). Ev ziyareti temelli aile eğitimi programları ile ilgili araştırmaların incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Dergisi*, 9. (18), 27-44.
- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2011). *Anne baba eğitimi ve okulöncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Turnbull, A., Turnbull, R., Erwin, E. & Soodak, L. (2006). *Families, professionals, and exceptionality* (5. edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Ünal, F. (2014). Aile eğitimi. A. B. Aksoy (Ed.). *Aile eğitimi ve katılımı içinde* (273-303). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Üstünoğlu, Ü. (1991). Okulöncesi dönemdeki aile eğitiminde benimsenebilecek farklı yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1-2), 121-133.
- Varol, N. (2006). *Aile eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Wortham, S. C. (2008). *Assessment in early childhood education* (5. Edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Wright, A., Murhpy, D. & Trute, B. (2010) Perspectives on organizational factors that support or hinder the successful implementation of family-centered practice. *Journal of Family Social Work*, 13 (2), 114-130.

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Çocuk gelişimi ve eğitiminde kurum merkezli eğitimi tanımlayabilecek,
- Kurum merkezli eğitimin kapsamını; hedef kitle, hizmet veren kurumlar ve bireyin gelişim alanları bakımından açıklayabilecek,
- Kurum merkezli gelişimsel programların amacını ifade edebilecek,
- Gelişimsel programların gelişim ve öğrenme sürecine katkısını açıklayabilecek,
- Gelişimsel programların yapısal özelliklerini açıklayabilecek,
- Türkiye’de uygulanan kurum merkezli gelişimsel programlara örnekler vererek bu programların amaç ve yaklaşımını açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Gelişim Alanı
- Okul Öncesi Dönem
- Çocuk Merkezli Yaklaşım
- Kurum Merkezli Eğitim
- Bütüncül Yaklaşım
- Gelişimsel Program
- Etkin Katılım
- Kazanım
- Aylık Plan
- Günlük Eğitim Akışı

İçindekiler

Kurum (Okul) Merkezli Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Genel olarak çocuk yaşamının 0-2 yaş arası bebeklik dönemi, 2-6 yaşlar ise ilk çocukluk dönemi olarak kabul edilmektedir. Okul öncesi dönem olarak da adlandırılan bu dönemde çocuk fiziksel, zekâ, kişilik ve sosyal yönden gelişmekte ve buna bağlı olarak belli gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Küçük çocukların gelişim gereksinimlerinin karşılanması konusunda 1950'lerden itibaren gelişen bakış açısı, ilk yılların daha sonraki gelişim için belirleyici olduğu ve verilecek iyi bir erken çocukluk eğitimi ile tüm çocukların gereksinimlerinin karşılanması gerekliliğidir (Schwartz, 1997). Gelişimi, kalıtım ve çevresel faktörlerin etkileşimi belirlemektedir. Kalıtım yoluyla getirilen gizil güçlerin ortaya çıkabilmesi, gelişebilmesi, çoğu zaman uygun çevresel olanakların sağlanmasıyla olanaklıdır (Senemoğlu,1997).

Okul öncesi dönemde çocuklar kendilerini zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan besleyecek uyarıcıları ararlar. Çocuklara; meraklarını giderici, ilgi ve isteklerini karşılayıcı yönde gözlem, araştırma, inceleme, konuşma ve üzerinde düşünme olanağı veren malzemeler açısından zengin bir çevre sağlanarak büyüme ve gelişmelerinde büyük ilerlemeler kaydetmeleri beklenmektedir. "Bu dönem son derece çekici ve cazip kılınarak çocukların gelişim aşamalarını başarmaları sağlanabilir" (Hendrick, 1980). Çocukların, zengin uyarıcılar ve etkin olarak katıldıkları deneyimlerle elde ettikleri kazanımlar daha sonraki öğrenmelerinde daha bilinçli ve başarılı olma olasılıklarını arttırmaktadır (Gürkan, 1993). Bu tür deneyimler yalnızca dil, matematik ve problem çözmeye temel oluşturmayacak; aynı zamanda temel güveni, kendine ve başkalarına saygıyı, arkadaşları ve yetişkinlerle etkileşimi de kuvvetlendirecektir. Bu deneyimlerin çocuğa kazandırılması, onun tüm gelişim alanlarında desteklenmesini içeren iyi ve nitelikli eğitim ortamlarıyla olanaklıdır. Tüm bu bileşenlerin planlı ve düzenli bir biçimde sağlanarak çocuklara nitelikli bir eğitim hizmetinin sunulması kurum merkezli eğitim ile gerçekleştirilebilir.

Kurum merkezli eğitimin çocuğun bütünsel gelişimi esas alınarak planlı ve düzenli olarak okul öncesi eğitim kurumlarında verilmesi gerek dünyada gerekse Türkiye'de oldukça yaygın bir uygulamadır.

KURUM MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM

Kurum merkezli eğitim, doğumdan zorunlu öğrenim çağına kadar olan yılları içine alan okul öncesi dönemdeki çocuklara bakım ve eğitim hizmetinin; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen zengin çevre olanaklarıyla planlı ve düzenli olarak kurum çatısı altında verilmesini sağlayan eğitim modelidir. Model dünyada bu alandaki eğitimin ilk örneği olarak kabul edilebilir. Çocuk bakımı ve eğitiminde kurum merkezli eğitimin ilk örnekleri kadının çalışmaya başlaması ile ortaya çıkan okul çağına gelmemiş çocukların bakımı gereksiniminden doğmuştur. İngiltere'de kadın

işçilerin verimliliklerini arttırabilmek amacıyla oluşturulan eğitim kurumları, bu alanın ilk örneği sayılabilir. Böylece, çocukların güvenli bakım gördükleri kurumların bulunması, kadının kendisini işine daha iyi verebilmesine olanak hazırlamıştır. Kurum merkezli eğitim, çalışan kadınların çocuklarına hizmet vermenin yanı sıra koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklara eğitim eşitliği ve fırsatı sunması ve okula daha iyi hazırlanmalarını sağlaması ve sosyal deneyim olanağı yaratması açısından dünyada ve Türkiye’de büyük ölçüde desteklenen bir modeldir (Oktay, 1999).

Kurum merkezli eğitimde hedef kitle, doğumdan zorunlu öğrenim çağına kadar olan yaş aralığındaki çocuklardır. Bu yaş aralığı, ülkelerin zorunlu öğretime başlama yaşındaki farklılıklar nedeniyle değişkenlik gösterebilir. Örneğin Türkiye’de zorunlu öğretime başlama yaşının 66 ay (5,5 yaş) olarak düzenlenmesi ile kurum merkezli okul öncesi eğitim hizmetinin de 0-66 ay aralığındaki çocuklara verilmesini gerekli kılmıştır. Ancak burada yalnızca okul öncesi yaş grubu çocukları değil; aynı zamanda aileleri de kurum merkezli eğitimin kapsamına girmektedir.

SIRA SİZDE

Kurum merkezli eğitimle çocuklara sunulan gelişimsel ve eğitsel olanaklar nelerdir?

Kurum merkezli eğitimin kapsamını, *hedef kitlesi bakımından* 0-66 ay (0-5,5 yaş) grubundaki çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklara bakım ve eğitim hizmeti sunan kurumlar genellikle, 0-3 yaş grubu için (0-36 ay) kreş, 3-5,5 yaş grubu için (36-66 ay) anaokulu ve 4-5,5 yaş grubu için (48-66 ay) anasınıfı olarak isimlendirilmektedir. Ancak Türkiye’de bu yaş grubu çocuklarına eğitim ve bakım hizmeti veren kurumlar çok çeşitlilik gösterdiği için buradaki yaş gruplandırmalarından farklı uygulamaları içeren kurumlar açılabilir.

Kurum merkezli eğitimin kapsamını *hizmet sunan kurum ve kuruluşlar bakımından*, Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, belediyeler ve üniversiteler bünyesinde açılan okul öncesi kurumlar oluşturmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar okul öncesi çocuklarına kreş, çocuk yuvası, kreş ve gündüz bakımevi, anaokulu, anasınıfı, uygulama sınıfı gibi adlar altında okul öncesi eğitim hizmeti sunmaktadır. Bu kapsama bu kurumlarda görevli olan tüm personel de girmektedir.

Kurum merkezli eğitimin kapsamını *eğitim programlarında yer verilen ve uygulamada temel alınan gelişim alanları bakımından*, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimleri oluşturmaktadır. Çocuklara sunulan kurum merkezli bir eğitimde çocukların tek bir gelişim alanında değil, bütüncül bir yaklaşımla tüm gelişim alanlarında desteklenmesi hedeflenmelidir.

DİKKAT

Türkiye’de kurum merkezli eğitim yaygın olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak açılan özel-resmi bağımsız anaokulları, özel ya da resmi anasınıfları, kız meslek liseleri bünyesindeki uygulama anaokulları ve anasınıfları tarafından yürütülmektedir. Kurum merkezli eğitim hizmetinin yaygın olarak verildiği diğer kurumlar ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak özel ve tüzel kişiler tarafından açılan kreş ve gündüz bakımevleridir. Kreş bölümleri 0-66 ay, gündüz bakımevleri 36-66 ay grubuna hizmet vermektedir.

SIRA SİZDE

Kurum merkezli eğitimin hedef kitlesi yalnızca bu kurumlarda bakım ve eğitim alacak okul öncesi yaş grubu çocukları mıdır? Hedef kitle kapsamında kurum merkezli eğitimin içermesi gereken başka unsurlar var mıdır?

KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI

Bir eğitim kurumunun nitelikli olması, öğretmen, eğitim programı, fiziksel çevre ve donanım, öğretmen-yönetici-çocuk iletişimi, demokratik bir atmosfer ve okul-aile iş birliği gibi unsurların etkili olarak işe koşulması ile olanaklıdır (Bekman,1990; Broman,1978). Okul öncesi eğitim kurumlarında verilecek eğitim hizmetinin niteliği kurumda uygulanacak eğitim programı ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle programın amacı ve dayandığı eğitsel anlayışın çok iyi belirlenmesi gereklidir. Son yirmi yılı aşkın bir süredir dünyada ve Türkiye’de kurum merkezli eğitimde çocuğun her yönden gelişiminin desteklenmesini hedef alan gelişimsel programların geliştirilip uygulandığı görülmektedir.

Gelişimsel Programların Amacı

Bir eğitim kurumunda uygulanan eğitim programının temel amacı, bu kuruma devam eden bir çocuğun eğlenceli ve iyi bir gün geçirmesi, gün içerisinde birçok yaşantı geçirerek gelişiminde ilerlemeler göstermesi ve çeşitli öğrenme deneyimleri yaşayarak mutlu bir biçimde okuldan ayrılması olmalıdır. Gelişimsel programın bir diğer amacı ise, çocukların sosyoekonomik etkenlere ya da cinsiyete bağlı olarak sahip oldukları dezavantaj ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ya da en aza indirgenmesi ve onların yaşama iyi bir başlangıç yapmalarına olanak sağlaması olmalıdır. Aynı zamanda bu programlar, sağlıklı bir fiziksel gelişim sürecinde çocukların ilerideki yaşantılarında kullanacakları temel becerileri onlara kazandırarak ilkokula hazır olmalarını da hedeflemelidir. Bir diğer deyişle, gelişimsel eğitim programlarında her çocuğun potansiyelinin en üst düzeye kadar gelişiminin hedeflenerek, bunun oyun yoluyla ve çevreyle birebir etkileşim içinde bulunarak kendi deneyimleriyle gerçekleşmesi amaçlanmalıdır (Egertson, 1987). Gelişimsel programlar, temelde çocuğun potansiyelinin en üst düzeye kadar gelişimini desteklemek ve çevreyle etkileşim içinde sosyalleşerek etkin katılımı ve kendi deneyimleriyle dünyayı keşfetmeyi ve oyun yoluyla öğrenmeyi hedeflemektedir.

Gelişimsel programlar, küçük çocukların sağlıklı bir fiziksel gelişim sürecinde yaşama ve ilkokula iyi bir başlangıç yapmalarını sağlayan bir eğitimi hedeflemelidir.

Gelişimsel Programların Önemi ve Kapsamı

Gelişimsel eğitim programları, çocuğun bilişsel, sosyalduygusal ve psikomotor yönden gelişimini bütüncül bir yaklaşımla desteklemeyi amaçladığı için bu programların çocukların eğitim, aile ve toplumsal yaşamlarında olumlu ve kalıcı etkiler sağladığı araştırmalarla saptanmıştır. Bunun yanı sıra, belli becerilerin doğrudan öğretiminin yapıldığı akademik programların olumlu etkilerinin en fazla bir ya da iki yıl sürdüğü, uzun dönemde etkili olmadığı ortaya çıkmıştır (Powell, 1986; Goffin, 2000; Wortham, 1998; Caroline, 1998). Gelişimsel programlar çocukların daha sonraki yaşamlarında kendine güvenli, sosyal sorumluluk sahibi, kişilerarası iletişim becerileri gelişmiş, mutlu ve iyimser bir yetişkin olmaları yönünde kalıcı etkiler bırakmaktadır (Schweinhart, Barnes ve Weikart, 1993; Schweinhart ve Weikart, 1997). Bu nedenle, gelişimsel programların geliştirilmesi ve okul öncesi kurumlarda uygulanması önemlidir. Nitekim, geleceğin yetişkinleri olarak görülen çocukların okul öncesi yıllarda gelişimlerinin her alanında ilerlemelerinin desteklenmesi, birbirleriyle ve yetişkinlerle etkili iletişim kurma, bağımsızlık kazanma ve sorumluluk alma gibi davranışları kazandıracak etkin öğrenme ortamlarının oluşturulması gelişimsel programlarla olanaklı olabilmektedir.

Gelişimsel programlar, akademik yönelimli programlara göre uzun dönemde, çocukların eğitim, aile ve toplumsal yaşamlarında olumlu ve kalıcı etkiler sağlamaktadır.

Kurum merkezli eğitimde uygulanan gelişimsel programların en temel hedefi ne olmalıdır?

SIRA SİZDE

Gelişimsel programların kapsamı, çocuğu merkeze alan bir yaklaşım içinde çocukların etkin katılımları ile kendilerini her yönden ifade etmelerine olanak tanıyan bir çerçeveye sahip olmalıdır. Program, çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal, yaratıcılık ve bilişsel özellik-

Gelişimsel programların kapsamında, çocuğu merkeze alan bir yaklaşım içinde çocukların fiziksel, duygusal, sosyal, yaratıcılık ve bilişsel özellikleriyle ilgili yeteneklerini geliştirecek çeşitlilikte, en uygun öğrenme deneyimlerinin, sınıf içi sınıf dışı çevre olanaklarının, yaşa ve gelişime uygun materyal ve donanımın sağlanması gereklidir.

Çocukların temel alışkanlıkları kazanmalarını sağlayacak gün içindeki rutin etkinliklere yer verilmesi ve değerlendirmenin yapılması da gelişimsel programların kapsamında yer almalıdır.

lerle ilgili yeteneklerini geliştirecek çeşitlilikte ve en uygun öğrenme deneyimleri sağlayacak biçimde tasarlanmalıdır. Gerçekleştirilecek etkinlikler ve deneyimler öğrenmeyi bütünleştirecek biçimde planlanmalıdır (Hendrick,1991; Williams,1992). Etkinlikler, çocukları soru sorma, araştırma yapma, problem çözme ve denemeye teşvik edici özellikte tasarlanmalıdır.

Çocuğun gelişiminde etkin olma ve fiziksel etkinlikler, öğrenmenin önemli unsurları olduğu için çevre de buna göre tasarlanmalı ve düzenlenmelidir. Gelişimsel programlarda sınıf içi ve sınıf dışı çevre olanakları fiziksel, duygusal sosyal, dil ve bilişsel gelişimi destekleyecek biçimde planlanmalıdır. Çevrenin çeşitli etkinlikler ile büyük ve küçük grup etkinlikleri için uygun ve rahat olması, yaşa ve gelişime uygun materyal ve donanımı içermesi ve güvenli olması gerekmektedir (Wortham, 1998).

Gelişimsel programlar yemek, uyku, özbakım becerileri gibi rutin etkinlikleri de kapsamalıdır. Bu etkinlikler aynı zamanda temel alışkanlıkları kazandırmaya olanak sağladığı için programda yer verilmelidir.

Gelişimsel programlarda değerlendirme boyutu da programların oluşturulması ve uygulanması kadar önemli bir süreçtir. Programların kapsamında, bir yıl boyunca çocukların gelişimleri ve öğrenmelerinin değerlendirilmesi, çocuk hakkında bilgiye sahip olunması, uygulamaların gözden geçirilmesi, öğretmenin kendini değerlendirmesine yönelik değerlendirmelere mutlaka yer verilmelidir. Değerlendirme sürecinde elde edilecek bilgiler programın eğitsel hedeflerine ne derece ulaşıldığı ve daha iyiye doğru geliştirilmesi konusunda okul öncesi kuruma rehberlik edecektir (Leavitt ve Eheart,1991;Wortham, 1998).

SIRA SİZDE

4

Gelişimsel programın kapsamında “çevre” nasıl ele alınmalıdır?

KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI

Gelişimsel program, çocukların sağlığını ve güvenliğini tam olarak gözeterek şekilde yapılandırılmalı, tüm gelişim alanlarını kapsamalı, tüm çocuklar için uygun olmalı ve olumlu insan ilişkilerinin gerçekleşmesini temel alan bir yapıya sahip olmalıdır.

Gelişimsel program esnek olmalı, toplumun kültürel değerleri ve çeşitliliğini yansıtmalı, çocuğun özgür deneyimlerle kendini gerçekleştirme olanak veren bir sınıf atmosferini ve güven duygusunu geliştirmeyi destekleyen anaokulu yaşantısını gerektirmeli ve aile katılımını içermelidir.

Çocukların gelişimini desteklemek amacıyla onların gereksinimlerinin karşılanması için uygulanacak eğitim programının hazırlanmasında doğru kararlar alınması için öncelikle programın genel yapısının belirlenmesi gereklidir. Bu yapıyı oluşturmada dikkate alınması gereken özellikler şu biçimde açıklanabilir: Gelişimsel program, çocukların sağlığını ve güvenliğini tam olarak gözeterek şekilde yapılandırılmalıdır. Tüm gelişim alanlarını kapsamalı ve tüm çocuklar için uygun olmalıdır. Eğitsel hedefler belirlenerek planlanmalıdır. Sağlam ve olumlu insan ilişkilerini temel alarak oluşturulmalıdır. Unutulmamalıdır ki iyi bir günün temelinde iyi insan ilişkileri vardır. Küçük çocukların davranışlarına devamlı ve uygun bir biçimde karşılık veren yetişkinleri içermelidir. Çocukların kendi seçimleri ve öğretmenin yönlendirdiği etkinlikler arasında bir denge kurulmalıdır. Esnekliği içermekle birlikte dengeli, düzenli ve kurallı da olmalıdır. Çeşitlilik içermeli, kültürel deneyimlerdeki farklılıklar her zaman için gözönünde bulundurulmalıdır. Öğrenme, gerçek deneyimlere ve katılıma dayalı olmalıdır. Sınıf atmosferi, çocuğun özgürce keşfetmesini cesaretlendirmeli ve çocuğu en alt düzeyde sınırlayıcı olmalıdır. Program, etkinlik temelli eğitim anlayışıyla bireysel farklılıklara uygun, çocukların yeteneklerini ortaya çıkaracak çeşitlilikte etkinliklerle yapılandırılmalıdır. Oyun öğrenme için zorunlu bir yöntemdir. Sınıf çevresi oyun materyalleri bakımından zengin olmalıdır. Anaokulu memnuniyet verici olmalı, güven duygusunu geliştirmeyi destekleyen olumlu bir duygusal hava yansıtmalıdır. Aile, okul yaşamının bir bölümünü içermelidir (Brophy ve diğerleri, 1975; Hendrick, 1980).

DİKKAT

Gelişimsel eğitim programlarının etkili olarak uygulanabilmesinde öğretmenin rolü çok iyi belirlenmelidir. Bu programların uygulanmasında öğretmen, çocukların materyaller, diğer çocuklar ve yetişkinlerle etkileşim içinde araştırma ve keşfetme yoluyla öğrenmeleri için çevreyi hazırlamalı, gerektiğinde başvurulacak bir kaynak ve rehber olarak eğitime katılmalıdır.

Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan gelişimsel programların temelinde, çocuğun ev ve okulda geçirdiği yaşantılarla ilgili çocuk hakkında bilgi alışverişinde bulunabilmek için aile ile okul personeli arasında oldukça güçlü ve iş birlikli bir iletişimin kurulması yatmaktadır. Bu nedenle program, uygulamada aile katılımının sağlanmasına olanak verecek biçimde yapılandırılmalıdır.

Esneklik özelliği, eğitim programının kurumun fiziksel özelliklerine, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlemede eğitimciye özgürlük tanınmasıdır. Farklı bölgelerdeki çocuklar için uygulanabilir olması, günlük akışın belli saat dilimleri ve etkinlik türleri ile sınırlandırılmaması, özel eğitime gereksinim duyan çocukların ilgi ve gereksinimlerine göre uyarlamalar yapılabilmesi, programın esnekliğine dikkat çekmektedir.

DİKKAT

Kurum merkezli gelişimsel bir eğitim programının yapısal özelliklerinden esnek, dengeli, düzenli ve etkinlik temelli olma özelliklerini açıklıyoruz.

SIRA SİZDE

5

KURUM MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Türkiye’de uygulanan kurum merkezli gelişimsel programlar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı” ve “2013 Okul öncesi Eğitim Programı”dır. Bu programlar Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmî-özel anaokulu, resmî-özel anasınıfı ve kız meslek lisesi bünyesindeki uygulama anaokullarında uygulanmak üzere geliştirilmiştir ve bu kurumlarda uygulanması zorunludur. Türkiye’de okul öncesinde kurum merkezli eğitimin yaygın olarak uygulandığı diğer kurumlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak açılan ve işletilen kreş ve gündüz bakımevleridir. Bu kurumlar, gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılan ücretli eğitim biçimindedir. Kreş, 0-36 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşu, gündüz bakımevi ise 37-66 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşu içermektedir. Bu kurumlar ayrı ayrı açılabileceği gibi her iki yaş grubunu da içerecek biçiminde birlikte de açılabilmektedir. Bu kurumların açılış ve işleyişi Aile Bakanlığına bağlı iken eğitim programlarının uygulanması ve denetlenmesinde ise Millî Eğitim Bakanlığına bağlıdırlar. Bu kurumlar, Millî Eğitim Bakanlığının “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı” ile 37-72 aylık çocuklar için “2013 Okul öncesi Eğitim Programı” nı uygulamakla yükümlüdürler (Resmî Gazete, 2015).

MEB 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı

0-36 aylık çocukların okul öncesi kurumlarda bakım ve eğitimine yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1994 yılında “0-36 Ay Kreş Programı” geliştirilmiş ve 2013 yılına kadar uygulanmıştır. Bu program, 2013 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından güncellenmiş ve “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı” olarak uygulanmaya başlamıştır.

Eğitim programının ilk bölümünde 0-36 ayda gelişim süreci açıklanmış ve bu aylarda verilecek eğitimin önemi, aile, eğitimci, sağlık, bakım ve beslenme etmenleri açısından açıklanmıştır. Daha sonra programın amacı belirtilmiş ve temel özellikleri vurgulanmıştır. Eğitim programının amacı; 0-36 aylık çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini; motor, sosyal-duygusal, dil ve bilişsel alanlarda gelişimlerinin en üst düzeyine ulaşmalarını; sağlık, bakım ve beslenmelerinin uygun biçimde desteklenmesini sağlamaktır (MEB, 2013a).

Eğitim programının dayandığı temel özellikler; gelişimsel, sarmal, dengeli, esnek, bütüncül, oyun temelli, güvenli, etkileşim temelli, keşfederek öğrenme temelli, bireysel ve küçük grup etkinliklerine yer verilmesini gerektiren, duyuların geliştirilmesini temel alan eğitimciye özgürlük tanıyan, değerlendirmenin çok yönlü yapılmasını gerektiren, ailenin eğitime katılımını önemseyen, uyarlanabilir bir program olarak belirlenmiştir.

Programın ikinci bölümünde, uygulanmasına yönelik temeller üzerinde durulmuş ve planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde eğitimcinin nasıl bir yol izleyeceği açıklanmıştır. Programın son bölümünde 0-36 aylık çocukların gelişim alanları ve göstergeleri verilmiştir. Gelişim alanları, bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve motor gelişim alanı özellikleri ve göstergeleri, aylık gelişim olarak tablolar halinde verilerek eğitimcinin planlama ve uygulama sürecinde kullanımı kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Eğitim programının ekler bölümünde ise, eğitimcilere örnek olması amaçlı olarak “0-36 ay gelişim gözlem formu” örneği her aya göre verilmiş ve nasıl uygulanacağı açıklanmıştır. Yine bu bölümde “eğitimci öz değerlendirme formu” örneği verilerek eğitimcinin kendini nasıl değerlendireceğine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Aynı bölümde eğitimcilerin kendi günlük eğitimlerini planlamada dikkat edecekleri noktaları içeren etkinlik planı örnekleri yer almıştır.

Tablo 7.1’de, 24-36 ay çocuklar için örnek günlük akış formatı bulunmaktadır.

Tablo 7.1
24-34 Ay Çocuklar İçin
Örnek Günlük Akış
Formatı

Kaynak: MEB, 0-36
Aylık Çocuklar İçin
Eğitim Programı

24-36 AY ÖRNEK GÜNLÜK AKIŞ	
Kurum Adı :	
Yaş grubu : 24-36 Ay	
Çocuğun Adı Soyadı	Okul/Kurum Adı.....
Doğum Tarihi/...../.....	Gözlemcinin Adı Soyadı.....
4. Ay	Gözlem Tarihi...../...../.....
Eğitimcinin Adı :	
Tarih:/...../.....	
Geliş Serbest Oyun	
Grup Zamanı (Güne başlangıç)	
Etkinlik Zamanı “Bu Ses Neyin Sesi?” isimli etkinlik Serbest Oyun Ara Öğün “Balon Yağmuru” isimli etkinlik Bahçe Zamanı	
Öğle Serbest Oyun	
Etkinlik Zamanı “Toplar Sepette Toplanıyor” isimli etkinlik “Masalın Kahramanları” isimli etkinlik Ara Öğün Bahçe Zamanı Serbest Oyun	
Grup zamanı (Günü değerlendirme)	
Serbest Oyun Ayrılış	

Aşağıda eğitim programında 0-36 ay aralığındaki her ay için düzenlenmiş “gelişim gözlem formu” örneklerinden 4. ay gelişim gözlem formu örneği Tablo 7.2’de verilmiştir.

Çocuğun Adı Soyadı.....		Okul/Kurum Adı.....			
Doğum Tarihi...../...../.....		Gözlemcinin Adı Soyadı.....			
4. Ay		Gözlem Tarihi...../...../.....			
GELİŞİM ALANI	Göstergeler	Gözlendi	Kısmen Gözlendi	Gözlenemedi	Açıklama
BİLİŞSEL	1. Elindeki nesne alındığında arar				
	2. Elindeki nesne alındığında nesneyi almak için elini uzatır				
	3. Sesleri ayırt eder				
	4. Değişik tatlara farklı yüz ifadeleri ile tepki verir				
DİL	5. Agular, babıldar				
SOSYAL DUYGUSAL	6. Farklı yüz ifadelerine tepki verir				
MOTOR İNCE	7. Görme alanı içindeki nesneyi alır				
	8. Elindeki nesneyi ağızına götürür				
MOTOR KABA	9. Yüzüstü yatırıldığında ağırlığını kollarına vererek göğsünü kaldırır				
	10. Yüzüstü yatırıldığında ayakları ile kendini öne doğru iter				
	11. Koltuk altlarından tutulduğunda adımlamaya benzer hareketler yapar				
	12. Yüzüstü yatırıldığında başını kaldırarak 90 derecede tutar				
	13. Kaşık veya küpü vücudunun orta hattına getirir				

Tablo 7.2
0-36 Ay Çocuklar İçin Gelişim Gözlem Formu

Kaynak: MEB, 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı

“0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı”nı <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> adresinden ulaşarak ayrıntılı olarak inceleyebilirsiniz.

İNTERNET

MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2013)

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilerek uygulamaya konulan “Okul öncesi Eğitim Programı”nın temel amacı, okul öncesi eğitimi kurumlarına devam eden çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini, tüm gelişim alanlarının desteklenerek en üst düzeye ulaşmasını, öz bakım becerilerini kazanmalarını ve ilkokula hazır bulunmalarını sağlamaktır (MEB, 2013b). Eğitim programı 37-72 aylık çocukları kapsamaktadır.

Okul öncesi Eğitim Programı’nın ilk bölümünde *okul öncesi dönemin önemi, aile ve öğretmenin rolü* açıklanmıştır. İkinci bölümde *programın tanıtımı* yapılmıştır. Programın çocukların gelişimlerini desteklemesinin yanı sıra tüm gelişim alanlarında görülebilecek

yetersizlikleri önlemeyi amaçladığından destekleyici ve önleyici boyutları olan çok yönlü bir program olma özelliği taşıdığı belirtilmiştir. Programda, çocukların gelişim düzeylerine ve özelliklerine dayanan ve bu anlamda tüm gelişim alanlarının geliştirilmesini temel alan “*gelişimsel*” bir program olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde programın özellikleri sıralanmıştır. Bu özelliklerden kimileri, çocuk merkezli, esnek, oyun temelli, yaratıcılığı destekleyici ve keşfederek öğrenme temelli olmasıdır.

Programın üçüncü bölümünde, her yaş grubu için (36-48 ay; 48-60 ay; 60-72 ay) gelişim özellikleri, *kazanımlar*, *göstergeler* ve bunlarla ilgili açıklamalar tablolar biçiminde sunulmuştur. Kazanım ve göstergelerle farklı eğitim süreçleri oluşturularak çocukları desteklemek ve onları buldukları gelişim düzeyinden ulaşabilecekleri en üst aşamaya taşımak, bu programın hedefi olarak vurgulanmıştır.

DİKKAT

Kazanımlar çocuğu merkeze alarak belirlenir ve çocuklar tarafından ulaşılması gereken sonuçları gösterir. Çocukların öğrenmeleri gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri tanımlar. Kazanımlara dayalı olarak oluşturulmuş olan göstergeler ise genellikle kendi içinde basitten karmaşığa, somuttan soyuta ve birbirini izleyen aşamalar biçiminde sıralanarak belirlenen kazanımın gerçekleşmesine hizmet ederler. Göstergeler, kazanımların gözlenebilir durumudur.

Programın dördüncü bölümünde *okul öncesi eğitimin planlanması ve uygulanması* ile ilgili öğretmen ve yöneticilere rehber bilgiler yer almıştır. Bu bölümde, okul öncesi kurumlarda eğitim ortamı ve öğrenme merkezlerinin nasıl olması gerektiği açıklanmış, gün içerisinde gerçekleştirilebilecek etkinlik çeşitleri sıralanarak *aylık eğitim planı* ve *günlük eğitim akışının* nasıl hazırlanacağı açıklanmıştır.

DİKKAT

Aylık plan, bir öğretmenin çalıştığı çocuk grubunun gelişimini desteklemek için etkinlik oluşturmak üzere alacağı kazanım ve göstergeleri, kavramları, alan gezilerini, özel gün ve haftalar ile aile katılımı ve değerlendirme süreçlerini içeren bir çalışma planıdır. Günlük eğitim akışı, öğretmenin o gün yapacağı çalışmalara düzenli bir biçimde yer verdiği çerçeve bir plandır. Güne başlama zamanı, oyun zamanı, etkinlik zamanı ve günü değerlendirme zamanı ile beslenme ve dinlenme zamanı gibi rutin etkinlikleri içerir.

Programın beşinci bölümünde *değerlendirme* yapılırken izlenecek yaklaşım açıklanmıştır. Programın değerlendirilmesinde a) çocuğun gelişiminin tüm gelişim alanlarında hem ayrıntılarıyla hem de bütünsel olarak gözlenmesi, gözlem sonuçlarının raporlaştırılması, b) hazırlanan ve uygulanan planların bütün boyutları ile değerlendirilmesi, c) öğretmenin kendini değerlendirmesinin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Programın ekler bölümünde, gelişim gözlem formu ve gelişim raporu örnekleri verilmiş, aylık eğitim planı formatı ve örnekleri ile yarım günlük ve tam günlük eğitim akışı formatı ve örnekleri sunulmuştur. Bu örnekler, bu programın uygulandığı kurumlarda görevli eğitimcilere yol gösterici özelliktedir.

Aşağıda öğretmenlerin eğitim programını kullanarak hazırlayacakları aylık eğitim planına ilişkin örnek format Tablo 7.3'de yer almaktadır.

Aşağıda öğretmenlerin eğitim programını kullanarak hazırlayacakları tam günlük ve yarım günlük örnek eğitim akışı (günlük plan) formatı bulunmaktadır.

**MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI (2013)
TAM GÜNLÜK EĞİTİM AKIŞI**

- **Güne Başlama Zamanı**
Günün bu ilk etkinliği, çocukların gün içerisinde yapılacak etkinliklere uyumunu sağlamak amacı ile sohbet edildiği, o gün yapılacak olan etkinlikler, öğrenme merkezleri hakkında bilgi verildiği ve çocukların hangi öğrenme merkezlerinde oynayacaklarına karar verdikleri zaman aralığıdır. Bu sürecin sonunda çocuklar öğrenme merkezlerinde oyuna başlarlar.
- **Oyun Zamanı**
Öğrenme merkezlerinde oyun.
(Ancak gün her zaman böyle devam etmeyebilir. Açık havada oynamak, o gün yapılacak eğitimle ilgili olarak bir alan gezisine çıkmak, bir müze ziyaretine gitmek, sabah yürüyüşü yapmak da güne başlamanın farklı yollarındandır)
- **Kahvaltı, Temizlik**
- **Etkinlik Zamanı**
Bu sürede Türkçe, Müzik, Matematik, Drama, Oyun, Fen, Hareket, Alan Gezisi, Okuma Yazmaya Hazırlık ve Sanat etkinliklerinden birisi veya birkaçı yapılabilir.
Etkinlikler tek başına veya bütünleştirilmiş olarak planlanabilir. Büyük grup halinde, küçük gruplar halinde veya bireysel etkinlikler olarak uygulanabilir.
O gün bu etkinliklerden hangisinin/hangilerinin yapılacağına grubun gereksinimine, belirlenen kazanımlara ve ayrılan süreye göre karar verilmelidir.
Etkinlik uygulamaları sınıf içinde ve açık havada yapılmalıdır.
- **Öğle Yemeği, Temizlik**
- **Dinlenme**
Öğrencilerin yaş grubuna ve gereksinimlerine göre süresi değişebilen, özel bir oda, yatak ve diğer materyallerin kullanılmasını gerektirmeyen, çocukların kendi tercih ettikleri sakin etkinliklerle (kitap inceleme, resim yapma, bir yere uzanıp dinlenme, dinlendirici bir müzik dinleme vb.) vakit geçirebilecekleri bir zaman aralığıdır.
- **Etkinlik Zamanı**
Bu sürede Türkçe, Müzik, Matematik, Drama, Oyun, Fen, Hareket, Alan Gezisi, Okuma Yazmaya Hazırlık ve Sanat etkinliklerinden birisi veya birkaçı yapılabilir.
Etkinlikler tek başına veya bütünleştirilmiş olarak planlanabilir. Büyük grup halinde, küçük gruplar halinde veya bireysel etkinlikler olarak uygulanabilir.
O gün bu etkinliklerden hangisinin/hangilerinin yapılacağına grubun gereksinimine, belirlenen kazanımlara ve ayrılan süreye göre karar verilmelidir.
Etkinlik uygulamaları sınıf içinde ve açık havada yapılmalıdır.
- **Oyun Zamanı**
Öğrenme merkezlerinde/açık havada oyun
- **Günü Değerlendirme Zamanı**
Çocukların günlerini planlamaları, planladıklarını uygulamaları ve gün sonunda da yaptıklarını değerlendirmeyi öğrenmeleri önemli bir kazanımdır. Bu nedenle, günün sonunda yine bütün grup bir araya toplanır ve günün değerlendirilmesi amaçlı sohbet edilir. Açık uçlu sorular aracılığıyla, hangi öğrenme merkezlerinde ne tür oyunlar oynadıkları, büyük veya küçük grup etkinlikleri, ortam ve materyaller gibi konularda çocukların günü değerlendirmesine olanak tanınır. Gerekli durumlarda çalışma sayfaları kullanılabilir, kavram oyunları oynanabilir. Resim yapılabilir, afiş/poster/grafik/hazırlanabilir, etkinlikle ilgili çekilen fotoğraflar çocuklarla incelenebilir. Çocuklar etkinlikle ilgili konuşabilir, birbirlerine sunum yapabilirler. Sergiler ve sosyal sorumluluk projeleri düzenleyebilirler.
Ardından ertesi gün yapılabilecek etkinlikler hakkında konuşulur, evde yapılacak bir çalışma, okula getirilecek bir materyal veya gidilecek bir gezi vb. konularda hatırlatma yapılır. Gerektiğinde gün içinde de bu değerlendirme sürecine yer verilebilir.
- **Eve Gidiş**
İlgili hazırlıklar tamamlanır ve çocuklarla vedalaşılır.

**MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI (2013)
YARIM GÜNLÜK EĞİTİM AKIŞI ÖRNEĞİ**

- Güne Başlama Zamanı
- Oyun Zamanı
Açık havada oyun
- Kahvaltı, Temizlik
- Etkinlik Zamanı
“.....” isimli bütünleştirilmiş Türkçe ve okuma yazmaya hazırlık etkinliği
- Günü Değerlendirme Zamanı
- Eve Gidiş

Kaynak: MEB, 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı

Öğretmenlerin yukarıda örneği verilen günlük eğitim akışı planlayıp uygulayabilmeleri için etkinliklerini önceden hazırlamaları gerekmektedir. Öğretmen, eğitim programında yer alan kazanım, gösterge ve kavramları kullanarak çeşitli etkinlikler hazırlamalıdır. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı ile birlikte bir de etkinlik kitabı hazırlamış ve öğretmenlerin kullanımına sunmuştur. Bu kitap Okul Öncesi Eğitim Programının daha iyi ve etkili uygulanabilmesi için çok çeşitli etkinlikleri içeren bir öğretmen materyalidir.

Bu kitapta sunulan etkinlikler değişik yaş gruplarındaki çocuklar için, program kitabında yer alan kimi kazanım ve göstergeler ile kavramlar ele alınarak öğretmenlere örnek olması amacıyla hazırlanmıştır (MEB, 2013c).

Aşağıda etkinlik kitabından alınan ve 48-60 aylık çocuklar için hazırlanmış bir etkinlik örneği bulunmaktadır.

BALONLARIN İÇİNDE NE VAR?

Etkinlik Türü: Fen (Küçük Grup ve Bireysel Etkinlik)

Yaş Grubu : 48 – 60 Ay

KAZANIMLAR VE GÖSTERGELERİ

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1. Nesne/durum/olaya dikkatini verir. (Göstergeleri: Dikkat edilmesi gereken nesne/durum/olaya odaklanır.)

Kazanım 2. Nesne/durum/olayla ilgili tahminde bulunur.

(Göstergeleri: Nesne/durum/olayın ipuçlarını söyler. İpuçlarını birleştirerek tahminini açıklar. Gerçek durumu inceler. Tahmini ile durumu karşılaştırır.)

Kazanım 5. Nesne ya da varlıkları gözlemler.

(Göstergeleri: Rengini, şeklini, büyüklüğünü, dokusunu, miktarını söyler.)

Dil Gelişim:

Kazanım 5. Dili iletişim amacıyla kullanır.

(Göstergeleri: Konuşmayı başlatır. Konuşmayı sürdürür. Sohbeta katılır.)

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuk sayısı kadar sarı, mavi, yeşil, kırmızı renkte şişirilmemiş balonların içine farklı özellikte olan malzemeler konur. Aynı renk olan balonların içine aynı özellikte olan malzemeler yerleştirilir.
- Çocuklar renklere göre (sarı, kırmızı, mavi, yeşil) dört gruba ayrılır.
- Aynı grupta olan çocuklar aynı renkte olan balonlardan birer tane alırlar.
- Gruptaki çocuklar balonlara dokunarak içlerinde hangi malzemelerin olduğunu tahmin etmeye çalışırlar.
- Bu sırada çocuklara; balonunun rengi, içindeki malzemenin sert mi, yumuşak mı olduğu, neye benzediği ve ne olabileceği ile ilgili sorular sorulur.
- Çocukların tahminleri alınır.
- Çocukların tahminleriyle ilgili çizim yapmalarına fırsat verilir.
- Çocukların tahminleri öğretmen tarafından çizimlerin üzerine yazılır.
- Çocukların çizimleri gruplara göre bir panoya ya da sınıfın uygun bir yerine asılır.
- Her bir çocuk balonunun içindeki nesneyi çıkararak yapmış olduğu çizimin altına yerleştirir.
- Çizimler ve nesnelere hakkında konuşulur.

Materyaller:

Balon, un, nohut, kum, mercimek, fasulye, boncuk gibi malzemeler; karton ya da kraft kağıdı, kalemler

Sözcükler ve Kavramlar:

Renk, sert-yumuşak

DEĞERLENDİRME

Etkinlik sonunda çocuklara aşağıdaki sorular yöneltilebilir;

- Balonların içinde neler vardı? Biz bunlarla ne yaptık?
- Etkinlikten keyif aldınız mı? Dokunarak tahmin etmek hoşunuza gitti mi?
- Balonların içinde ne olduğu, büyüklükleri, dokunsal özellikleri ile ilgili tahminleriniz nelerdi? (Ne düşündün, ne çıktı?)
- Etrafımızda da farklı dokunsal özellikte nesnelere var mı? Bana birbirinden çok farklı dokunsal özellikte iki nesne bulabilir misiniz?

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

- Balonlar öğretmen tarafından önceden hazırlanmalıdır.
- Balonlar doldurulduktan sonra nesnelerin dökülmemesi için balonların ağız paket lastiği gibi bir nesneyle kapatılır.
- Çocuklara balonların içinde neler olduğunu tahmin etmeleri için gerekli zaman tanınmalıdır.
- Çocuklara balonların içindeki malzemeleri tahmin etmelerini sağlayacak türde açık uçlu sorular sorulmalıdır.

ÖNERİLEN DİĞER ETKİNLİKLER

- Her bir gruba değişik renklerde balonlar verilebilir. Balonların içinde de farklı nesnelere olabilir. Oyun çeşitli yönergelerle oynanabilir.
- Ses kutuları yapıp kutuların içine çeşitli nesnelere konular. Kutu sallanarak seslerinden ne olduklarını tahmin etmeleri sağlanır.
- Koku keseleri hazırlanıp aynı şekilde keselerin içinde neler olduğu tahmin edilir.
- Balon içinden çıkan malzemeler çizimlerde kullanılarak kolaj çalışması yapılabilir.
- Etkinlik balonların çeşidi ve içlerine konan materyallerde değişiklik yapılarak küçük yaş grubunda da uygulanabilir.

UYARLAMA**Sınıfta Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Bir Çocuk Varsa;**

- Alıcı dilde problemi olan bir çocuk varsa soru sorarken basit ve kısa cümlelerle soru sorulur.
- İfade edici dilde problemi olan bir çocuk varsa, sorulan soruya cevap verebilmesi için yeteri kadar süre tanınır. Bu sırada arkadaşlarının da sabırla çocuğu dinlemesi sağlanır. Sözcükleri tam olarak çıkaramıyorsa, çocuğun çıkardığı sesler çocuktan sonra düzgün olarak söylenerek çocuğa bir sonraki denemesi için model olunur.

AİLE KATILIMI

- Panoda sergilenen resimlerin yanına etkinlik hakkında bilgi yazılır/etkinlikle ilgili bilgi bültenlerle eve gönderilir.
- Ailelere evde de tahmin oyunları oynamaları önerilir.

MEB Okul Öncesi Eğitim Programı Etkinlik Kitabını (2013) tamamına <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/okuloncesietkinlikkitabi.pdf> adresinden ulaşarak ayrıntılı olarak inceleyebilirsiniz.

Aşağıda öğretmenlerin çocukların gelişimsel değerlendirmelerini yapabilmelerine yönelik “gelişim gözlem formu” ve “gelişim raporu” örnekleri Tablo 7.4’te yer almaktadır.

Tablo 7.4
Millî Eğitim Bakanlığı
Okul Öncesi Eğitim
Programı Gelişim
Gözlem Formu

Kaynak: MEB, 2013
Okul Öncesi Eğitim
Programı

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI (2013) GELİŞİM GÖZLEM FORMU						
Sayın Öğretmen Bu form çocukların aşağıda belirtilen alanlardaki gelişimlerine ilişkin gözlemlerinizi kaydetmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Sizden her çocuğun gelişimsel ilerlemelerini ve desteklenmesi gereken gelişimsel özelliklerini bu forma kaydetmeniz beklenmektedir. Gözlem tarihleri arttıkça formun gözlem satırı çoğaltılarak kullanılmalıdır. Gözlem yapılan gün içinde hangi gelişim alanında kayda değer/kritik bir özellik varsa daha çok o özelliği belirtmeniz yerinde olacaktır. Çocuğa ait özel bir görüş ve öneriniz varsa ilgili bölüme ayrıntılı olarak yazınız.						
Okul Adı :						
Öğretmenin Adı ve Soyadı:						
Çocuğun Adı ve Soyadı:						
Çocuğun Doğum Tarihi: / / 20.....						
Çocuğun Cinsiyeti:						
Gözlem Tarihi	Gelişim Alanları	Motor Gelişim	Bilişsel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal ve Duygusal Gelişim	Özbakım Becerileri
.... / / 20....						
.... / / 20....						
.... / / 20....						
.... / / 20....						
Görüş Öneriler						

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI (2013) GELİŞİM RAPORU

Sayın Öğretmen

Gelişim raporu çocukların aşağıda belirtilen alanlardaki gelişimlerine ilişkin gözlemlerinizi kaydetmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Bu rapor her çocuk için birinci dönemin başı ve sonu ile ikinci dönemin sonunda olmak üzere yılda üç kez hazırlanacaktır. Raporun bilgi verici olması, sizin çocukları ayrıntılı olarak gözlemiş ve “Gelişim Gözlem Formu - EK 1”na kaydetmiş olmanıza bağlıdır.

Raporu oluştururken çocuğun olumlu özelliklerini öne çıkaran ifadelerle başlayınız. Öncelikle çocukların beklenendüzeyde gösterdikleri becerileri, daha sonra ise geliştirilmesi gereken becerilerini yazınız.

Bu amaçla çocuklar için doldurduğunuz. Gelişim Gözlem Formlarında yer alan bilgilerden yararlanınız. Bu bilgiler doğrultusunda görüş ve önerilerinizi de yazınız.

Okul Adı :

Öğretmenin Adı ve Soyadı :

Rapor Tarihi : ... / ... / 20 ..

Çocuğun Adı ve Soyadı :

Çocuğun Doğum Tarihi : ... / ... / 20. ...

Cinsiyeti :

Okula Başlama Tarihi : ... / ... / 20. ...

Motor Gelişim:

Bilişsel Gelişim:

Dil Gelişimi:

Sosyal ve Duygusal Gelişim:

Özbakım Becerileri:

Görüş ve Öneriler:

Kaynak: MEB, 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı

Okul Öncesi Eğitim Programı'nı (2013) <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> adresinden ulaşarak ayrıntılı olarak inceleyebilirsiniz.

İNTERNET

Türkiye’de uygulanan kurum merkezli gelişimsel programlar nelerdir? Bu programların içerdiği yaş grupları ve uygulandığı kurumları söyleyiniz.

SIRA SİZDE

Özet

Çocuk gelişimi ve eğitiminde kurum merkezli eğitimi tanımlayabilmek

Kurum merkezli eğitim, doğumdan zorunlu öğrenim çağına kadar olan yılları içine alan okul öncesi dönemdeki çocuklara bakım ve eğitim hizmetinin; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini destekleyen zengin çevre olanaklarıyla planlı ve düzenli olarak kurum çatısı altında verilmesini sağlayan eğitim modelidir.

Kurum merkezli eğitimin kapsamını; hedef kitle, hizmet veren kurumlar ve bireyin gelişim alanları bakımından açıklayabilmek

Kurum merkezli eğitimin kapsamı hedef kitleleri bakımından, 0-66 ay (0-5,5yaş) grubundaki çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklara bakım ve eğitim hizmeti sunan kurumlar genellikle, 0-3 yaş grubu için (0-36 ay) kreş, 3-5,5 yaş grubu için (36-66 ay) anaokulu ve 4-5,5 yaş grubu için (48-66 ay) anasınıfı olarak isimlendirilmektedir. Ancak Türkiye’de bu yaş grubu çocuklarına eğitim ve bakım hizmeti veren kurumlar çok çeşitlilik gösterdiği için buradaki yaş gruplandırmalarından farklı uygulamaları içeren kurumlar açılabilir. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak açılan 36-66 aylık çocukları kapsayan kurum gündüz bakımevi olarak isimlendirilmektedir. Kurum merkezli eğitimin kapsamını hizmet sunan kurum ve kuruluşlar bakımından, Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, belediyeler ve üniversiteler bünyesinde açılan okul öncesi kurumlar oluşturmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar okul öncesi çocuklarına kreş, çocuk yuvası, kreş ve gündüz bakımevi, anaokulu, anasınıfı, uygulama sınıfı gibi adlar altında okul öncesi eğitim hizmeti sunmaktadır. Bu kapsama bu kurumlarda görevli olan tüm personel de girmektedir. Kurum merkezli eğitimin kapsamını eğitim programlarında ve uygulamada temel alınan gelişim alanları bakımından, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimleri oluşturmaktadır. Çocuklara sunulan kurum merkezli bir eğitimde çocukların tek bir gelişim alanında değil, bütüncül bir yaklaşımla tüm gelişim alanlarında desteklenmesi hedeflenmelidir.

Kurum merkezli gelişimsel programların amacını ifade edebilmek

Kurum merkezli gelişimsel programlar, küçük çocukların zengin uyarıcı çevre ve öğrenme deneyimleriyle sağlıklı bir fiziksel gelişim sürecinde yaşama ve ilkökula iyi bir başlangıç yapmalarını sağlayan bir eğitimi hedeflemelidir. Diğer bir deyişle, gelişimsel eğitim programlarında her çocuğun potansiyelinin en üst düzeye kadar gelişiminin hedeflenerek bunun oyun yoluyla ve çevreyle birebir etkileşim içinde bulunarak kendi deneyimleriyle gerçekleşmesi amaçlanmalıdır.

Gelişimsel programların gelişim ve öğrenme sürecine katkısını açıklayabilmek

Gelişimsel eğitim programları, çocuğun bilişsel, sosyal-duygusal ve psiko-motor yönden gelişimini bütüncül bir yaklaşımla desteklemeyi amaçladığı için bu programların çocukların eğitim, aile ve toplumsal yaşamlarında olumlu ve kalıcı etkiler sağladığı araştırmalarla saptanmıştır. Bunun yanı sıra, belli becerilerin doğrudan öğretiminin yapıldığı akademik programların olumlu etkilerinin en fazla bir ya da iki yıl sürdüğü uzun dönemde etkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Gelişimsel programlar çocukların daha sonraki yaşamlarında kendine güvenli, sosyal sorumluluk sahibi, kişilerarası iletişim becerileri gelişmiş, mutlu ve iyimser bir yetişkin olmaları yönünde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle gelişimsel programların geliştirilmesi ve okul öncesi kurumlarda uygulanması önemlidir.

Gelişimsel programların yapısal özelliklerini açıklayabilmek

Gelişimsel program çocukların sağlığını ve güvenliğini tam olarak gözeterek biçimde yapılandırılmalı, tüm gelişim alanlarını kapsamalı, tüm çocuklar için uygun olmalı ve olumlu insan ilişkilerinin gerçekleşmesini temel alan bir yapıya sahip olmalıdır. Çocukların kendi seçimleri ve öğretmenin yönlendirdiği etkinlikler arasında bir denge kurulmalıdır. Gelişimsel program esnek olmalı, toplumun kültürel değerleri ve çeşitliliğini yansıtmalı, çocuğun özgür deneyimlerle kendini gerçekleştirmesine olanak veren bir sınıf atmosferini ve güven duygusunu geliştirmeyi destekleyen anaokulu yaşantısını gerektirmeli ve aile katılımını içermelidir.

Türkiye’de uygulanan kurum merkezli gelişimsel programlara örnekler vererek bu programların amaç ve yaklaşımını açıklayabilmek

Türkiye’de uygulanan kurum merkezli gelişimsel program olarak iki eğitim programı bulunmaktadır. Bu eğitim programlarının ikisi de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen programlardır. Bu programların MEB’e bağlı okul öncesi kurumların hepsinde uygulanması zorunludur. MEB’e bağlı olmayan farklı kuruluşların bünyesinde açılan okul öncesi kurumlarda da isteğe bağlı olarak bu programlar uygulanabilmektedir. Bunlardan biri “0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı”, diğeri ise “Okul öncesi Eğitim Programı”dır. Bu program 36-72 aylık çocukları kapsamaktadır. 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı’nın amacı, 0-36 aylık çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelelerini; motor, sosyal-duygusal, dil ve bilişsel alanlarda gelişimlerinin en üst düzeyine ulaşmalarını; sağlık, bakım ve beslenmelerinin uygun biçimde desteklenmesini sağlamaktır. Program gelişimsel bir programdır. Bu özelliğinden dolayı da çocukların gelişim alanlarında ve öğrenmelerinde bütüncül yaklaşım temel alınmaktadır. Türkiye’de uygulanan diğeri kurum merkezli gelişimsel program ise MEB Okul Öncesi Eğitim Programı’dır. Bu programın amacı, okul öncesi eğitimi kurumlarına devam eden çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini, tüm gelişim alanlarının desteklenerek en üst düzeye ulaşmasını, öz bakım becerilerini kazanmalarını ve ilkokula hazır bulunmalarını sağlamaktır. Bu program da “gelişimsel”dir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi çocuk gelişimi ve eğitiminde kurum merkezli eğitimin kapsamına **girmez**?
 - a. 0-6 yaş grubu çocukları ve aileleri
 - b. Anaokulu, anasınıfı, kreş ve gündüz bakımevleri
 - c. Etüt merkezleri
 - d. Okul öncesi eğitim hizmeti veren kurumlar ve çalışan personel
 - e. 0-6 yaş çocuklarının tüm gelişim alanları
2. Küçük çocuklar için kurum merkezli eğitimin verilmeye başlaması ilk olarak hangi gereksinimden kaynaklanmıştır?
 - a. Çocukların oyun oynamaları için ailelerin bir yer bulma gereksinimi
 - b. Annelerin çalışma hayatına girmesiyle çocuklarını güvenli bir yere yerleştirme gereksinimi
 - c. Ailelerin çocuklarının okul için gerekli bilgileri önceden öğrenecekleri bir yer bulma gereksinimi
 - d. Ailelerin çocuklarının beslenme ve temel alışkanlıklar kazanmalarını sağlayacak bir yer istemeleri
 - e. Annelerin kendilerine daha fazla zaman ayırmaları için çocuklarını bırakacakları bir yer bulma gereksinimi
3. Aşağıdaki ifadelerden hangisi kurum merkezli gelişimsel destek programlarının amaçları arasında **değildir**?
 - a. Çocukların eğlenme değil öğrenmelerini sağlamak
 - b. Çocukların tüm gelişim alanlarında ilerlemelerini sağlamak
 - c. Çocukların kendi deneyimleriyle dünyayı keşfetmelerini sağlamak
 - d. Çocukların sosyalleşmelerini sağlamak
 - e. Çocukların özbakım becerilerini geliştirmek
4. Gelişimsel destek programları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Gelişimsel programlar çocuklara sadece belli temel becerileri kazandırmayı amaçlar.
 - b. Gelişimsel programlar otoriter ve kuralcı bir öğretmen tarzını benimser.
 - c. Gelişimsel programlar akademik yönelimli programlardan daha az etkilidir.
 - d. Gelişimsel programlar çocukların daha sonraki yaşamlarında kalıcı etkiler bırakır.
 - e. Gelişimsel programlar çocukların bilişsel öğrenmelerini ön plana çıkarmayı hedefler.
5. Aşağıdakilerden hangisi gelişimsel destek programlarının “öğrenme” ye ilişkin bakış açısını **içermez**?
 - a. Öğrenmede bütüncül yaklaşım olmalıdır.
 - b. Çocuğun sadece eksik olduğu alanda öğrenmeleri gerçekleştirilmelidir.
 - c. Dezavantajlı çocuklara diğerleriyle birlikte öğrenmeleri için eşit şans verilmelidir.
 - d. Çocukların bireysel ve grup aktiviteleriyle öğrenmeleri gerçekleştirilmelidir.
 - e. Öğrenme için yaşa uygun materyal çeşitliliğine önem verilmelidir.
6. Aşağıdakilerden hangisi gelişimsel destek programlarının yapısal özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Gelişimsel program çocukların sağlığını ve güvenliğini gözetmelidir.
 - b. Bireysel farklılıkları gözetmeden genel gelişim özelliklerine göre yapılandırılmalıdır.
 - c. Olumlu insan ilişkilerini temel alan bir yapıya sahip olmalıdır.
 - d. Çocuk yönelimli ve öğretmen yönelimli etkinlikler arasında bir denge kurulmalıdır.
 - e. Dengeli, düzenli ve kuralı olmalıdır.
7. “Eğitim programının kurumun fiziksel özelliklerine, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlemede eğitimciye özgürlük tanınmasıdır.” ifadesi aşağıdaki kavramlardan hangisini açıklamaktadır?
 - a. Dengeli
 - b. Bütüncül
 - c. Akademik
 - d. Esnek
 - e. İşlevsel
8. Aşağıdaki programlardan hangisi kurum merkezli gelişimsel programa verilebilecek örneklerden biridir?
 - a. Aile Eğitim Programı
 - b. Head Start Projesi
 - c. 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı
 - d. Anne-Çocuk Eğitim Programı
 - e. Baba Destek Programı

Yaşamın İçinden

9. MEB Okul öncesi Eğitim Programı'nda "değerlendirme" en doğru nasıl açıklanmaktadır?

- Çocukların gelişimlerinin değerlendirilmesi yeterlidir.
- Programın planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi gerekir.
- Öğretmen kendini değerlendirmelidir.
- Değerlendirmeler düzenli aralıklarla yapılmalıdır.
- Çocuk, program ve öğretmenin değerlendirmesi yapılmalıdır.

10. MEB Okul öncesi Eğitim Programı'na göre öğretmenlerin hazırlayacakları plan türleri nelerdir?

- Yıllık plan ve günlük eğitim akışı
- Yıllık, aylık plan ve günlük eğitim akışı
- Günlük eğitim akışı
- Aylık plan, günlük eğitim akışı
- Yıllık ve aylık plan

Minik kahramanımızın evinde günlerdir bir heyecan vardır. Annesi, babası tüm tanıdıkları ona okulun nasıl da güzel bir yer olduğunu anlatıp durmaktadır. Herkes artık büyüdüğünü, kocaman bir abla ya da abi olduğunu ve artık okula gideceğini söylemektedir. O da o kocaman dünyasında birçok hayal kurmaktadır. Okul öyle bir yermiş ki orada bir sürü oyuncak varmış, birçok arkadaşı olacak ve onunla oynayacakmış. Bir de öğretmeni olacakmış, ona bir sürü şey öğretecekmiş..... Derken miniğimiz annesinin, babasının elinden tutup okula gelir. Minicik bir yürek hızlı hızlı çarpmakta ve kocaman açılmış gözleri etrafına merakla bakmaktadır. Günlerdir o da heyecanlanmış ve sabırsızlanmıştı. Fakat buraya gelince birden bir korku kaplar yüreğini. Karşısındaki yabancı başını okşamış ve ona gülümsemiştir. Gerçekten de geldikleri bu yerde bir sürü oyuncak ve kendisine benzeyen bir sürü çocuk vardır. Annesi onu o yabancıyla tanıştırır. "Bak oğlum(kızım), burası senin sınıfın, onlar arkadaşların, bak bu da öğretmenin".

ÖĞRETMEN?

Günlerdir bu öğretmen nedir, nasıl bir şeydir diye düşünmüştür ama şimdi bu karşısında gördüğü, annesi babası gibi biridir işte. Ancak bu bir yabancı, onu hiç tanımıyor. Ya bana kızsarsa diye düşünürken birden annesi olmadan orada kalamayacağını hatırlar ve derin bir korku hisseder. Yüreği gözlerinden okunur.

İşte öğretmenlik bu ilk tanışmayla başlar.

.....

Böyle başlayan serüven tüm sene boyunca her gün başka bir oyun sergiler hayat sahnesinde. Günler geçtikçe öğretmenin kalbine il gün tek tek ektiği o tohumlar filizlenir, fidan olmaya başlar. Emek verir onlara, fidan yapar, sular, gözü gibi bakar. Sonunda onları sınıftan hayata ilk adımlarını sağlamış, toprağa sıkı sıkı tutunmuş fidanlar olarak uğurlar.

.....

İnsan hayatının en önemli adımlarından bir olan aileden ilk ayrılış ve kendine ait ilk sosyal ortama merhaba deme deneyimini çocuk, ebeveyn ve öğretmen açılarından değerlendirmek sağlıklı bir uyumun sağlanması ve devamında etkili bir okul öncesi eğitim için önemlidir.

Kaynak: Durak, T. (2011). Okul öncesi çocuk ve ilk öğretmeni. M. Ormanlıoğlu Uluğ ve G. Karadeniz (Ed.). *Okul öncesi çocuk ve...*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Okuma Parçası

Anaokulları

Anaokulları 3-6 yaş çocuklarının eğitimini gerçekleştiren kurumlardır. Froebel'in deyişiyle, "anaokulunun amacı, öğrenmeye ilgi uyandırmak"tır. Anaokulu çocuğa bilgi aktarmaktan çok, çocuğun içinde varolan yeteneklerin serpilip gelişmesine yardımcı olur. Burada okuma yazma öğretilmez, ancak okuma yazma olgunluğu kazandırılır. Anaokulunda renk sayı ve kavramlar çocuğun düşüncesine uygun bir biçimde somuta indirgenerek verilir. Parmak boya ve resim faaliyeti, su oyunu, kum oyunu, ritmik jimnastik, bloklarla oynama önde gelen oyun dizileri arasında sayılabilir. Çocukların en hoşlandıkları dramatik oyun köşeleri, doktorculuk, bebekçilik, bakkalcılık köşeleridir. Çocuk en iyi ve örgütlü oyun ortamını anaokulunda bulur.

Anaokulunun temel öğretim programı içinde, insan ve hayvanları tanıma, ülkemizi ve dünya ülkelerini tanıma, önemli olay ve günlerle, trafik, görgü gibi çeşitli kuralları öğrenme sayılabilir. Anaokulu aynı zamanda kuralları en etkili bir biçimde öğretebilen bir kurumdur. Çocuk yaşlarıyla ilişkiye girerek, birlikte yaşamayı, yemek yemeyi, uyumayı ve oynamayı öğrenir. Böylece başkalarının özgürlüğünden haberdar olur, "ben" ve "başkası" kavramlarının bilincine vararak yardımlaşma ve iş birliği duygusunu geliştirir. Anaokulu çocuğu, kendi hakkını korurken, paylaşmayı ve başkalarının özgürlüğünü zedelememeyi de öğrenir.

Anaokullarının çocukları ilkokula hazırlayan birer kuruluş niteliğinde olmaları, önemlerini daha da arttırmaktadır. Toplumsal işlevleri büyük olan anaokulları, çocukları barındıran değil fakat onları eğiten ve biçimlendiren çok önemli eğitim kurumlarıdır. Bu tür kurumların yalnızca ticari amaçla açılmaları, çocukların gelişimlerini olumsuz açıdan etkiler.

Birlikte yaşama ve çalışmayı öğrenirken çocuğun ayrıntılarıyla kopya edeceği sağlıklı bir öğretmen modeline gereksinimi vardır. Bu nedenle anaokulu öğretmenin olumlu bir model oluşturmasının yanında yeterli düzeyde pedagojik formasyona sahip olması ve mesleğini sevmesi gerekmektedir.

Kaynak: Yavuzer, H. (1996). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kendimizi Sınavım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Eğitim: Tanım ve Kapsam" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Eğitim: Tanım ve Kapsam" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı, Önemi ve Kapsamı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı, Önemi ve Kapsamı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı, Önemi ve Kapsamı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise "Kurum Merkezli Gelişimsel Destek Programı Örnekleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Kurum merkezli eğitim, küçük çocukların dünyayı tanıma ve keşfetme konusunda meraklarını giderecek zengin uyarıcı çevresel olanaklar sunması açısından ideal bir öğrenme ortamı oluşturur. Çocuğun büyüme sürecinde ev yaşantısı üç yaşa kadar yeterli ve uygundur. Ancak bu yaş itibarıyla sosyalleşme ihtiyacı akranlarıyla daha çok birlikte olma ve farklı deneyimlerle kendini tanıma isteği ev dışında bir ortamın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kurum merkezli eğitim, çocukların ilgi ve isteklerini karşılayıcı yönde gözlem, araştırma, inceleme, konuşma ve üzerinde düşünme olanağı veren malzemeler açısından zengin bir çevre sağlamaktadır. Kurum merkezli eğitimde çocukların yaşlarına ve gelişim özelliklerine uygun materyallerle etkinlikler yapmaları sağlanmaktadır. Bu etkinliklerin planlı bir süreçte ve tüm gelişim alanlarını içerek biçimde dengeli olmasının sağlanması kurum merkezli bir süreçte gerçekleştirilmektedir.

Sıra Sizde 2

Kurum merkezli eğitimin hedef kitlesi, yalnızca bu kurumlarda bakım ve eğitim alacak okul öncesi yaş grubu çocukları değildir. Küçük çocuklara kurumsal düzeyde verilen eğitim hizmetinde odak noktası elbetteki çocuklar olacaktır. Ancak kurumun gözönünde bulundurması gereken bir diğer unsur da ailelerdir. Eğitimde süreklilik sağlanabilmesi için bu kurumların ilgi alanına ailelerin de girmesi gerekir. Okul ile aile arasında kurulacak güçlü bir iletişim ve etkileşim sürecinde okulda kazandırılmak istenen davranışlar evde de aileler tarafından sağlanmaya çalışılacaktır. Okul öncesi kurumlar, aile eğitimi ve eğitim sürecine ailenin katılımını sağlama konusunda politika ve uygulamalar üretmek durumundadır.

Sıra Sizde 3

Kurum merkezli eğitimde uygulanan gelişimsel programların temel hedefi, küçük çocukların sağlıklı bir fiziksel gelişim (büyüme ve gelişme) sürecinde yaşama ve ilkökula iyi bir başlangıç yapmalarını sağlamak olmalıdır. Daha geniş bir ifadeyle, okul öncesi kuruma gelen bir çocuğun eğlenceli ve iyi bir gün geçirmesini sağlayacak biçimde ilgi alanları ve gereksinimleri doğrultusunda kendi deneyimleriyle ve oyun yoluyla gelişiminin tüm alanlarında ilerlemeler göstermesine olanak veren bir eğitim hedeflenmelidir.

Sıra Sizde 4

Çocuğun gelişiminde etkin olma ve fiziksel etkinlikler, öğrenmenin önemli unsurları olduğu için çevre de buna göre tasarlanmalı ve düzenlenmelidir. Eğitim programının amaçlarını gerçekleştirmesi ve etkili olarak uygulanabilmesi için programın uygulanacağı eğitim kurumunun fiziksel ve çevresel olanakları, eğitim ortamları, kısaca "çevre"nin nasıl olması gerektiği planlanmalıdır. Gelişimsel programlarda sınıf içi ve sınıf dışı çevre

olanakları fiziksel, duygusal sosyal, dil ve bilişsel gelişimi destekleyecek şekilde planlanmalıdır. Çevrenin çeşitli etkinlikler ile büyük ve küçük grup etkinlikleri için uygun ve rahat olması, yaşa ve gelişime uygun materyal ve donanımı içermesi ve çocukların güvenliğini sağlayacak biçimde olması gerekmektedir.

Sıra Sizde 5

Kurum merkezli gelişimsel bir program yapılandırılırken uzmanların programa yansıtılması gereken en önemli özellikler arasında, geliştirilecek programın esnek, dengeli, düzenli ve etkinlik temelli olmasıdır. Programın esnek olması, eğitim programının kurumun fiziksel özelliklerine, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlemede eğitimciye özgürlük tanınmasıdır. Farklı bölgelerdeki çocuklar için uygulanabilir olması, günlük akışın belli saat dilimleri ve etkinlik türleri ile sınırlandırılmaması, özel eğitime gereksinim duyan çocukların ilgi ve gereksinimlerine göre uyarlamalar yapılabilmesi programın esnekliğine dikkat çekmektedir. Programın dengeli olması ise; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden bir bütün olarak geliştiği bu nedenle de çocukların tek yönlü değil, çok yönlü gelişmesi hedeflenerek her gelişim alanına yönelik eşit ağırlıklı etkinlikler planlanması gerektiğidir. Aynı zamanda programda pasif ve hareketli etkinlikler, iç ve dış çevrenin kullanımı ve bireysel ve grup etkinliklerine de dengeli bir şekilde yer verilmiştir. Programda çocukların gelişimini destekleyecek etkinlikler planlanırken çocukların gerçek deneyimlerine ve katılımlarına dayalı olmasına özen gösterilmelidir. Sınıf atmosferi, çocuğun özgürce keşfetmesini cesaretlendirmeli ve çocuğu en alt düzeyde sınırlayıcı olmalıdır. Program, etkinlik temelli eğitim anlayışıyla bireysel farklılıklara uygun çocukların yeteneklerini ortaya çıkaracak çeşitlilikte etkinliklerle yapılandırılmalıdır.

Sıra Sizde 6

Türkiye'de uygulanan kurum merkezli gelişimsel programlar, MEB tarafından geliştirilen "0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı" ve "Okul öncesi Eğitim Programı"dır. "0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı" 0-36 aylık çocukların bakım eğitimini içerdiği için kreş programı olarak da bilinmektedir. "Okul öncesi Eğitim Programı" ise 36-72 aylık çocukları kapsamaktadır. Başka bir deyişle ilk program üç yaşa kadar olan çocukları, ikinci program ise 3-6 yaş çocukları kapsamakta ve anaokulu ile anasınıfı eğitimini içermektedir. Bu programların, MEB'e bağlı olarak açılan resmî ve özel anaokulları, resmî ve özel anasınıfları ile kız meslek liselerine bağlı uygulama anaokullarında uygulanması zorunludur. MEB'e bağlı olmayan farklı kuruluşların bünyesinde açılan okul öncesi kurumlarda ise isteğe bağlı olarak bu programlar uygulanabilmektedir. Örneğin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak özel ve tüzel kişilerin ücretli eğitim biçiminde açtığı 0-6 yaş içeren kreş ve gündüz bakımevlerinde MEB'in iki programının uygulanması gerektiği ilgili yönetmelikle belirlenmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bekman, S. (1990). Okul öncesi eğitimi. *Yaşadıkça Eğitim*, 10, 34-40.
- Broman, B. L. (1978). *The early years in childhood education*. USA: Rand McNally College Publishing Company.
- Brophy, J. E., Good, T. L. & Nedler, S. E. (1975). *Teaching in the preschool*. New York: Harper and Row, Publishers, Inc.
- Caroline, S. (1998, October). Age of starting school and early years curriculum: A select annotated bibliography. *Paper prepared for the NFER's Annual Conference*, London.
- Durak, T. (2011). Okul öncesi çocuk ve ilk öğretmeni. M. O. Uluğ ve G. Karadeniz (Ed.) *Okul öncesi Çocuk ve.....*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Egertson, H. A. (1987). The shifting kindergarten curriculum. <http://www.ed.gov/databases/ERICDigests/index/ED293630>.
- Goffin, S. G. (2000). The role of curriculum models in early childhood education. <http://www.ed.gov/databases/ERICDigests/index/ED443597>
- Gürkan, T. (1993). Okul öncesi eğitim. *Okul öncesi eğitimi 1. sempozyumu*. Ankara: MEB
- Hendrick, J. (1980). *The whole child: New trends in early education*. USA: C.U . Mosby Company.
- Hendrick, J. (1991). *Total learning: Developmental curriculum for the young child (Third Edition)*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Leavitt, R. L. & Eheart, B. K. (1991). Assesment in early childhood programs. *Young Children*, 46(5),4-9.
- MEB. (2013a). *0-36 Aylık çocuklar için eğitim programı*. Ankara. MEB Yayını.
- MEB. (2013b). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB Yayını.
- MEB. (2013c). *Okul öncesi eğitim programı etkinlik kitabı*. Ankara: MEB Yayını.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları : Okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- Powell, D. R. (1986). Effects of program models and teaching practices. *Young Children*, 4(6),60-67.
- Resmi Gazete (2015). Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik. Tarih: 30/04/2015, Sayı: 29342.
- Schwartz, J. (1997). Early childhood education: Past, present and future. *The Educational Forum*, 61,343-353.
- Schweinhart, L. J., Barnes, H. V. & Learner, M. B. (1986). Consequences of three preschool curriculum models through age 15. *Early Childhood Research Quarterly*, 1,15-46.
- Schweinhart, L. J. & Weikart, D. P. (1997). The high/scope preschool curriculum comparison study through age 23. *Early Childhood Research Quarterly*, 12(2),117-143.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi
- Williams, L. R. (1992). Determining the curriculum. C. Seefeldt (Ed.). *The childhood curriculum in (1-16)*. USA: Teachers College Press.
- Wortham, S. C. (1998). *Early childhood curriculum: Developmental bases for learning and teaching*. USA: Prentice Hall, Inc.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Hastane merkezli eğitimi tanımlayabilecek,
- Hastane merkezli gelişimsel destek programlarını tanımlayabilecek,
- Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının amaçlarını sıralayabilecek,
- Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının önemini açıklayabilecek,
- Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının yapısını tanıyabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Erken Müdahale
- Gelişimsel Takip
- Hasta Çocuk
- Hastane Merkezli Eğitim
- Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programı
- Hastane Okulu
- Hastane ve Çocuk
- Hastanede Eğitim
- Hastanede Oyun
- Hastaneden Okula Geçiş Planlaması
- Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim
- Süreğen Hastalık
- Uzaktan Öğretim
- Yatak Başında Öğretim

İçindekiler

Çocuk Gelişiminde Program

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programları

- Giriş
- HASTANE MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM
- HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI
- HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI
- HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programları

GİRİŞ

Bazı çocukların doğdukları andan itibaren gelişimsel, sosyal-duygusal, tıbbi ve eğitsel gereksinimleri fazladır ve bu gereksinimleri karşılamak üzere gelişimsel destek programları kullanılır. Gelişimsel destek programları kapsamında; tarama ve tanılama hizmetleri, terapi ve eğitim hizmetleri, çocuk gelişim hizmetleri ve aile destek hizmetleri yer alır. Bu hizmetler çoğunlukla aile merkezlidir ve ağırlıklı olarak evde ya da okulda gerçekleştirilir (childrenshospitaloakland.org, 2015). Evde ya da okulda gerçekleştirilen destek eğitim hizmetlerinin yanı sıra, herhangi bir kaza, ameliyat ya da hastalık gibi uzun süreli sağlık sorunları nedeniyle hastanede yatarak tedavi gören çocuklar için ise hastane merkezli gelişimsel destek hizmetleri ve hastane merkezli eğitim söz konusudur (Best, 2001).

HASTANE MERKEZLİ EĞİTİM: TANIM VE KAPSAM

Hastane merkezli eğitim zorunlu öğrenim çağında olup, süregelen hastalığı ya da hastanede yatarak tedavi görmesi nedeniyle örgün eğitim kurumlarından (okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve özel eğitim uygulama merkezi) doğrudan yararlanamayan çocuklara eğitim hizmetlerinin hastanede sunulması temeline dayanan eğitimidir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2010).

Hastane merkezli eğitim, uzun süreli olarak hastanede yatan çocuklara hastane okulunda ya da yatak başında verilen eğitimidir.

[Millî Eğitim Bakanlığının web sayfasından Millî Eğitim Bakanlığı Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi'ne ulaşınız. Bu Yönergeyi inceleyerek yönergenin amacını ve kapsamını okuyunuz.](#)

SIRA SİZDE

Kimi çocukların, özellikle de ileri düzeyde ve çoklu yetersizliği olan çocuklar ile süregelen hastalığı olan çocukların hastaneye yatma oranları ve buna bağlı olarak okul devamsızlıkları diğer çocuklara göre daha fazladır. Bu çocuklar bir eğitim-öğretim yılı içerisinde haftalarca hatta kimi zaman aylarca hastanede kalabilirler (Baykoç, 2006; Borgioli ve Kennedy, 2003; Caldwell ve Sirvis, 1992; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Thies, 1999). Uzun süreli okul devamsızlıkları, çocukların akademik olarak geri kalmalarına ve sosyal olarak dışlanmalarına neden olduğundan oldukça endişe vericidir (Borgioli ve Kennedy, 2003). Bu nedenle, hastanede uzun süreli tedavi gören çocukların hastanede kaldıkları süre içinde eğitim haklarına sahip çıkılması ve bu çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanması büyük önem taşımaktadır (Baykoç, 2006; Er, 2006; Kamışlı, 2014). Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesi de "Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. ... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. ..." hükmü ile dezavantajlı tüm çocuklar gibi sağlık sorunları nedeniyle uzun süreli olarak hastanede tedavi gören çocukların da eğitim haklarını koruma altına almaktadır.

Süregelen hastalıklar; astım, diyabet ve kanser gibi süreli ya da uzun süreli takip, bakım, tedavi ve eğitim gerektiren hastalıklardır.

K İ T A P

Süreğen hastalığı olan çocukların yaşadıkları sorunları ve onların duygularını daha iyi anlayabilmek için 16 yaşında lösemi nedeniyle yaşamını kaybeden ve kendi kaleminden hastalığını anlatan Burçak Çerezcioglu'nun, 2000 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Mavi Saçlı Kız isimli güncesini okuyabilirsiniz.

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre ülkemizdeki 0-9 yaş arasındaki çocukların %2,60'ının süreğen hastalığa sahip olduğu ortaya konmuştur (Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE], 2002).

Risk grubunda olan çocuklar, prematüre ya da düşük doğum ağırlığı ile doğan, dilsel ve kültürel farklılığı olan, ailesi düşük geliri olan, ihmal ya da istismar edilen ve suça itilen çocuklar gibi gelişimleri tehlikeye altındaki çocuklardır (Atay, 2009).

Okul çağı çocuklarının %20'sinde süreğen hastalıklar görülmekte, bu çocukların da %10'unun ileri düzeyde bakım ve tedaviye gereksinimleri olmaktadır (Sexson ve Madan-Swain, 1993). İleri düzeyde bakım ve tedaviye gereksinimi olan çocuklara yönelik tıbbi hizmetler hastanelerde sağlık personeli tarafından kapsamlı biçimde sunulmakta iken hastalığın çocuk ve ailesi üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri azaltmak üzere sunulması gereken psikolojik, sosyal, gelişimsel ve eğitsel destekler çoğunlukla ihmal edilmektedir (Power, McGoey ve Blum, 1999). Hasta çocukların bu gereksinimlerini karşılamak üzere kullanılacak hastane merkezli gelişimsel destek programları izleyen bölümde açıklanmaktadır.

HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI

Hastane merkezli gelişimsel destek programları; risk grubunda olan çocukların gelişimlerini izlemek, gelişimsel geriliği olan çocukları desteklemek, fiziksel yetersizliği olan çocuklara gereksinim duydukları alanlarda terapi hizmetleri sunmak, hastanede yatarak tedavi görecektir çocukları hastane yaşantısına hazırlamak, hastanede uzun süreli tedavi gören çocuklara eğitim-öğretim hizmeti vermek, hasta çocuğa ve ailesine yönelik psikolojik ve sosyal destek sağlamak ve hastaneden eve ya da okula dönen çocuklara geçiş planları hazırlamak üzere geliştirilmiş programlardır. Hastane merkezli gelişimsel destek programları, 0-18 yaş arasındaki çocuklara yönelik olarak ve çocukların gereksinimleri göz önünde bulundurularak hazırlanan programlardır. Bu programların uygulanmasında disiplinler arası bir yaklaşım ile doktor, hemşire, fizyoterapist, iş-ugraşı terapisti, psikolog, çocuk gelişim uzmanı, sınıf öğretmeni/özel eğitim öğretmeni ve aileden oluşan bir ekip görev alır.

F İ L M

Bu konu ile ilgili olarak yönetmenliğini George Miller'in yaptığı, 1992 Amerika Birleşik Devletleri yapımı Lorenzo'nun Yağı (Lorenzo's Oil) filmi izleyebilirsiniz.

Gerçek bir yaşamdan uyarlanan Lorenzo'nun Yağı, tıp eğitimleri olmamasına karşın adrenolökodistrofi (ALD) hastalığına yakalanan oğulları Lorenzo'yu yaşama tutmak için mücadele eden anne ve babanın öyküsünü anlatır.

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının amacı, hasta çocuklara gelişim ve eğitim hizmetleri sunmaktır.

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının temel amacı, risk grubunda olan, gelişimsel geriliği ya da yetersizliği olan ve hasta olan çocukların gelişimlerinin ve eğitimlerinin kesintisiz olarak devam etmesini sağlamaktır. Bu temel amaç çerçevesinde farklı amaçlara ve farklı hedef kitlelere yönelik hastane merkezli gelişimsel destek programları geliştirilir. Bu programların amaçlarını şu biçimde sıralamak olanaklıdır (Baykoç, 2006; Baykoç Dönmez, 2011; Işıktekiner ve Akbaba Altun, 2011; Kamışlı, 2014; Kılıç, 2003; MEB, 1994; 2010; Uçar, 2010).

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının amacı, çocukların;

- bedensel ve ruhsal gelişimlerini sağlamaya yardımcı olmak,
- eğitim-öğretim haklarından yararlanmalarını sağlamak ve eğitim-öğretim hizmetlerini kesintisiz biçimde sürdürmek,
- yaşlarının ve öğretim kademelerinin gerektirdiği bilgi, beceri ve sorumlulukları kazanmalarını sağlamak,
- akademik olarak akranlarından geri kalmalarını ve devamsızlık ya da başarısızlık nedeniyle sınıfı tekrar etmelerini önlemek,

- hastalığa ve hastaneye hazırlanmalarını sağlamak,
- hastalıklarını ve tedavilerini kabullenmelerine yardımcı olmak,
- kendileri gibi hasta olan diğer çocuklarla etkileşime girmeleri için fırsatlar yaratmak,
- moral düzeylerini yüksek tutarak okula ve öğrenmeye olan ilgilerini kaybetmelerini engellemek,
- dikkatlerini yaşadıkları korku ve endişe gibi duygulardan başka yönlere çekmek,
- yaşadıkları psikolojik travmanın etkilerini azaltmak ve sorunlarını paylaşmak,
- içinde buldukları ortama ve topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmak ve
- sorunsuz biçimde eve ya da okula dönüşlerini gerçekleştirmektir.

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Önemi

Hastanede yatarak tedavi gören çocuklarda, hastanede yatıyor olmanın dışında, hastalıklarıyla ilişkili olarak da akademik, psikolojik, fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan çeşitli sorunlar gözlenmektedir (Er, 2006; Kamışlı, 2014; Lemke, 2004; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Thies, 1999; Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998). Hasta çocuklar uzun süreli okul devamsızlıkları nedeniyle akademik başarı olarak geri kalmakta, akranlarından daha başarısız olmakta ve standart testleri geçmede zorlanmaktadır (Borgioli ve Kennedy, 2003; Lemke, 2004; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Thies, 1999; Türköz Bozdoğan, 2012). Bu çocuklar, hastalıklarına bağlı olarak ortaya çıkan dış görünüş ya da akademik başarısızlık nedeniyle düşük benlik saygısı, kendine güvensizlik ve depresyon gibi psikolojik sorunların yanı sıra fiziksel etkinlikleri yerine getirmede ve kimi zaman günlük yaşamlarını sürdürmede sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Er, 2006; Kamışlı, 2014; Lemke, 2004; Patenaude ve Kupst, 2005). Uzun süreli olarak hastanede yatan çocukların tedavi süreci sona erdiğinde eve ya da okula uyum sağlama konusunda zorlandıkları ve çeşitli duygusal sorunlarla baş etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Çocukların hastalık süresince okuldan ya da arkadaşlarından ayrı kalmaları da onların akranları arasında kabul görmelerini zorlaştırmakta ve kimi zaman sosyal olarak dışlanmalarına neden olmaktadır (Borgioli ve Kennedy, 2003; Er, 2006; Lemke, 2004; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Ünüvar, 2011).

Uzun süreli hastalıkların ve bu hastalıklar nedeniyle hastanede yatmanın çocuklar üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, hastane merkezli gelişimsel destek programlarının önemi daha fazla ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar, hastane merkezli gelişimsel destek programları sayesinde çocukların;

- kendi durumlarını daha kolay kabul ettiklerini,
- tedavi süreçlerinin hızlandığını ve hastanede yatış sürelerinin kısaldığını,
- moral yönünden güçlendiklerini,
- stres düzeylerinin azaldığını,
- eğitim-öğretim etkinliklerinden düzenli biçimde yararlandıklarını,
- akademik olarak akranlarından geri kalmadıklarını,
- diğer çocuklarla etkileşime girme fırsatı bulduklarını,
- arkadaşlık ilişkilerini geliştirdiklerini,
- hastanede geçirdikleri sürede mutlu olduklarını,
- hastanede eğlenceli zaman geçirdiklerini,
- yaşadıkları sorunları ve olumsuz duyguları başkalarıyla paylaşma fırsatı bulduklarını,
- sorunsuz biçimde eve ya da okula döndüklerini göstermektedir (Kamışlı, 2014; Kılıç, 2003; Lemke, 2004; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Türköz Bozdoğan, 2012; Ünüvar, 2011; Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998).

Sonuç olarak, hastanede yatan çocukların hastalık sürecini kolay biçimde atlatabilmeleri, sosyal ve duygusal sorunlarla baş edebilmeleri, eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlanabilmeleri ve hastalık sonrasında ev ya da okul yaşamına kolaylıkla uyum sağla-

Hastanede yatarak tedavi gören çocuklarda şu alanlarda sorunlar gözlenmektedir:

- Akademik
- Psikolojik
- Fiziksel
- Duygusal
- Sosyal

Hastane merkezli gelişimsel destek eğitim programları, çocukların hastanede geçirdikleri zamanı verimli hâle getirmeleri ve hastaneden çıkışta çocukların yaşama uyumlarını kolaylaştırmaları bakımından oldukça önemlidir.

yabilmeleri için hastane merkezli destek eğitim programlarının ve bu programlar kapsamında görev alan sağlık personeli, terapi personeli, gelişim ve eğitim personeli ile aileden oluşan tüm ekip üyelerinin önemi oldukça dikkat çekicidir (Borgioli ve Kennedy, 2003; Kamışlı, Yanpar Yelken ve Akay, 2013; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998).

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Kapsamı

Bebeklerin öncelikli gereksinimleri arasında; anne, sevgi ve şefkat, iyi çevre koşulları, beslenme, bakım, uyku, oyun ve oyuncak, müzik ve şarkı, görsel ve işitsel uyaranlar, iletişim ve etkileşim yer almaktadır.

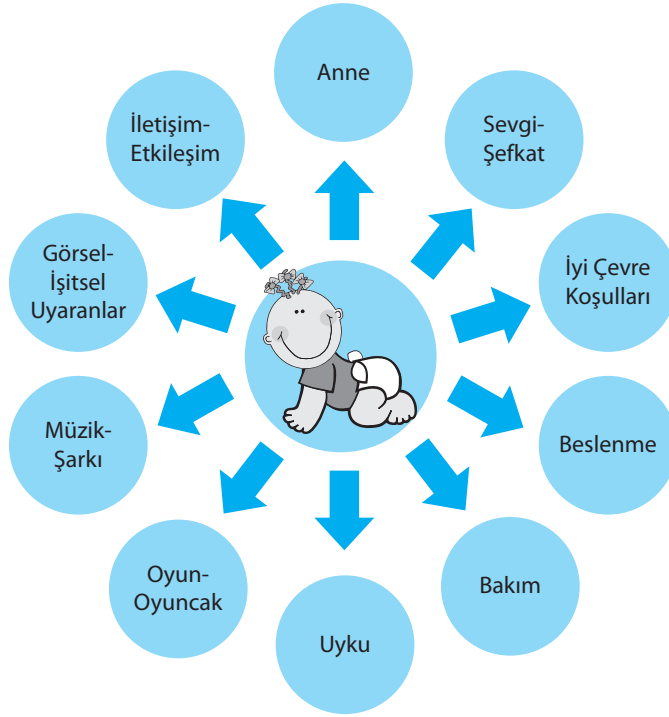
Hasta çocukların gereksinimlerini karşılamak üzere geliştirilecek olan hastane merkezli gelişimsel destek programlarının kapsamı, çocukların hastalıklarının yanı sıra çocukların gelişim dönemleri ya da yaşları da dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Çünkü çocuk hastanelerinde ya da hastanelerin çocuk servislerinde yatarak tedavi gören çocukların yaşları 0-18 arasında geniş bir yelpazede değişiklik gösterdiğinden, bu çocukların gereksinimleri de farklılaşmaktadır. Baykoç Dönmez (2011), hasta çocukların yaşlarına ve gelişim dönemlerine göre öncelikli gereksinimlerini ortaya koymuş ve çocukların gelişimini desteklemek üzere bu doğrultuda kimi önerilerde bulunmuştur. Baykoç Dönmez'e (2011) göre bebeklik dönemi, okul öncesi dönemi, okul dönemi ve ergenlik dönemindeki hasta çocukların gereksinimleri sırasıyla Şekil 8.1, Şekil 8.2, Şekil 8.3 ve Şekil 8.4'te gösterilmiştir.

Hastanede tedavi gören bebeklerin öncelikli gereksinimleri Şekil 8.1'de görülmektedir.

Şekil 8.1

Hastanede
Tedavi Gören
Bebeklerin Öncelikli
Gereksinimleri

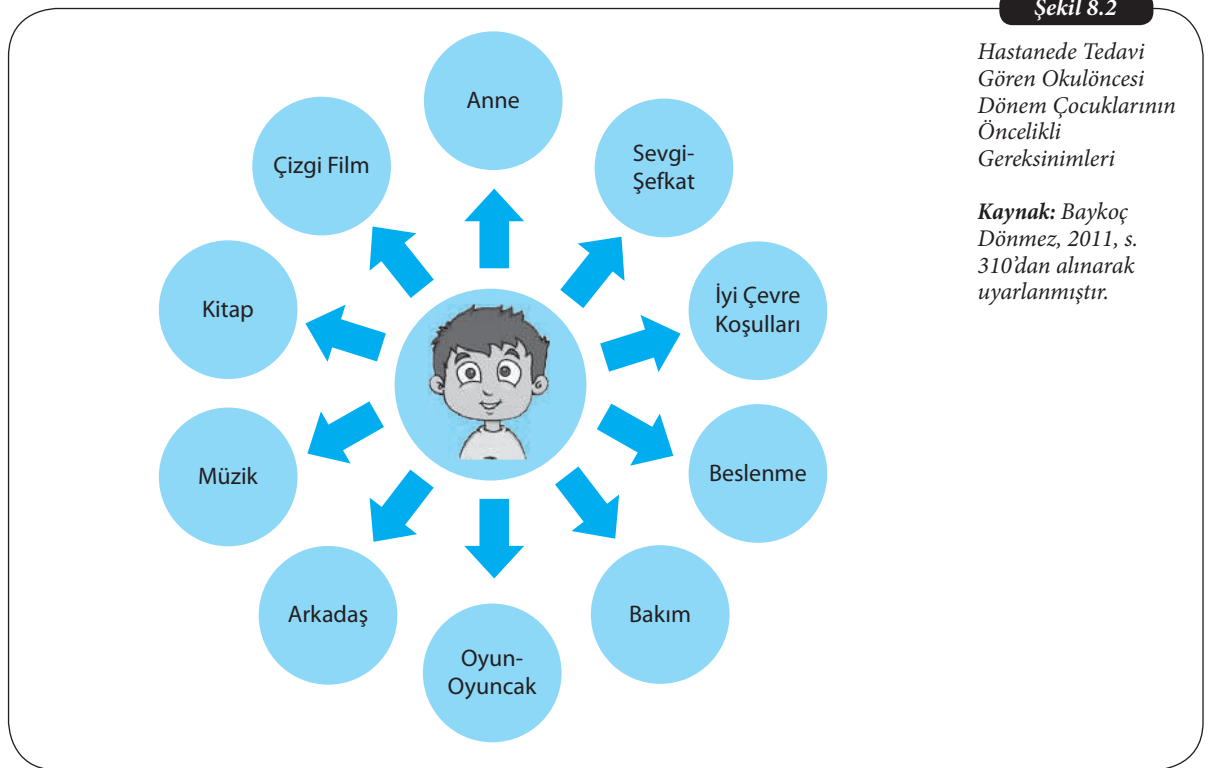
Kaynak: Baykoç
Dönmez, 2011, s.
308'den alınarak
uyarlanmıştır.

0-2 yaş bebeklik dönemindeki hasta bebeklerin gelişimini desteklemek üzere hastanede yapılacak düzenlemeler ile hazırlanacak gelişimsel destek programları, bu gereksinimlere yanıt verecek biçimde hazırlanmalıdır. Olanaklı ise annelerin bebekleri ile birlikte hastanede kalmaları, olanaklı değilse bebeklerini sık ziyaret etmeleri sağlanmalıdır. Aileden bebeklerin evdeki beslenme, bakım, uyku ve oyun gibi alışkanlıkları ve düzenleri konusunda bilgi edinilmeli ve bu düzen hastanedeki sağlık ve bakım personeli tarafından da benzer biçimde sürdürülmelidir. Bebeklerin yataklarının başına renkli, sesli, ışıklı ve

hareketli dönenceler ya da oyuncaklar asılarak bebeklerin bilişsel gelişimine, dil gelişimine ve hareket gelişimine katkı sağlanmalıdır. Belli zamanlarda bebeklerle konuşularak, onlara masal anlatılarak ya da müzik dinletilerek dil gelişimine katkıda bulunulmalıdır. Bebeklerin rahatlıkla hareket edebilmelerine olanak sağlayan bebek parkları oluşturulmalıdır. Bebek parklarının zeminleri yumuşak malzemelerle döşenmeli ve bu parkların çevreleri güvenliği sağlayacak biçimde çevrilmelidir. Bu parklarda çocukların büyük kas ve küçük kas becerilerini destekleyecek malzemelerin yanı sıra diğer gelişim alanlarına katkı bulunacak yaşa uygun oyuncaklar da bulundurulmalıdır. Tedavi işlemleri için çocuğun uyanık olduğu zamanlar tercih edilmelidir. Aileye; çocuk gelişimi ve eğitimi, hasta çocuğun gereksinimleri, çocuğun hastalığı, tedavi süreci, sağlık personeli ile iletişim, hastanede yatış ve hastane prosedürleri ile ilgili aile eğitim programları hazırlanmalı ve uygulanmalıdır (Baykoç Dönmez, 2011).

Hastanede tedavi gören okul öncesi dönem çocuklarının öncelikli gereksinimleri Şekil 8.2'de yer almaktadır.

3-6 yaş okul öncesi dönemdeki hasta çocukların gelişimini desteklemek üzere hastanede yapılacak düzenlemeler ile hazırlanacak gelişimsel destek programları bu gereksinimler çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Bebeklik dönemindeki çocuklarda olduğu gibi bu dönem çocuklarında da olanaklı ise annelerin çocukları ile birlikte hastanede kalmaları, olanaklı değilse çocuklarını sık ziyaret etmeleri sağlanmalıdır. Bu dönem çocuklarının yemek yeme, giyinme, tuvalet ve temizlik gibi öz bakım becerilerinin karşılanması zor olduğundan bu becerilerin uygun biçimde yerine getirilebilmesi için gerekli çevresel düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler kapsamında; çocukların bir arada yemek yemelerini sağlama, mama sandalyeleri kullanma, çocuk boyuna uygun duş, klozet ve lavabo düzenekleri kurma, gerektiğinde lazımlık, merdivenli tuvalet alıştırıcısı ya da klozet üstü adaptörü kullanma sayılabilir. Çocukların bir arada oynayabilecekleri kadar alana sahip

Okulöncesi dönem çocuklarının öncelikli gereksinimleri; anne, sevgi ve şefkat, iyi çevre koşulları, beslenme, bakım, oyun ve oyuncak, arkadaş, müzik, kitap ve çizgi film şeklindedir.

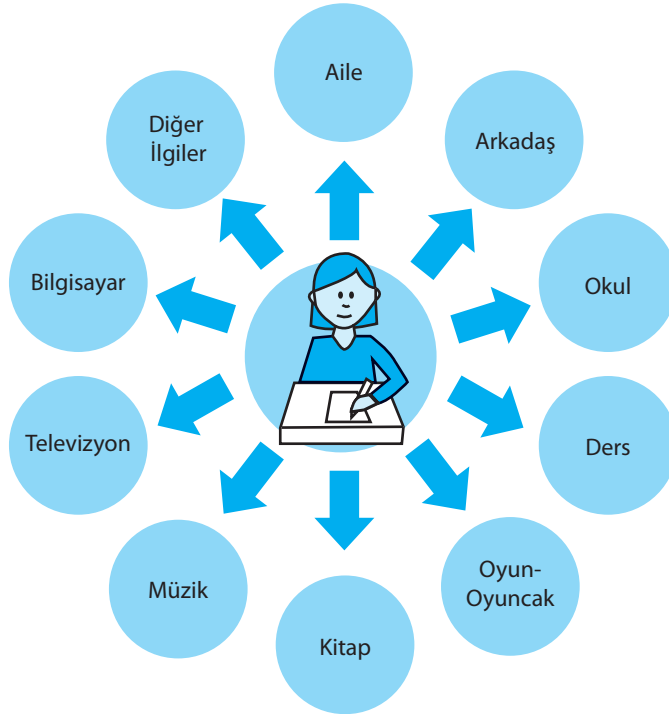
ve farklı etkinlik köşelerinden oluşan, olanaklı ise bahçe gibi açık bir alanla bağlantısı olan oyun odaları oluşturulmalıdır. Bu oyun odalarında; bebekler, taşlılar, hayvanlar, kuklalar, kitaplar, bloklar, evcilik malzemeleri, dramatizasyon malzemeleri, tasarım ve sanat malzemeleri, fen ve deney malzemeleri gibi oyun araçları ve oyuncaklar bulunmalıdır. Oyun odasında ayrıca, çocukların gelişimini ve eğitimini desteklemek üzere onlarla oyun oynayacak ya da eğitici ve sosyal etkinlikler gerçekleştirecek olan çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanı, okul öncesi öğretmeni ve psikolog gibi uzmanlar görev almalıdır (Baykoç Dönmez, 2011).

Hastanede tedavi gören okul dönemi çocuklarının öncelikli gereksinimleri Şekil 8.3'te gösterilmiştir.

Şekil 8.3

Hastanede Tedavi Gören Okul Dönemi Çocuklarının Öncelikli Gereksinimleri

Kaynak: Baykoç Dönmez, 2011, s. 311'den alınarak uyarlanmıştır.

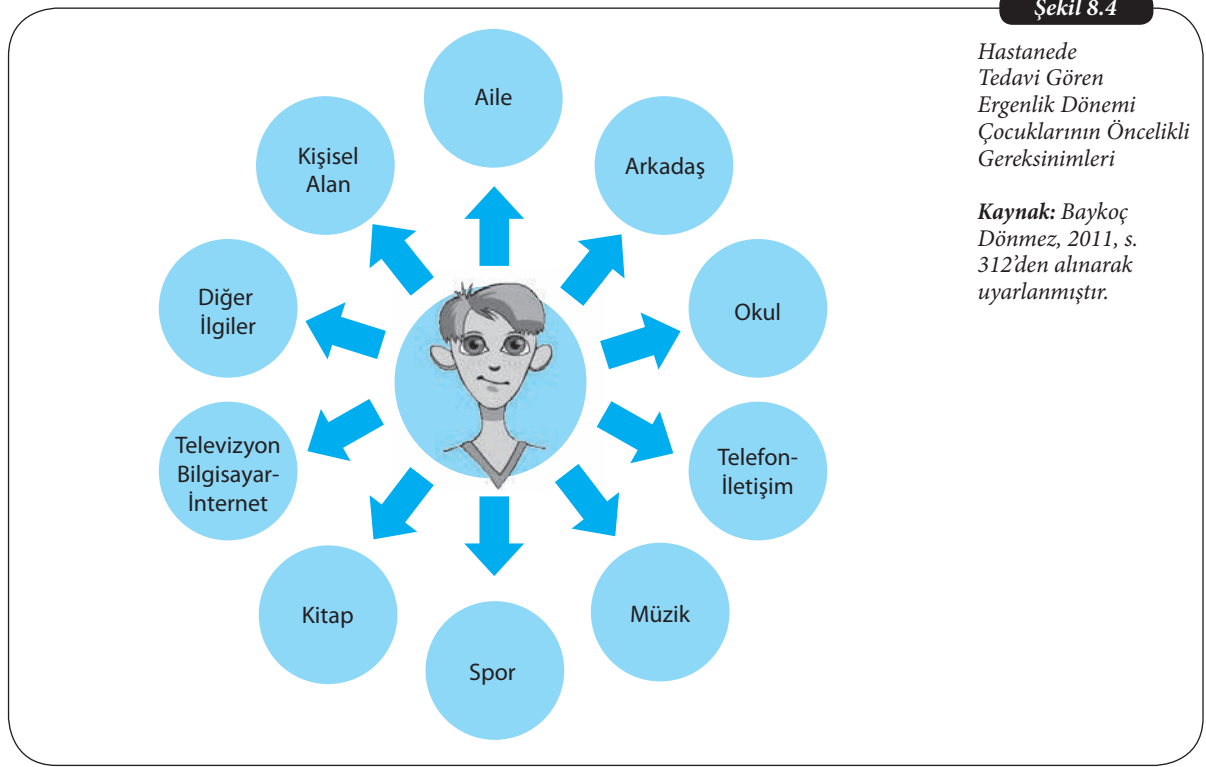

Okul dönemi çocuklarının öncelikli gereksinimleri diğer çocuklardan biraz daha farklı olarak aile, arkadaş, okul, ders, oyun ve oyuncak, kitap, müzik, televizyon, bilgisayar ve diğer ilgiler şeklinde sıralanmaktadır.

7-13 yaş okul dönemindeki hasta çocukların gelişimini desteklemek ve eğitimlerine kesintisiz biçimde devam edebilmelerini sağlamak üzere hastanede yapılacak düzenlemeler ile hazırlanacak gelişimsel destek programları, bu gereksinimlere yanıt verecek biçimde oluşturulmalıdır. Okul dönemindeki hasta çocukların hastalıklarından sonraki en büyük endişeleri okuldan ayrı kalmak ve bu ayrılığın sonucunda akademik yetersizlikler yaşamaktır. Hastanelerde bu çocukların tıbbi tedavilerinin yanı sıra eğitsel ve sosyal gereksinimlerinin de karşılanmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Çocukların öğretmenleri ve sınıf arkadaşları ile iletişim kurularak sınıfta hangi konuların işlendiği öğrenilmeli, çocukların sınıflarında işlenen konulara yönelik öğretim etkinlikleri gerçekleştirilmeli, çocukların sınıfta işlenen konularla ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmeleri için okuma, soru çözme ve deney yapma gibi öğrenme etkinlikleri gerçekleştirmeleri için fırsatlar yaratılmalıdır. Öğretim ortamlarında sınıf öğretmeni ya da özel eğitim öğretmeni gibi eğitim personelinin bulunması sağlanmalıdır. Öğretim etkinliklerinin yanı sıra çocukların müzik dinleme, kitap okuma ve masa başı oyunları oynama gibi sosyal etkinliklerden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Çocukların kendi yaşları olan ya da kendilerinden küçük olan diğer hasta çocuklarla bir arada olmalarını sağlayacak sosyal ağlar oluşturulmalı ve etkileşim için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Çocukların dikkatlerini hastalıklarının dışındaki başka şeylere yönlentmeyi kolaylaştırmak için balık besleme, çiçek yetiştirme, koleksiyon yapma ve fotoğraf çekme gibi hobileri desteklenmelidir (Baykoç Dönmez, 2011).

Hastanede tedavi gören ergenlik dönemi çocuklarının öncelikli gereksinimleri Şekil 8.4'te yer almaktadır.

14-18 yaş ergenlik dönemindeki hasta çocukların gelişimini desteklemek ve eğitimlerine kesintisiz biçimde devam edebilmelerini sağlamak üzere hastanede yapılacak düzenlemeler ile hazırlanacak gelişimsel destek programları, bu gereksinimleri karşılayacak biçimde biçimlendirilmelidir. Ergenlik döneminde uzun süreli olarak hastanede tedavi görmek çocukların kişilik gelişimlerini ve bağımsızlıklarını tehdit edebilir ve bu süreç çocuklar için zor olabilir. Bu nedenle hastanede çocukların yalnız kalabilecekleri, akranları ya da ziyaretçileri ile birlikte zaman geçirebilecekleri, kitap okuma ve müzik dinleme gibi etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır. Bu dönemdeki çocuklar için kişisel alan çok önemli olduğundan çocukların kendilerine gelen çiçek ya da kartları yerleştirebilecekleri, fotoğrafları ya da posterleri asabilecekleri, tablet bilgisayar, Mp3 çalar ve makyaj malzemesi gibi özel eşyalarını muhafaza edebilecekleri yerler oluşturulmalıdır. Bu dönemdeki çocukların devam ettikleri okulların programları kapsamlı olduğu ve hastane ortamında bu öğretim programını uygulayabilecek yeterlikte eğitim personeli olmadığından çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanması zor olabilmektedir. Dolayısıyla bu çocukların öğretim hizmetlerinden kendi kendilerine yararlanmalarını sağlamak üzere gereksinim duydukları alanlarda onlara ders kitabı, test kitabı, dergi, eğitici CD, televizyon programı ya da uzaktan öğretime dayalı ders materyalleri temin edilebilir (Baykoç Dönmez, 2011).

Ergenlik dönemi çocuklarının öncelikli gereksinimleri arasında okul dönemi çocuklarına benzer biçimde; aile, arkadaş, okul, telefon ve iletişim, müzik, spor, kitap, televizyon, bilgisayar ve internet, diğer ilgi ve kişisel alan yer almaktadır.

HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMLARININ YAPISI

Sağlık sorunları nedeniyle hastanede uzun süreli yatarak tedavi görmek gerek çocuklar gerekse bu çocukların aileleri için korku, kaygı ve endişe yaratan bir durumdur ve bu durum kimi zaman çocuklarda ve ailelerinde olumsuz izler bırakabilir. Bu sürecin hasta çocuklar ve aileleri üzerinde olumsuz izler bırakmasını önlemek ya da olumsuz izleri en aza indirmek amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeleri şöyle sıralamak olanaklıdır (2015; Baykoç, 2006; Baykoç Dönmez, 2011; Gönener ve Görak, 2009; MEB, 2010; Uçar, 2010; childrenehospitaloakland.org):

- Risk grubundaki çocukların gelişimlerini düzenli olarak takip etmek,
- Gelişimsel geriliği olan çocuklara erken müdahale programları uygulamak,
- Hastalık konusunda hasta çocuğa ve ailesine yönelik bilgilendirici çalışmalar yapmak,
- Hasta çocuklar için hastaneye hazırlayıcı eğitim programları hazırlamak,
- Hastanede serbest zaman etkinlikleri düzenlemek,
- Hastane okulları açmak,
- Hasta çocuklara yatak başında eğitim vermek,
- Hasta çocuklara yönelik uzaktan eğitim programları geliştirmek ve
- Hasta çocukların kolay bir biçimde eve ya da okula dönüşünü sağlamak.

SIRA SİZDE

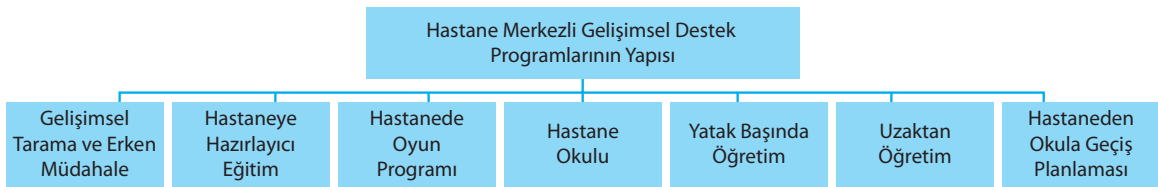
2

Hastalıkla baş etmek ve hastanede tedavi sürecini kolaylaştırmak üzere alınabilecek diğer önlemler neler olabilir? Sıralayınız.

Hastane merkezli gelişimsel destek programları kapsamında yapılan düzenlemeler göz önünde bulundurularak bu programların yapısı ortaya konabilir. Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının yapısı Şekil 8.5'te gösterilmektedir. Şekil 8.5'te de görüldüğü gibi hastane merkezli gelişimsel destek programları; (a) gelişimsel tarama ve erken müdahale, (b) hastaneye hazırlayıcı eğitim, (c) hastanede oyun programı, (d) hastane okulu, (e) yatak başında öğretim, (f) uzaktan öğretim ve (g) hastaneden okula geçiş planlaması olmak üzere yedi farklı biçimde sunulmaktadır.

Şekil 8.5

Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı

Gelişimsel Tarama ve Erken Müdahale

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından biri, gelişimsel tarama ve erken müdahaledir. 0-6 yaş arası içine alan erken çocukluk dönemi gelişimsel açıdan oldukça önemlidir. Çünkü insan yaşamındaki en hızlı büyüme ve gelişme bu dönemde gerçekleşmektedir. Prematüre ya da düşük doğum ağırlığı ile doğan, dilsel ve kültürel farklılığı olan, ailesi düşük gelirli ya da bağımlı olan, ihmal ya da istismar edilen, suçla itilen, beslenme sorunu olan, süregen hastalığı ya da yetersizliği olan çocuklar gibi gelişimleri tehlike altında olan çocuklar için ise bu dönem daha da fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, çocuklarda ortaya çıkabilecek olası bir gelişim geriliğini belirlemek üzere 0-6 yaş dönemindeki çocukların gelişimsel taramadan geçirilmesi gerekir. *Gelişimsel tarama*, bir ölçü aracı kullanılarak çocuğun farklı gelişim alanlarına yönelik değerlendirilmesidir. Gelişimsel taramalar; devlet hastanelerinin pediatri ya da psikiyatri bölümlerinde, üniversitelerin çocuk gelişimi ve eğitimi, psikoloji ya da özel eğitim bölümlerinde, üniversite hastanelerinin gelişimsel pediatri bölümlerinde ya da özel klinik ya da merkezlerde bu konuda eğitim almış kişilerce yapılır.

Gelişimsel taramadaki amaç, çocuğu gelişim açısından inceleyerek daha kapsamlı ve ayrıntılı bir değerlendirmeye ya da erken müdahaleye gerek olup olmadığını belirlemektir.

Atipik gelişim ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek için Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları'na ait Çocuk Gelişiminde Normal ve Atipik Gelişim kitabını inceleyebilirsiniz.

K İ T A P

Yapılan gelişimsel tarama sonrasında gelişimsel desteğe gereksinim duyan çocuklar erken müdahale hizmetlerine yönlendirilirler. *Erken müdahale*, gelişimsel taramalar sonucunda gelişimsel geriliği olduğu ya da gelişimsel açıdan risk altında olduğu belirlenen çocuklara ve bu çocukların ailelerine sunulan bakım, eğitim ve destek hizmetleridir (Birkan, 2002). Erken müdahale; toplumda gelişimsel açıdan herhangi bir sorun ortaya çıkmadan önce bu olası sorunları önlemeyi, ortaya çıkan sorunların etkilerini ya da daha önemli sorunlar ortaya çıkmasını azaltmayı ve ortaya çıkan sorunlarla baş etmeyi amaçlar (Bekman, 2015). Erken müdahale hizmetleri, ev merkezli, kurum merkezli ve hastane merkezli olarak sunulabilir. Hastane merkezli erken müdahale hizmetleri ise çocuğun hastalığı ya da ameliyat, kemoterapi ve fizik tedavi gibi tıbbi gereksinimleri nedeniyle hastanede kalması durumunda, çocuğa ve ailesine yönelik bakım, eğitim ve destek hizmetlerinin hastane ortamında sunulmasıdır.

Erken müdahale ile ilgili daha fazla bilgi edinmek ve ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalarını incelemek amacıyla; www.acev.org, www.downturkiye.com; www.ecomder.org adreslerini ziyaret edebilirsiniz.

İNTERNET

Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından ikincisi, hastaneye hazırlayıcı eğitimidir. Hastalık ve hastaneye yatma hangi yaşta olursa olsun bireylerin yaşamında olumsuz etki gösteren ve tepkilere neden olan bir durumdur (Gönener ve Görak, 2009). Hastaneye ilk kez yatan ya da yatacak olan çocuklar hastaneyi tanımadıkları, hastanede görev yapan personel, kullanılan araç-gereçler ve yapılan işlemler konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları için huzursuz, endişeli, ürkek ve gergindirler. Çünkü insanlar bilmedikleri şeylerden korkarlar. Bu nedenle, hastaneye yatan ya da yatacak olan çocuklara hastaneye hazırlayıcı eğitim verilmelidir. *Hastaneye hazırlayıcı eğitim*, hastalığı nedeniyle hastanede yatan çocukların korku ve kaygılarını gidermek amacıyla çocukları hastalık, hastane, hastane personeli, hastanede kullanılan araç-gereçler ve teşhis, tedavi ve ameliyat gibi hastanede yapılan işlemler hakkında bilgilendirmek üzere, çeşitli araç-gereçler ve yöntemlerle yapılan aşamalı bir eğitim programıdır (Baykoç, 2006). Yapılan araştırmalar hastaneye ha-

Hastaneye hazırlayıcı eğitim kapsamında çocuklara; hastane bölümleri, hastane yaşamı, hastane personeli, hastanede kullanılan araç-gereçler ve hastanede yapılan işlemlerle ilgili bilgiler verilmektedir.

Hastaneye hazırlayıcı eğitimin, çocukların yanı sıra ailelerini de kapsayacak bir eğitim olması gerektiği unutulmamalıdır.

zırlayıcı eğitimin, hasta çocukların ve ailelerinin stres, kaygı, korku ve endişe gibi olumsuz duygularını anlamlı derecede azalttığını göstermektedir (Felder-Puig ve diğerleri, 2003; Gönener ve Görak, 2009; Kain, Mayes ve Caramico, 1996; Li, Lopez ve Lee, 2007).

Hastaneye hazırlayıcı eğitim kapsamında; çocuk servisi, laboratuvar, röntgen, ameliyathane, eczane ve oyun odası gibi hastane bölümleri; beslenme, uyku, tuvalet, banyo, ziyaret ve refakat gibi hastane yaşamı; doktor, hemşire, sağlık memuru, psikolog, diyetisyen ve yardımcı personel gibi hastane personeli; enjektör, plaster, stetoskop, pamuk, gazlı bez, sonda ve diren gibi hastanede kullanılan araç-gereçler; pansuman yapma, enjeksiyon yapma, kan alma, röntgen çekme, tansiyon ölçme, ateş ölçme ve ameliyat gibi hastanede yapılan işlemler ile ilgili bilgiler verilmelidir. Hastaneye hazırlayıcı eğitim; çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanı, psikolog, doktor ve hemşire gibi hastane personeli tarafından, çocuklar hastaneye yatmadan önce ya da hastaneye yattıkları anda verilmelidir. Bu eğitimlere çocukların anne babaları ya da birincil bakıcıları da katılmalıdır. Eğitimlerin kapsamında çocuklara en kısa sürede iyileşecekleri mesajı verilmeli, çocukların hastane ortamı, hastanede kullanılan araç-gereçler ve gerçekleştirilen işlemler konusunda görüşleri alınmalı, yapılacak işlemlerin acı verici ya da korkutucu olabileceğine ilişkin çocuklara doğru bilgiler verilmeli, çocuklara hastane personelinin rolleri ve görevleri hatırlatılmalı ve çocukların tüm soruları yanıtlanmalıdır. Hastaneye hazırlayıcı eğitimler gerçekleştirilirken, hastanelere uyum gezileri düzenleme; bilgilendirici seminerler verme; bebekler, kuklalar ve oyuncaklar kullanarak oyun oynama ya da dramatizasyon yapma; poster, broşür ya da el kitapçığı gibi dokümanlar kullanma; filmler ve video görüntüleri izleme ve öykü kitapları okuma gibi yöntemlerden yararlanılabilir (Baykoç, 2006; Felder-Puig ve diğerleri, 2003; Gönener ve Görak, 2009; Haiat, Bar-Mor ve Schochat, 2003; Kain, Mayes ve Caramico, 1996; Li, Lopez ve Lee, 2007; Melamed ve Siegel, 1975; Schwartz ve Albino, 1983).

SIRA SİZDE

3

Ülkemizde, çocukları doktora ya da hastaneye hazırlamak amacıyla kullanılabilecek çocuk kitapları var mıdır? Araştırınız ve bulduğunuz kitapları listeleyiniz.

Hastanede Oyun Programı

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından bir diğeri, hastanede oyun programıdır. Oyun, çocuklara kendi dünyalarını anlamalarında yardımcı olan, bunun yanı sıra büyüme ve gelişme, öğrenme, dinlenme, eğlenme ve sosyalleşmeye de katkıda bulunan önemli bir etkinliktir. Çocuklar hastanede yattıkları zaman korku, kaygı ve endişe gibi olumsuz duygular yaşarlar, acı ve ağrı veren çeşitli işlemlere maruz kalırlar, alıştıkları ortamlardan ya da günlük rutinlerinden uzaklaşırlar ve bir süreliğine ailelerinden ya da tanıdıkları kişilerden ayrı kalırlar. Bu nedenle, hastanede iken oyun oynamak ya da eğlenceli bir etkinlik gerçekleştirmek, çocuklar için normal yaşantılarının bir yönünü devam ettirmek anlamına gelir. Oyun çocukların; yabancı bir çevreyle ya da hastane yaşantısıyla daha kolay başa çıkabilmelerine yardımcı olur, dikkatlerini hastalık ya da tedavi dışındaki şeylere yönlendirir ve hastalıkla ya da tedaviyle ilgili duygularını ve endişelerini ifade etmelerini sağlar (Baykoç, 2006; Haiat, Bar-Mor ve Shochat, 2003; www.kidshealth.org.nz, 2015).

Hastanede oyun programı, hastanede yatan 0-18 yaş arasındaki tüm çocuklara yönelik yapılan eğlence, spor ve kültürel etkinliklerdir. Hastanede oyun programı çocuk hastanelerinde ya da hastanelerin çocuk servislerinde oluşturulan oyun odalarında ve oyun parklarında, yataklarından kalkamayan çocuklar için ise yatak başında gerçekleştirilir. Yapılan araştırmalar hastanede oyun programlarının; çocukların ve ailelerinin hastanede keyifli zaman geçirmelerini sağladığını, çocukları duygusal olarak rahatlattığını, çocukların tedavi sürecini kolaylaştırdığını ve çocukların gelişimine ve eğitimine katkıda bulunduğunu göstermektedir (Baykoç, 2006; Haiat, Bar-Mor ve Shochat, 2003; Jun-Tai, 2008; Ünüvar, 2011).

Hastanede oyun programı, 0-18 yaş arasındaki tüm çocuklara yönelik bir program olsa da bu programdan çoğunlukla okul öncesi ve ilköğretim dönemi çocukları yararlanırlar.

Oyun odalarında; etkili iletişim ve bireysel farklılıklar konusunda olumlu özelliklere sahip çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanları, okul öncesi öğretmenleri/sınıf öğretmenleri ya da onların bulunamadığı durumlarda hemşireler görev almalıdır. Oyun odalarında görev yapan personel hastane okulunun personeli ile sürekli iletişim hâlinde olmalıdır. Oyun odaları çocukların rahatlıkla oyun oynayabilecekleri genişlikte ve rahatlıkta, ilgi çekici biçimde düzenlenmelidir. Oyun odalarında bebekler için; kumaş ya da karton kitaplar, sesli ve ışıklı oyuncaklar, çingiraklar, iç içe geçen kutular ve halkalar, bul-tak kovaları ve kuklalar olmalıdır. Oyun odalarında okul öncesi ve okul dönemi çocukları için; oyuncak bebekler, arabalar ve hayvanlar, evcilik oyuncakları, Legolar ve ahşap bloklar, domino, tombala ve eşleme kartları gibi masa başı oyuncaklar, yapbozlar, oyun hamuru, seramik hamuru ve oyun kumu gibi rahatlatıcı malzemeler, parmak boya, pastel boya ve sulu boya gibi boya malzemeleri, kâğıt, makas ve yapıştırıcı gibi sanat malzemeleri, öykü ve masal kitapları, çizgi filmler ve müzikler bulundurulmalıdır. Oyun odalarında ergenlik dönemindeki çocuklar için ise satranç, dama, tavlâ, uno, kızmabirader ve tabu gibi masa başı oyunları, kitap ve dergiler, film ve müzikler, bilgisayar ve İnternet yer almalıdır. Hastanelerde oyun odalarının yanı sıra küçük yaşta çocuklar için oyun parkları ile büyük yaşta çocuklar için masa tenisi, dart ve langırt gibi oyunların oynanacağı oyun salonları olmalıdır (Baykoç, 2006; Haiat, Bar-Mor ve Shochat, 2003; www.kidshealth.org.nz, 2015).

Hastane Okulu

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından dördüncüsü, hastane okuludur. *Hastane okulu*, hastalığı nedeniyle hastanede yatarak tedavi gören ve örgün eğitim kurumlarından yararlanamayan çocukların eğitimlerini kesintisiz sürdürmeleri amacıyla hastanede açılan okuldur. Hastane okullarının amacı, hastanede yatarak tedavi gören çocukların okul yaşantılarının kesintiye uğramadan hastane ortamında devam ettirilmesi ve hastalık sona erdiğinde çocuğun okuluna dönüşünde eğitimin kesintisiz olarak devam etmesini sağlamaktır (Baykoç, 2006; Baykoç Dönmez, 2011; Best, 2001; Borgioli ve Kennedy, 2003; Lemke, 2004; MEB, 2010; Sexson ve Madan-Swain, 1993).

Hastane okullarının işleyişi Millî Eğitim Bakanlığı Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi'ne (2010) göre düzenlenmektedir. Hasta çocukların hastane okulundan yararlanmasına çocukların aileleri ile hekimlerin görüşleri doğrultusunda karar verilir ve hastane okulunda verilecek eğitim hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve izlenmesi herhangi bir süreye bağlı kalmaksızın yapılır. Hastane okulundaki eğitim hizmetinin sınıf öğretmeni ve diğer alan öğretmenleri tarafından verilmesi temeldir. Hastane okulundaki öğretim hizmetleri çocukların kayıtlı buldukları okulun eğitim programına göre sürdürülür ve çocukların eğitim gereksinimleri doğrultusunda çocuklar için bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlanır. Bu süreçte aileler bilgilendirilir ve desteklenir ayrıca ailelerin eğitimin her aşamasına katılımları sağlanır (MEB, 2010).

Hastane okulunda bulunan sınıflar, okul öncesi ve ilköğretim düzeyindeki çocukların gereksinimlerini karşılayacak biçimde donatılır ve sınıflardaki malzemeler çocukların özel durumlarına göre seçilir. Hastane okulunda birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılır. Hastane okulundaki grupların en fazla 10 öğrenciden oluşması temeldir. Hastanede bir aydan daha az süre yatarak tedavi gören çocukların eğitimleri ise sorumlu olduğu öğretim programları temel alınarak okuma yazma, problem çözme, resim yapma ve benzeri serbest çalışmalar biçiminde sürdürülür (MEB, 2010).

2011-2012 yılı eğitim-öğretim yılına ait istatistiklere göre ülkemizde 53 hastane okulu bulunmakta ve bu okullarda 103 öğretmen görev yapmaktadır (MEB, 2012).

Millî Eğitim Bakanlığı Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi'ni inceleyerek, hastane okullarında başarının nasıl değerlendirileceği ile ilgili bölümleri bulunuz ve okuyunuz.

SIRA SİZDE

Hastane okulları ile ilgili yapılan araştırmalar hastane okullarının; çocukların iyileşme sürecini hızlandırdığını, çocukların hastanede geçirdikleri süreyi verimli hâle getirdiğini, çocukları duygusal olarak rahatlattığını ve çocukların gelişimine ve eğitimine katkıda bulunduğunu göstermektedir (Baykoç, 2006; Kamışlı, Yanpar Yelken ve Atay, 2013; Kılıç, 2003; Ünüvar, 2011). Araştırma bulguları ayrıca hastane okullarının daha iyi biçimde hizmet verebilmesi için; okulların fiziksel alt yapısının ve donanımının iyileştirilmesi, okullara özerk ve geniş bir bütçe ayrılması, okullarda görev yapacak personelin niceliğinin ve niteliğinin artırılması, özel eğitim konusunda eğitilmiş ya da deneyimli personel çalışması, okullarda sınıf öğretmenlerinin yanı sıra dal/branş öğretmenlerinin görev yapması, öğretim programlarının gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi, çalışma saatlerinde esneklik yapılması, çocuğun okulu ile iletişim kurmayı kolaylaştırıcı önlemler alınması, sağlık personeli ve eğitim personeli arasındaki etkileşimin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Işıktekiner ve Altun, 2011; Kamışlı, Yanpar Yelken ve Atay, 2013; Tarcan, 2007; Uçar, 2010).

Yatak Başında Öğretim

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından beşincisi, yatak başında öğretimdir. Hastanede yatarak tedavi gören ancak hastalıkları ve hastalıkları için uygulanan tedavi nedeniyle hastane okulundan yararlanamayan çocuklar için yatak başında öğretim hizmetleri sunulur. *Yatak başında öğretim*, zorunlu öğrenim çağında olup, hastanede yatan ancak hastalığı ya da hastalığının tedavisi nedeniyle yatağından ayrılamayan çocuklara yatak başında bire bir öğretim yapılmasıdır. Yatak başında öğretim, bu iş için görevlendirilmiş bir öğretmen tarafından, çocuğun kendi okulundaki öğretmeni ile iş birliği içinde belirlenen amaçların öğretimine yönelik gerçekleştirilir. Öğretim etkinlikleri, günde en az bir saat, çocuğun uygun olduğu ve kendini iyi hissettiği zamanlarda, öğretmen tarafından belirlenen ve hazırlanan araç-gereçler kullanılarak yapılır. Bu süreçte öğretmenin; öğretimde kullanılacak araç gereçleri temin ederek yanında bulundurması, öğretimin zamanlamasını çocuğun tıbbi gereksinimlerinin karşılandığı zamanları dikkate alarak planlaması, gerektiğinde duyarlı ve esnek olması, enfeksiyon açısından hem kendisine hem de kullandığı araç gereçlere ilişkin gerekli önlemleri alması önemlidir (Best, 2001; Lemke, 2004; MEB, 2010; Raikhy, 1998; Ratnapalan, Rayar ve Crawley, 2009; www.sickkids.ca, 2015).

Uzaktan Öğretim

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından bir başkası, uzaktan öğretimdir. *Uzaktan öğretim*, hastanede yatarak tedavi gören çocukların çeşitli teknolojik donanımları kullanarak bilgi kaynaklarına, öğretim programlarına, öğretici film, oyun ve yazılımlara ya da kendi kayıtlı oldukları sınıfta yürütülen öğretim etkinliklerine uzaktan erişim sağlayarak eğitimlerini sürdürmeleridir (Baykoç, 2006; Best, 2001; Fels, Ramers ve Robertson, 2003). Uzaktan öğretimin amacı hastanede yatarak tedavi gören çocuklara;

- eğitici ve öğretici etkinlikler sunarak çocukların okuldan ve derslerinden geri kalmalarını önlemek,
- iletişim kurmayı sağlayan düzenekler sunarak çocukların öğretmenleri, arkadaşları ya da diğer hasta çocuklar ile haberleşmelerini sağlamak,
- eğlenceli etkinlikler sunarak çocukların serbest zamanlarını nitelikli geçirmelerini sağlamak ve
- teknolojik donanımı kullanarak gerçekleştirilebilecek görevler vererek çocukların dikkatlerini hastalık dışındaki yönlere çekmektir (Baykoç, 2006; Best, 2001; Fels, Ramers ve Robertson, 2003; www.globalaid.ort.org, 2015).

Hastane okulu bulunan hastanelerin çoğunda yataklarından kalkamadıkları için hastane okulundan yararlanamayan çocuklara yatak başında öğretim yapılır.

Teknolojideki ve alternatif öğrenme ortamlarındaki gelişmeler, sınıfa dayalı eğitim-öğretim etkinliklerinden yararlanamayan çocuklar için uzaktan öğretimi olanaklı kılmıştır.

Uzaktan öğretim amacıyla telefon, faks, e-posta gibi eş zamanlı olmayan araçların kullanımının yanı sıra telekonferans, video konferans ve eş zamanlı sohbet gibi eş zamanlı araçların da kullanımı söz konusudur (Fels, Ramers ve Robertson, 2003). Uzaktan öğretim, öğrencinin kayıtlı olduğu okuldaki öğretmenleri ve arkadaşları ile uzaktan iletişimini sürdürmesini, öğretim etkinliklerini izlemesini ve gereksinim duyduğu bilgilere İnternet'ten ulaşabilmesini sağladığı için oldukça yararlıdır (Best, 2001). Uzaktan öğretimin, yararlarının yanı sıra uzaktan öğretimin bilgisayar, akıllı telefon ve internet gibi teknolojik donanımın pahalı olması, teknolojik donanım ile ilgilenecek teknik ekip gerektirmesi, kullanımının karmaşık olması ve hastane ortamında donanımın güvenliğini sağlamanın zor olması gibi kimi güçlükleri de vardır.

Hastaneden Okula Geçiş Planlaması

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarından sonuncusu, hastaneden okula geçiştir. Hastanede yatarak tedavi gören çocuklar derslerinden geri kalmakta ve başarısız olmakta, hastaneden çıktıklarında okula ve arkadaş çevrelerine uyum sağlama konusunda zorlanmakta ve arkadaşları tarafından dışlanmaktadır (Borgioli ve Kennedy, 2003; Er, 2006; Lemke, 2004; Sexson ve Madan-Swain, 1993; Thies, 1999; Türköz Bozdoğan, 2012; Ünüvar, 2011). Dolayısıyla çocukların hastaneden okula geçişlerini kolaylaştırmak üzere geçiş planları hazırlanmalıdır (Borgioli ve Kennedy, 2003; Sexson ve Madan-Swain, 1993;). *Hastaneden okula geçiş planlaması*, hasta çocukların tedavi sonrasında okula uyumlarını kolaylaştırmak üzere, hasta çocuğun ve ailesinin, okul personelinin ve çocuğun devam ettiği sınıfın okula dönüş için hazırlanmasını ve okula dönüş sonrasında çocuğun sağlık ve başarı durumunun izlenmesine yönelik yapılan planlamadır. Her hastalık, her çocuk ve her durum için okula geçiş planları farklılık gösterse de çocuğun, ailesinin, okul personelinin ve sınıfın hazırlanması ile çocuğun okula dönüş sonrasında izlenmesi başarılı bir geçiş planında olması gereken ortak öğelerdir (Sexson ve Madan-Swain, 1993; Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998).

Okula dönüş, çocuk hastaneye yattığı ilk andan itibaren çocuk ve aile ile tartışılması gereken önemli bir konudur çünkü çocuğa iyi olacağı mesajını verir. Psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire ve öğretmenden oluşan hastane ekibi, çocuk ve ailesi ile birlikte çocuğun okula dönüşünün duygusal etkileri hakkında tartışmalıdır. Okulla iletişim kurmanın önemli olduğu ve okulla nasıl iletişim kurulacağı üzerinde durulmalı; çocuğun tıbbi, eğitsel ve sosyal gereksinimlerinin karşılanmasında bir denge kurulması gerektiği ve bu gereksinimlerin karşılanması için düzenlemeler yapmanın önemli olduğu vurgulanmalıdır. Çocuk okula dönüş sonrasında öğretmeni ya da akranları tarafından hastalığı ile ilgili olarak sorulabilecek olası sorular konusunda bilgilendirilmeli ve vereceği yanıtlara hazırlanmalıdır. Çocuğa alay etme ile başa çıkma stratejileri öğretilmelidir. Olanaklı olduğu durumlarda gerek çocuk gerekse ailesi benzer hastalığa sahip olan diğer çocuklarla ve aileleriyle tanıştırılmalıdır. Çocuğu okulda ziyaret eden sınıf arkadaşları da geçiş planmalarına dâhil edilerek süreç kolaylaştırılmalıdır (Sexson ve Madan-Swain, 1993).

Okula dönüş konusunda çocuk ve ailesi ile yapılması gereken çalışmalar tamamlandıktan sonra hastane ekibi okulla iletişim kurmalı ve çocuk için geçici eğitim planlaması yapmalıdır. Hatta ailenin katılmasının olanaklı olmadığı durumlarda, hastaneden okula geçiş planları hastane ekibi ve okul personeli tarafından hazırlanmalıdır. Okul personeli içinde öğretmen, rehber öğretmen ya da danışman, okul yöneticisi ve okul hemşiresi yer almaktadır. Bu süreçte okul personeli, özellikle de sınıf öğretmeni hastalığın özellikleri, çocuğun beslenmesi ve tedavisi, tedavinin yan etkileri, çocuğun gereksinimleri ve alınacak güvenlik önlemleri konusunda ayrıntılı olarak bilgilendirilmelidir. Bunun yanı sıra öğretmenler, çocuğa verilecek ödevlerin ve uygulanacak sınavların türü, miktarı ve teslim süresi ile ilgili yapılacak düzenlemeler konusunda yönlendirilmelidirler (Sexson ve Madan-Swain, 1993).

Hastaneden okula geçiş planlarının temel öğeleri şunlardır:

- Çocuğun ve ailesinin hazırlanması
- Okul personelinin hazırlanması
- Sınıfın hazırlanması
- Çocuğun okula dönüş sonrasında izlenmesi

Çocuğa hastalık tanısı konduğu ve çocuk hastaneye yattığı ilk andan itibaren çocuğun sınıf arkadaşları hasta çocukla kartlar, ziyaretler, sesli mesajlar ya da telefon konuşmaları aracılığıyla iletişim kurma konusunda teşvik edilmelidirler. Bu iletişim çabası, hasta çocuğun okul çevresinden kopmasını engelleyeceği gibi aynı zamanda çocuğa unutulmadığı mesajını da verecektir. Çocuk hastaneden dönmeden önce sınıftaki çocuklara, hastalığın bulaşıcı olup olmadığı, hastalığın iyileşmesi için nelerin gerekli olduğu, çocuğun dış görünüşünde bir değişiklik olup olmayacağı, etkinliklere katılıp katılamayacağı ve çocukların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin bilgiler vermek ve çocukların sorularını yanıtlamak gerekir. Çocuk hastaneden okula döndüğünde ise okulda bir parti vermek bu süreci kolaylaştırmak üzere yapılabilecek uygulamalardan biridir. Hastalığı nedeniyle hareket gerektiren etkinliklere katılamayacağı durumlarda çocuğu tümüyle ortamdan uzaklaştırmak yerine kaleci, hakem, sayı tutucu ve çalıştırıcı gibi görevler verilerek çocuğu ortama dâhil etmek gerekir (Sexson ve Madan-Swain, 1993).

Okula dönüş sonrasında çocuğun izlenmesi, geçiş planlarının en önemli öğelerinden biridir çünkü hastalığın ilerleyen aylarda ya da yıllarda tekrarlaması ya da daha kötüleşmesi söz konusu olabilir. İzleme sürecinde hasta çocuk ve ailesine destek sağlanmalı ayrıca okulda yaşanan güçlükleri öğrenmek üzere öğretmen ile iletişim sürdürülmelidir. Çocuğun okula dönüşü sürecinde dönem içinde bir ya da iki kez telefonla bağlantı kurmak yeterli olacaktır ancak okul devamsızlığı çok fazla ise öğretmenle daha sık bağlantı kurmak gerekebilir. Çocuğun okul, devamsızlıkları arttığında aile ile bağlantı kurarak hastalık hakkında bilgi almak ve çocuğun yeniden hastaneye gelerek kontrol edilmesini sağlamak gereklidir (Sexson ve Madan-Swain, 1993).

HASTANE MERKEZLİ GELİŞİMSEL DESTEK PROGRAMI ÖRNEKLERİ

Önceki bölümde hastane merkezli gelişimsel destek programları ayrıntılı biçimde gözden geçirilmiştir. Bu bölümde ise hastane merkezli gelişimsel destek programlarına yurt içinden ya da yurt dışından örnekler verilmeye çalışılacaktır.

Gelişimsel Tarama ve Erken Müdahale

Ülkemizde 0-6 yaş arasındaki çocuklara yönelik gelişimsel tarama amacıyla kullanılan araçlar arasında; Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE), Denver Gelişimsel Tarama Testi II (DENVER-II) ve Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇDA) bulunmaktadır. AGTE, 0-6 yaş arasındaki çocukların mevcut gelişimlerini anne-babalar, bakıcılar ya da öğretmenlerden alınan bilgiler ve yapılan gözlemler doğrultusunda değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir envanterdir. Bu envanter, gelişimsel gerilik açısından risk altındaki çocukların erken dönemde belirlenmesine ve bu çocuklarla ilgili gerekli önlemlerin alınmasına olanak sağlar. Bu envanter, dil-bilişsel, küçük kas, büyük kas, sosyal-öz bakım olmak üzere dört temel gelişim alanında tarama yapmayı sağlamaktadır (Savaşır, Sezgin ve Erol, 1998). DENVER-II 0-6 yaş arasındaki sağlıklı görünümde olan çocuklara uygulanmak üzere geliştirilmiş, belirti göstermeyen gelişimsel sorunları taramada, kuşkulu durumları nesnel bir ölçütle doğrulamada ve gelişimsel açıdan risk altındaki çocukları izlemede kullanılan bir tarama aracıdır. Bu tarama aracı, kişisel-sosyal, ince motor-uyumsal, kaba motor ve dil olmak üzere dört temel gelişim alanında tarama yapmaya fırsat vermektedir (Yalaz, Anlar ve Bayoğlu, 2009). GEÇDA ise 0-6 yaş arasındaki çocukların gelişimlerini doğrudan gözleyerek ya da doğrudan gözlenemeyen durumlarda çocuğun yakınlarından bilgi alarak değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir tarama aracıdır. Bu tarama aracı, gelişimsel geriliklerin erken dönemde belirlenmesinde ve çocukların eğitim yaşantılarının düzenlenmesinde kullanılır. Bu tarama aracı, psikomotor, bilişsel, dil ve sosyal-duygusal olmak üzere dört temel gelişim alanında tarama yapmayı olanaklı kılmaktadır (Temel, Ersoy, Avcı ve Turla, 2004).

Yapılan gelişimsel tarama sonrasında erken müdahale hizmetlerine yönlendirilen çocuklar için ülkemizde kullanılan erken müdahale programlarından kimileri; Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), Baba Destek Programı (BADEP), Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP) ve Portage'dır. AÇEP, altı yaşında çocuğu olan ve çocukları kurumsal eğitimden yararlanamayan annelerin çeşitli konularda eğitimlerle desteklenerek çocuklarını okula hazırlamaları için geliştirilmiş gerek anne gerekse çocuk hedefli bir programdır. BADEP, özellikle alt sosyoekonomik ortamlardan gelen babalara destek vererek, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinç yaratmayı, babaların çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmalarını sağlamayı ve çocuklarının gelişimlerini desteklemeleri için babalarda davranış değişikliği oluşturmayı hedefleyen bir eğitim programıdır (Çelebioğlu Morkoç, 2011). KAEEP, 0-4 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarına çocuklarının gelişimini desteklemek amacıyla onlara ne öğretecekleri ve nasıl öğretecekleri konusunda yol gösteren bir erken eğitim programıdır (Pieterse ve Treloar, 1996). Portage anne-babaların, normal gelişim gösteren, risk grubunda olan ya da gelişimsel geriliği olan çocuklarına beceri öğretebilmeleri için geliştirilmiş bir erken müdahale programıdır (Çelebioğlu Morkoç, 2011).

Ülkemizde kullanılan erken müdahale programlarından bazıları şunlardır:

- Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)
- Baba Destek Programı (BADEP)
- Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP)
- Portage

Ülkemizde gelişimsel taramalar hastane ya da kurum merkezli olarak gerçekleştirilse de erken müdahale programları genellikle ev merkezli ya da kurum merkezli olarak gerçekleştirilmektedir.

DİKKAT

Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim

Hastaneye hazırlayıcı eğitim ülkemizde kimi üniversite ve özel hastaneler dışında henüz yaygın olarak uygulanmamaktadır. Bazı hastanelerde tedavi işlemleri çocuğa sözel olarak anlatılmakta, çoğunda ise hiçbir açıklama yapılmamaktadır. Bu konudaki en kapsamlı çalışmalardan biri Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü tarafından uygulanan hastaneye hazırlayıcı eğitim programıdır. Bu program kapsamında çocuklara; sağlık, hastane bölümleri, hastane yaşamı, hastane personeli, hastanede kullanılan araç-gereçler ve hastanede yapılan işlemlerle ilgili bilgiler verilmektedir. Hastaneye hazırlayıcı eğitimler sırasında; bilgilendirici seminerler verme, gerçek tıbbi malzemeler ya da oyuncaklar kullanarak dramatizasyon yapma, tanıtım kitapları ya da öykü kitapları okuma, kart oyunları oynama, kukla gösterisi sergileme, film ya da video izleme, müzik dinleme ve resim yapma gibi yöntemler kullanılmaktadır (Baykoç, 2006).

Hastanede Oyun Programı

Hastanede oyun programları genellikle hastane okulları bünyesindeki oyun alanlarında yapılan çalışmalarla ve gönüllü kişi ya da kurumlar tarafından hastanelerdeki çocuklara yönelik gerçekleştirilen etkinliklerle sınırlı kalmaktadır. Hastanede oyun programları için verilebilecek örneklerden biri, İngiltere'deki Sağlık Oyun Uzmanları Ulusal Birliğinin (National Association of Health Play Specialists [NAHPS]) yaptığı çalışmalarıdır. Bu kuruluşun amacı, hastanede tedavi görmekte olan çocukların fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı olmalarını sağlamaktır. Sağlıklı büyüme ve gelişme açısından oyun çok önemli olduğu için bu kuruluş, hasta çocukların bakım ve tedavi planları arasına terapi amaçlı oyun etkinliklerini de ekleyerek hastanede tedavi gören çocukların oyuna erişimlerini sağlamaktadır. Sağlık Oyun Uzmanları Ulusal Birliği ayrıca her yıl Hastanede Oyun Haftası düzenlemektedir. Hastanede Oyun Haftası'nın amacı, çeşitli etkinlikler yoluyla, İngiltere genelinde yetersiz çevrelerden gelen çocukların tedavisinde oyunun yararları ile ilgili farkındalık yaratmak ve bu çocukların tedavisine katkıda bulunmaktır (www.nahps.or.uk, 2015).

Hastanede oyun programları ile ilgili ülkemizde yapılan bir çalışma örneği görmek amacıyla <https://www.tovak.org/haber-detay/58> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Hastane Okulu

Ülkemizde devlet hastanelerinin ya da üniversite hastanelerinin bünyelerinde açılmış olan hastane okulları vardır. Bu okullardan biri ise Eskişehir Devlet Hastanesi Hastane Okuludur. Eskişehir Devlet Hastanesi Hastane Okulunun amacı, hastanede yatan okul dönemi çocuklarının, okul yaşantılarının kesintiye uğramadan, hastane ortamında devam ettirilmesi ve çocuğun kendi okuluna dönüşünde eğitiminin kesintisiz devamının sağlanmasıdır.

Bu okulda eğitim-öğretim çalışmalarına, hastanede yatarak tedavi gören, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocuklar dâhil edilmektedir. Okula gelebilen çocukların eğitimleri sınıf ortamında bireysel ya da grup çalışmaları biçiminde yapılırken, okula gelemeyecek durumda olup yataklarında tedavisi süren çocukların eğitimleri öğretmen eşliğinde odalarında sürdürülmektedir. Öğrencinin eğitim alıp alamayacağına ya da hangi ortamda (sınıf ya da hasta odası) eğitim alacağına doktoru karar vermektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalarda gönüllülük temel alınmakta ve bu çalışmalar çocukların kendi sınıflarının programı ile öğrenci düzeylerine uygun olarak yürütülmektedir. Okulda bilgisayar destekli eğitim yapılmaktadır. Dersler sınıf düzeylerine uygun ve okul çalışmalarına paralel olarak işlenmekte; böylece çocukların derslerden geri kalmaları önlenmektedir.

Eğitim saatleri, hastane şartları ve öğrencilerin tedavi saatleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Okulda, 09.00-12.00 ve 13.30-15.00 saatleri arasında tam gün eğitim uygulaması yapılmaktadır. 12.00-13.30 saatleri arası yemek, istirahat ve ziyaret saati olarak düzenlenmiştir. Çocukların derslere katılmaları, hekim kontrolleri bittikten sonra sorumlu hemşireden izin almak koşulu ile olanaklıdır. Okulda biri müdür yetkili öğretmen olmak üzere iki öğretmen görev yapmaktadır (www.eskisehirdh.saglik.gov.tr, 2015).

Ülkemizde bulunan diğer hastane okullarını araştırınız ve bu hastane okullarının web sayfalarını inceleyiniz.

Yatak Başında Öğretim

Gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki hastane okullarının hemen hemen tümünde hastane okuluna gelemeyecek durumda olup tedavileri yataklarında süren çocukların eğitimleri öğretmen eşliğinde odalarında sürdürülmektedir. Bu biçimde gerçekleşen öğretime yatak başında öğretim adı verilmektedir. Yatak başında öğretim ile ilgili bir örnek incelemek üzere bu bölümde yer alan okuma parçasını okuyunuz.

Uzaktan Öğretim

Hastanede yatarak tedavi gören çocuklara yönelik geliştirilen uzaktan öğretim örneklerinden biri, Avustralya'da Kraliyet Çocuk Hastanesi Eğitim Enstitüsünde (Royal Children' Hospital Educational Institute) gerçekleştirilen bir uygulamadır. Bu uygulamada, Kraliyet Çocuk Hastanesi Eğitim Enstitüsünde yatarak tedavi görmekte olan çocukların gerek akademik gerekse sosyal amaçlı olarak ve teknolojiyi kullanarak kayıtlı oldukları okulla iletişim hâlinde olmaları sağlanmıştır. Uygulama sırasında cihaz olarak telefon arama yapma, metin mesajı yazma, e-posta okuma ve yazma, metin tabanlı web taraması yapma, adres defteri ve takvim yönetme gibi özellikleri olan BlackBerry cep telefonları kullanılmıştır. Çocuklar cihazı okulla ve arkadaşları ile bağlantı kurmak ve web taraması yapmak amacıyla kullanmışlardır. Yapılan uygulamanın sonuçları, çocukların çok kısa bir tanıtım ve eğitim sonrasında cihazı kolaylıkla kullanabildiklerini ve cihaz kullanımının hastanede yatan çocuklar için çok yararlı

olduğunu ancak çocukların hastane koşullarında bu cihazı güvende tutma konusunda endişe duyduklarını ve zorlandıklarını göstermiştir (Fels, Samers ve Robertson, 2003).

Hastaneden Okula Geçiş Planlaması

Çocukların hastaneden okula geçişi ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle vaka çalışmaları ya da araştırmalardır. Beşinci sınıfa devam eden, 11 yaşındaki Vietnamlı bir kız çocuğu olan Minh'in hastaneden okula geçişini planlayan bir vaka çalışması şöyle özetlenebilir (Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998). Minh, beyin tümörü nedeniyle ameliyat olan, kemoterapi ve radyoterapi alan, ağrı yönetimi konusundaki psikiyatri hizmetlerinden yararlanan bir çocuktur. Yapılan haftalık toplantılarda sorumlu hemşire Minh'in annesine, kızının okulu çok sevdiğini, akademik olarak çok başarılı olduğunu; ancak çok az arkadaş olduğu için kendini sosyal olarak dışlanmış hissettiğini, arkadaşları ve öğretmeni ile hastalığı (beyin kanseri) hakkında konuşamadığını söylemiştir. Uygun bir geçiş planlaması yapmak üzere öncelikle ailenin gereksinimleri ve durumu belirlenmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı aile ile görüşmeye gitmiş ancak baba yeterli düzeyde İngilizce bilmediği için Minh ve annesi ile görüşme yapmıştır. Görüşme sonunda; Minh'in ve annesinin kanser ve kanserle başa çıkma konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olduklarını, aile içi ilişkilerinde herhangi bir sorun olmadığını, Minh'in okulu sevdiğini ancak kendini biraz sosyal olarak dışlanmış hissettiğini, okul devamsızlığının yalnızca hastanede geçirdiği günlerden ibaret olduğunu, saç dökülmesi ile şapka giyerek ve renkli eşarplar takarak başa çıktığını belirlemiştir. Bu görüşme sonucunda, ayrıca Minh ve annesinin okul personeli ile nasıl iletişim kuracakları ve okul personelinin nasıl yardım alacakları ile ilgili de bilgi eksiklikleri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu görüşmeler sonunda; (a) Minh'in akranları ile etkileşimini artırmak, (b) aile, okul personeli ve hastane personeli arasında doyurucu bir iletişim sağlamak, (c) okul destekleri ve hizmetleri konusunda aileyi bilgilendirmek, (d) okul personeli ile birlikte gereksinim belirlemesi yapmak ve (e) okulla iletişim kurmak üzere anahtar bir kişi belirlemek amaçları ile bir planlama yapılması gerektiğine karar verilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı, aileyle yaptığı görüşme sonrasında okul personeli ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Minh'in annesi ile birlikte, okulun müdür yardımcısı, rehber öğretmeni ve beş branş öğretmeni bulunmuştur. Minh'in annesi, kızına ilişkin isteklerini görüşme sırasında doğrudan dile getirmiştir. Toplantıya katılanlar; (a) Minh'in akademik olarak başarılı olduğu, (b) okul ve hastane arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiği, (c) arkadaşlarının çoğunun Minh'in hastalığı ve tedavisi konusunda bilgisinin olmadığı, (d) Minh'in okulda yeterli sosyal desteğe sahip olmadığı, (e) öğretmenlerin kanser ve kanser tedavisinin okul performansını ve okula uyumu nasıl etkilediğine ilişkin bilgilendirmeye gereksinimleri olduğu ve (f) ailenin okul ile rahat iletişim kurabilmesi için anahtar bir kişi belirlenmesi gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Yapılan görüşmeler sonrasında sosyal hizmet uzmanı, kendisi, Minh'in annesi, hastanedeki sorumlu hemşire, okul hemşiresi ve rehber öğretmen arasında iletişimi kolaylaştırmak üzere bir telefon listesi hazırlamıştır. Minh'in hasta olan tüm çocuklar gibi özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için bir plan geliştirmiştir. Plan hazırlandıktan bir süre sonra sosyal hizmet uzmanı ve hastanenin sorumlu hemşiresi okuldaki dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine kanser tedavisi ile ilgili seminer, video gösterimi ve soru yanıt biçiminde bir bilgilendirme çalışması yapmışlar ayrıca öğrencilere broşürler dağıtmışlardır. Sosyal hizmet uzmanı çalışma sonrasında okulla sürekli iletişim kurarak planın işleyişi ile ilgili görüşmeler yapmıştır. Yapılan izleme çalışmaları; Minh'in hastalığının durağan olduğu ve Minh'in okul devamsızlığı yapmadığı, okulda daha olumlu arkadaş ilişkileri geliştirdiği, aile içi ilişkilerinin olumlu olduğu, aile, okul ve hastane arasında daha doyurucu bir iletişim kurulduğu tespit edilmiştir (Worchel-Prawatt ve diğerleri, 1998).

Kemoterapi için kimyasal tedavi, radyoterapi için ışın tedavisi terimleri kullanılabilir.

Özet

Hastane merkezli eğitimi tanımlayabilmek

Hastane merkezli eğitim, zorunlu öğrenim çağında olup, süregelen hastalığı ya da hastanede yatarak tedavi görmesi nedeniyle örgün eğitim kurumlarından (okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve özel eğitim uygulama merkezi) doğrudan yararlanamayan çocuklara eğitim hizmetlerinin hastanede sunulması temeline dayanan eğitimidir.

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarını tanımlayabilmek

Hastane merkezli gelişimsel destek programları; risk grubunda olan çocukların gelişimlerini izlemek, gelişimsel geriliği olan çocukları desteklemek, fiziksel yetersizliği olan çocuklara gereksinim duydukları alanlarda terapi hizmetleri sunmak, hastanede yatarak tedavi görecekle çocukları hastane yaşantısına hazırlamak, hastanede uzun süreli tedavi gören çocuklara eğitim-öğretim hizmeti vermek, hasta çocuğa ve ailesine yönelik psikolojik ve sosyal destek sağlamak ve hastaneden eve ya da okula dönen çocuklara geçiş programları hazırlamak üzere geliştirilmiş programlardır.

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının amaçlarını sıralayabilmek

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının amaçları, çocukların;

- bedensel ve ruhsal gelişimlerini sağlamaya yardımcı olmak,
- eğitim-öğretim haklarından yararlanmalarını sağlamak ve eğitim-öğretim hizmetlerini kesintisiz biçimde sürdürmek,
- yaşlarının ve öğretim kademelerinin gerektirdiği bilgi, beceri ve sorumlulukları kazanmalarını sağlamak,
- akademik olarak akranlarından geri kalmalarını ve devamsızlık ya da başarısızlık nedeniyle oluşabilecek sınıf tekrarını önlemek,
- hastalığa ve hastaneye hazırlanmasını sağlamak,
- hastalıklarını ve tedavilerini kabullenmelerine yardımcı olmak,
- kendileri gibi hasta olan diğer çocuklarla etkileşime girmeleri için fırsatlar yaratmak,
- moral düzeylerini yüksek tutarak okula ve öğrenmeye olan ilgilerini kaybetmelerini engellemek,
- dikkatlerini yaşadıkları korku ve endişe gibi duygulardan başka yönlere çekmek,
- yaşadıkları psikolojik travmanın etkilerini azaltmak ve sorunlarını paylaşmak,
- içinde buldukları ortama ve topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmak ve
- sorunsuz biçimde eve ya da okula dönüşlerini gerçekleştirmektir.

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının önemini açıklayabilmek

Hastanede yatan çocukların hastalık sürecini kolay biçimde atlatabilmeleri, sosyal ve duygusal sorunlarla baş edebilmeleri, eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlanabilmeleri ve hastalık sonrasında ev ya da okul yaşamına kolaylıkla uyum sağlayabilmeleri için hastane merkezli destek eğitim programları oldukça önemlidir.

Hastane merkezli gelişimsel destek programlarının yapısını tanıyabilmek

Hastane merkezli gelişimsel destek programları genel olarak; (a) gelişimsel tarama ve erken müdahale, (b) hastaneye hazırlayıcı eğitim, (c) hastanede oyun programı, (d) hastane okulu, (e) yatak başında öğretim, (f) uzaktan öğretim ve (g) hastaneden okula geçiş planlaması olmak üzere yedi farklı biçimde sunulmaktadır. *Gelişimsel tarama*, bir ölçü aracı kullanılarak çocuğun farklı gelişim alanlarına yönelik değerlendirilmesidir. Gelişimsel taramadaki amaç, çocuğu gelişim açısından inceleyerek daha kapsamlı ve ayrıntılı bir değerlendirmeye ya da erken müdahaleye gerek olup olmadığını tespit etmektir. *Erken müdahale*, gelişimsel taramalar sonucunda gelişimsel geriliği olduğu ya da gelişimsel açıdan risk altında olduğu belirlenen çocuklara ve bu çocukların ailelerine sunulan bakım, eğitim ve destek hizmetleridir.

Hastaneye hazırlayıcı eğitim, hastalığı nedeniyle hastanede yatan çocukların korku ve kaygılarını gidermek amacıyla çocukları hastalık, hastane, hastane personeli, hastanede kullanılan araç-gereçler ve teşhis, tedavi ve ameliyat gibi hastanede yapılan işlemler hakkında bilgilendirmek üzere, çeşitli araç-gereçler ve yöntemlerle yapılan aşamalı bir eğitim programıdır.

Hastanede oyun programı, hastanede yatan 0-18 yaş arasındaki tüm çocuklara yönelik yapılan eğlence, spor ve kültürel etkinliklerdir.

Hastane okulu, hastalığı nedeniyle hastanede yatarak tedavi gören ve örgün eğitim kurumlarından yararlanamayan çocukların eğitimlerini kesintisiz sürdürmeleri amacıyla hastanede açılan okuldur.

Yatak başında öğretim, zorunlu öğrenim çağında olup, hastalığı ya da hastalığının tedavisi nedeniyle yatağından ayrılamayan çocuklara yatak başında bire bir öğretim yapılmasıdır.

Uzaktan öğretim, hastanede yatarak tedavi gören çocukların çeşitli teknolojik donanımları kullanarak bilgi kaynaklarına, öğretim programlarına, öğretici film, oyun ve yazılımlara ya da kendi kayıtlı oldukları sınıfta yürütülen öğretim etkinliklerine uzaktan erişim sağlayarak eğitimlerini sürdürmeleridir.

Hastaneden okula geçiş planlaması, hasta çocuğun tedavi sonrasında okula uyumunu kolaylaştırmak üzere, hasta çocuğun ve ailesinin, okul personelinin ve çocuğun devam ettiği sınıfın okula dönüş için hazırlanmasını ve okula dönüş sonrasında çocuğun sağlık ve başarı durumunun izlenmesine yönelik yapılan planlamadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Zorunlu öğrenim çağında olup, süregelen hastalığı ya da hastanede yatarak tedavi görmesi nedeniyle örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayan çocuklara eğitim hizmetlerinin hastanede sunulması temeline dayanan eğitim aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Hastane merkezli eğitim
 - b. Örgün eğitim
 - c. Yaygın eğitim
 - d. Temel eğitim
 - e. Zorunlu eğitim
2. Aşağıdakilerden hangisi hastalığı nedeniyle hastanede yatarak tedavi görmek zorunda olan çocukların yaşadıkları sorunlardan biri **değildir**?
 - a. Uzun süreli olarak hastanede yatmak
 - b. Okul devamsızlığı yapmak
 - c. Akademik olarak geri kalmak
 - d. Sosyal olarak dışlanmak
 - e. Tedavi hizmetlerinden yararlanamamak
3. Hangisi hastane merkezli gelişimsel destek programlarının geliştirilme amaçlarından biri **değildir**?
 - a. Risk grubunda olan çocukların gelişimlerini izlemek
 - b. Gelişimsel geriliği olan çocukları desteklemek
 - c. Hasta çocukları bağımsız yaşama hazırlamak
 - d. Hastanede uzun süreli tedavi gören çocuklara eğitim-öğretim hizmeti vermek
 - e. Hastaneden okula dönen çocuklara geçiş planları hazırlamak
4. Aşağıdakilerden hangisi hastanede tedavi gören ergenlik dönemi çocuklarının öncelikli gereksinimlerinden biridir?
 - a. Anne
 - b. Çizgi Film
 - c. Oyun ve Oyuncak
 - d. Telefon ve İletişim
 - e. Uyku
5. Bir ölçü aracı kullanılarak çocuğun farklı gelişim alanlarına yönelik değerlendirilmesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Gelişimsel Tarama
 - b. Gelişimsel Destek
 - c. Erken Müdahale
 - d. Erken Eğitim
 - e. Tıbbi Tedavi
6. Aşağıdakilerden hangisi hastaneye hazırlayıcı eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir?
 - a. Yapılacak işlemlerin acı verici ya da korkutucu olabileceğinin asla söylenmemesi
 - b. Hastaneye hazırlayıcı eğitimin ailelerinden bağımsız olarak yalnızca çocuklara verilmesi
 - c. Eğitimler sırasında çocuklara uzun süre hastanede kalacakları mesajının verilmesi
 - d. Çocuklara hastane personelinin rolleri ve görevlerinin hatırlatılması
 - e. Eğitimler sırasında hastanede kullanılan araç-gereçler ve gerçekleştirilen işlemlerden söz edilmemesi
7. Hastanede yatan 0-18 yaş arasındaki tüm çocuklara yönelik yapılan eğlence, spor ve kültürel etkinlikler aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim
 - b. Hastanede Oyun Programı
 - c. Uzaktan Öğretim
 - d. Erken Müdahale
 - e. Hastane Okulu
8. Hastane okullarının işleyişi ile ilgili bilgilerden hangisi doğrudur?
 - a. Hasta çocuğun hastane okulundan yararlanmasına okulun öğretmeni karar verir.
 - b. Hastane okulundaki öğretim hizmetleri çocuğun kayıtlı bulunduğu okulun eğitim programına göre sürdürülür.
 - c. Hastane okulunda verilecek eğitim hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve izlenmesi sınırlı bir süre için yapılır.
 - d. Hastane okulundaki eğitim hizmeti hekimler ve hemşireler tarafından verilir.
 - e. Hastane okulundaki grupların en fazla 20 öğrenciden oluşması temeldir.

Yaşamın İçinden

9. Hastanede yatarak tedavi gören çocukların çeşitli teknolojik donanımları kullanarak bilgi kaynaklarına, öğretim programlarına, öğretici film, oyun ve yazılımlara ya da kendi kayıtlı oldukları sınıfta yürütülen öğretim etkinliklerine erişim sağlayarak eğitimlerini sürdürmeleri aşağıdakilerden hangisidir?

- Hastaneye Hazırlayıcı Eğitim
- Yatak Başında Öğretim
- Uzaktan Öğretim
- Bire-Bir Öğretim
- Hastane Okulunda Öğretim

10. Aşağıdakilerden hangisi hastaneden okula geçiş planlarının temel öğelerinden biri **değildir**?

- Çocuğun ve ailesinin hazırlanması
- Hastane personelinin hazırlanması
- Okul personelinin hazırlanması
- Sınıfın hazırlanması
- Çocuğun okula dönüş sonrasında izlenmesi

Çikolata Kitabı

Bir Anda Dünyayı Değiştiren Kitap

Amerika Birleşik Devletleri'nde henüz altı yaşındaki Dylan Siegel adında bir çocuk, ender görülen bir karaciğer hastalığı olan glikojen depo hastalığına yakalandığını öğrendiği arkadaşı Jonah'ın tedavisine maddi katkı yapmak amacıyla "Chocolate Bar" (Çikolata) adında bir kitap yazdı. Dylan, 2012 yılı Kasım ayında düzenlenen bir okul etkinliğinde, Whole Foods Market tarafından bağışlanan ve özel olarak ambalajlanmış 100 paket çikolata ile birlikte kendi yazdığı kitaptan 200 kopya satarak birkaç saat içinde 5000 \$ üzerinde bir gelir elde etti. Ardından Dylan ve arkadaşı Jonah, Barnes & Noble isimli kitapçıda düzenledikleri okuma ve imza günü ile medyanın ilgisini çekmeyi başardılar. Bu iki arkadaş, pek çok gazete, dergi, haber sitesi ve televizyon programına röportaj vererek dünyaya seslerini duyurdular. Dylan'ın kitabı şu ana kadar 60'dan fazla ülkede 26.000 kopya satarak yalnızca iki yılda 1.000.000 \$ hedefine ulaşmıştır; ancak Dylan arkadaşı iyileşene kadar devam edeceğini söylemektedir. Şu ana kadar elde edilen gelir hastalığın tedavisine yönelik olarak araştırmalar için harcanmaktadır. Jonah'ın doktoru Florida Üniversitesi Glikojen Depo Hastalığı Program Başkanı Dr. David Weinstein ekibiyle birlikte, 1971 yılına kadar ölümcül olan bu hastalıkla mücadeleyle yönelik araştırmalar yapmakta ve tedaviyle ilgili çalışmaların umut verici olduğunu ifade etmektedir. Bu olay, bir çocuğun dünyayı değiştirebileceğini gösteren güzel bir örnektir. Bu iki arkadaşın öyküsünü öğrenmek ve onlara ait videoları izlemek için www.chocolatebarbook.com adresini ziyaret edebilirsiniz.

Kaynak: Bu haber <http://chocolatebarbook.com/story> adresinden alınmıştır.

Okuma Parçası

Yatak Başında Öğretim: Her Şeyin Öğrenmeden Önemli Görüldüğü Yer

Yatak başında öğretim pek çok kişiye cazip gelir. Bir hastane öğretmeni olarak çocuklarla birebir çalışabiliyor, öğretimi yapacağım dersleri ve kullanacağım kitapları seçebiliyor, her bir öğrenci ile yakın ilişki kurabiliyor ve her birinin gereksinimlerini yerine getirebiliyorum. Ailelerle yakın ilişki kurmak ve tüm hastane kayıtlarına ulaşmak için vaktim var. Dolayısıyla bütün bunlar öğretimin niteliğini artırıyor.

Bir de madalyonun diğer yüzü var. Bu çocuklar hasta ve bu yüzden hastanede yatıyorlar. Genellikle kendilerini iyi hissetmiyorlar ve onlara ayrılmış olan zamanlarda çalışmıyorlar. Güçlü ilaçların tesiri altında ve genellikle uyuklu oluyorlar. Elimde kitaplar, yapbozlar ve bilgisayar ile odaya gittiğimde genelde odalarında olmuyorlar. Neredeler? Röntgen ya da ultrason çekirtmeye, EEG ya da EKG yaptırmaya, kemoterapi ya da radyoterapi almaya gitmişlerdir. Bununla ilgili olarak duyduğum tek ortak şey ise “Bir kaç saate kadar dönecek.”

Çocukların bireysel gereksinimleri karşısında sergilenen esneklik, hassasiyet ve empati, yatak başında öğretimin kalite göstergelerindedir. Eğer bir öğretmen “kontrolün kendinde olmasını” istiyorsa, yatak başında öğretim o öğretmen için uygun değildir. Hastanede çalışan bir öğretmen her zaman yoldadır. Yürürken materyaller hep elimdedir. Çoğunlukla oturacak bir yer arar ve genellikle tansiyon aletinin ya da serum şişesinin karşısına otururum. Eğer çocuk enfeksiyon açısından izole edilmişse, maske ve eldiven takmam, hatta tulum giymem gerekebilir. Sonunda, tüm materyallerimle yatağın kenarına yerleşirim ve derse başlarız. Ansızın telefon çalar, hemşire girer, bir ziyaretçi gelir ya da çocuk bir tetkik için götürülür. Genellikle de bana “Daha sonra gel.” denir.

Yatak başında öğretimin temelleri de öğrencilerin özelliklerine göre değişiklik gösterir. Eğer çocuk yazabiliyorsa dolma kalem, kurşun kalem, tahta kalemi, kâğıt ve pano gereklidir. Ders kitaplarını öğrencilerde bırakamam, taburcu olmaları durumunda kitabı eve götürürler ve asla geri alamazsın. Gelişimsel geriliği olan çocuklar ile küçük yaştaki çocuklar için çeşitli araç gereçler ya da oyuncaklar kullanırım; ancak bu durumda da taşıyıcılık sorunu ortaya çıkar. Kullandığım oyuncakların ya da kitapların diğer çocuklara enfeksiyon bulaştırmamaları için dezenfeksiyon sprey kullanmam gerekir. Tüm dersleri çocuğun okuldaki öğretmeni ile birlikte hareket ederek planlamaya çalışırım.

En üzücü olay ise hasta bir çocuğun ölmesidir. Artık “Neden?” diye sormayı bıraktım. Eğer bu çocukların biraz olsun rahatlamalarını sağladıysam ya da öğrenmelerine yardımcı olduysam, benim görevim tamamlanmıştır.

Gördüğünüz üzere, benim ortamım tipik bir sınıf öğretmeninden çok farklıdır. Duyuru panosu, bahçe nöbeti, aile konferansları ve grup dersleri yatak başında eğitim yapan bir öğretmen için söz konusu değildir; ancak temel bilgi ve değerler ise aynıdır.

Kaynak: Raikhy, E. (1998). Thoughts on hospital teaching: Where everything else seems more important than learning. DPHD Newsletter, winter, 2-7.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Eğitim: Tanım ve Kapsam” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Eğitim: Tanım ve Kapsam” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı, Önemi ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Amacı, Önemi ve Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Hastane Merkezli Gelişimsel Destek Programlarının Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi'nin amacı; okul öncesi ve ilköğretim çağındaki özel eğitime gereksinimi olan bireylerden, sağlık problemi nedeniyle örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayacak durumda olanlara evde ya da hastanede yatarak tedavi gördüğü sürede verilecek eğitim hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesiyle ilgili usul ve temelleri düzenlemektir.

Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi, okul öncesi ve ilköğretim çağındaki özel eğitime gereksinimi olan bireylerden, sağlık problemi nedeniyle örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayacak durumda olanlara evde ya da hastanede yatarak tedavi gördüğü sürede verilecek eğitim hizmetlerinin uygulanması ve yürütülmesine ilişkin temelleri, hizmetleri yürüten birimler ile personelin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Sıra Sizde 2

Hastalıkla baş etmek ve hastanede tedavi sürecini kolaylaştırmak üzere alınabilecek diğer önlemler arasında;

- aile, çocuk ve sağlık personeli arasında iletişim ve etkileşim sağlamak,
- hasta çocuğa ve ailesine psikolojik destek hizmetleri sunmak,
- hasta çocuğun gereksinimlerine yönelik terapi hizmetleri sunmak,
- hasta çocuğun ve ailesinin kendileri gibi olan diğer hasta çocuklar ve aileleri ile paylaşımlarını artırmak üzere sosyal ağlar oluşturmak,
- aileden birinin özellikle de annenin hastanede çocuğuna refakat etmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak,
- ziyaret saatlerini artırmak ya da serbest bırakmak,
- hasta çocuğun zaman zaman hafta sonları evine gitmesi için izin vermek ve
- hastanede eğlence etkinlikleri düzenlemek sayılabilir.

Sıra Sizde 3

Ülkemizde çocukları doktora ya da hastaneye hazırlamak amacıyla kullanılacak çocuk kitapları vardır. Bu kitaplardan kimilerinin isimlerini alfabetik bir sıra ile aşağıdaki listede bulabilirsiniz.

Kitabın Adı	Kitabın Yazarı
1. Cemile Hastanede Yatıyor	Aline de Petingy
2. Diş Hekiminde	Anne Civardi
3. Doktorda	Agnes Besson
4. Doktorda	Anne Civardi
5. Doktorda	Cecile Jugla
6. Elif Diş Doktoruna Gidiyor	Liane Schneider & Eva Wenzel Bürger
7. Elif Doktora Gidiyor	Liane Schneider & Eva Wenzel Bürger
8. Hastanede	Anne Civardi
9. Hastanede Neler Olur?	Andrea Erne
10. Hastanede Öğrenmek İstiyorum	Margot Hellmiss
11. Hastaneye Gitmek İstemiyorum	Tony Ross
12. Hastaneye Gitmek İstemiyorum	Françoise Rastoin-Faugeron
13. Peki-Hastaneden Korkmuyorum	Rena Rossi

Sıra Sizde 4

Hastane okuluna devam eden çocukların başarı değerlendirmeleri Millî Eğitim Bakanlığı Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi dikkate alınarak şu biçimde gerçekleştirilir:

- Hastane okulundan yararlanan çocuğun başarısının değerlendirilebilmesi için en az bir ay süreyle hastane okuluna devam etmiş olması gerekir.
- Başarının değerlendirilmesinde çocuğun özelliği, yetersizliği ve sağlık durumu dikkate alınarak değerlendirme şekli, yöntem ve tekniklerinde öğretmen tarafından gerekli değişiklikler yapılarak alınır.
- Çocuğun BEP'inde yer alan amaçlara ilişkin değerlendirme sonuçları, BEP geliştirme birimine öğretmen tarafından bildirilir. Yapılan değerlendirme sonuçları dikkate alınarak gerektiğinde BEP'te değişiklik ve düzenleme yapılır.
- Çocuğun başarı değerlendirme sonuçları hastane okulu müdürü tarafından, çocuğun kayıtlı bulunduğu okul idaresine dönem sonlarında not çizelgeleri temel alınarak bildirilir. Sınıf geçme ve diploma işlemleri, çocuğun kayıtlı olduğu okul idaresi tarafından yürütülür.

Sıra Sizde 5

Ülkemizdeki diğer hastane okullarından kimilerinin isimleri ve web sayfaları şöyledir:

1. Dr. Sami Ulus Kadın Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Kreş-İlköğretim Okulu
<http://www.samiulus.gov.tr/kres.aspx>
2. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri Hastane İlköğretim Okulu
<http://hastaneler.erciyes.edu.tr/Sayfa/ziyaret/3110>
3. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hastanesi İlköğretim Okulu
<http://hastane.ogu.edu.tr/icerik.aspx?ID=63>
4. İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Hastane İlköğretim Okulu
<http://totm.inonu.edu.tr/?s=icerik&icid=44>
5. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi İlköğretim Okulu
<http://hastane.omu.edu.tr/?page=ilkogretimokulu>
6. Selçuklu Tıp Fakültesi Hastanesi İlkokulu
http://hastane.selcuk.edu.tr/viewpage.php?page_id=87

Yararlanılan Kaynaklar

- Atay, M. (2009). Gelişimi tehlike altında olan çocuklar. A. Ataman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (141-152). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Baykoç Dönmez, N. (2011). Uzun süreli (süreğen) hastalığı olan ve hastanede yatan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim* içinde (305-333). Ankara: Eğiten Kitap.
- Baykoç, N. (2006). *Hastanede çocuk ve genç*. Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
- Bekman, S. (2015). Erken müdahale programları. 16.10.2015 tarihinde <http://www.acev.org/docs/acev-akademi/erken-mudahale-programlari-sevda-bekman20071208.pdf> adresinden erişilen bilgi.
- Best, S. (2001). Definitions, supports, issues, and services in schools and communities. In J. L. Bigge, S. J. Best, & K. Wolf Heller (Eds.) *Teaching individuals with physical, health, or multiple disabilities* (in 3-33). Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3, 99-110.
- Borgioli, J. A., & Kennedy, C. H. (2003). Transitions between school and hospital for students with multiple disabilities: A survey of causes, educational continuity and parental perceptions. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28, 1-6.

- Caldwell, T. H. & Sirvis, B. (1991). Students with special health care conditions: An emerging population presents new challenges. *Preventing School Failure*, 35, 13-18.
- Çelebioğlu Morkoç, Ö. (2011). 4- 5 yaş grubu çocuklarına yönelik hazırlanan Erken Müdahale Programı'nın etkililiğinin belirlenmesi: Çanakkale ili örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Üniversitesi, Çanakkale.
- Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE]. (2002). *Türkiye özürlüler araştırması*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49, 155-168.
- Felder-Puig, R., Maksys, A., Noestlinger, C., Gadner, H., Stark, H., Pfluegler, A. & Topf, R. (2003). Using a children's book to prepare children and parents for elective ENT surgery: Results of a randomized clinical trial. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 67 (1), 35-41.
- Fels, D., Samers, P. & Robertson, M. (2003). Use of asynchronous Blackberry technology in a large children's hospital to connect sick kids to school. *International Conference on Computers in Education*, Hong Kong.
- Gönener, D. ve Görak, G. (2009). Okul yaş grubu çocukların hastane ve hastalığı ile ilgili bilgilendirme durumlarının endişe kaynakları ile etkileşimi. *Gaziantep Tıp Dergisi*, 15 (1), 41-48.
- Haiat, H., Bar-Mor, G. & Shochat, M. (2003). The world of the child: A world of play even in the hospital. *Journal of Pediatric Nursing*, 18 (3), 209-214.
- Işıktekiner, S. F. ve Akbaba Altun, S. (2011). Hastane okullarında sorunlar. *Eğitim ve Bilim*, 36 (161), 318-331.
- Jun-Tai, N. (2008). Play in hospital. *Paediatrics and Child Health*, 18 (5), 233-237.
- Kain, Z. N., Mayes, L. C. & Caramico, L. A. (1996). Preoperative preparation in children: A cross-sectional study. *Journal of Clinical Anesthesia*, 8 (6), 508-514.
- Kamışlı, H. (2014). Türkiye'deki hastane okullarının mevcut durumu ve geliştirilen eğitici eğitimi programının öğretmenler üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Kamışlı, H., Yanpar Yelken, T. ve Akay, C. (2013). Hastane okullarının mevcut durumuna ilişkin öğretmen görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 321-351.
- Kılıç, M. (2003). Ülkemizdeki hastane ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 4 (6), 49-74.
- Lemke, R. E. (2004). A hospital school: An intrinsic case study. Unpublished doctorate dissertation, North Carolina State University, Graduate Faculty, Raleigh.

- Li, H. C. W., Lopez, V., & Lee, T. L. I. (2007). Psychoeducational preparation of children for surgery: The importance of parental involvement. *Patient Education and Counseling*, 65, 34-41.
- Melamed, B. G. & Siegel, L. J. (1975). Reduction of anxiety in children facing hospitalization and surgery by use of filmed modeling. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 511-521.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1994). Hastane İlköğretim Okulları Yönergesi. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2010). Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi. Ankara: Tebliğler Dergisi, Şubat 2010/2629 (03 Şubat 2010 tarihli ve 4 sayılı Makam Onayı).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Milli eğitim istatistikleri, örgün eğitim 2011-2012*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Patenaude, A. F. & Kupst, M. J. (2005). Psychosocial functioning in pediatric cancer. *Journal of pediatric psychology*, 30, 9-27.
- Pieterse, M. & Treolar, R. (1996). *Küçük adımlar gelişimsel geriliği olan çocuklara yönelik erken eğitim programı: 1. kitap: Küçük adımlara giriş*. (Çev. G. Kurcaali-İftar). İstanbul: Zihinsel Özürlülere Destek Derneği.
- Power, T. J., McGoe, K. E. & Blum, N. J. (1999). Managing and preventing chronic health problems in children and youth: School psychology's expanded mission. *School Psychology Review*, 28 (2), 251-263.
- Raikhy, E. (1998). Thoughts on hospital teaching: Where everything else seems more important than learning. *DPHD Newsletter, winter*, 2-7.
- Ratnapalan, S., Rayar, M. S. & Crawley, M. (2009). Educational services for hospitalized children. *Paediatrics and Child Health*, 14 (7), 433-436.
- Savaşır, I., Sezgin, N. ve Erol, N. (1998). *Ankara gelişim tarama envanteri (AGTE)*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Schwartz, B. H. & Albino, J. E. (1983). Effects of psychological preparation on children hospitalized for dental operations. *The Journal of Pediatrics*, 102 (4), 634-638.
- Sexson, S. B. & Madan-Swain, A. (1993). School reentry for the child with chronic illness. *Journal of Learning Disabilities*, 26 (2), 115-137.
- Tarcan, Y. (2007). Hastane ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin sorunları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- T.C. Anayasası. (1982). Kanun No: 2709. Kabul Tarihi: 07.11.1982.
- Temel, F., Ersoy, Ö., Avcı, N. ve Turla, A. (2004). *Gazi erken çocukluk gelişimi değerlendirme aracı (GEÇDA)*. Ankara: Remkay Ltd. Şti.
- Thies, K. M. (1999). Identifying the educational implications of chronic illness in school children. *Journal of School Health*, 69 (10), 392-397.
- Türköz Bozdoğan, G. (2012). Hastane ilköğretim okullarına devam eden öğrenci ailelerinin hastane ilköğretim okullarına ilişkin algıları ve beklentileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Uçar, G. (2010). Ankara ili hastane okullarında öğrenim gören öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ünüvar, P. (2011). Hastanede yatarak tedavi gören çocukların eğitsel açıdan desteklenmesi (3-7 yaş için örnek çalışma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 31-44.
- Worchel-Prevatt, F. F., Heffer, R. W., Prevatt, B. C., Miner, J., Young-Saleme, T., Horgan, D., ... & Frankel, L. (1998). A school reentry program for chronically ill children. *Journal of School Psychology*, 36 (3), 261-279.
- www.childrenshospitaloakland.org. (2015). Early intervention services. 30.09.2015 tarihinde <http://www.childrenshospitaloakland.org/main/departments-services/early-intervention-services-20.aspx> adresinden erişilen bilgi.
- www.eskisehirdh.saglik.gov.tr. (2015). Hastane okulu. 17.10.2015 tarihinde https://eskisehirdh.saglik.gov.tr/web/pages/duyurular.php?duyuru_id=27&duyuru_baslik=Hastane%20Okulu&duyuru_goster=1 adresinden erişilen bilgi.
- www.globalaid.ort.org. (2015). Education for hospitalized children. 17.10.2015 tarihinde <http://globalaid.ort.org/foreseen-projects/hospitalized-children/> adresinden erişilen bilgi.
- www.kidshealth.org.nz. (2015). Your child in hospital. The importance of play. 16.10.2015 tarihinde <http://www.kidshealth.org.nz/your-child-hospital-importance-play> adresinden erişilen bilgi.
- www.nahps.or.uk. (2015). Play in hospital week. 17.10.2015 tarihinde <http://nahps.org.uk/index.php?page=play-in-hospital-week> adresinden erişilen bilgi.
- Yalaz, K., Anlar, B. ve Bayoğlu, B. (2009). *Denver II gelişimsel tarama testi: Türk çocuklar standardizasyonu*. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği Yayınları.